50 DE IDEI PE CARE TREBUIE SĂ LE CUNOŞTI DESPRE FILOSOFIE

Ben

DE

PE CARE TREBUIE SĂ LE CUNOŞTI

FILOSOFIE

Ben
Dupré

50 DE IDEI

PE CARE TREBUIE SĂ LE CUNOŞTI

FILOSOFIE

Ben Dupré

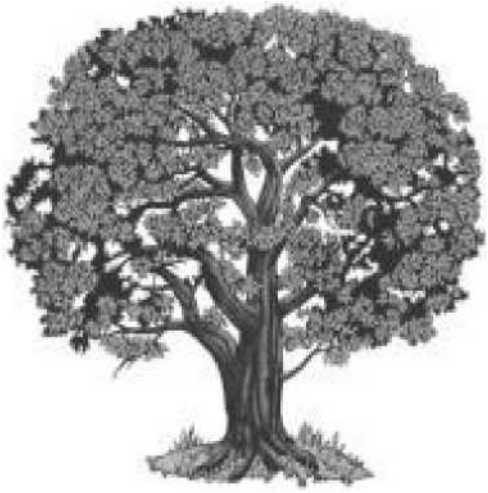

București
2019

Introducere

In cea mai mare parc a istoriei sale, filosofii a fost plină do qvnail periculoşi, înarmaţi cu idei periculoase. Din pricina ideitor lor subversive, Descartes, Spinoza. Hume sau Rousseau, ca să numesc doar câţiva, eu fost ameninţaţi cu excomunicarea, obligaţi sâ amâne publicarea operator for, li s-au refuzat cariere academice sau au fost forţaţi să plece **în** exil. Poate cel mai cunoscut episod este acela legat de statul atenian, taie a considerat d influenţa Lui Sonate era atât de nocivă, încât La executat.

Ftlosofia este privită, acum, ca un prototip al disciplinelor academice, iar piacticanţii ei sunt nişte inşi bine închişi în turnurile lor de fildeş, departe de problemele vieţii reale. Această imagine caricaturală este departe de adevăr, întrebările filosofilor sunt uneori profunde şl alteori dificile, dar mal Important este că, de fapt, contează. Ştiinţa, de exemplu, are capacitatea de a umple magazinele cu lucruri dintre cele mai frumoase, dar, din păcate, nu a furnizat – şl nici nu poate furniza – manualul de instrucţiuni Pentru a hotărî ce este de făcut, mai degrabă decât ce putem face, avem nevoie să ne întoarcem spre filosofie, Llneon, filosofii sunt, pur ţi simplu. copleşiţi de încântarea cu care işi ascultă propria minte funcţionând (ceea ce chiar e plăcut li însă alteori aduc un apari real, în materie de claritate şi înţelegere, asupra unor chestiuni care ar trebui să ne intereseze pe toţi Aceste intrahân sunt cele pe care iţi propune cartea de faţă sa to prezinte şi să le exploreze.

Este un lucru obişnuit pentru autori ca, în prefaţă, să vorbească mult despre meritele altora cu privire la realizarea cărţii lor şi sâ ia asupra propriei persoane eventualele minusuri Este obişnuit, dar, cu siguranţă, nu este toarte logic, întrucât mcntcEe şl responsabilitatea ar trebui sâ vină împreună, mat ales pentru o carte de filosofic. în spiritul lui Pcj, Wfiftehfiiise. care i a dedicat 0 carta fiicei salt, „fârâ acăiei simpatie şi fără al cărei ajutor neţărmuit, as fi terminat totul de **două** □**d** mai repede”, le mulţumesc şl eu, bucuros, celor din jur, pentru ajutool (parţiali] pe care ml L-au dat. ¡1 mulţumesc, pentru termenele impuse ţi pentru majoritatea citatelor, editorului meu, harnic şi plin de umor, pe numele Sul Keith Mansfield Aş vrea sâ-l mulţumesc, de asemenea, editorului meu de la Quercus, Richard Milbank, pentru încrederea nestrămutată în mine şi pentru tot ajutorul dat Iar ccîc mat profunde mulţumiri merg câtrc sofia mea,Gcraldlnc, şi către fiicele mele, Sophie fi **Lydia.fără a căror** simpatie...

0 Creierutiinborca

Imiitiinaţbrâ că o fiinţă umană a fost supusă unei operaţii de către un savant malefic. Să z m- că i-a fost extirpat creierul ţi pus intr-un borcan cu subManţ? hrănitoare, să se m ţină viu. Capelate nervilor au lust conectate la un ÂupErcomputer cărnii poate pr illttla că totul este în ordine. Pentru acesl creier, exista oameni, obiecte, cerul atc, dar ceea ce persoana respectivă experimente^ cu adevărat este răzuitului impusurilor nervoase care circulă de la computer, prin terminaţiile nervoase.

Paie un scenariu de coşmar, demn de literatura ştiinţiftco-fantastică, riLL-i aşa? Probabil, dar exact asta ai spune şi dacá ar fi un simplu creier inti-un borcan- Oriunde s-ar afla creierul, intr-un borcan sau intr-un craniu, toate experienţele tale ar fi identice cucele pe care le ai trăind intr-un corp adevărat, în mijlociii lumii reale. Lumea din jur – scaunul tău, cartea din mâinile tale, mâinile în sine – este. toată, parte a unei iluzii, a gândurilor ţi a senzaţiilor **create în** corpul tâu de computerul superputemical unui savant.

Cel mai probabil, nu credeţi despre voi că sunteţi un creier plutitor intr-un borcan. **Cei** mai niutţi filosofi probabil că **nu** cred că le pluteşte creierul intr-un borcan Dar scopul nu **t să** credeţi asta, ci sâ admrteţi **d** nu sunteţi siguri că nu se întâmpla. Problema este că, daci, realmente, s-ar întâmpla să fiţi un simplu creier intr-un borcan (posibilitate pe care n-o puteţi totuşi elimina], toate lucrurile pe care credeţi că le ştiţi despre jume ar fi false. Şi, **în** acest caz, nu putem şti, de fapt, nimic despee lume. Simpla posibilitate **a** acestei vanante subminează pretenţiile de cunoaştere a lumii exterioare. Aşadar, există vreo ieşire din această dilemă?

cca 375i.Hr.	1637 it.Hr. 1644	1655
fefteri lui P·jton	ProolfTi.i mir.te-ci'p GogiîB ¿rgú fum	Vdiul IbllltlKU

Originile borcanului VCMIUMI clasici modernă A acestei poveşti a fost propusă de Hilary Putnam, un filosof american, în cutM u dm 1981, icason. Fnitfi and Histcvy, dai originea Ideii poate fi plasată mult în trecut. Versiunea lui **filtram** este, practic, varianta. modificată a ingnnitoard ipotaa a geniului rău iniaJin gente), propusă de Reni Dmartcs în lucrarea sa den 1641, Âteditapu metafizice.

În cultura

lde M ;; ,iu drivrrdiL nLr.!. di prsvoc.iLoii'i: **di: !■■■: tjr !! rf. Vf!. il L 'l¹ JlU g'T'l l"". - ..T !· 'Tli'll:'!**

în, piipuhm llm dintru r-p ;i Fnr.1. IZXI.I c-n ᶠ rr-..l fcfytriiţ, din]■??? frt nuni uʳ. hn::k'T pe: nu™ hkin [jurjL ::'II inu nersesjcciîrrpnră r:B ri'.iiiLbbia ÎH cam '.mu ■.■ q nu tiiilj«! dofnt r- Jimulqm ::e raTiixryir ciin'.fl rin n nupr'inLi' tjnnţft nn/.cia'.l ip rii qf.îmnnr-rfl ţu EHihfţrDBmqrl qu Lnjpur :i ynuLr 'r. r y n c>:ʳdn cu npft F -c rcniTtzj^i Iri /i i:jpnr:.^rr::i.iˡ.i!r ijnjnri.c l'i -iul pi iv "t/l :? di'^nlLm dramauoă a scenariului tneiaru *u.* dift borcan !■■■■■ :: :.:>:::■! : rir'iintr :: .: ■■■ uin fi'.r:! :: „ȷ i~ip;i ,l¹ T.JUI sunt o rinvndă n ■'-■-ţiii i-u fl'.'nrţ'¹ : ■ ■ II ■ ti <iu un: .ni '¡Is SCE; l. :i du'n .1 i >LT~

Scopul lui Descartes a fost acela de a reface edificiul cunoaşterii umane, aşezând-o pc temelii dc nezdruncinat, motiv pentru care a ales metoda îndoielii – fi-a abandonat, aşadar, toate convingerile susceptibile de cea **mai** mică îndoială cu putinţă. După ce subliniază că nu ne putem baza pe simţurile noastre şi scoate în evidenţă confuzia creată de vise, Descartes işi duce la limită îndoiala:

Voi presupune, aşadar, ci nu există deloc un Dumnezeu adevărat care ar fi izvorul a bsofut al adevă rului. ri doar un oarecare gen fu rău. pe cit de puternic pe atăt de viclean ji de înşelător, careşi-a întrebuinţat, ce să mă inşoie, toată iscusinţa pe care o **are. Wrf** crede d cerul, aeniî, pământul culorde, formele, sunetele şi toate Jucrurtfc exterioare pe care le vedem nu sunt decât iluzii' şi jnşcîătontdecare se foloseşte el pentru a abuza de credulitatea mea.

Inconjuiându-se de nunele conulngenloi sale anterioare, Descartes găseşte un singur punct dc ccrtltudanc – cogîto – pc a cănii bază, aparent sigură, încearcă a reconstrui cunoaşterea (vezi p. M).

Î690	197 4	190 1
Vălul prrwpţin	MJI riExpuriEn' jlâ	Creierul d u boicjii

PROBLEMEEüNOASTERII
if

Din nefericire pentru Descsries şi Putnam, deşi curâiidc. a fac pe avocatul diavolului – adoptând poziţii sceptice pentru a depăşi scepticismul-, cei mai mulţi filosofi au admirat mai degrabă modul ingenios în care cri doi au pus capcanele sceptice decât soluţiile pe caic le-au propus pentru a ieşi din ele. făcând apel la propria teorie a betiinilicaţiei, Putnam încearcă sa arate că scenariul creierului în borcan este incoerent, reuşind, insă, iâ demonstreze doar că un creier aflat intr-un borcan nu ar spune despre el că e intr-un borcan Astfel, a demonstrat ci starea dea fi un creier închis în acest mod este ir.viribili şi nedetcctabilâ din mtenoi. dar nu este clar dacă această victorie semantică [daci poate fi vorba de aţa ccvaj merge până intr-acrii?, meat $â coreleze această problemă cu cunoaşterea.

ScepticiSffl Termenul „sceptic” este aplicat în special camei n Ier înclinaţi să pună sub semnul întrebării opiniile iarg acceptate sau care, în mod obişnuit, au puţlnâ încredere În indivizi şJ În idei, în generaL în acest sens, scepticismul, putem spune, este o calc sănătoasă ţi aerisită de a testa s; de a pune]a încercare idei susţinute pe scară largă Mentalitatea scepticului este, de obicei, un bun paznic împotriva erorlibr, dar acesta poate cădea ţi intui

Argumentul simulării

OamenHObişoiKli. în general, caută sâ respingă argumentele de coşmar a-¿ sceptcilor Dar ia uunejípim. Un argument «gemosa fost dezvoltai receñí de filosoful Nick ticsii um. cere susţine ce este ajxüaíJé sigur ce trăim 1ntr-o simulare computerizate. Inchipuili-vâ!

în vtttor, este probabil sa ajungem la un nivel de dezvoltare a tednoto^e care se ne permită sâcreemsimulăn computerízale foarte sofistícete ate minţilor umane ş> ale unor lur^pe care acestea aâ le locuiască. \ u va 11 nevaece foarte multe resurse pentru airira^e olumealrr-aiă-un simplu laptoo futurat va putea găzdulmll sau milioane de mlnţ simulate -. astfel câ. cel ma probabil, numărul nwn|ilor dígita e va i mult mai mare decât cal al minutar biologice. Experienţele minţilor biologice ţ> ale celor digitale vor f. practic, mposo de distins şicesigcr, nici unele nici alfete nu vor crede despre ele că suni sculate, dar cetedn' a doua categorie (cere vor forma hi fond majoritatea minlilcr ex:,ateriei se vor Inşela.Acesi argument ipotetic i formulăm, hn general cu privire la viilor, dar cine poate garanta că acest viitor nu s-a întâmplat deja, ce nu am eline nivelul respectiv şi că nu existe ctea minţi sînrulete? Desgur, noi nu credem câne

aflăm’ntr-o astfel des mutare, dar asia s-ar pjlea să ţ -tâ doar de cadatee programăm. Iar dacă urmăm logica lui Boslrom. esle

loerte O'GMO şi ne-a **CREIERDEBORCAN** Aceasta posibilitate.

îndoială continuă, cu privire la ance. Indiferent de dovezi Dai, dincolo de utilizarea Lui buni sau rea, scepticismul este diferit de modul în care este înţeles în filosofie.

Scepticii] filosofic nu pretinde că nu ştim nimic – aste ţi pentru că astfel s-ar contrazice **■lunci]** dintre Lucrurile pe care **nu te** poate ţU este acela **ci** nu ştie nimic). Mal degrabă, poziţia acestui tip dc sceptic este aceea **că** nu putem emite pretenţii de cunoaştere. Susţinem că ŞÎUTI foarte multe lucrau, dar cum e pasibil să susţinem asta? Ce temeiuri avem pentru a ne justifica pretenţiile de cunoaştere? Aşa-usa noastră cunoaştere asupra lumii se baieaiă pe senzaţiile pe care le înregistrăm prin simţim, de obicei, mediate de raţiune. Dar, oare, nu sunt percepţiile supuse erorii? Pulcm rivreodatâ siguri că nu halucinant că nu visăm sau că memoria nu ne joacă feste? Dacă experienţa visului nu poate fi distinsă de starea dc veghe, nu putem fi niciodată siguri că. real mente, un lucru **la** caro ne gândim este exact aţa cum pare – că putem Lua adevărul drept adevăr. Asemenea îngrijorări, duse la extrem, creează demoni vicleniţi ideea creierului în borcan...

Epistemologia este domeniu! filosofici care M preocupă de cunoaştere: caută să **af.e** ce ştim şl cum ţtim, identificând condiţiile care trebuie întrunite pentru ca un lucru să se poată numi cunoaştere. înţelească astfel, epistemologia este un răspuns dat scepticismului, Iar Istoria ei erte o sumă de încercări de a-l învinge Mulţi simt <4 filosofii dc mai tflaxlun-au avut un succes mai marc decât Dcscartes. referitor]a învingerea scepticismului. îngrijorarea că, până La urmă, s-ar putea să nu existe nid o salvare dară pentru creierul din borcan continuă să umbrească profund filosofia.

COMPUTERUL ESTE ATÂT DE IN7EUGENT, ÎNCĂT EFECTIV îl CREEAZĂ VICTIMEI IMPRESIA CASTA ŞI CITEŞTE CU ADEVĂRAT A CESTE RÂNDURI PHIVIN D AMUZANTA SI. TOTUŞI, ABSURDA PRESUPUNERE CĂ EXISTĂ UN OM DE ŞTtINJĂ MALEFIC CARE LE EXTRAGE OAMENILOR GREIERELE DIN CORP ŞI LE PUNEÎNBORCANE CU SUBSTANŢE HRĂNITOARE.

HiljryPuţ'um, 1531

Idee de bază: oare eşti un simplu creier în borcan?

0 2 Peşterdui Platon

că aţi fost înlănţuiţi toată viaţa într-o peştera întunecată. Capul ra **este M wfr-J pnjth m,** *iar membrele vă sunt încătuşate. aşa că* **fty piftep**- *privi decât înspre peretele din ta voastră. În spate se află un ioc,* **iar taire tac f/ M ?$te** *n potecă pe care cei care v zesc cară nişte statuete şi site tipuri de obiecte. Umbrele proiectate pe paratele din peşteră de acesta lucruri sunt tot Ce aţi văzut până* **icwip, M*** *şi ceilalţi prizonieri, singurele lucruri ia care v-aţi putut gândi şi despre cere* **afi jwtat**

Aceasta e, probabil, cea mai cunoscută dintre imaginile şi alegoriile folosite de filosoful grec Platan; mitul peşterii. Apare în cartea a şaptea a dialogurilor din ftepubl/cţ opera monumentală **în** care filosoful LSL prezintă concepţia cu privire]a statul pi În conducătorul idea] regelc-filoscf. Piton acordă filiBofilof puterea de a conduce după o analiză amănunţită **asupra** adevărului fl **a** cunoaştem, context **în** caic este folosită şi **alegoria** peţteriL

Concepţia lui Platan despre cunoaştere este complexă şi prezintă mal multe niveluri, după cum se vede tot mai dar pe măsură ce continuă mitul.

ié ne imaginăm, acum. că sunteţi eliberaţi din lanţuri fi lăsafi să vă mijeaţi liberi prin peşteră. Orbiţi, la început, de lumina focului, veţi ajunge, treptat, să vă insulţi corect alcătuirea peşterii şisăintclegeţ: care este originea umbrelor pe care Ie consideraţi, înainte, ca fiind reale, ia final, vi se va da voie afară peşteră, să vedeţi lucrurile ia lumina zilei, realitatea în fcată spiendcarea ei, iluminată de cel mai strălucitor lucru de pe cer, Soarele.

) N O LO GIE

rca37Sî.Hr. **1644 Or.**

Refteri lui Pbtqn Gcgiît) efle) iirJh

Semnificaţia **peşterii** Semnificaţia profundă a peşterii lui Hatcm a fost subiectul unor dezbateri ¿prinse, dar semnificaţia el în sens larg, este destul de limpede. Peştera reprezintă „tărâmul devenirii". lumea vizibilă a experienţelor noastre zilnice, în care totul este imperfect şi se modifici incontlnuu. Prizonierii (care îi simbolizează pe oamenii obişnuiţl] trăiesc intr-o lume a părerilor şi a iluziei, în timp ce fostul prizonier, liber să n preumble pnn pcţltTă. atinge cea mai corectă perspectivă asupra realităţii posibile, în contextul lumii mereu schimbătoare a percepţiei şi a experienţelor. Pnn contrast, tărâmul de dincolo dc peşteră este L.tărâmul fiinţei'', lumea inteligibila a adevărului, populată do obiectele cunoaşterii care sunt perfecte, eterne ţi neschimbătoare.

CĂCL IfITA, OAMENII ÎNCHIŞI IN PEŞTERA (..) NE SUNT ASEMĂNĂTORI NOUĂ „AM SPUS, CĂCI CREZI CĂ ACEŞTI OAMENI AU VĂZUT, ÎNTÂI DIN El ÎNŞIŞI, CAT Şi DIN SOJII LOR, ALTCEVA DECÂT UMBRELE CARE CAD, ARUNCATE DE FOC, PE ZIDUL DINAINTEA LOR?

PTatoii, LCJ 375 LHr

Te oria fomelDr în viziunea lui Platon. ceea ce poate fi cunoscut trebuie sa fie, de asemenea, perfect şi neschimbător. Totuşi, nimic dm lumea empirică (reprezentată de viaţa în interiorul peştenl} nu se potriveşte acestei descrieri: o persoană înaltă este scundă, pc lângă un copac Un mfiz care parc roşu h amiază «te întunecat la amurgi ii aşa mai departe. Astfel, nimic din lumea fizică nu constituie un obiect reai al cunoaşterii. Platon a sugerat, astfel,

Dragostea platonică

Id: : i eu cnu! PI0L77[1] r^Lc r.r nn tii'n r.sn. r înr.ii? ,iţ»n ,'în.i cugn! ■ pa'.nn,. .1 dncurcr, rn-red F.-TV:, din rinr^rhrcii rrlij Filmul n în n- :;,l pricim' ¡rtrr int.nlcrd. ş. ...TIIXI simţuri ::r Afin-inţiţi :■ .■!!■ efl rinrrD-p driigcint.;:. cn ■'ixpn aii ¡1 ^igOLuni d nhrn ri.iflri.::. ţi nu dintre Lupun ruin fprmuJptJ inl.r IJ" diiiieg ::!rr;.c:. .'în^Jict.iJ

PROBLEMzEUNOASTERII

if

ín cultura populará

Fmrti flctuFÎ clara Jile mitului pa(tarii în opera ii CS- LflwiţL'ffl 4 scnj ■. ![:■ ■ invrnbri ---.jir;tim rvunitr n..;: n.'ii ■■; r::! Cmoir'lr: MTTTII.J l ,i ⁱi-ⁿnL. cn.ui Ci!:: : .■TT.1 vourr. I.UL.rr'.n ¡JlHrtAi' cnp pr~:.ignn şti .n ren- i'iulu. nsir-Lfi I:: □inia Nn"id ţi nji/cj pe I.S'jn i.- ui A:: .în .." !; : nr.LT.î.cnr: 'innʳ :E t.zt i:a c-i eun " Hnmia ; iʳ Angl:n pr cirv ;■ o anintrnu în*fin r-;.u -r-5rccoʳn rr, c% fapt nnr-prs n efl l.mr...-rM iL- iu: ."fi-'i-r.. ..-'iii- ¡hr' ::<! l .."di! -!.....iruri- -tr n .UT ■ ■ emi ; nfiscnimtqtwrp în ¿lyd» wdrrzijlih mesm qrgşţin rai a ci. Influenţa iji Plsticfi este, d? ise riₜ- -■<!, viiibin .: -<i dnii e rwiumiraLete torfii ate infl pe ţiţei nririmi! ţyi. urnim neaşteptat, el un- Lin-T: a avut c gSnditor.j grec Ji! vpra cult.ni. artti ţi ■ i :-ei

că trebuie să existe uri alt târâm Puntea de dincolo de peşteră), populat da entităţi perfecte ŞL neschlinbĂtoare, pe care el le numeşte forme [sau Idei). Astfel, de exemplu, toate faptele juste sunt aşa pnn aceea că dc copiază forma perfectă a justeţei Supă cum se sugerează în mitul peşterii, există o ierarhie a formelor, deasupra tuturor situându-se forma perfectă a binelui (reprezentată de Soare), din care celelalte forme iţi extrag sensul fi căreia 11 datorează, în cele din urmă, propria existenţă.

Probi emil UFIlver^aliilor Teoria formelor a tiu Platon ŞJ baza metafiiLcă pe care a fost construită pot părea exotice şi prea complicate, dar problema pe care o vizează – „problema univorsalillcir" – a dcwemt din aed moment, una dnitte cele mai dezbătute din istoria nJusofit-L. în Evtd Mediu, bătălia **a** fost dusă intre platonici (realişti], care credeau că universaliile (de tipul roşului sau al înălţimii) sunt mdepedente de manifestării? lor particulare; ŞL nominalişti, care credeau că aceşti termeni nu erau decât etichete aplicate lucrurilor, pentru a revela similitudinile dintre ele.

Aceeaşi distincţie de bază, reformulată. de obicei, în termeni de realism w antirealism, se regăseşte în multe alte domenii din filosofia modernă. Astfel, o poziţie realistă susţine că „în lume" avem entităţi lucrun fizice, fapte etice sau proprietăţi matematice – care există independent de

cunoaşterea sau de experienţa noastră asupra lor. Dimpotrivă, alţl filosofi, cunoscuţi sub numele **de** antireabştL propun o viziune în care **este** necesara o legătură internă intre ceea ce cunoaştem şL ceea te este cunoscut. Termenii dispute] au fost stabiliţi acum mai bine de două mii de ani, de Platan, unul dintre cei mai convinşi realişti din toate timpurile.

îli âparâftă lut Sperate Ip alegoria peşterii, Plafon face mal mult dedt şi creeze vidunl alternative asupra realităţii şi a cunoaşterii noastre cu privire la ea. Acest luciu devine clar la final. După ce accede la ieşirea din peşteră, unde ta contact cu natura ultima a realităţii, fostul prizonier este nerăbdător să te întoarcă în peşteră, ca să-şl lumineze foştii colegi de catccră. tar, orbit acum de puternica lumină a soarelui se împiedică de lucruri, orbecăind pnn întunericul peşterii şi este considerat un nătâng de cei care încă sunt captivi. Aceştia cred că a fost distrus de călătorie; nu vor să-l asculte şi vor căuta chiar să-lucidă, dacă insistă. Platou face, aici, alune la condiţia tradiţională a filosofului ridiculizat şi respins, atunci când încearcă să-şi ilumineze semenii şi să-t îndrepte pe drumul cunoaştem şi al înţelepciunii. Şd, mai mult ca orice, Platan se gândeşte la soarta maestrului său, Socrate [una dintre vocile **din** dialogurile Induse **în** Eeptrbfrcţ şL nu numai), **care a** refuzat sâ-şl renege învăţăturile filosofice **şi care a** fost, în cele din urmă, în anul 3M **i.Hr,** executat de statul atenian.

Idee de bază: cunoaşterea comună este doar o umbră.

O Văluţsercepţie

Cum vedem (ţl surim, şl miros im) lumea? Nlajerilatua plecâm de h premisa ca obiecteEe fii ici sunt mai mull sau mai puţin aşa cum le Cunoaştem, dar »islă muHe probleme cu primire la această vlriune iiazelă pe dreapla Judecaţi care l-a făcut pe nume roţi fllosofl să se Tnlr^be dacă observăm fu mea »lernă în mod direct în viziunea lor. avem acces direct duar la Jder, ia „impmir sau. îu termeni moderni, la „datele simţurilor". JDIITI lurta, filosof britanic din secolul al XVFI-lea, a invocat, pentru a lămuri această Idem o imagine care a devenit celebră. înţelegerea umană, sugerează el, este precum ,.un dulap fără acces la »tenor, cu doar câteva mici intrări, cât sa permită accesul unor imagini, unor idei asupra lucrurilor, dar nu ţi lucruri lor în şinei

Dai există □ niare problemă cu ideca îUJ Ltrcke. Plecăm de ta premisa că ideile raia intră în dulap sunt repteientări mai mult sau mar puţin fidele ale lucrurilor din exterior. dar. în cele din urmă, este o chestiune de logică să ştim că aceste reprezentări corespund unor obiecte externe – sau că nu corespund ntel unui obiect Ideile noastre. singurele la care avem acces real, formează un impenetrabii „văl al percepţiei' intre noi ţl lumea EKtEciaaiâ.

în lucrarea *a dJn 1690, Eseu asupra intelectului apienesc. ixwlte a flloll una dintre cele mai complete viziuni asupra a ceea ce R poate numi teoria reprezentaţionalâ a percepţiei. Orice model care presupune idei intermediare sau date ale simţurilor trasează o graniţă intre noi ?:■ lumea externă, această fisură fiind, în fund, cea care permite înrădăcinarea scepticismului eu privire la pretenţiile noastre de cunoaştere. Vălul poate fi rupt şi scepticul. învins

cca 375 r.Hr.	1644 d.Hr.
Peştera lui Platon	CbgrtneflO Sufli

Teatrul cartezian

în trʳmririˈ Tirc-irr rrnrinijl lui larte firTnfţH» .’îl" -urnit Fî ninn rEpR!jt!nL.iˈi:iˈ"i! . di\:'.!:::ind- '.i: :lr ”i.i mu ■■■i:,’(■ <i j nl dmpLn _jriw:fttţ(l:i corn app ea.ʳfl cei ʳnui mJţi dir.tn; ni (char ç riî:s:/ii, îrtunri c;irri :■■.! sunt da &enchji Ambele TOUN sunt realtat» wln EK»M efi BKBPH fdwe irtH lj—i- i.-dari':- r.irr ■■.. ccpi"<:<! i li ■ n.i l.T n-irn în '/i'niur't’n. ■■■■iivfl reçj r-'iLi:- considerat □ trjxflti.rfl reali n rţţiai Doţi col cnru a dar. FnnnuiBrm i ,r- ■ ' ■: .¡':i"il i: !<i'-i CIOI I . n- .dr-.ii -i : i. .n!ˌt:ri;i nu n ¡nreni.l.

CU ol în gr-nrni. «ti n..m?, rratnil rj.-hrrW, pr-cru r.1. în viyu.ri'h Li FAI: .irtB! IT.HL:I.I ■IÜ'IJ! 'i:i II. II initii’iii :■ cu-cnii P c:ir. Ăi) innl. WVIIIT „,i Ç'. .IIT T ■' ; ivrL. rin un nhnrirvîitnr irtriʳ ir 'i./'lrjii IP:,Il,."-II l.-.i rhnlrr rihccţiln Ecr'.tr Mirr 'i'.ki acrea ! .*! r": ."".nîjcru[1] rti’P-.

i ■■hi li: . III’ : i ::.,ir? r ni if^iL dn uʳ n : rl?'-nrMizr:r 51 L‘ ■

În nfir-C- ,r ţj açn. în r.iirin njTerMisrlnr nherţii, mcrinlul rs r^mbat influonyj Fnarti? nylt tmţ

numai prin restabilirea unei legături directe intre observator lumea exterioaiâ. Ajidai, dat fund că modelul arc atâtea probleme, de ce >1 mar adoptăm, de Libun început?

Calităţi primare Şi **MCundare** faptul că nu ne putem bara pe percepţii reprexiiitâ unul dintre cele mai puternice argumente ale scepticilor cu privire la pretenţiile noastre pmrind cunoaşterea, faptul câ o roşie no poate apărea ca fiind când roşue, când neagră, în funcţie de felul în care bate Lumina pe ea. ii face pe sceptici să emită îndoieli cu privire la simţim, în ansamblul Lor, ca posibilă sursă a cunoaşterii. Izxke a sperat că un model în cadrul căruia ideile interne ţi obiectele exterrare sunt separate am să închidă gura scepticiloT. Dar argumentul lud depinde, în mod crucial, de o aha distincţie- aceea dintre calităţi primare şi secundare. Aspectul roşu al roşiei nu este o trăsătură a roşiei în sine, ci produsul interacţiunii dintre factori difenţd, printre care şl anumite

1690 **1961**

Vălul p^rurptiHi

Crmeruld n twrijn

PROBLEMzEUNOASTERII

if

iLalitfttj fizice ale roşiei, ca textura sau structura suprafeţei, împreună cu particularităţile propriului nostru sistem senzorial fi cu condiţiile de mediu dc la momentul observaţiei Calităţile (sau, mal exact, noncalltătile) nu sunt ale roşiei în sine şt se numesc pnn urmare, „calităţi secundare".

RV EXl STĂ CUWWŞTEfIE CME(„) SĂTREtCĂ DINCOLO DE EXPERIENŢĂ.

Jchu Lútic, lti9Ü

În acelaşi timp, raşla are ŞJ trăsături reale, precum forma, care nu depind de condiţiile în care este observată ŞL nici de prezenţa unui observator. Acestea sunt calităţile primare, cate explică şl dau naştere calităţilor secundare. Spre deosebire de cele secundate, calităţile primare (credea Locke] au asemănăm profunde cu obiectele insele ş: permit cunoaşterea lor. Din acest motiv, ştiinţa se preocupă, în principal, de calităţile primare şi tot ele reprezintă dovezile noastre împotriva dubiiior exprimate do sceptici.

BlOChli în duIdpUl lui LHllfi Unul dintre prinui critici al Lui Lccke a fost Gwtgc BcTtrley, iriandcZi contemporan cu cl Bcrkricy a acceptat modelul reprezentaţional al percepţiei, în care obiectul imediat ai cunoaşterii şi reprezentat de idei, dar şi-a dat seama că, departe de a răspunde obiecţiilor formulate de sceptici, mal degrabă le dădea dreptare. închis în dulapul Lui, Locke n-avea cum să verifice dacâaşa-zisele „asemănări sau ideile desprinse de hierun" semănau realmente cu lucrurile insele. M - avea cum sâ ndsce vălul şi rămânea, astfel, intr-o [urne a repreîentinlot.dându-le dreptate scepticilor.

r,Te contrazic..."

Astăzi leona piwd imaterialitatea a lui Heleley aste văzută ca un tur de forţă melanzic şi excenlnc. 'nchip ironic, el credea despre sine ca era campionul dreptei judecât.. După cea anâtaL cuhotă'âre toate punctele slabe ale concepţe; meoa/'reisle asiere lumaa kir Loche a propus o sc.' jţie care ■ se zărea e-zdaua şi care înlătura,' dintpcda;6. alai obiecţiile sceplicdor. câ1 şi pe cele ale ate or. Este păcat că sckiţia lui Berkeleyasle cunoscută astăzi mai mult pnn intermediul cmc* faimoase dar incorecte, aduse de SambeiJohnson

ínateñatón^u.-, pe care o găsim îli cadea lui Boswell, Viaţa lui SanwetJohnson:,Lowid,astfel. o piat'ă mane cu Miorul, a extamal.«leconlrazico.'

ESTE, ÎHTR-AOEVAR, 0 IDEE STRANIU J]E PREPONDERENTA PRIVIRE OAMENI CA fUlUNŢH, CASELE, RÂURILEJNIB-UN CUVÂNT TOATE QHIEtHELE AU D EXISTEhiŢÂ NATURALA SAI3 REALĂ DISTINHA DE FAPTUL DE A FI PERCEPUTE

După cţ a stabilit, cu exactitate, punctele slabe ale doctrinei lui tocite. Berkcley a ajuns la o concluzie extraordinari tn loc să Încerce să treacă dincolo de **văl,** căutând să se racanertcze li lumea exteriMidă, a trai concluzia că nu există nimic dincolo de văl cu care să trebuiască sâ ne conectăm! Pentru Btrtelcy, realitatea este formată chiar di n, idei fi senzaţii" în şinei La acestea, desigur, suntem conectaţi în totalitate. scăpând, aşadat. de pericolele scepticismului – dar cu cc preţ- negarea lumii fizice.externe!

Conform teoriei idealiste (sau Lmatenallstel a Lui Berkeley.

„şi exişti Înseamnă **sa** fii perceput[1] [esseest percipi). Putem spune, astfel că lucrurile Încetează să **existe** în momentui **în** care **nu ie** mai privim[1] **Berkeley** acceptă această consecinţă, dar ara un ajutor la îndemână: Dumnezeu. Tot ce există în univers este conceput continuu în mintea lui Dumnezeu, astfel incit existenţa şl continuitatea Lumii {nonmateilalel sunt asigurate.

Idee de bază: ce este dincolo de văl?

04cogito ergosum

Dup 3 ce a renunţai la loats cu rujştinţele susceptibile rtg Mu, purist tfe colo până M. pe u mari de incertitudini. Oescart^S caută Cu disperare un punct fii(un sol ferm, de la care să poată reconstrui înlrefl ediliciul EUnOiţterlL

Mi-am dat seama **că.** încercând să gândesc despre toate că sunt false, cu, cel care gândeam asta, eram ceva; ţi, constatând ,r că acest adevăr, «gândesc, deci exist", era atât de stabil şi de sigur, încât nici cele mai extravagante presupoziţii ale scepticilor nu erau în stare să-] zdruncine, am considerat ci puteam să-l adopt fără ezitare ca pnm principiu alfilosofieipe care o căutam...”

J£ PENSE, DONC JE SUIS.

kéné Descartes 1637

Şl astfel a ajuns René Descartes să formuleze ceea ce a devenit cel mal cunoscut şi cel mai influent gând din istoria filosofici occidentale.

Metodă îndoielii Descartes se afla în avangarda revoluţiei ştiinţifice **care** avea Loc **în** întreaga Europă în secolul al XVII-ka, iar ambiţia sa era aceea Ac a abandona dogmele depăşite ale Evului Mediu şi de a întemeia cunoaşterea pe baze noi, cât mai solide Astfel că a adoptat ngiircasa „metodă a îndoielii". Nemaifilnd mulţumit cu „vechiul már putrent”, pentru a folosi chiar expresia lui, Descartes s-a decis să meargă până la capăt şi să respingă once cunoştinţă care era pasibilă până ţi de cea mar nucă urmă de îndoială. La final, iţi va imagina chi arun demon răutăcios care are ca scop să-l înşele, incit şi nu scape

de dubiu rud măcar adevărurile aparent imuabile ale matematicii şi ale geometriei.

Probleme de exprimare

n..rii:!;<:uL:: rxpʳv!ʳ. :i :rjrir-;?;i * Cugi'lr i.'.'uo ‘aim n! "Ti‘n inr;rT:nh. Hi Jicni" :r. P-înr.pur.’fiinminPi ! I ■■ l'ri 4. dur* în PıCEUTE asiiprţ mptudi i lin 1 Fi ."-¡7 ripnrn'^ri.....ii i frţnMTfl jrpfnşij rfrir'irj-.....■.; io" în .WrvA 1. lin luţ raroa rui ţBB rrtoi mntrtarrt.fi -j o; cru deln: ˙nniu::iir:!-i::::'ir..‘..l. pi"; .¿iflnihmr:. :h ::i rxis- ■■!F,l.:: imjfir nnLS prv i ;i r-:..r:s irh ■< -i ::■■! htjmfli —^lni lrsc jʳ KBrt. rnnrnefrt {prBiijntJ ftj exifflt

trebui» să **estete cava cam**

să fie Înşelat şi indus în eroare. Chiar dacă se înşela în toate celelalte privinţe, nu se putea înşela cu privire !a faptul ca ensta atunci şi acolo, indolndu-se de restul lucrurilor Demonul „nu mă va putea convinge niciodată că nu sunt nimic, atât timp cât eu cred că sunt ceva (...) nu există în acest «gândesc, deci exist® nimic OM să mă asigure că spun adevărul, în afară de faptul că vH foarte clar ca, pentru a gândi, trebuie să exişti”.

Doj^hlţlBnttlBfaHla oprimă critică adusă EuiDescartes şi reluată, apoi de mulţi este aceea că face prea multe deducţii plecând de la copta câ singura concluzie pe carto poţi trage este câ există o gândire aflată în desfăşurare, s; nucă el este cel care gândeşte. Dar. chiar şi acceptând câ gândirea presupune gânditori, ceea ce poate fi extras din intuiţia lui Dcscartes este, totuşi, foarte limitat. În pnrmil rând, *eagito* erte specific persoanei întâi singular – al meu copta funcţionează doar pentru mine, al tău doar pentru tine etc: desigur, demonul poate să mă păcălească, făcandu-mâ sa gândesc despre tine că gândeşti (şL prin urmare, câ şi tu exişti). în al doilea rând, rogita este corelat cu timpul prezent: pot concepe fără nici o probiemă că, atunci când încetez să gândesc, încetei sâ exist, în al treilea linijeuFi^rul existenţă este stabilit!

PROBLEMzEUNOASTERII

Cegi io şi originile lui

r-ij.'ii .:rnn :.\.7n r',"n -rn rr<n nur-rut! nm f c'.: F ■. ci.ir cin; rlrţ ■::i!r' iu suʳL
înLu Ltfjul dur" Ch.cr daci, în gLTx:-al, drsa Ir~.i . ac n.irr;:ii! ui "i'î-.-.-irt-r ■;
nrjini!i: r ■■■.. : noi vec" ih::<ipuL.j ■ ■ .1
u V Irr. d Înˉ11I A..gujl.n spunri ~."i ■■n.'.un "nniaccr.:". ÎT ı -l 5 Hi: Friptul ni ni:
irrfcin- car Ktccn pnrr sfl fc '-nfl şi nm wnhr dr aLflᴸ.

este în sine atenuat ţi eluziv: s-ai putea sâ nu fi trăit nimic din ce-mi amintesc şi să nu am nici una dintre trăsăturile pc care cied câ Le am, MI putea sa fin intru totul la cheremul demonului maliţios.

Ferctru a rezuma, putem spune ca „euf produs de cogito este o simplă clipită de conştiinţă de sine, o scurtă detaşare de tot, inclusiv de propriul trecut. Aşadar, ce sâ construiască Descartes pe o fundaţie atât de şubredă?

Recnnsti UPfC □ cunaaştflril Da, Descartes a săpat pentru fundaţia nou construcţii, dar şi-a lăsat ţi câteva materiale cu ajutorul cărora să construiască? Se pare că şi-a ridicat ştacheta incredibil de sus: doar certitudinea care putea învinge ipoteza demonului viclean era acccpteNU. După cum K vede citind textul tui Descartes, calea întoarsă este surprinzător, dacă nu alarmant de rapidă. Hrdslă două Lucruri care susţin teoria carteziană **a** cunoaşterii. **în** primul rând, el observă câ principala trăsătură, pentru ccjrto.wte claritatea cu care pare să se impună şi în baza căreia Descartes trage conduita câ „toate lucrurile pe care Le putem concepe clar ţi diFtinel sunt adevărate[1]'. Şi cum de ne dăm seama de asta? Prin aceea că ideeapecare o concepem cu cea mai mare claritate dintre toate este ideea uuui Dumnezeu atotputernic ţi atotştiutor.

Dumnezeu este sursa tuturor ideilor şi, întrucât este bun, el nu ne va înşela; sursele cunoaşterii noastre, observaţia ţi raţiunea (care provin, de asemenea, de la Dumnezeu), ne vor conduce la adevăr, nu la falsitate. Odată adusă Ln discuţie ideta de Dumnezeu, scepticismul bate în

retragere – lumea capătă din nou consistenţă, iar efortul de a reconstrui cunoaşterea pe baze noi, ştiinţifice poate reîncepe.

IIIilJii[1];' rămase Puţini au fost convinşi de teiul **în** care a ieşit Descartes din prăpastia pe care singur a crcal-o Au Mit toc multe discuţii în junii aşa-zdsului „cerc cartezian" constând din faptul că Descartes foloseşte idei clare ţi distincte pentru a deduce existenţa lut Dumnezeu. care garantează, la rândul Ivi, veracitatea ideilor clare şi distincte. Indiferent de forţa de atunci a acestui argument [şi este greu de crezut cá Descartes ar fi căzut inti-o asemenea capcană), nu e deloc simplu să fim la fel de încrezători precum el că am exorazat demonul maliţios. Descartes nu vre« (ţt nici nu poate] sâ nege faptul ci uneori ne amăgim; ai, dacă urmărimlima lui argumentalivă,atunci trebuie să acceptăm câ putem să ne înşelăm şi atunci când credem că avem D idee claia şi distinctă despre ceva. Dar, evident, n-avem cum sa ?tlm că facem o asemenea greşeală şi, dacă nu putem identifica situaţiile de acest gen. intrăm din nou în vizonii scepticilor

(JAAFEUU VERFOiCFTATEA UNEI FUNIE SUPREME, PENTRU A PROBA VERIDICITATEA SIMŢURILOR NOASTRE, ESTE, CU SIGURANŢĂ, 0 MIŞCARE CIRCULARĂ FOARTE NEASTERTATĂ

Descartes a fast numit părintele filosofiei modeme. Este îndreptăţit la această titulatură deşi nu chiar din motivele pe care ţi le-ar fi dorit, icopul lui a fost acela dc a se anihila, o dată pentru totdeauna, obiecţiile scepticilor, astfel incât să ne putem dedica formulării cunoaşterii ştiinţifice, dar, în cele din urmă dus la mai multă îndoială, la un scepticism mat mare decât înainte. Generaţiile de filosofi care au urmat au încercat să răspundă la rândul IOT. scepticismului. învingerea acestuia rămânând o chestiune de **primă** importanţă de La Descartes încoace.

Idee de bază: gândesc, deci exist.

O Raţiune şi experienţă

Cum do cunoaştem lucrurile? Să fia. în primul rând, prin intermediul raţiunii? Sau. în ceea ce priveşte cunoaşterea lumii, roiul cel mai semnriicaliv ii joacă experienţa pe care o dobândim prin simţuri? Cea mai mare parte a istoriei filosofici sta sub simnul acestei distincţii dintre simţuri şi raţiune, înţelese ca posibile fundamente ale cumş terii. Mai exact acesta osia principalul mâr al discordiei dintre dauâ curente filosofice importante; raţionalismul şi empirismul.

Trei distincţii cheie Ptntru a înţelege- mai Hm cin «fa problema cu MD-pMunul ţi niatenalisiriul e util să abordăm trei distincţii-chem pe care]e folosesc cele două tabere pentru a elucida diferenţele dintre ele.

A PHtOni VSA POSTERIORI

Spunem despre cm câ este cognoscibil a *priori.* dacă poate fi cunoscut fără sâ facem apel la experienţă – adică fără verificarea empirică a felului în care stau, realmente, lucrurile în lume O afirmaţie precum „î + 1 = 4" este adevărată a priori, nu trebuie S-D verificăm. Pe de altă parte, dacă este nevoie de verificare empirică, atunci spunem despre enunţuri ct sunt cognoscibile a posteriori. Astfel, propoziţia „cărbunele este negru" este cunoaştere a *poştalion.* pentru că trebuie să verificăm mal înainte dată lucrurile stau realmente aşa.

ANALITIC I/S SINTETIC

u propoziţie se numeşte analitică atunci când nu dă mai multe informaţii decât cele cupnnse tn semnificaţia termenilor ei efectivi. Astfel, adevărul unor

RAŢiUlţffiXPERIENŢĂ

INOLOGIE

cea 350 î,Hr. 1670 d.Hr. 1739

Tar m? de jiyunirn'jre Credinţă м ţi irl.î ',i puddoţt mtâ

propoziţii ca „toţi burlacii sunt necâsătoiiţi” transpare **pnn** simpla virtute a înţelegerii semnificaţie] şi relaţiei dintre termenii folosiţi .Prin comparaţie, propoziţia „tot: burlacii sunt necăsâtonţl" este sintetici, întrucât pune laolaltă (rintetlzefizB) concepte diferite ţi fumlzeaia informaţii noi, semnificative isau Lriforinaţli greşite, în acest caz). Pentru a stabili dieă enunţul acesta este adevărat sau nu ai trebui să verificăm mentalitatea fiecărui burlac.

NECESAR YS CONTINGENT

Un adevăr necesar este unul care nu poate fi altfel – trebuie sa fie- adevărat în orice circumstanţe, în toate lumile posibile. Un adevăr contingent e adevărat, dar ar putea să nu mai fie aşa, dacă Lucrurile, în lume, ar ii diferite. De exemplu, propoziţia ‚top băieţii sunt obraznici” este adevărată sau nu, în funcţie de context şl de felul în care se comportă efectiv băieţii, iri aceiaşi timp, dacă este adevărat că toţi băieţii sunt obraznici fi Ludwig este băiat, atunci Ludwig va fi, în mod necesar, obraznic (¡n virtutea legilor logicii).

Parc să existe o legături concretă intre aceste distincţii: astfel. La **pnma** vedere, un enunţ analitic, unul care e adevărat, este în mod necesar analitic

Preocupări kantiene

T. J. "k"ᴸ,iii dint.r: ¡"ifiliLc ţ! unLr.în if crnigrˉ.i – ..criiilr ’"ilrric'i; . i] -Ti::i !i-r" mi. Knʳ!. .iil ■ În>'.■ ■ ’ir r:: .iii hi citim!** ii- !7rˡl.ˑ:./.i rriţ^nii pure, esta da n diwnopitrn efi rxiftA c:nn::optE r-::i: ţTitegaii .*i!i ■ gi'j":: n mici.Ti n-.’Ktnrţj on cnurn ’.ii.ii. z.’iri! nj Ir putr*n dcdurc il ■■. <pi"i['nţA, cin ᶠˡîn:i nor » nn prinţ*ˉ: :i p:/ijc<i cnnF^..*j ıîˈc:?:: -ii"iţi "’v! :. :l.i ::"i i|..ii: :: □ n^-V.'l.-t: ■ : ţi jird/irmnn .’în^trir ridxicjcr i ş n Rnnp^ţflrii !--rtcLir<! ::7z*inrcn c:m! tk'rivi dir i-::

1701

Rjliune ȷı u■ pei'ïʜLJ Iniyerdlrvu CllqpiiC

1963

"ecr i.i Iri pȷ ¹ Lil j ȷ

PROBLEMzEUNOASTERII

şi este cunoscut a priori iar a propoziţia sintetică, una adevărată, este în mod necesar contingenţă şi cunoscută a pcstenori Cu toate aceste^, nu ia poşte spune că lucrurile sunt atât de dare ţi că diferenţa dintre empkriţti şi raţionalişti poale fi întrevăzută din felul în care aleg să combine aceşti termeni Astfel, ceea ce îşi doresc raţfonaliţtu este şi arate eă există enunţuri sintetice a priori ţi că pot ii descopente adevăruri fundamentale. profunde, despre lume prin mijloace nonempiiice, raţionale, ţi invers: scopul empinştilor este şi arate că adevărurile a pnori, cum sunt cele ale matematicii sunt, de fapt, analitice (vezi caseta}.

MATEMATICA NU ARE NICI MĂCAR UN PUNCT DE SPRIJIN Al El CARE SĂ NU FIE PUR METAFIZIC.

1 hnrnj1 de Qul -cej, 15 3U

Alemalhe la tundă fonului Kaţionaliţtu pl empiriştii au păreri diferite în multe privinţe. dai asupra unui lucru sunt de acord.- exista o bază (fie ea dată de raţiune sau de simţuri] pe care este construită cunoaşterea noastră. Astfel că Dmd Hume, filosof scoţian din secolul al XVJJJ-lea, ii poate critica pe Descartes pentru încercarea himerică de a găsi o certitudine raţională pe seama căreia să pună întreaga cunoaştere, inclusiv veracitatea simţurilor noastre Totuşi. Hume nu neagă că ar exista *un* temei al cunoaşterii, ci nuţine doar că acesta nu poate face abstracţie dc experienţa noastră comună sau de riftcmele naturale ak convingerilor.

Câmpul de lupta al matematicii

ʳ r.crflirt . -,n-rf r.iţ --i.ilicm ş empinsn, ro'nn.itr.i ■; FhftrTnr . dr lunl.ll pi i RFE s nu di:i: rxlr T*;: D::■'!_:!! h.'lL.'i Psntru mţ.-''.ihş-.i, r!nl.i:ʳn;itjc:n < pirul. în t^tilr: nuriii ijfi cʳn: un mţţltjl ¿în runiinţti'nc!

:'.ivn. ■.11:1 pi-un ? 1''o ¡în'.iLilţ. Dniitmcti: dci ;:Tcm:

lfi rncijl.r dnni.nprin dnnr pm infonn-nriiL raţ-un.i lʳ nnpir'.t n., r.n cun iii nu ".'inpindi ur-nUFtil fin STJMHI ir. ;jşn ni stmt.i'j " ii wnt E:CI :i p-.1‘ n fin câ nu BNIPUî nc!<ivirv-i CORI ! ifl ::cot.ii fi curosni.ta r.-'ip Tiaţnnvitjr. fii rii .idnuftn..nlr matei "în Leii ';L-t. n-.iiitcn ji tnuirrâ Cn dc o chyi) vflriflrlii i. do clic i:. forma ;j*gun:c!nr.ijl.¡i efl aşa Tir.H'o ndevtfrur nhstnKtc oii: n : Lc:i rotir .¡nt: umpli ■ r :■■■■ 'ihn.cti ■ urr.inn ■ r.i! nnt.r T,:;r.-H r:r:.." rr-iri" la UFT..- .mcoraM îh ■nnynʳ.^ În irranr inrr ■; – urmii î!XI: tfj ::c;ri' "u dnicnpurri, dtwpri rrj pdeviirun

Rivalităţi europene

r n D.. -c:t t:n ■. ! c:«!i r :cinn, crrp nţtii ti tor- :i CITI siii: :iI XV- ir:: şi £ XV l Inn – L ozloc,

Rrriflllny ţ? Hunn "U",l. ■.rt;u^i r:n ripz.ţi ʳrsţli rin nnnlK b" rlr pţ pţHitirtcnt, ■aţitmnlişbi DewrurtEj, I ţi SpiCinrâ Oᴊɪ. run W dţj tjfcip; flpmţnrţl tipixigcir sir r. :-:iln asn:.^! fgprti nuihi il:il.!! ii ailcvan'.i- ";i ᴅ pindzi, nescad/ir. ;>-r:Lri‘.ipu rumena "tuli. : -ot.r i/ii unenri cu Inţiingcrţ obardWlB UmpiristE ar :ᴍ: sri.il;: ti :>:irti- |or:i;i!ᵢ l■■Tuliţi!-.. : -iii.i-fiL,. „i. p;ir<! risrsj'' nft'nijrtn..ot-huit iiu isrjrin» ^t: imr? FţjmB tjci ■mtsaţ.-c iᵛ·ᴸ.nln-::t i.iah s.'iu de; ritiu^ n

Aşaiii, atât laţio^alisniiil, dt sl empirismul sunU hi esenţă, forme de fundaţionalisni, du exişti ţi abordări epistemologice caA se detaşează de această asumpţie. O alteimtivă influenta a fost caerentismul, în cadrul căruia cunoaşterea este văzută ca o ţesătură de convingeri ce se susţin unclr pe altele, alcătuind un bot coerent Dar această arhitectură a cunoaşterii nu presupune vreo fundaţie, de unde şi sloganul cucrcntist- ₜOiLce argument are nevoie de premise, dar nu există premise valabile pentru orice argument”.

Idee de bază: cum e posibilă cunoaşterea?

OuTeoridtripartită a cunoaşterii

„Oh. preşiiâ wtare!", se gândi frrt râzând figura pe cere o ura, frâsâtorife de Anitâ MM L-ÎU (tirais în 1'urrrrfrâ fefiiMrufiifi ,,Jr fi trebuii şi-mi fi dai seanra d umraGitoi o şi-ff facă apsrifia pe aici. fi, acum ftiiL. Ce mai a^epfîr Eric? fiecă e^ii atât de dar..." fodraptâirtfu-ji cu intui atenţia asupra figurii dinaintea fiii, Pan tui auzi pa^ii cart SE aprtrpiau din spate. Mu simţi nimic atunci când primi n WH iafată în ccaft

Aşadar, ştia cu adevărat Den câ ucigaşul său. Erte. sc afla acolo, în BUH scaiii Don credea. cu figuiMiţi că Bric era acolo şi convingerea]u.i era corectă. în plus, avea toate motivele să creadă că Lucrurile silteau ifi: nu ştia **d** Ertc ana **un** frate geamăn, pe nume Alee, în timp ce se uita la omul din fata luj, care nu se distingea prin nimic dc Eik.

tJeliriili.i plaloiilcâ a CUnUftirH Intuiţia JW spune, mai dcţraM, că Don nu ş-tia, de fapt, câ tata eia în spate, pe alee – în ciuda faptului că Enc era, inti-adevâr. acolo, Don credea ca e în faţa tul < l era perfect îndreptăţit să-şi formeze o asemenea convingere Dar. afirmând asra.mcngîcm împotriva uneia dintre cefe mar faimoase definiţii din istoria filozofiei.

Jn dialogul Ffieajfetoj, Platou face o investigaţie amănunţitâ a cunoaşterii Concluzia la care ajunge este următoarea: cunoaştma **c** ..convingere pură, laolaltă cu un logos" Ide exemplu, cu o .relatare raţională" asupra motivelor

KBÎSÛLHr.	**1781 d.Hr.**

Forme de d'gunienljre Rjliune p HtFe'inţj

pentru care convingerea este adevărată) SÎU, mal simplu spus, cunoaşterea este ^convingere adevărata j ustificata”.

Această aşa-zisă teorie tripartită a cunoaşterii poate ii exprimată după cum urmează.

O persoană Sare cunoştinţă de o prapcriţlE 11 dacă ţl numai dacă:

1. Peste adevărată:
2. Ser adecă/;
3. *S* arc un temei pentru circ crcdc că *F*

Conform acestei definim, (1), 12! şl [3] sunt condiţiile necesare ţi suficiente pentru cunoaştere. Condiţiile ţi) şl {2) au fost, în general, acceptate fără prea

Comedia erorilor

Icihn CB de n iiL za ţror di: irli'iil. :nL.n în tpţc d b;:zn1j<! ;x¡ rsjt ntenţt gr—¡ ■■ nr '¡i:nl.i:i, pi:nL".. n pur" inh :nm>. int.Tihir r'.nuoţtrr'i.i i nrr pnrw '■■ljfiir-iiiJl.fi ín nuri ir-z!i"¿il:il. fi IÜHJCI "iinijnnubii oneyi cmj ţt ti p c :: <■ . "hni:: ipi .;T l ■ rxi rnpl.. n iTrrnr.'dvi ■ ■Tirl-r nu exuL'i duDr uno, ci chior douA perechi MI gemwn AnLţihulus. ţi Drama dn fj -nr./zz. ţ Antip^UF p Drcmp-dr. Ffjp iriT'.iţ.i În riîi^fliT l.-npnl -auf-.igiij f:irr im Fnlnuciţlz! r.:: KI!:IÜ:.1'îil.unţir p nl.r..
n nr-n n Rimi HnbrrrjLO r::: : ::c.il.r ñ nnnÍTad.1 ’■■ rcnlnj: pn-cu-n : "■■’■.r;.[1] -n::\¡|.' lui GfiLLir- A'.:icnr cir*: An-.iph^ „■■, dir iracu/n dju'^e ir l'Angr a, <'iurmil. îl nnlutrt numndiJ l/■¡Líp.'lnn Aní'phaLs[1]' Gnr.Fuz, i’:!. nu di i: cus::¨:: ? ri: :«:■:! 0 i:/ ■ ¡l ,-n::-:: A” pin.: ■:/.!
NlqpinJú Jh PCflitS ri numnlţ mau', işr Azignlnti 7K;e .¡l ŞLIIJ prş:a hirrtt, rlnnn. ■ '. ■ fapt, pu! IT r.,7.int' cft A-gnln nu ritir "i ni:: Conform ^'rr-ni yip./citn cunnnţtr.icn iui «■ I. ■ ir* irreiot^ M!ţ;i enea CMFO ctirciriunţA : 1 ? ■■/_: :ilo cu""nţ!xi ,JI j: -irrJln rzu; ircün\: r-.irr :

fiu

[7]EDI u !r L J i Lil j a cunoaşterii

PROBLEMzEUNOASTERII

multe discuţii. Nu pcti cunoaşte ceva fals şi trebuie să LIBZI ceea ce pretinzi d este adevărat Puţini au respins nevoia unei forme adecvate de justificare, aşa rum impune punctul 3: să crezi că Noggin va câştiga derbiul din Kcntucty doar pentru că ai pariat pe Noggin nu înseamnă că ţtiai eâ va câştiga, nici măcar dacă se întâmplă să câştige Pwrai Uirt noroc.

Ghimpele lui Gettier S-a dat multă atenţie, după cum Ha de aşteptat, formei precise ţi gradului justificării pe care ie reclama punctul 3, dar, în general, cadril propus de teoria tripartită a fost larg acceptat vreme de 2 iüü de ani Apoi, în 1981 filosoful Edmund Gettier strecoară, foarte abil, un ghimpe în Inima acestei argumentări. Etiti-o lucrare scurtă, el da mai multe contrae^emple de tipul povestim cu Don. Eric şi Alee, în care cineva ajur.gen la convingeri care erau deopotrivă adevărate ţi întemeiate ’tare, aşadar, respectau cele trei condiţii ale teoriei tripartite, fără a putea fi caracterízate drept cunoaştere.

Problema expusă de Cettier H referă]a faptul că, în ueste cazuri, temeiurile înfăţişate nu sunt corelate corect cu propczitide pe care]e justifică, astfel

Ciinaaş+erea sâ fie, oare, de neanulat?

A F-it ii-r -Mtrtn .ii^ri'.ii n.. pr. ■■ l.m :: pat.-n cnndiţ. . d:: iiii'b.rjîjt -■!!ir-ii În ni rute. pr-:ru a . . ii!"h:TH: .: :;';r-i: Fi,| i' nrui-t; inr:-i i ii n.. p.Jjim nur" cuc." iyt.n-t! cdcft.![1]. r_cua cnne liitf ni: nrr.riiiiit Irli'i :: ilt l . i.[P]i’. IITI: .1 cil nu 7rrh.. ■: ifl nxisLc r, n ■; rnr ■ ■■ i penta fi runnsnut dt? □ pEFSDDhd ţi :nrţ sâ ŞICBICE motivelE pEntru ran? BCEESLZI BFE □ mm nijnrv e-un’t’ AftfdI dflCÎ Etan ţr fi ftiut CS Eric . ir ■ un F"iLn rjn;iTiar\ n.. ;i- Fi iT/ul. !'!rr'!i I' nrc.irl.'i ci nmil cnm ntnr.i în Fn\n lui. În-gfl itnl?.. i1t ili.’ninn˙. nr;:- Fr" Fln[r], po-forr. /inolninţi tm-iicLoni d:: gândirr ,˙i Djngsşt Jir i an -■ 5 Fir. nnc. c! ■ "cînr.:;. it. Dnn n.j ;ir fi î:HJI ::Ijir '¡Fi ;;în■ rJi 7 mi. : în f'iţn h II nrc Tnc, .no[1] dara w fi f’Jit r:u n;Ji. zifrnr. .[r].nr Şi nn: ■ i ir:: ■[r]rmnt. d.irh bor n- F; ţl.i..- ţ.i.i nu do c*i'˙.l.::'˙n gurr.inilri" Un ;I˙:1.”I: iir Factor pnete şa cx.r.l.n : nr.::-c. nni ~.r un [r]c:l. i.r rare i „noaşb: -u unic.:xîrr i cn r.irc.iţm I i F ! cr r-ul'.i'r^-.rmr'ţnr I;: prwr'nrM

L r.riTJC[r]. rinnr;n cn cunoaştem crin: ia nu [f˙]-i ivuluUl "c i:P. ˙; !/in[h]:?t;i ntftt ile

'"CI'JI. opr^ ipa hirti c diri (BM FJB ţons tjarim tunţuştim nd rţuţfţbt ■£ trqacA
tţstd

încât adevărul acestora este, mai HTj.Lt sau mai puţin, o chestiune de noroc. S-au depus nan eforturi, de atunci încoace, pentru a acopen potul expus de Gettier. Unii filosofi au pus sub semnul întrebăm şl pretenţia de a defini cunoaşterea în termeni de condiţii necesara EL suficiente. Cel mai adesea însă, încercările de a rezolva problema pusă de Grtlicr eu luat, în general, forma descoperim unei a patra condiţii, intr-o maniera care aminteşte dc Platan.

Mulţi au sugerat că îmbunătăţirile aduse ideii dc justificare erau ectemaliste prin natura lor. concentrăndu-se asupra unor factori externi conştiinţei potenţialului cunoscător. Astfel, o teone cauzală susţine că trecerea dc la convingeri adevărate la cunoaştere depinde de acţiunea unor faeton externi relevanţi cate şi producă acea convingere. În cazul În care convingerea lui ton este legată dc faeton tronaţi, cum ar ñ persoana greşită Alee. nu Eric . atunci ca nu poate fi considerată cunoaştere.

De la publicarea smerii tui Cettter, căutarea unei soluţii de „peticire" a ajuna un fel de cursă filosofică a înarmărilor. iticeic-irllor de a completa teoria tripartită a cunoaşterii li s-a răspuns cu foarte multe contiaexemple menite să arate că încă există anumite erori. Iar propunerile cate, aparent, evită problema lui Cettler fac asta cu preţul renunţării La ceea ce numim, în mod normal, cunoaştere.

Idee de bază: când cunoaştem cu adevărat?

07 Problema minte-corp

Începând cu secolul al XVH-lea, marşul ştiinţei a devenit mai határát ca oricând. Drumul schiţat de Copernic, Newton, Darwin şi Einslein este presărat cu nanumarah pietre de hotar dându-ne speranţa că, în viitor, cele mai Ind-epărtata zone aln cosmosului şi cela mai mici regiuni ale atomului vor fi pe deplin cunoscute. Vor reuşi, oare? Pentru că, iată. există un lucru - cel mai apropiat noua şi, totodată, cel mar misterios - care până acum a rezistat atâl efcrlurîlur filusolilcr, cât ţi celor ale ea meni lor de ştiinţă de a-l explEce; mintea umani

S untem, EU toţii conjtienţi câ avem conştiinţă – **că avem gânduri.**

sentimente, dorinţe care sunt subiective ş: personalii; că suntem actoninpropna lume şi **ci avem** D perspectivă **umană** şi unici asupra eu. Dimpotrivă, ştiinţa este obiectivă, pasibilă de revizuire, impersonală şi fără perspectivi. Aţadar, cum şi existe, în lumea fizică, ceva precum canţtnnţa. aţa cum a fost ea descrisă de ţtimţăf Cum sa explici fenomenele mentale în limitele sau măcar colateral cu realitatea obiectivă a stărilor şl a manifestărilor fizice din corp? Toate aceste întrebări privesc raportul dintre minte şi trup, probabil cea mai spinoasă dintre problemele actuale ale filosofiei.

La fel ca în epistemologic, francezul Rene Dcscartcs a aduţ inclusiv în filosofia minţii, contribuţii al căror ecou **a** ajuns până în prezent. Convins, **mat** mult ca orice, de existenţa sinelui personal [vezi p. 16), el ajunge să prrvfiecleze

1637	1644	1655
Proolerrij rr ints-c:rp	Cűgiüűefjpswn	VJSUI IUI leieu

semnificativ mintea. în raport tu tot ce exista În afara el, în lume, în termeni metafizici, el concepe mintea ca pe o realitate cu totul distinctă – o substanţă mentală a cărei natură este dc a gând'. Restul erte materie sau substanţă materială, a cărei principală caracienstacă este întinderea spaţială (adică umplerea spaţiului fizic). Astfel, verbele despre două tărâmuri unui al minţilor imateriale, ni proprietăţi precum gândirea sau simţirea;- ţi unul al carpurilor materiale, cu proprietăţi fidee precum masa sau forma. Această imagine a raportului dintre minte fi materie avea să fie cunoscută sub numele de .dualismul substanţei", pc care Gilbcrtltyicl-a numit ..dogma fantomei din maşină[1]' [vezi caseta).

Fantoma lui

în rnr+no Cnncnntui rnnfi' 1949 fic-sofijl
:: FsiHirL Ay.r nngun'flnt.ie:/': ::■!
! irtivn-ln rnr.^i 5. ii mrp. ■ hn/* ■■ .*h 111: □
Ertjnrr :lr mtr gamine În- iginn^ vti.de eflhrplu. ur l...
-ir.h rjjruhj 1 H :irn-..1. pr rj-d. Mali tl'i ph’ bb.otcr.
r :.;i ce – .ilte cliid n cure alcfll.-iariw: ir.l.mgijl
Qxfnnc i.ir În ■. .ir.itst.n p-;irign 1 ii r IJ vOiuL
1111.V!:’/ "ji;:: JI j'.rb- <:
pr!!5 t. u- MWl ■ nLi::: |i ::i;1:lriln nure c tnrrpjri i]::c!
h-i^i cnUigmi tit: triir-tenljii reprert-Linrlu ■; i^rifinr.
nmnjt nintrr r ■" În opinio lui Hy-lr DcsrnrLns Fnnci o
rncnr:: sirr.lnrft în rnin^, s 11 ri.iE.unc’i. CDrtjtferfind
fri mad gn^it; :::i ;;ijnt.
■ .h*;Ln"ij ainpipt. riiF-int. "lm .icr/wlil n-cLnFuii; :
¡1./: ;l.i! ■: ■ -vi^l.i! mug -<¡.1 -nlr T cr- 1 .1
■■;■■ F/o. n fimtnrnr-: lm n .i^. -.T if c:t 1 jl sou
Tuntcii liratBFiaifl [fantoma] ibcw nd oumua
inauntnu 5 tiilglnd Sfpnie entity nnlt nplt [mi»flirrti)
r.jpfi c:n 17 tKpr-rr.li i!.,ii!;:-rdin;.! -l>lr! pit!/-ntfl
pnip-'.;: ■ ..'pn 1 Pr: : •■■■■•:-r.-L! .:o"~
tMliflVtWtHnLHfrBZip 39)

Problemele dualismului Dorinţi dc a bea inii face braţul care ţine paharul să se ini^te; un ac care **mt-a** intrat în picior imi provoacă durere. Mintea şt trupul (cel puţin a^a ne dictează dreapta Judecată) interacţlonează: evenimentele mentale le provoacă pe cele fizice ţi invers. Dar tocmai această interacţiune este cea care ridică dubii, încă de la bun început, asupra distincţiei carteziene. Este un principiu ştiinţific de bază că un efect fizic presupune o cauză fizică, dar, considerând că mintea ţl corpul sunt fundamenta] diferite. Descartes pare să fi făcut imposibiiă interacţiunea dintre ele (p. Z9).

1690	1912	1950	1974
Vălul pFFLeptisi	Leif alte minţi	Te St i|l filling	

Lum este ia fii

TEORIA FANTOMEI DIN MAŞINÄ (..) SUSffNE CA EXISTÍ ATÁTMINTL CÂT **$1 CORPURI. CĂ AU LOC ATÂT PROCESE FIZICE, CÂT SI PROCESE PSIHICE ti EXISTA CAUZE MECANICE ALE PROCESELOR CORPORALE SI CAUZE MENTALE ALE PROCESELOR CORPORALE**

Descartes însuţi recunoscuse existenţa problemei ţi susţinuse că era nevoie de intervenţia **lui** Dumnezeu Însuţi pentru a stabili relaţia cauzală necesară. în rest, nu făcuse mire Lucru pentru **a** rezolva **el** însuţi problema. Tânărul, contemporan ţi discipol al lui Descartes, hlicolas Malebranche a rezonat cu dualismul acestuia şi ţi-a însuşit sarcina de a soluţiona chestiunea. Soluţia-surpriză a acestuia a foit aceea de a susţine că interacţiunea nu avea loc defel, ci că, oricând se impunea, Dumnezeu intervenea direct, creând aparenţa interacţiunii dintre fizic $1 mental. Această doctrină, cunoscută, în general, sub numele de jicazlonahsm",B fost puţin luată în serios şi este mai ales folosită pentru i sublinia seriozitatea problemei de rezolvat.

O soluţie tentantă o reprezintă aţa-zisuE dualism al proprietăţilor, susţinut de Baruch Spinoza, olandez ţi contemporan cu Descartes, care postulează că noţiunea de dualism nu se aplică atât substanţei, care este unică, cl proprietăţilor acesteia: două tipuri de proprietăţi, fizice ţi mentale, pot fi atribuite uxlulaţl lucru {persoană sau obiectL dar aceste proprietăţi sunt radical diferite ţi nu pot fi analizate una în termenii alteia. Astfel, proprietăţile, variind, descriu aspecte diferite ale aceleiaşi realităţi ide aceea, teoria se mal numeşte şi a „dublului aspect”}. Teoria arată cum anume are IM interacţiunea dintre minte şi corp. întrucât un lucru are, deopotrivă, cauze fizice ŞL psihice. Dar, prin faptul că stabileşte proprietăţi atăt de diferite uneia şi aceleiaşi substanţe, există suspiciunea că, astfel, această cea mai supărătoare problemă a dualismului nu c rezolvată, ci numai cumva deplasată.

FiiicaliSinul Jfâspunsul evident la problema ridicată de dualismul lut Descartes este să adoptăm o poziţie monistă – aceea prin care susţinem că **există** un singur tip de realitate, pi nu două, materială soU mentală Câţiva filosofi, printre care ţl George Berkeley [vezi p. 14), au adopiat varianta idealistă, susţinând că nu există nimic în afară de minţi şi de ideile Lor, dar cei mai mulţi, în special printre filosofii de azi, au adoptat diverse explicaţii fizlcaiiste Bazându-se pe extraordinarele succese înregistrate dc ţtunţă intr-un domeniu sau altul, fiztcaliştii Insistă ca

PROBLEAEfctINTíl
l

mintea trebuie pusă ţi ea

sub vizoni] ştiinţei; şi, întrucât materialul de lucru al ştiinţei este exclusiv fizic, nuntea trebuie, de asemenea, sá fiffirlri Sarcina devine, aşadar, aceea de a atâta cum se potriveşte mintea (care este subiectiva şi personală) în descrierea pur fizLcallstă a lumii (obiectivă ţl accesibili public).

Origini

De, OfiKart« a datced trd c.inpfcutb BKpras :: djnhs'niJ..! dnr n a Fent. nig [■:: dr :: ir!.i: pr rJ În ÍIl.İ;TJ dudism BRÎE mpüçit OFEAFBI filorafii. rr.gii ~;i.: vijiurt iHupra lan c HT □¡liriil.i: r ?:intnriţ.:i urui cicrrtini:^ Bypnrintural pD^ulnt du tinLiLhg m.::nr ::;M [su Fleto, zoi, fjrcntiri, ffigcri ţi átelo a; erteinee] Contziţpţ. ii ci FUFW poeto swpmnţfyi diipprtyţi r:nr::.ihu fire snr.i ri !"! p::-:ito rţirtimn în nil. ccrp [oman MU grnPiAlj rire, de âsemantd, o v ziiMe tfuslisd! □supra kmi

Rzicalismul a taut mai multe forme, dar ele Au în comun faptul ca sunt teducţioiuste: toate doresc st arate că fenomenele mentale pot fi analizate total exhaustiv, în termeni pur firiri. Paşii înainte fâcuţi de neutoştunţă nu Lasă foarte mult loc de îndoială asupra faptului că stările mintii sunt legate da stările creierului Aşadar cea mai simplă cale de abordat de către fizicaltst este sa considere că fenomenele mentale sunt identice cu evenimentele şi procesele care au loc în creier. Cele mai radicale versiuni ale acestei teorii a identităţii sunt „eltminatrve”: acestea propun ca, pe măsuri ce ştiinţa avansează, „psihologia populară", adică modul nostru de a gândi de a nc cxpnma trăirile psihice, în termeni de convingeri, dorinţe, intenţii ş.a.m.d., va dispărea şi va fi înlocuită de concepte cu un grad mai mare dc acurateţe, provenind. în special, din ncurojtiinţe.

Soluţiile fizicaliste la Problema minte-corp se dispensează rapid de multe dintre problemele privind mintea şl corpul, în particular, misterul cămării, care a uimit mulţi duelişti, este rezolvat, pus şi simplu, aducând conştiinţa În zona cercetării ştiinţifice. În mod previzibil, criticii fizlcahsmuluL îl reproşează acestuia că exclude prea multe din ecuaţie; că succesele sale au fosl înregistrate cu un cost substanţial ratarea efectivă a esenţei experienţei conştiente, şi anume natura ei subiectivă.

Idee de bază: dubii legate de minte

08 Cumest să fii liliac?

X mo zHi ai aripi alipite de braţe ţi poţi iburo. în sperai s-eara sau dimineaţa., ţi prinzi insecte cu gura; nu *eri aproape deloc, dar percepi lumea din jur prin intermediul unui sistem complicat de semnale de înaltă frecvenţă. Şi, nu m ultimul rând, imagineaza-ţi că stai agăţat, cu capul în jos, de grinda unui pod. în măsura în caro îmi pot înctiipui asta (şi n-c put ¡ace intrai măsură prea mare], îmi da LI seama că acesta este telul în care mi se pare mia că s-ar simţi un liliac, [iar vreau mai mult de-atal. Vreau Sl ştiu cum e pentru fflrac să lie liliac."

In domeniu] filnsofiei minţii, artLcoiul „Cum e ii fii LLU BOIB În 1974 de Thomas Nagcl, filosof american. este, probabil, mai important decât tot«s-a sens în ultimi] ani. Nagcl a surprins foarte bine esenţa nemulţumii]] pe care 0 au mulţi faţă de descrierea conştiinţei în temeni pur fizici. Aşadar, articolul său a devenit 0 adevărată piesă sacră pentru filosofii nemulţumiţi de abordarea fizicallstă asupra teoriei minţu.

Perspectiva liliacului Ideca fundamentală expusă dc Nagcl este că EXIBU jun caracter subiectivai experienţei" – ceva care ţtnede un organism anume, cart se referă]a felul în care ii apar Lucrurile uimi organism **anume –** ce nu poate fi surpnns în cadru] abordărilor reducţionlste. 5â luăm cazul liliacului. Liliecii zboară ţi prind insecte Ln.tr■ o beznă totală, prin Intermediul unui sistem de tipul sonarului. bazat pc ecolocaţie, emiţând ţipete dc înaltă frecvenţă ţi detectând modul în care acestea sunt reflectate înapoi,,, ncoţând"

cca 250 LHr.
S¹ [illegible] e s direre?

1637 it.Hr.
pioblrn[illegible]Eoep

165 5
Vas l IUI leieu

dm obiectele din jur. Această formă da percepţie gate complet diferită de cea familiară nouă, deci este rezonabil să presupunem că «te complet diferită, şi de tot ceea ce putem experimenta noi din punct de vedere subiectiv. **în** (.cticluUe, există experienţe subiective pe cate **noi,** oamenii, nu Le putem experimenta, nici măcar în principiu. Exsstă, aşadar, experienţe care sunt dincolo dc puterea noastră **de** înţelegere, incomprehensibilui acestor lucruri se datorează natura for subiective – faptului că întruchipează **un** anumit punct de vedere.

FĂRĂ CONŞTIINŢĂ. PROBLEMA MINTE-CORP AR FI MULT MAI PITQN INTERESANTĂ. ODATĂ CE LUĂM ÎN CALCUL ţI CONŞTIINŢA DEVINE LIPSITĂ DE SPERANŢĂ.

Există tendinţa, printre filosofii fizicalişti. să dea exemple de reducţii ştiinţifice reuşite – apa **ir.** calitate de compus H,0 sau fulgerul, înţeles **ca** electricitate , sugerând simillтud ini intre acestea şi analizarea fenomenelor mentale în termeni fizici. Nagcl neagă acest lucru.: succesui acestui tip dc analiză ştiinţifică se bazează pe atingerea unei obiectivităţi cât **mai** mart şi îndepărtarea treptată de punctul de vedere subiectrv. Dar exact omiterea subiectivităţii face teoriile fizkaliste ale minţii ifi fie incomplete şi nesatlsfăcătoare. Hagcl încheie spunând că$_{n}$csteunmiste[modul **în** caie ar putea fi revelat adevăratul caracter al experienţelor, pnn intermediul funcţionării fizice a organismului", aceasta fiind tot ce poate ştiinţa.

Ce nu ştia Mary Nagel nu pare să aibă o problemă cu misterul lucrurilor, subliniind eşecul teoriilor fizicaliste recente de a surprinde nota subiectivă care pare esenţială pentru conştiinţă. El pretinde că se opune abordărilor reducţicnlste, ţi nu fizicalismului în sine. Eranlt Jackson, un filosof australian, pare să meargă şi mal departe. Entr-un articol mult discutat, care a apărut în 19® numit „Ce nu ştia M&ry^{u}, acesta prezintă un experiment mental prin care este imaginată o fetiţă care cunoaşte toate faptele fizice posibile cu privire lao culoare. tacă fiziealismul ar fi adevărat, aigumentcazâ Iackson,Mary ar şti tot ce e de ştiut. Dar se dovedeşte ca exlsLă lucruri (fapte)

CUhESTG# II LILIAC?

191	195	197
2	3	4
Ole jlte minţi	L5ʳjh,..ul din cutie	

pe caro Mary nu le poate fti: nu jttecumeste sâ veri culon; învaţă cum este aă vezi roj-u (etc.). Jackaon trage, de aici, concluzia că există fapte care nu sunt ţi nici mi pot fi surprinse de teoria fizlcalistă-decifizicalismulnu este intemeLut.

FlxdcaMftli convinşi nu sunt, desigur, înduplecaţi de argumentul lui Jackson. Obiecţiile vizează, în primul rând, statutul aţa-zrseloi .fapte nonfizlce". L'nn acceptă că simt fapte, dar neagă câ nu sunt fizice, iar alţii contestă că este vorba despre fapte. La baza obiecţiilor stă. în general, ideca d Jackson a fabricat argumentul împotriva fizicalismului; dacă fizicalitmul este adevărat, iar Maiy ştie toate faptele fizice cart pot fi ştiute despre culoare, atunci ştie cu adevărat totul despre culoare, inclusiv experienţa subiectivă corelată cu ea. Există, de asemenea, o suspiciune cu privire La sofismul omului mascat {vezi caseta) tn Legătura cu felul în care se foloseşte Jsckson de stările psihologice ale lui Mary, pentru a face distincţia necesară Intre fapte fizice şi nonfizlce.

Mary cea monocromă

Inţs dh a Riţlirr Mgry ,i fat oblÎQPtă Ffl traiMCÎW-O Mmţjrfl tq ,:n ni ::■!! 51 -11 i ..ut : ::nnt.nr^. :■ 1 :c:r..- /.ir.' ü.'i ʳu F F::■:!..'ih■ rrfig'T: r n -urinţil :>:■ rjn ?:::;:-.i ■ efi i¡d.." i;i;i ni <1 ᶠost 'nnhinnuiLA

dnʳ □ FcsL ţi r...l:nLc"ᴸjnlí ciunti t:firţ. (cfi'ţ. rr nil? *7* r.fxjni. iJi-s.gui) nsrzu l.-:'inrl sidrjcn În trliwrz'dl EI, tnL nil, negʳuᵢ n njuni. în r:i?ü m urmii. cm nm rrin* ■■ ;iv :nLF din luni' A ii:..lţ;?l. hti-n: r rntii. tal.: :: :.'n cin înciiţieilnt cc puLr.i h

Înwăţîil. ,::: :pi:: l..mi 1' rii:i, n ,:dm ¡1 err A viːʳ L. ir. r:¡: e án JTTJí. run "n ::nru lu Mnrv 1 s a püirnis r.N ¡nO rhn cpnera i: nur.zc rnrli ..r: M ţcc: .i jr.A\11 r. :n f ■ nt."-.i:: ni" 1

lint.H în vifţdl A tfrţc ci; r.:: ¡i'rstiuTinH ÜÜ vrei nişu. ţ o Lijtrj gi rjnihi!" AII.I efl :ii! ţi ţL jnr dir.n nli! tnt CE puti.s cu pnvirc J ::ulnnni, 11:17! EK ulii,. hj::rur pc thrc nu li: ţtia krtuţ

blüTjl:l

1. r:w 1 Frhii l'nnl.i: r ■; n: ni 1 ■'i:.·!. TI/II .■
2. gfjji CUm ¡:; 11 gi pir iuţii

Omul mascat

În pw*ˣQrm 7Jtc CU l&Ci!n 'Ui cnftr, -i c-pn – titS^ iftd nrTinh- dor; rioC4 dgijî! hrcrur. A 7 fi.sunt irirrit.cn r. înrci firr.n-R t.rSsatLrJi o lui A tale Js MflMaiW*, & tfitaturt <1 Ul Fl fi, doi: daţiSA are n onifir ciinl.:: pn rnru □ nu u are, atunci A nu este cianbe cu !■ Etartie trtda cii Borto e±be cal -TIUI nora rântârf :::: Trk ::.n .,n !,rinrhnhr"ʳ n-r dc Paul HEI,«oh. nu ştir cit ncasfji eţtc. dfl 'apt, nunri'n mtjmn ILD Pc'o DITI Rcnn oi! :: l.r'”rtl..:r ; ■:.!;■■ ■ ■: .nʳ 7 !>■■■ în-< ;-.,i ci ¿Inrtc ::r- :■■: di .pr::: LÎl rate Dd Fini mare star rurk din iunt: Sţariqr, wnFcrm Irig L l.cihn r. Şţmii j rute nr⁻::cnţi piirscanâ CE P.'iii! Iţwrcfi Dgar Ci, reb Tisri't! BBLE, deci Etwl trahuti Şi fie rri!Iri':i: „l ,.i – ;:-gunnn|.;;-r:rᵢ ni-:::' i 0 AJIDᵀ: |3·T±ᵗt!ʳiii ■; . fişai oro" -i: .-ri.. .. "inscEi h.i ftiy fir» MLB rirrijl mascat, tlnr ţtiu cna riitn Frndjdn rrcij. prr> iJirr^rţ IJTI.J nnscnt.

r... [■ ■.::■! ¹ TTIL;- ■; nr.. ⁱ lii.rr,] rcnr'.l îh FpptJ,JI ."¡S punctele dp redprţ şub*ctwn, 5WJ cnne,r^:!'-i|!!. dfir.pra -.în chir::!¹, nu i.jnttriî! : nr r dⁱi .■ nl.::ctc" ricpondr-unL ş «oloţi'ucru pr ba/o mur dwcngr diFfir i'i. ;;ir naincʳii. diFcn^i inr.m r. ;x:t *vea tgfrvihgEri c stinctp Ou pmi'ii lt> acelaţi iurn

¡nhFchnrr 'i wn «■ pnnr CRLC d?cd pepcnrr»ntul mriifcjl al :..i Prii "ic Jnqk.fiD*\ dccpri'r/.iry sn v.-cv/r ::n ;i::cir.t i;.-' ;n CJpcnrr.ţ. cnliţl ■ cui irgur-nnl.nL rrt .lagkKfi rdnr nţtn un tip eronat dc p II: petru :: sLatric dcc i.itu ini.ni r.iptnh: fijicp ţii nnr.ri.'ir.n Har n ranlitaţe, spun ni. nu nxi!i!/i decât uf] s-rigur tip da Fapt l fn,:?l.i: ■.! l>i:ni], Qirg ponta hrycFiriR dn dijKiitjn diFririLr:. subiBctrvB ir. mcc cncnLic dguM crii dr g vedgo .■mrei^i liiccr..

Oricât dc puternice HI fi argumentele împotriva !u l Nla ry, ertc uşor să-ti dai seama că atât Na gel. cât şi Jacksori au atins un punct important – există «n substanţial cate lipssţte iiin versiunea actuala a fincalLE muliiL krobabil, cel mal sigur este să conchidem că mai t mult până sâ reuşim să integrăm cu adevărat pro blema conţtnnţei în perspectiva lum.il pur fizice.

Idee de bază: în mintea unui liliac?

09 TestuíTuring

Purry Inlarvievatüíul: Poliţiştii arestară pe cin« nu trebuie. Arestează ţi pe cini trebuie,

câteed^tâ-

Parry: Legea ar trebui să ti se aplice

mnctEoi

InterviEvatcrul: Eşti italian?

Parry: Am rădăcini englezeşti, dar m-am

nişei

Intervievatorul: Ai cunoscutvreun escroc italian?

Parry: încerc sl evit lumea interlopă.

Intervievatorul: Ţi-e teama de lumea interlopă?

Psrry; Mafia arc cei mai răi gangsteri.

Intervievatorul: Ai legături cu mafia?

Parry; Ce să zic, mă cunosc.

Intervievatorul: Cum adică ta cunosc?

Parry: Mă spionfla^.

Intervievatorul: De ce lac asta?

Parry: Vor să fabric« dovezi Isise, ca să mă gri

Intervievatorul: Dar ce au cu tine?

Parfy: ¥or să mă prindă.

Creai <ă Pany arc probleme[1] Posibil, Insă cea mai mare problemă a lui nu Btte maña, **■ d taptul ci.** eitu un program de computer. Creat **în 1971.** di către Kennith Colby. un psihiatru dc la Stanford. Pany a IM gândit să răspundă la întrebări în mamera unui schiiofrenk cu fixaţie paianaidâ, care crede că mafia este pe inmole lui. Colby a proiectat un test pentru care Parry a fost intervievat laolaltă cu paoenţl reali cu paranoia, iar rezultatele au fost evaluate

te a 16 37 d. Hr .

Proolerrij nints-c:rp

191 2

Cel.aht* 'ninţi

de o comisie de specialişti Nici un membru al comisiei nu fi A dat wamacă Parry nu cia un pacient adevărat.

Poala Parry să gEindţaţta? Jn 195U, cu douăzeci şi unu de ani înainte do naşterea Iul Fany. Alan Turing. matematician şi pionier în ţtunţa cnmputaţiei, a Lansat o idee care ana să devină celebră: un test prin care să putem Wtfica dacă o maşină poate sau nu să gândească. Testul, bazat pc un joc social denumit Jocul imitaţiei, presupune ca un intervievator sâ discute atât cu un om, cât ţi cu un computer, fund separat fizic de ambii ţl falosindu-se doar de o legătură electronică Poate întreb» orice, pentru a inccrca sâ deosebească omul de maşinărie, şi, dacă după o anumită perioadă nu reuşeşte sâ spună care este care, se poate afirma că maşina a trecut testul.

MĂ AŞTEPTA PÂNĂ LA SFÂRŞITUL SECOLULUI X)L OPINIILE OAMENILOR EDUCAŢI Şt FELUL LOR DE A VORBI SĂ SE MODIFICE ÎPiTBATAŢÎNCÂT SĂ PUTEM DISCUTA DE MAŞINI CARE GÂNDESC. FĂRĂ SĂ MAI POATĂ CINEVA SĂ CONTRAZICĂ ACEASTĂ IDEE

AlJP îurlnj. j912-1954

A trecui Pairy lestul? Mu chiar. Pentru ca testul să fi fost cu adevărat unul Turmg, comisia de specialişti im rolul Intervievatorului alclj trebuia sâ fi fost avertizată că unul dintre pacienţt este, de fapt, computer ţl că sarcina el era să-l identifice. Oricum, cu intrebân mar polrivitc, Parry s-ar fi deconsplrat. Turing era dc părere că progresele din domeniul programării realizate până la sfârşitul secolului XX vor face ca un intervievator sâ aibă şanse de maximum 70% pentru o identificare corectă, după 5 minute de intemu ■ dc fapt, progresul a fost mult mai modest decât anticipase el Până acum, nici un program dc computer nu s-a apropiat măcar dc punctul în care sâ fi putut trece testul Turing.

Turing a propus testul pentru a depăşi întrebarea dacă maşinile pot să gândească, pe care o considera prea imprecisă ca sa mente să fie pusă, dar astăzi testul este acceptat la scară largă drept aşa-zisă dovadă că o maşină sau un program poate gândi (adică L.ate o minte'[1] sau „denotă Inteligenţă*. în funcţie de ce expresie se preferă). Cu toate acestea, testul este văzut ca o piatră de hotar de către cei

care înaintează temeinic teza unei inteligenţe artificiale: Ideca că. programate cotesputnător, computerele vor avea nunţi (nefund simple simulări ale minţii), la fel ca oamenii.

Camera cu inscripţii chiiu-îBşti Cea mai cunrMcută încercare, pentru testul Tunng, a fost propusa printi-un Experiment mental imaginat în 1980 do John Searle, filosof american Acesta se închipui? pe sine vorbitor nativ de engleză, care nu ştie o boabă de chineză – intr-o încăpere ticsită do inscripţii în chineză.

Are 1* îndemână mai multe simboluri chinezeşti şi o carte dc reguli care ii explică, în engleză, cum trebuie să combine simbolurile, pentru a răspunde la întrebările inscripţionate, în timp, devine atât de bun la această sarcină, incit pentru cei dbi afara încăperii, nu mai poate fi deosebit de un vorbitor nativ de chineză. Cu alte cuvinte, răspunsurile Iul vor părea la fel ea ale unui vorbitor de chineză, atât din interiorul, cât şl din afara încăperii. Cu toate acestea, e] nu face decât sâ manipuleze simboluri. Nu înţelege nimic.

ACTUALELE ÎNCERCAI DE AÎWŢELEGE MINTEA PfliN ANALOGIE CD COMPUTERELE CONSTRUITE DE OM, CARE POT REALIZA ÎN MOD REMARCABIL, ÎNTOCMAI CA FIINŢELE CONŞTIENTE, DIVERSE SARCINI EXTERNE, SE VOR DOVEDI 0 MARE PIERDERE 0E T1MR

Emiterea unor răspunsuri care să corespundă anumitor inputurijnconformitatecuun set de reguli (precum regulile redate în engleză, tn cartea lut Seirieţ, este exact ceea ce face, în fond, un computer Asemenea celui care locuieşte într-o

cameră ni inscripţii în chineză, sugerează Scaile, un program de computer, oncâtarfi de sofisticat, nu este şi nici nu poate fi mai mult decât un manipulator dc simboluri. Este o inteligenţă fundamental sintactică ■■ urmează reguli, pentru a manevra simboluri ■, dar nu are nici o înţelegere asupra semnificaţiei sau a semanticii Aşa cum persoana din camera cu inscnpiţii chinezeşti nu înţelege nimic, nu există nici un fel dc înţelegere nici în computer: nu există inteligenţă, nu există înţelegere, nu există minte.

Trecerea testului Titring este, până la urmă, o chestiune dc a da răspunsuri potrivite la anumite solicitări, aşadat, experimentul mental ai camerei cu inscripţii chinezeşti Invalidează pretenţiile testului de a fi hotărâtor eu pnvlie la caracteristica de a gândi a unei maşini. Şi. dacă pică testul Tunng, la fel pică şi ideca unei Inteligenţe artificiale puternice, »ar acestea nu sunt

singurele victime. Sunt, de asemenea, compromise două abordări importante provenind dui domeniul filosofici minţii.

Probleme pentru behauiorism şi funcitonalism idcca athali a bcha- vicirismului este că fenomenele mentale pot fi traduse, fără pierdere, în comportamente sau în dispoziţii comportamentale. Aşadar, a spune că un om simte durere «te acelaşi Lucru cu a spune că sângerează, face grimase ş.a.m d. Cu alte cuvinte, evenimentele mentale sunt definite exclusiv după semnalele de intrare pi de ieşire, a căror suficienţă este negată de argumentul camerei cu inscripţii chinezeşti Behaviansmul, aşa cum a fost prezentat, în mod clasic, de □Libert EjJe (vezi p. sucombase deja în faţa uncii obiecţii fatale, Încă dinainte de apariţia lui hule. Importanţa lui este, mai degrabă, aceea că a impulsionaţi teorie cart este, probabili cea m al hrg acce ptată teorie a minţii -funcţlonalismul.

Funcţionaiismul repară multe intre neajunsurile behaviorismulm şi susţine că stările mentale sunt stări funcţionale: stările mentale sunt identificate ca atare în virtutea roiului sau a funcţiei pe care o au în raport eu anumite semnale de intrare (cauzele care produc stările), cu efectele pe care le au asupra altor stări mentale şl cu diferite semnale de Ieşire (amprenta tipică lăsată asupra comportamentelor!. Pentru a folosi un termen din cibernetică, funcţlonalismui [ca şt behamorlsmul) este o „soluţie de tip software'[1] la teoria minţii: defineşte fenomenele mentale după semnalele de intrare şl de ieşire, fără a se interesa de platforma hardware [dualista, fiiicalistâ sau de cine ştie ce alt fel] pe care rulează software-ul. Problema este, desigur, că dacă ne concentrăm pe semnalele de intrare şi de ieşire, riscăm să ajungem înapoi în camera cu inscripţii chinezeşti.

În cultura

ArthurC n Iont, flpf ftierarn Dradicţin -.ıı Ahi- l'jnrţ 7!:n "nlubr/zin i ::u l-trinli v kuhr :i: i rrrjltnt fîlrrul ifltJ] '¡n.if'.LTi'.j ¡fr'ipri: yn ncrrputnr ir!.<<yi-nţ pr nune HA. (fiiT.irt hl.::-± lühi! r:!/i riirw ntna r«lnr curs fnrrnnBZft **sr^igrvi** HM] '■> scnranul irr.igin&t. nici un., dirirn nani-™ nu -¡rlxi surprvj c:0 nri'.[1]:. I:v entH ţtjrtdusfi du o nnţ nâ cura gâriiiţtt

Idee de bază: , Ji-ai făcut vreodată testul?”

1 VasuluiTezeu

Frânare. ca prcbtemu a mit TOM CU au? pu cârc a uduw b JUG! A Începui cu CitiH chestii rmniuta - c facuÎEtorc csrc trcîwia ftitolti i-i tot prcftMie suspmra d *pe spiţe* şi tuf aşa, Jlpoi au început s3 cftto tourl mii mari (amhrciajui. cutia de tfte» şt fa cefe din urni, tarrsmta), Nu urai *lic* de prcbtefflefe pc cârc ie-a ticul pe drum. aşa ci maşina adia a ieşit din wicc. Numai aşa a fund-o... numai aşa., incredibil! „Nu e chiar a?a de rwi$_r$ totaşF$_r$ îşi ZISE Thec. iiniştit. ,,$_r$dfri te gândeşti câ maşina un are decât doi aur şi ca Frecare piesi a fcst deja înfocwfL. W&î$_r$ partea pilea a jMhtfutoi e cu am u maşini wdf"

Aşa să fie. curri ziceTheo? Sau e aceeaşi maşină? Povestea maşinii lui – mai aţn wcută sub veniuii ţa 'wiliuk lu i Teaeu –, este una dintre nenuniăiatele ghicitori invocate de filosofi pentru a testa intuiţiile comune EU privire la identitatea fiinţdw sau a lucrurilor. Se pare că intuiţiile noastre, în această privinţă, Intră des în cunfhci unele cu altele. Povestea vasului Iul Teren a fost apusă de Thomas Hobbcs, filosof englez, iar, de atunci, a suferit mai multe modificări. Să luăm, de ptldâ, cazul lui Thenu

Cinstitul loe nu s-a ridicat la înălţimea renumeJiii său Adizitr dintre piesele pe care ie-a înlocuit maşina lui rît&o$_r$ erau foarte bune, iar pe cele care nu erau Ie-a reparat A scos piesete vechi tte la Jocul lor şt apoi, le-a asamblat din nou. După doi ani, maşina iui Theo era o copie exactă a versiunii iniţiale. Cel puţin, aşa credea el, că este o copie. Sau poate ora chiar maşina iui' Tlteo?

Crize de idenlitale Care este ongtr-alulî Maşina pe rare o are Theo. construită integnl din piese nul, sau versiunea lui Joe. construită integru] din piesele

1637 tf.Hr.	**1644**	**1655**

ProtlrTij rr nte-czfp

Vj-.ul Iui Ttjfu

originale[1] Depinde, probabil, de oamenii pe care îl întrebi Oricum ar fi, problema identităţii se dovedeşte a nu fi nici pe departe atât de limpede şl de Lipsită de probleme cum şi-ar **putea,** dori cineva.

Problema în discuţie nu priveşte doar maşinile şi vasele. Oamenii se schimbă foarte mult **în** decursul unei vieţi. Atât din pu.net dc vedete fizic, cat şi psihologic: intre un sugai dc doi ani şi bătrânul în vârstă dc 90 dc **ani** care îl înlocuieşte după 83 dc are l-ar putea sa nu mai fie prea multe în comun. Şi, totuşi, ce-i face să fie unul şi acelaşi omi întrebarea este Importanţi? E just să pedepseşti un om pentru «ea ce a făcut cu şaptezeci de **ani** în urmă? Dar dacă nu-şi aminteşte? Ar trebui medicul să-şi lase pacientul să moară din pricina unei dorinţe exprimate cu patruzeci de **am** în urmă, pe când se presupune câ exista intr-o altă versiune **a saᵀ**

Aceasta este problema identităţii personale, cu care filosofii se luptă de secole. Aşadar, care sunt condiţiile necesare ţi suficiente pentru a afirma câ un om, intr-o perioadă a vieţii lui, este acelaşi de mai târziu?

Animali **şi transplanturi de ETBlIF** Opinia comună este, probabil, aceea **câ** identitatea este o chestiune de biologie: **sunt,** astăzi, cel care eram şi în trecut, pentru ci trăiesc intr-un organism viu, sunt acelaşi animal **uman, sunt** legat de acelaşi corp biologic care M presupune ci este o entitate organică continuă. Dar imaginaţi-vă. dc exemplu, un transplant de creier, o operaţie despre care ne putem aştepta să **fie** la îndemâna tehnologiilor viitoare o operaţie prin caic creierul tău este transferat în trupul meu. Evident, intuitiv iţi zici câ tu ai un nbu tmp, şi nu câ trupul tâu arc un nou creier. Dar asta înseamnă câ a avea un corp anume nu este o condiţie necesară pentru supravieţuirea personal ă.

Asemenea consideraţii L-au făcut pe unii filosofi să-şl deplaseze atenţia dinspre corp spre minte să afirme câ identitatea nu este legată dc întregul corp, ci numai dc creier. Această poziţie se potnveşte mai bine cu intuiţiile noastre de după transplantul de creier, dar nu rezolvă problemele în totalitate. Grijile noastre se

leagă de ceea ce M pir supune că **emite arienii** ii nu de organui însuţi. Chiar dacă nu ne putem da seama foarte bine cum dă creierul naştere conştiinţei sau activităţii mentale, puţini dintre noi se îndoiesc că **ei** sta ia baza acestor activităţi. Referitor la ce mă face pe mine sâ fiu. EU, de interes este software-ul experienţelor, al amintirilor, al convingerilor mele, ţi mat puţin condiţia hardware-ului de materie cenuşie. Sentimentul că **eu sunt** eu nu ar ra foarte muh dc suferit, dacă suma **expenen**ţelor mele, a amintirilor etc. ar fi copiată inti-un creier sintetic sau dacâ creierul altcuiva ai fi rcconfigurat astfel încât sâ conţină toate amintirile, convingeriie melc etc Eu sunt mintea mea Merg unde merge mintea mea. Dacă avem în Wdere acest lucni. identitatea mea nu se leagă dc corpul fizic, nici măcar de creierul meu.

Ofiţerul

Thirnuu Raid a iltirttt :..l şutim raia fyv 1. ¿1 oi i nţlte pi'" LumatoaraB poraatlre

IJ.T nijpir ,-urţ(i5 • fiŞÎ pfldtppi pentru p ir Gjr.vl. nmtr ■■. h.v;ri.1 ne c.:■■■■■? i.-.i ei*v, .Tiai tirzw, ¿-i -i/bcv, s -a remarcat prin rtflmftupfl care i f pnnyfi o fbstmwWflt y. uiUMnr n foţt c.ln/L pr.ifini1 Sff presupunem efi Ihef Fţi nninCm dr pnkapirf ntupti târttf i fiKD tfcCWHt, 'sr; Când 9 fpţt i^.'l - nvu^r.i .1 Cri « frwr. ricrrzr.ir, dfff'm.' fi cri ,i fost pcdeps't

I ntte tr pi.tao occapta ir: ;■ caţ îl nr.ţilnr lui Rr 1 Le.1 . IL prţisi<unţ a d^tinzţie clarii inl.'\!J' ■■'.n urranft [nrganrT.. ţ pwTtnanâ |rj.iLier1;.,I ziin ţ-tiinţe ;. antic ci genartiU IkiL'jn a cu z o.Li dinţii rlcrât Ez.hinh.J dr: ftna 1

Contirlullj'aa **psihologică A** aborda o calc psihologică. mai degrabă decât una fiziologică sau biologică, în privinţa identităţii umane, înseamnă să presupun că fiecare parte din Istoria mea psihologică este legată dc celelalte din trecut, prin amintiri durabile, convingeri etc. Nu toate (pi poate chiar nici unaj dintre acestea ţin de ta început până la final. Este suficient sâ presupunem că există o singură reţea coerentă care durează până la sfârşit, care va constitui istoria mea personală. **Eu** rămân eu Ideca continuităţii psihologice ca marcă a identităţii mele iţi are onginea ia John Locfcc. Este teoria dominantă printre filosofii contemporani, dar are, la rândul ei, probleme.

Imaginaţi-vă, de exemplu, un sistem de teleportare ca în Sfir Tidr, Imaginaţi-vă că acest sistem memorează configuraţia voastră fizici până la ultimul atom, şl că este capabil sâ o transmită kn alt lac (de exemplu, de la Londra, de pe Plmânt, la Baza Lunară numărul 1). unde corpul vostru este replicat (dIntr-o materie nouă) exact în momentul dezintegrării sale în Londra. Totul este În regulă atât timp cât aderaţi la teza continuităţii psihologice: există un flux neintrerupde amintiri care trece dc la individul din Londra până la ccl dc pe Lună, aşadar continuitatea psihologică şi identitatea personală sunt salvate. Te a fii acum la Baza Lunară 1. Dar să presupunem, mai departe, ci

transpcrtui eşuează, ncrcoşind să-ţi anihileze avatarul din Londra. Acum exişti două versiuni ale tale. Una pe Pământ, alta pe Luni în conformiiale cu piinetul de vedere psUiologic, dat fiind că fluxul psihologic rete păstrai în ambele cazuri, ambele versiuni te reprezintă, sunt tu. în acest caz, nu avemnla s ezitare în a spune ei versiunea rămasă în Londra eşti tu, cel veritabil, pe când cea de pe Luni este o copte. Dar, dacă această aserţiune este corectă, suntem forţaţi să trecem din nou de la versiunea psihologică La na Urologică. a identităţii – contează că trupul tău din Londra este cel vechi, iar cel de pe Lună este cel nou.

H Otălâţtt-1i Asemenea intuiţii greşite pot veni din faptul că punem întrebările greşite sau că folosim concepte eronate, pentru a răspunde la ele. Dávid Hume a atras atenţia asupra caracterului cluiiv al sinelui, arătând că, oricât de atent nc-am sonda, nu vom identifica, în noi, decât gânduri individuale, amintiri, experienţe Deşi este firesc să ne imaginăm că există un sine substanţial care este subiectul respectivelor experienţe, acest Lucru, argumentează Hume, este greşit Şinele nu este altceva decât perspectiva care dă seama de acele experienţe, fără a se regăsi propriu-zls în ele.

Ideea unui substrat fundamental, pe care-] considerăm substanţa noastră, produce confuzie, atunci când aducem în discuţie transplanturile de creier sau trupurile care tt dezintegrează şi se reintegrează în altă parte Presupunem că supravieţuirea personală, în cânii acestor experimente mentale, implică găsirea unui spaţiu pentru şinele tău Dar, dacă încetăm să gândim în termenii sinelui substanţial, atunci Lucrurile devin mal clare Să ne imaginăm, de exemplu, că teleportorul reuşeşte să anihileze trupul din Londra, dar creează două versiuni ala tale pe Lună. Şi te întrebi care dm vetslunl eşti tu [adică sa te întrebi. „în care trupe şinele meu?*) înseamnă, pur şt simplu, să-ţi pul întrebarea greşită. De fapt, acum stată două fiinţe umane, fiecare evoluând din acelaşi punct şl cu aceleaşi gânduri, experienţe şi amintiri precum cealaltă, după care ambele o vor lua pe un drum propnu, iar Istoriile lor psihologice vor diferi. Tu [adică fluxul de gânduri, experienţe şl amintiri) sl supravieţuit în ambele versiuni-o formă Interesantă de supravieţuire în două corpuri, cu preţul sacrificări identităţii iniţialei

Idee de bază: ce te face să fii tu?

Celelaltaninţi

forli chs?léte stea du Mywuud $uri íteuriri Eipresüfe atea tectete te udiű riuirc cúfí, privirea *fixH* – rişte riurriU tte fapt wte iJesfpf de grtu sí íderiffid un wnrífo te fond, erată te tel ca fine ŞT ca mtee. merg te fe/ᵣ vorijesc te fef - nu se Vftfo te riri on fel d *n-tr fi* pfttttrm wrorifl. Daca ípve^íí un lomte, se itt miiw fi itt geme írni M ffoe fi ca mine, üar, spre dmete de m íru? ?i de tijifiᵣ el ite simte nimic: TJU simte durere, nu are ricte senzah'e. ntr are corcite ţi Şi. când spun .,cn line şi ca mine[1'], ar frebri sâ spun, de fapt to ca HW Nu suni deloc sigur de lfire, în foiri.. de rtici imri dintre roi, cir fot verti vorba...

Se vorbeşte adHMri des pre zâmbi în cadril dezbaterilor filosofice care privesc apa-nunuta

ZOMBIIJN FILQSOFIE, SEAMĂNĂ, MAI DEGRABĂ CU NEVESTELE DIN jVEYFSrf 1WN STEPFW DECÂT CU MÂNCĂTORII DE CREIERE DIN *NOAPTEA MMJIIM* W/. CU TOATE ACESTEA, ÎN CAZUL NEVESTELOR DIN STEPFDRD EXJSTĂ CEVA SUBTIL DE NELALOCUL LUI.

Larry Hauser,

problemă a **min**ţilor celorlalţi. Ştiu, **ci eu am** o minte, o **viaţă** inte- rioară şi conştiinţă, dar viaţa te interioară eate privată **fi** completamente ascunsă pentru mine; tot ce pot observa în mod direct este comportamentul tiu. t suficient pentru a infera că ai şi tu o minte, exact ca a mea? Adică, **ma:** precis, de unde jtlu că nu eşti **un** zâmbi, ca aceia deserifi mai sus – că nu te părţi exact ca mlneₚ în termeni dc comportament şi fiziologic, fără a fi totufi conştient?

Oricât de absurd ar **păiea să-ţi** pui întrebări leientor La minţile celorlalţi, nu e neapărat şl Lraţ io **nat** să taci aste. Intr-adevăr, ţinând cont de extraordinara dificultate referitoare la a explica sau **ta a** Integra conştiinţa în lumea fizică (ven p. 32), nu este, oare, rezonabil să presupun că singura minte

cca 250 î.Hr. rea 350 i.Hr. 1300 d.Hr. 1637

f: T't jnimjle B iujere? Ffifrtie^lehgurtlwlifţ D'iciul I JI Ütuin PrLcIr-m.i rr rdr-cz-p

De la zombi la mutanţi

I n cnnftTTNr Hr FiInscFin m■ʟJI nu :r 'jnrhr/r nri.ir nrsprr jnrr": C ş. dr.n'T! -nuhiir-.i I n fiii cn /nrrbi, m .' ,inţ F yinF'r. i: inf. rrii p..ţin îbfricrţiftiQri (fajcft nnnkx: Iqr du la Hniy.unrjH Fin Cftipr surit gnju du ileosrr.it dr n;>-ᵖn:" i ::r ţn..iˡu. ald-ci câʳc ^ir^arr/i di: : <:"nrcrtnnnrt ᵖ dr l.r;Tn.jt... n fi ri;n Jî-ngurib HiRirnnţfl nţpj r'i mint ci miJIJinţilnr rwsufltlU .1 '■iir.l.. i l.-:i ■; "ii-;? (Cu ;i rr ii gurrju.]

N.i mciţii *00 Ufriit# pn* "ᶠ: r-r. <::: ţifi?nţi pot Fi mutant . ;::::.iᴸ.ri s 'ni. plfircr: r'.ilunnd anim l.r nzţiun r S.T m :i .'ni prrwoacfl dum[1] poid'i vilii T::_unn->.lri .ilhrr::ni nun:" m.i~! "ip-.mLii ■;irj.."-i rngulA UÎITJCI flcrr. i : i TI.- . dr n :i mţi rirdxi :: ■ʳr"·. :::■ . ru-j Lini.ar", i sc pot rkwooi rxt.'Tim dr Fnlns'tnn HLUTI cfl'O di'icutAT. prar-imn iniinrlnlji! mint n.; dry:?! nu cruhl-j ţarr^rii -n "ţi. pi dări mirri^Je cr îUinh ri.Fgrtxi :în a ni!:i Fot fi r::..n. rriirjj" ir pr-nipiL pFi .ilţu Tit dur "n în accilnţi Fnl r,n nnnn' r.ftt di înl.onr.fi ritn ourmin pn cnm o minţi "jj7 SJ i c i 'i<:r nrncepţ :: niuprii rcp miri Odotl ::i. noi ntu

ir,l.oc!rifiʳ. rr? dnsrh d<i donn[1-] u :L:: dnrhidjcirr rzj LDL.î no.. 51 În F<i! n în/., D o:r :r-!h:i:i-ir :■ ru-ii'i! ■tn'hfidli: nn njuLîi 'i -it::dii.Ti i::r::i-|iţi ci rtcdKt.i! di! tanii pnvind minl.r :

pe care o cunosc, a mea, este foarte rară, poate duai unică? E posibil ca restul, toţi !oi<!thi, sâ fie riLumali.fi EU **un** ciudat^

Cat **fiind ca suntem similari în afle tetarL,** mai dMpmit mod de a rezolva problema celorlalte nuriţi, eîabocat, printre alpi.de Bertrand Kussell, u Micazi pc variante Bde aţa-numitultri raţfoiunMirt bazat pc analogic. Ştiu d, în cazul meu, dacă mi înţep ni vârful unui creion de colorat, vor urma anumite comportamente (voi spune „au!'[1], mă voi scărpina) pi voi avea o anumită senzaţie – durerea. Aţadar, pot infera că, atunci când alp oameni se comportă la felea răspuns la stimuli similari ţi ei simt ducere. Mai mult, pol observa numeroase asemănări, atat comportamentale, căt ţi fizidogicr.

1912

Lele Jilţ miciţi

1950

TEhLul Turing

1953

L j[1] jhi. ;,'jl din cutie

1974

Cum nEeiâ Fu lil'jc?

PROBLEAEfctINTil
I

Ne îuptăm cu morile de vânt?

Pvdbthfnn Ctlarlulie n ntj [Mint .1 prirftn vedere. -.în î:II.ᵖ (nu i'.jzjurul ⁱ- ! ■;■■■ n .iiT. j 'n cnre ᵇ ijiiumc c pʳr:Liⁱrʳifi nr..; c ..■■■■■h: <:r IT.I: TI.. !J il ntm rni nici nu n nr Fi gândit c nr putrn fi urm F^ta udei »Arwt. rj nqjnritaLan ! >;:rni!—ilnr [pnrtfcn* rm şi fjlQpofii, rricjr în sccfinr praştiin] Erfis dur.'i <i<! i nini? inl.i: w. i:l$ 5 ::-!i::±lţ. ni. □ vioţl intarioBrii ţi grhriur. ca n ii rănire. ;i: LuUimr 1:ir. ₙ:x* gmţ ■ . mj-.niji'n .irg..-nr ■ . .1' lor :ʳ ■: pi: iKeastil cn/.! Nu :■ nJʳ<! 7."chli'-inij r:;': un nn ic'. .A CDrvngfl pn n.h::inrv;i rfi şti îrimhi i' "l.r -jorhin mţ rlrr-ntiA. rii? kiptul cA Fţftj] ti r.:irr nn nupartim a Cgloln te Tii' .ţ ţi la relgţig lor r .1 ccrpiil inşi c:ies-::hi!^i pc^ihi¹.¹..! .rvrcx r.l. "i¹.r'i un" îiirrhi Inr nr 'int hir "... în r?vi, nr lrr :\.i n.i ■' ■ snficitrl p;!.".rn n nn fpţjţ ţi ni nni: /-iim cqwu^Rpţ a dgsprg mintţ

C ..ilii.-n.. rnrti.vior l.vez p ?i L~ic ¡¡.i/.'i:: g-ii-iţft iln ni ■l.reir:.. I. inl.m ■:j-c ţi iTwntfll :r fri G-rdnj. oprrţ KVpţicqrrkjl ft) pfwim .n cwlplsltn riinl, l:n nnf. v finnrtrT: :n ncirrin.i ¿:nl.:: :: ..nlnirn:.' -'ci ci UF.!.:: al J -.ii L-'i. iri.i ■:'inu r: dc Lip rr g gş Anii;¹ nh"":ţm i.r-n :i [ii'"!.-n î:*::IIC!1L.-I ■J CB fti nr.li ir. r.ifil.ul nP. tpjtg ii'/nnînnr.ljcilc m::r'.n;i? pnt Fi iirJ/fcnl.r, cui pjtm ■ p inr ;>u. prin mᵢi?-nᵢ!ntc fu c:n nr rtar:(J mgrttwJ M ducl'jil inh- un -nndd Fpi:, prph :irr n Tnnhilir i liiipnnf, În rAndii! ci Cnnn pc n.. iʳ '¡ini'nri;:. nnnpR-.iL, r.h nhordafEg zjCţasbi tritp corect^ dur rci iriihrii, tc'nţi, ■ ¡1 i-cirgr-ri în d rr:;în nr ■: hjrîf Astfd, ■ 1 rcicr-.'ftrr lî'.upᵢ 1 p'x:t:h :ᵢir!i cu nriqlte minţi priutci iirunza um ni ■■ir-..ţ:nᵢj nlf.nr SţXlCifiCB fi psgFifli riinţ

intre mine şi ceilalţi **«meni,** ţi pol irige concluzia, pircând dc la acestea, cânitulhimiL e laici ţi **în** privinţa psihologici proprii.

Argumentul bazat pe analogie ste îmbietor Dacâ ta-al afla în situaţia puţin probabilă dc a spune dc ce crezi în existenţa ceEorlaite minţi, sc prea poate sa produci un argument de acest tip. Argumentul este inductiv (vezi p. 1 OS) pi, pnn urmare, nu ne putem aţtepta sa genereze păreri definitive, dar aţa e cu majoritatea herniilor pe care le credem.

Criticile obişnuite aduse acestui argument vizează extrapolarea nejustificaţi, plecând **de** la **un** singur caz (mintea mea). Lmaglneazâ-ţl că al găsit □ scoică $i are o perlă în ea. de unde tragi concluzia câ toate scoicUe au perie. Pentiu a ne asigura că iui pMţim ar trebui, în mod evident, să inspectăm cât mal multe scoici şi exact asta trebuie făcut pt în căzu] celorlalte

minţi. Cum ar spune Wittgensfcin; „Cum să generali-iezi intr-un mod stat de iresponsabil, pe baza unui dqgprdir

Iresponsabilitatea da **a** face afirmaţii bazate pe **un** singur caz se reduce, dacă inferenţa pleacă de La im context rderant şi cu Informaţii de fond satisfăcătoare. Dacă, de exemplu, ne dăm seama că perla **nu are** nici o funcţie în raport cu fiziologia scoicii sau că valoarea pe piaţă a perlelor ai fi de neînţeles, în situaţia în care perlele s-ai găsi foarte uţer în Fiolei, atunci scade posibilitatea de a trage concluzii grcfitc, fie fi plecând de la un singur caz.

DACĂ AELAŢ1AU1WTBE A AVEA UN TTEUP ŞI 0 MINTE. ÎN CAZUL OMULUI PRESUPUNE ATÂTA CONTINGENŢĂ CÂTĂ CONSTATĂ DESCARTES, UŞOR 0 SĂ SPUI MASA CA DESPRE CA ŞI DESPRE 0 ALTĂ PERSOANĂ. ÎNSĂ RUE DELOC

L udwlg 'A[1] ItgpñiteH

Problema cu mintea ţi cu conştiinţa este ci sunt atât de diferite de tot ceea ce putem concepe, încât nu este deloc uţor să ne dăm seama care informaţii de fond sunt cele relevante. Până în acest moment, putem considera că problema celorlalte minţi este un avatar ai problemei mai complexe a raportului dintre minte şi trup. Dacă vom reuşi, prin intermediul unei teorii a minţii, să rezolvăm problema raportului dintre fenomenele mentale ţi cele fizice, atunci ne putem aţtepta să dispară ţi problema conexă a celorlalte minţi (vezi casetaj.

Idee de bază: e cineva acolo?

12 Ghilotina luiHume

jn fiecare scstem de moralitaU pe care ham întâlnit până acum, am remarcat că interul utilizează u vreme modul normal de a raţiona, până stabileşte existenţa lui Dumnezeu şi teee nb^crva^i cu privire te chestiunile umeneşti; spui, dtetr-odati. contat, cu surprindere, câ modul obişnuit de a tace afirmaţii, plecând da la cuvintele - este" sau mu aste", e înlocuit, acum, cu propoziţii care conţin numai ■■trebuie- sau nu trebuii*...

Această schimbare este imperceptibilă, dare de maxlmâ importanţă. întrucât «trebuie» sau «nu trebuie » cxpnmâ o nouă relaţie sau un nou mod de afirmaţie, lucru care se impune a fi observat pi explicat; de asemenea, trebuie explicat, asia părând de neconceput, cum dc această nouă relaţie este o deducţie din alte Lucruri, pe deplin diferite dc ea."

În acest paragraf celebru din Tratai asupra naituli umane, David Hume, filosof scoţian, formulează, intr-o mameiâ Lacunară, ceea ce avea să devină, de atunci încoace, o problemă clasică **a** filosofici morale. Cum de trecem de Li un enunţ descriptiv, care spune cum stau lucrurile pe lume (un enunţ bazat pe ,.estcᴸᴵL La un enunţ prescriptiv, care spune **cum** ar trebui făcute Lucrurile (un enunţ bazat pe „trebuie"]? Sau, **mal** simplu, cum obţinem **un** ..trebuie" dlnti-un „este"? Hume, evident, nu crede că acest lucru este posibil p, la fel, nici aiţl filosofi care-i **calcă** pe uimţ. considerând câ .ghilotina Iul Hume" sau, mat ptozilc, „legea lui Hume" a despărţit, o dată pentru totdeauna, lumea faptelor de lumea valonlot.

ccn 440 i.Hr.	1739
Ljrne deem..	Gl'ilrtirw lui l'LTIS. Ml 3 bibi DMl

ErttâirCd 3lî$fe Legea iiu Hume este, adesea, confundată cu un principiu înrudit, dar diferit, avansat de Gf Moore. filosof britanic, în **cartea** sa din 1903. Principia eifuca. Mcore ii acuză, aici, pe filosofii dinaintea hii ci se fac vi novaţi dc ceea CE ci numeşte „eroarea naturalistă", adică faptul de **a** suprapune conceptele etice ni conceptele naturale. Astfel, „buri[1], consideri lumea, în general, ar avea acelaşi sens cu „plăcut", să spunem. ÎUtem să ne punem insă, mai departe, întrebarea dacă tot ce este plăcut este bun, o întrebare care nu este lipsită de sens, ţi rezultă că identificarea e eronată.

GHILOTUIHUME

Viziunea lui Moore, cure a fort mult mai puţin influentă decât Hoami pe care a identifieat-u, **a** fort ÎCSI ci noţiunile precum aceea de „bine moral sunt proprietăţi simple 0 nenaturale, de neanalizat ţi accesate doar prin intermediul uimi simţ special, numit intuiţie.

POATE CEL MAI SIMPLU ŞI MA HM PORTANT LUCRU CARE SE POATE SPUNE DESPRE ETICA ESTE UNUL PUR LOGIC, ŞI ANUME IMPOSIBILITATEA DEA DERIVA REGUU MORALE NETAUTOLOGICE PORNIND DE LA FAPTE

Ca şi cum lucrurile n-ar fi fast **şi-asa** destul de complicate, sintagma „eroare naturalista" este, uneori, folosiţi cu sensul greşit – foarte îndrăgită **de** specialiştii **în** publicitate -de pretenţie ci dacă **ceva** este natural [sau nenatural], acel lucni este, de asemenea, bun [sau rău). Victimele patogenilor natural) trataţi cu medicamente sintetice pol depune oricând mărturie că argumentul **este** eronat.

Valcartil Îfltf-D lUffle fSrâ ^aloare Problema pe care a semnalat-o Hume **M** bazează, în parte, **pe** două convingerii puternice, **dar** contrare, pe care le împărtăşeşte fiecare dintre noi. în principiu, credem că trăim tntr-o lume fizică ce poate fi pe deplin explicată prin Intermediul Legilor ştiinţei, care pot fi descoperire, o lume a faptelor obiective, din care este ejtriusa valoarea Pe de altă parte, simţim că, atunci când facem judecăţi morale, susţinând, dc exemplu, că genocidul este un lucni greşit spunem, dc fapt, ceva adevărat

1701

Imperdlwu categorii.

1785

Scopuri ii ni jl&ice

ETICĂ

„isme" etice

htJca. sau filosofia morală, este divizată ngenera. ntrei manzoce. Lan‘val general meiaetca analizează̆sorsa şi ongmHe moralei arâodfri vedere mckialv·ntrebân priwnd caracterul ai obiectiv sau aubectw. Etica ncnnatwâ se concentrează asupra normefaf aau a standardelor elice pe care se bazează comportamentul moral astfel, ut ţarismul, depddă, este un săteni normativ 'nlameiat pe standardul .utilităţii'. LanrvalBazai, etica apt cată se ocupă de modul în care se raportează teoria la situaţiile practice, precum atvorLi, eutanasierea. râzsoaee juste eau tratamentul afwnalelor. F.'oaofiiav adoptat o iiulţ ne de poziţii cu privire la aceste chestiuni ş ,oca.1â cu ele, vin foarte multe $_{n}$-<sme'. Propun, în cele ce urmeaza o schiţă acelor rra convjr<epoz^ii de adoptai to raport cu aceste chestiuni.

* Absolutistul spune că anumite acţurn sunt bune sau nete indiferent cfeclrtunralan^.
* Consecvenţiahstul susyne că dimensiunea bună sa^ree a unei achum poala fi detaHmaffi doar pm raportare la e-icienţa cu care se ajunge la anumite rezullate donla sau stă'i da fapt.
  Cel ma-cunoscut sistam e;ic consecventjahst esle ullllta^muf (vezjp.Sâl.
* Deonldcgul consideră că există acţ?ufb bune sau rele ih mod inL^{r},T£.ec. ffiră legălură DJ cofisec^lele lor; o ate^jie decsebilâ esle acordată rttenyilor. în aceasta doctrină, şi -’opunilor de bine moral şi de datcnei Ebca kantiana (vezi p /^jesle considerată cel mai n’iporta"! sistem deontologic.

despre Lume; e ceva oe ştim ţl care lămanc adevărat, orice am crede despre acert lucru. &ar vedenie dc acest gen devin incompatibile, daci acceptăm legea Iul Hume; ?j, cum nu putem întemeia valonle Etice pe faptele din lumea pe care o descriem prin ştiinţă, n-avem decât sâ ne bazăm pe sentimentele şi pc pieferintdr noastre ţi sâ ne sondăm pe noi pentru a ajunge La Izvorul trâinLor noastre morale. Hume era perfect conştient de importanţa ftjgi.imcntijiliji său, spunând ci. dacă acestuia 1 s-ar acorda flifidtat credit, „toate sistemele vulgare de morală'[1] ai ii subminate. J’iâpastia de netrecut dintre fapte ŞL valon paie sâ pună sub

semnul îndoielii nici mai mult, nlet

■ Natura std crede ca teste conceptele elice por fi explicate ţ ajiaicate ta .slmpi'e lapte ale naturiipasibile de a ʲi descoperite ce către şmnţâ; e vorba, ma ales, despre facle covlnd psihologia umană, cum e şl plăcerea.

• Noncognrllwşte cred[1] ca morala nu poate f obiectul cunoaşterii, întrucât acest domeniu nu are nimic de-a tece cu "aptele astfel zjdecăţ» morale exprima atitudinile şi emoţiile persoanei care ie emite. Exemple de etici roncognltaiste sunt emotivismul şi preaciNJilvHmj' (vezip.â2}.

« C&ecttvi&lul susţine câ vatorre ş proprietăţile morale !ĸ sade ctai recuzita (sau din ţesătura) universului; talrucăl nu depind de existenţa umana exgeⁿtele morale nu suni subiective sau relative ■a altceva şi pot r adevărate sau false, dopa cum reflecta sau nu telul în care sunt lucnrie În univare. Obiectivismul susţine ca valorile morale sunt obiective din puiet de vedere spmtual şl. de aceea, este o extensie a realismului moral.

* £ȷcecLvls1ul susţine câ valorile ra pol ii bazate pe ceva exterior o numai pe cretwiţete noastre cu pnvre te ele sau se emoţiile tete de realitate. Cea de-a doua poziţie este, practic, identica cu noncognihvismul ţvezimai swsj. Fuma pczlţjs care este, în deftrirliv, una cogiuriviste iuSţcw câ existe convingeri morale dar câ ele nu pot ʲi adevârate sau -a se ta sera obiectiv; un exemplude subiectivism este relabvisimul {va^p.â2}.

mai puţin decât situaţi cnunţunlor etice ţt pnn urmai?., stf în centrul dezbaterilor filosofici morale.

Idee de bază: prăpastia dintre „este” şi „trebuie”

Carnedeom...

„Pe când era regele Persiet, OariuS fa întrebai pe grecii de la curtea Sa cu CB preţ erau de acord $S 50 hrănească mâncâfld canea "naint^ilur lat, Ei l-iu răspuns ca n-ar face asta pentru toii banii din lume! Mai târziu. în prezenţa grecilor ?i cu -Sprijinul unor iuterpreţi, ca sâ poată înţeleg? şl ei ce $e vorbea. Dări us i-a întrebai pe nişte indieni din tribul Calfa tise. cere chiar se hrăneau mâncând carnea părinţilor lm. care era preţul pentru care ci sâ accepta sâ fie arse trupurile ¡acestora (e;& cum făceau grecii]. Aceştia au început să strige, îngroziţi, şi i-au cerut sa nu mai pumearncă niciodată de ce*a atât de îngrwitpr![bl]

Aşadar, caic poziţie e mai inteneiatf. a grecilor MU a calatienilorî Desigur, ne inc fiorii Li gandu] de a ne manca părinţii, dar aşa pit«£ ţi calatienil la gândul de a incinera trupurile înaintaşilor. Cea mai bună variantă c să-i dăm dreptate lui Hercxtot, istoricul grec care relatează această poveste, alund când citează din poetul hndai: obiceiul ■ regele tuturor[1]. Nu se pune problema ca opoziţie sa fie întemeiată, şi alta nu. Nu există răspuns corect Fiecare grup are propriul arsenal de obiceiuri şi tradiţii. Fiecare se comportă corect în raport cu propriul cod şi, de aceea, fiecare ist va erata morţtl după normele lui.

în acest cai, nu pare să existe un bine moral care sa poati fi luat tn sens absolut – ei este, mai degrabă, relativ la tradiţia şt cultura fiecărui grup soda! Există, desigur, multe alte exemple de diversitate culturală. a1ât geografică, cât şi istorică Plecând de la astfel de cazuri, relativiştii argumentează că nu există adevăruri absolute MM universale: toate

Ljrne deem.. Ghilrtirj lui l'UTIB. lecrii LUL! în|

enunţurile şi toate exigenţele morale trebuie făcute doar prin raportare la normele implicite ak grupului.

Vn/e h iiiJfirHnti[i] ^opunerea relativiştilor este, de fapt, aceea de **a** trata judecăţile morale ca pe unele estetice. în materie de gust nu se poate, în general, vorbi despre Ertare: degrtîribus nedt dUţpotfendura gusturile nu se discută! Dacă tu spui ci iţi plac roşiile, iar mic nu-mi plac, acceptăm că avem gusturi diferite ceva este bun şl potrivit pentru tine, nu ţi pentru nune. În astfel de cazuri, adevărul este echivalent cu sinceritatea-, dacă spun ca inu place ceva ţi sunt sincer, atunci nu am cum să mă înşel, acest lucru este adevărat pentru mine Urmând aceeaşi linie **a** argumentării, dacă *a* Întreagă societate acceptă pedeapsa cu moartea, atunci acest lucru este murai pentru ea şi nu se pcate înşela în această privinţă. Şi, **aţa** cum nu putem convinge sau condamna pe cineva pentru câ-i plac roşiile, nu ae cuvine nici să criticăm valonte morale ale cunra sau să-L comingem de eroarea lor. Desigur, disputele noastre morale simt, adeseori, dure, întrucât adoptăm puncte de vedere foarte ferme cu privire La chestiuni precum pedeapsa cu moartea. Putem să intrăm în conflict ţi cu not înşine; ne putem schimba părerea în timp asupra anumitor chestiuni morale: colectivităţi întregi, dc fapt[r] iţi pot modifica părerile asupra unor chestiuni precum sclavia. Relativistul absolut va spune că un lucru era drept pentru unii, dar nu şi pentru alţii, sau drept pentru mine (ori pentru nai) intr-im anumit moment, dar nu ţl înaltul, iar în cazul adatvlei, a dicumdzlei feminine, a infantiddulm Legal, s-ar putea st avem de-a face cu nişte hapuri prea greu de înghiţit, chiar fi pentru relativişti.

CE ESTE MORALITATEA ÎNTfl UN ANUMFTW SAU LOC? ESTE CEEA CE MAJORLTÂŢtl DE ATUNCI Sl DE ACOLO SE ÎNTÂMPLA tf -l PLACA, IAR IMORALITATEA ESTE CEEA CE îl DISPLACE

Âlfred h|nrtliWhriTh«d. 1941

Incapacitatea relativismului de **a** da seama de astfel de probleme este văzută, de obicei, ca un argument hotărâtor împotriva acestor **trat,** dar

relativiştii pot încerca sâ LL întoarcă în favoarea Ici. Poate câ nu ar trebui să judecăm ţi să criticăm atât ceea ce cred alţii Lecţia caia trebuie desprinsă din povestea cu peni pi cahticnii este câ trebuie sâ fim mu toleranţi 5; mai deschişi faţă de ceilalţi, mat sensibili la obiceiurile ţl la practicile Lor. Acest tip dc argumentare t-a făcut pe mulţi să asocieze relativismul cu toleranţa şi cu deschiderea mentală ţi, prin contrast nonrelativiştii sunt văzuţi ca mtoieranţi şi lipsiţi de bunăvoinţă faţă de practicile culturale care nu iunt ale lor. Dusă la extremi această viziune este echivalentă cu imaginea unui vest imperialist cara-şi impune valorile asupra celorlalţi. Dar această imagine este 0 caricatură. Nu este imposibil să adopţi o atitudine tolerantă cu pnvire 1* valorile aitora şi să susţii că, totuşi, în anumite privinţe, unii au înţeles lucrurile mai puţin bine decât ceilalţi. Intr-adevăr, o frustrare serioasă printre relativişti este aceea câ numai pnn intermediul unei viziuni nonrelativiste se poate susţine câ toleranţa şi sensibilitatea faţă de alţii sunt valori universale (veri caseta).

Stratificarea

Ftilîitjwsnul ᶠc"rr Siiu radrnl • cnl r.nrn ■lusţinr cil totul [da ORM orarei seu 00 air rotativ – r.fh^nţ-n rrpfKic mpiin Plr.crr npun.- ¡"l Lotul rstr rrlntH/'i!r.n n inuuţi. un enunţ relativ[7] N are D.;m nltn-. pţntru n ţvitu nul.:>::tinl.rndinţi;!. rijr. bl

■ :r:. r v .i'-mnţm pr i r.irr : .-ţn ::■! :x:'nl nslxi BtMplut r- ndeviraLâ firnl.il Tirti Iar arii'iL tip du irvit':nifiţli i::>iipi:.i-:>r di : "■r". ir 1 n¡¡it Ri ii ■ .■i^lii n.i pnL nFimi! r,H ruin nvirT,. rh.. ■ : ni. :i !.-ndr. « n.:.::ˉ snr "'.flţ '"■.n.: ':t puritr.. nur ■■ pub'.i nli l::: L- |;cni hun Şi mi pul.pretindă d 1 fta îhtrtdpoufUi iwei 'irt Fii <Jes;h:5- şi tolerant, intn.câh un. svtocrat va TOlOTZ? - tpirr.inţn ş wmflicţul Tn ijr-cm njlnt-v 7L1 nu pnt.în mnrl i.nri ţ F^-> ..Tˉ I rie ipn-ni'H i;.1 nirinţr.^ p:v ţ.-i pîin.1 i.i cir.: ;'i7. C/:¹⁻..:': ¡ruinul: rnntr : iirtoniial 17!;.' ■.'!;i"uli rlrp ■- n •irn/nL inr/i :1r În rnnnput rli; cfil.i! i:nm n ar^Lit, cu n* i> preci.'ii- cnnlnKiirli .: 1 ci'.i-r'y: rr seu ;r ■ ■iril'ii. jihi: Pi-ntn^:: 1 ihuji c,T': 1 nunale) Mareiu .ir.ii'iLr n.iuBţu !:!;:■! ,:â ance ■ li'iruţi! *dţini'-i:ˈn dm■:.■■■■! -.vilnr l.F:ˈL;IIII? r/i np :B IJI- r.r- în niniir. ţi ţnjbu fim da PW*TJ ffiupre unui '..cri. 'ill ¡rrcArliliir-..■'cnnun prrlnjn ir-n..-ir:nc.. son? Şi oort reFuril rricitiviSTi.. Lcrenul rtffnwi

CunoaţlerM în per^ettivâ

Absurditatea relativismului deplin şl pericolele răspândirii iui ca mantră politică (vezicasetele) au fâcutca ideile bune ale unor forme mai moderate de relativism să fie trecute cu vederea. Cea mai importantă lecţie a relativismului este că însăţi cunoaşterea este perspcctivistă- înţelegerea pe care o avem asupra lumii depinde întotdeauna de o anumită perspectivă sande un punct de vedere. Nu există un toc exterior din care să observăm lumea ^aţa cum este". Acesta este descris întotdeauna

GARMENT.

Merge orice?

în temeni de scheme conceptuale sau cadre de Lucru: adică, mal pe inţciesul nostru, nu putem raa o perspectivă intelectuală asupra lealităţii decât în interiorul cadrului nostru conceptual, determinat de o combinaţie complexă de faeton, printre care cuitura fi istoria noastră. Dar faptul că nu ne putem îndepărta 31 nici ieşi din cadrul conceptual propriu, că nu putem dobândi o privire obiectivă asupra lucrurilor – o perspectivă „ca **a** lul Dumnezeu" – nu înseamnă că nu putem cunoaşte nimic. Un punct de vedere trebuie să ha un punct de vedere cu privire **]a** ceva ţi pnn împărtăşirea ţi compararea diferitelor noastre perspective, putem spera să obţinem o imagine mai substanţială, **mai** completă, mai „stereoscopica" asupra iumn Actartă imagine roditoare sugereaîă că **nc** putem apiopia de adevăr prin colaborare, comunicare şi schimb reciproc de idei ţi de perspective: o moştenire

Âiilriz.; un nr:r;Lr:-:'ij> înr.junj în colea ."auf.vrţiei e?La pr : !.'i Tiij'iivi. ir iMcicLTt/'n nanr.lrrt >j aceiui
n.leiwn-Ti cif.'T[1] 'ntniţrit nu rţcurvjftii rvnip dT'pr. ilr.'hr.ii/ .'.ir."?
drept ...'tin: ::.il:i np tfcţr iinmd şi daririţola safe Ş; sub Bptireriţti lihi:.˙i.lţ.i' dfffIie p irir^.Y^iihii! pantru fiKPrW. Ihtrvcit ii Hporjl pn wnrţnj pnii ilr? elţ*. ff/ţpfridp i

ETICĂ

pa fifcnru ■- inţhiJQprţB pni^'iiJlu’ iwjn
BtMdtt'lixVL-l'tt, lume 2DD6

În nttmpţfl cinr rlccitsn FKjţil/cflS dfl rniifapn n rinhftn-: rr n—ⁱirnţ n vn .nlfl ţi pnM.cfl rmi a depbţit un pufift critic

Ce :: ȷ ci nu ■ XI!..-’I .KIUI-I’.”..T ilisc ij.i;

„totul asta relativ" – a-a tras DSficLJia tâ Lotul liste mii:! în ţmjflpţi TI;: uurii 51. prin unnom. nerqdi pricu’ t> puţirŢ faptul ci sui&ti :: (jă-diri de PWit fr. ncLn rn-'îirir-TV. îiq onumtii rrj-ţii TBrţicnnnti [printre care părţi ;ih: E spritM CubiiCţO dmpt uri !..^nj :• anihn:.. 'ntnjr.îl cicTinti'U-nn-: sur : ri 5 rirjr:! .1 ţir. !.! :!<:I;J SBKuen'-Btcri] pot Fi pyaB pe r iiir.n "ii! :>?:iiir :: ':cnră nnrr nur.. :n’rt'îM'-i reinLwnrr ''.■ di n LI pr.-tn inii curte"irn n.. ign.iiiL h-irn 51 w FJcut •Ipflprijl. mn-gp pripe ' un fcil rir r .int.r:: n:i t. Ar:"'r iţimc ■ :.iu nr...Ti’:i;.l n r/.irir.i. nr ■■!■! c |■"":■!. ţ" nTinr:' 1, pn -c 4i'˙.i . ..
rfllatrvnn.ul □ n_ c:i: '"tn? BIE

Idee de bază: e totul relativ?

14 Teori aporuncHivine

Rle kgate de bine şi de riu, de Mie şi de viciu, de amliMie şi de incQFecliWine simt dmlr-frcelea pentru care ajungem săi nici nu mai dormim; avortul, eutanasierea, drepturi!« o raidul. tratanipnldf animatelor, cercetările privind celulele sten... u lista nesiârşită de chestiuni aprinse şi perie ul oase. Măi Huli decât uri ce alt domeniu, etica arată M un teren minat, u supralată înşelătoare pe care te aştepţi oricând ai te împiedici, în condiţiile în care acest hpt le-ar putea costa foarte mult.

In mod paradoxal, pentru mulţi oameni, chestiunile moral? par ksni- cluăse. în minţile a milioane de Indivizi, moralitatea pare **a** ii inextricabil legată de religie: **un** lucru sau altul este moral penmicaDumrieieu [sau o sită divinitate] l-a declarat a?a. Binele este bine ţl răul este rău pentru că aţa spune Dumnezeu.

în toate cele trei „religii ale Cărţii" – iudaismul creţtinlsmul ţi islamul –, sistemul moral este bazat pc ordinul lui Dumnezeu: EL ordonă, omul se supune. Dumnezeu le dă nedmdoţUoi anumite porunci, în timp ce a nu asculta este un păcat Dai e sigur că un astfel de cod moral, scris do mina]ul Dumnezeu, ar trebui să ducă la abandonarea oricăror îngrijorări cu prnrirr la subiectivismul mural – suspiciunea răutăcioasă că noi suntem cei care facem regulile*

CCH **375 LHr.** **1670**

îeor ȷ [Mruni n d *ine Crrdinţâ ţi raţiune

NU EXÎS7A
MORAUTATE ÎNTEMEIATA PE AUTORÎTATE, NICI MACAB CANO

AUTORiTATEA E DIVINA.

TEORRÚRUNCWfNE

Al Ayer.iwa

Diilenna lui Euthyphrflri Fără Dumnmu.-desigur că teoria poruncii divine diz.ni nulă Imediat (vezi caseta de la **p. 5Ej..dar,** eh t **ar** ţi admiţând **d** Dumnezei există, rămân încă destule probleme cart amerunţâ această toane. Probabil cea mai gravă dintre de **etrte** dilema Lui Eu.thyph.ran_ formulată prima dată dc Platou, acum mai bine de *2* 000 de ani, în dialogul omonim. Zutiţyphrarr. Socrate | vocea Iul Platan, în cele mal multe dialoguri] il ademeneşte pe **un** la **nai** ir.tr o discuţie cu privire Ea natura pietăţii tad amândoi dc acord că pietatea

înţelegerea poruncilor lui Dumnezeu

I Oţ-rirl cianpnrL:' di.nrrş Iu Ful.hyp~mn. ruistp a altfi di^{c}cij l.itr: srnan^{F}Ji pi i :■ i-n’■■'..’infiiní i’! ::ui i h^n'nzt mura [w: pnru"cn diwnfi. ţi HFiurní KQOD ră drTrrvilr- tnid.i? r: qinonn. pţrţ rrpm/mt.h pr mipakjl ■-■jl: :: :/'i: ia™ ;■ J.i: i:_,"c^{r}.::.it ziivâr!..^{1} ., 7..T<Fí!J:. ..:.˙:n:i n˙.. rir:ii-3ji ni>$^{F\cdot}$:mrt!-˙jini ţ. :"!t:iu rente Pentru n Lin jn «uţtrnplo fitjtonu dio Bid s, LewticJEzo .1] spune ca ,dac& un om se cuce cu un om cum aa Culci t:rifcvâ LÂJ fi fantele, fcfllfliXfc j'j Fícut un lüt*u SCÍ íjUí/. já la piiciif:!. ţ :^{u}.i Finij-j'.i, s.imji?«: i" un ţpdă oaijprB.lÓr" Dnríi AihlÍQ |xtii i urffitií lu: Dui-iíitctj, iarcuvWtijl Lil Dumnareu deLe-ní'a ea este moral ; : e FU. .itur'i cnnpurt.;:! i "iu' ini luiţ íX ■ ::n :: íl-íl..: :■ ■ ¡i" -j r:x. ci i;;ini:l.x:n.iL rl.n piinrl. rio ˙?ii:lr"e moral ftnl.í/. 'noli cri mai miiţi camorti nr [jai. "-ir: p’.nl. 3 uc".!':^{1} n . z JHI'■/’’:>nci'rr.r "cnnfinl.il 3::ui:''.t: I,.- Tur dn B b :O (frl sprcial CU peronea dn 9 nu i ir OÍ] Tn mod ¿or, orín il Fi-'i rflntru t&ynhiniîinul vninţiri avnn sil Fe niíiiosíifl pcrun:iln nu-nsniitn □ie I.. D.jnniízi^.. pi!í?n.i ¿i ztini:t.-ui ur sicţEm rrininl ncen?”ţ

Pierdut în acţiune?

Calmai rciaie pericol cu care sa confrunte teoria poruncii div/weste dcels de â rârnâne 1'âra pomnoilorul diwc:poMJi.sânufrffl ioarle convinşi de diferite le argumente nemte afi ateste existenţa '■□■ Dumnezeuşl oJam perde benei cule cred nţai (vezip. 172) Jn mod surponzător, anumiţi susţinâiof- ateonei au iitiors pencolul fe favoaros lor. folDsindu-l drept dovadă a existenţei lui Dumnezeu

1. Exista ceva ce putem numi moralitate -ararumcod de legiţioruno etice.
   Duiiicze. este singurul candidat pentru roU de creator al acasior legi.
3. DadDumnMaLitrelÎMie dă buate

Acest med de a argumente este neâ puţin pmbabil să cofwtrgâ vreun oponent. Puma preriisâ. întrucât sugerează câ morala exista Independent de crr.are nav&ejgefilfi -de un tenel. ţi chiar acceotand câ morala poate exista independent da nci a doua premafi tot trebuie aâ scape diacului adus de c^accxul lui Euttyphron.

este jceea ce te place MIlOI", după care Sonate pune 0 întrebare cruciala: sunt lucrurile pioase pentru câ sunt apreciate de zei saufunt aprenate de zei pentru câ sunt picase? De obicei, teana poruncii dmnt este pnnsă în colrii acestei dileme [exprimată, tn general, în. termeni monotelşTl).

Aşadar, este binele bine pentru ci ii porunceşte Dumnezeu sau Dumnezeu II porunceşte pentru câ este bine? Nici una dintre alternative nu este pe deplin mulţumitoare pentru teoreticianul poruncii divine. Să începem ai începutul: uciderea (să sponem'l se întâmplă şi fie rea pentru că aşa spune Dumnezeu, dar lucrurile ar fi putut fi şi altfel. Dumnezeu ar fi putut să spună că uciderea este în regulă sau chiar obligatorie, şl atunci aţa ar fi fost, pentru simplul fapt că 35a a zis Dumnezeu, în această accepţiune, credinţa religioasă nu se deosebeşte cu mult de obedienţa oarbă faţă de D autoritate arbitrară.

Atunci este mai bună cealaltă alternativă! JJu chiar. Dumnezeu

porunceşte ce este bine pentru că este bine – deci caracterul bun este independent de

SUNT CELE PIOASE APRECIATE DEZE1 PENTRU CĂ SUNT PfOASE SAU SUNT PIOASE PEHÎRU CĂ SUNT APRECIATE DE ZEI?

PtaftMţ, m 37§ l.Hr.

Dumnezeu, în cei nul huna^Kilul Lui este acela de trifiagei care bansmlte norme morale, dar nu Bl este sursaIUL Aşadar, putem oricând să ne debarasăm de Dumnezeu, în calitate de făuritor al legilor, cel puţin, Dumnezeu e Inutil. Deci, când vine vorba despre morală, fie Dumnezeu este arbitrar, fie este irelevant. Nu este chiar o opţiune ufoarâ pentru cei care încearcă să facă din Dumnezeu galantul şi instituitorul eticii lw.

Un mod obişnuit **de a** ataca dilema lui Ewthyphmri este acela dc i Insista d „Dumnezeu este bunH ţt pnn urmare, nu ar porunci răul. Dar acest mod de **a** privi lucrurile nscâ să fie circular sau incoerent. Dacă **„bun"** înseamnă „poruncit de Dumnezeu", atunci sintagma „Dumnezeu este bun" e, din punct dc vedere virtual, lipsită de sens ţi înseamnă ceva de genul: „Dumnezeu este în **aşa iei** încât corespunde propriilor porunci^

Mal promiţătoare pare abordarea conform căreia „Dumnezeu este (identic cuj Binele ţk prin urmate, poruncile sale **vor** fi, Inevitabil, buneH. Dar dacă „divinitatea" ţl „bunătatea'' sunt unul şi acelaşi lucru, atunci erpiesia „Dumnezeu este bun" c nulă N-am ajuns la nid un alt inţcles ţt ne-am învârtit în cerc – probabil, o ilustrare a cât de misterioase sunt căile Domnului.

Idee de bază: aşa spune Domnul.

15 Teoriabaul-ural

Jar Mdise A pelrecul acuta cu Domnul timp da patruzeci de iile ţi patruzeci de nopţi; şi ni[illegible]-a mâncat nici n-a băut apă. Şi a scris ps tăbliţe cuvintele legământului, cale zace porun[illegible]

[illegible]ă n-ai alti dumnezei în afară da mina.

Bau! Sa nu-ţl iaci chip ciopliţi *(cinci tfe „tatt" ţi doni* **de ,.twr, iprij**

Bau! Să nu râvneşti la femeia alteia. li sclavul sau la sclava lui şi nici la vitala lul, la măgarul tei $au la Orice e al vecinului tiu"

Aşa a vorbit Domnul, conform teorie] emotrnstt. sau teoria „bauţ-uraf", a eticii. Formulată astfel, teoria s-ai putea să nu pară o încercare foarte serioasă de a reprezenta foiţa aserţiunilor etice – iar acest sentiment este, cu siguranţă. întărit de numele ei bizar. Dc fapt. cmotrvismul este o teorie cât se poate de serioasă, cu o istorie respectabili, oaie pleacă de- ta o preocupare genuină cu privire la o posibilă abordare a eticii an să fie mal apropiata de bunul nostru simţ.

întoarcerea la suhlfictivifiri Fostă diverse fapte pe Lume care sunt obiectiv adevărate – fapte care nu depind de noi Unele dintre acestea sunt pdmţifice şi descriu evenimente fizice, procese pl relaţu; altele sunt morale, descuind lucruri din lume care sunt bune sau rele, drepte sau nedrepte. Aceste lucruri sunt foarte uşor de intuit, dar nu i-au încântat prea mult pe unii fălusofi.

Să luăm un presupus fapt moral- e şrefrt să ucişi. Putem descrie o crimă în detaliu, prin tot felul de fapte fizice ji psihologice, pentru a arăta cura a fost

ETICĂ

Raţiunea, sclava pasiunilor

r 'i :.ir: :ʟ ir.!.c!ir:il. Kcvflrni. := ..k:n■:*ljs-*r::~iijl n -: :il rrcdurn naţii TIOMI! P..F7, Filnpc-.ji scoţian rn .'rarpt. BRijprp rwUira unnnp. 5 por-- cqlrînrţ <ji p !!t:tinr<! pwiţiu Jbanculn a iiiăiiiezti'/iirU a mamMji .1 ,.ˉitj ::ni:: flcţiufrn i-nn? ™ ncniciiirt o f rao Cnmţffcuti W intintj* EKflmnpţi-g {«1 tţflţn

ţ '.-zrlrţ. rin:: i ^..!/iţi rb-nl. ʳ :p ar.;: .'ir.-..l ᴊ ::m nmirr :iţ p,:<■■•'. p'Tihliinn. ni. vi-', :!■ :.-ir. pasiuni. rinlwr c nnţr ţi p?ˉdun ri-:nt V .1

h "i:: " ::■ ,în 2«nn ɪ:ɪ: i ᴛɪ- "fiu iţi miopii "n telul.l.;:ˉ . ■; ât ᴛUᴛ;: :ˉ-ⁱˡ ᴄI ■■ r::nr :i!i"iʳ:! d: .:■ ::■:: rial.. Nu i g'ir; nciarială r£.. p;?T. ˉˡu veţi '."^IOITE mfln-ţin osupm i! irma" c-nnl.iF" în:i iin :r-":jrr :ɪ'.-ɪ! <:*■■.'■ ipr:::src ar.'iT!r .i [iʳvc Io onrynstS ncţiunn al.i înnlˉ- da Li.it ir' pair... dnr : i ': abir■:■:■ i! sinbri nu ol mţi.. -ɪɪ Sᴇ nʳ; ■; "n crhar.!. ''

r<:nPir—i w/nin- ; lurir ţk'.pT jirtyiin ■■; rr -:r,. 1. nt: 'n:;ˉɪɪ ■ uni. n cred '.■iᵛuˉ;l 'n :ɪ;ɪ di? un Jirr::.," ! .■■ T:ţ narːil' ::tinp;.ˉiiu-r''. i în r'inrţiaknr'itr c::i;>n: !/if i':i "a **a** 'F::.ʳirl.<ih ɪUIOI. ᴛ-'ÎOI.ɪ n do **ʳcrrira** ţB- rii: ncFţr citţ ah? a>ţnrn [or Kfjjţ. jmfcimcn^ m<i iii?^-nhîi licrifr. roţi..noH. ■ :l i? col renrr fim : wii'.l n".ˉ.r-r o pe^înj or:"ᵥiuʳ Io unanim ninr : ■■ Anţunrn i ;Li :'jirrjnkj ? "il.n.1 a "nţr cijr : cri: .:n''ţi'h: irzţ.uni ::r ni |ɪɪ:"?ru n : 'ob i ᴄJIT "i.'i nr ningi ˉn ne:?;?.■! ■!■■:?■-i rinˉ ■ ■■■ ■■ ɪɪ rtii ţi iriropn:? ■: r-ă

p-riri..:-.l un mp..sprn acţi^nn -.r.. o fnf::',i iocpmn'n . rli'n-O o ui I ,.-i :■. ʟ.ml. ..ni-:r nj :::ilx? ţi ʜ:J pncih? fi rh? r.5h miln-.-: :--:i. ■<,i-ik:r'

făcută jide ce.bu ce aM calitate Le atacăm acestor fapte, nuinindu-le gre$i(eî în principiu, smţUisn că o crimă este un lucru pe cate tiu trebuie să-J facem, că, pc lângă ceJefalCc caiActcristLci ᴀIC cnmci, trebuie li existe ţiaceee de „nu trebuii cenuşă", ţocaţl de caracterul straniu al descepeniLl unei astfel de trăsături în lume (ni presupusa lumi lipsite de valon a jtUnţil, vezi p. 1^21, uruLtilasclîdU propus tutoeuim acestor pretinse calităţi obiective ʀI răspunsul subiectiv La faptele din lume.

NIMIC NU ESTE BUN SAL RĂU, DOAR GÂNDIREA ÎL FACE ASTFEL

1739

?EDIᴸJ tdLl LUI
Ghilotiriȷ I ᴊI HUIT.:
ţlunlâ }i psnifc^ irr.i

1974

Cum MtEIZl fii libc?

Prescriptivism

De la dESi-ÎEfE la nitprEsle con foim unei descrieri subiectiviste, naive, aserţiunile morale nu sunt decât descrieri ale sentimentelor noastre cu privire la cum stau lucrurile pe Lume. Aţadar, atunci când spun: **.B greţil** să ucizi", eu [nu o comunitate) **W** exprim, de fapt, dezaprobarea faţă de această acţiune. **Dar** acest fel de a privi lucrurile este prea simplist. Daci spun: „E bine să ucizi', iar acest lucru descrie corect felul în care simt eu lucrurile, atunci e. de asemenea. adevărat aţa. Dezaprobarea morală pare imposibilă. îi nevoie de ceva mai sofisticat.

TEORBiTUI-URAt

LILI -iiİ: iriălmLâ cnlici t»js& i·nuLrvisᵖi dliji ebte : îl !■■..
rüuv!:'jl.: ::i'i !:i;r|ir"':-l ngicn diiirumu.. rit: tiparnic cn!
7icti·'ic!.cc nlr gt-c n i> cgurnnnLiic rir h h.nn nr.n'itr?
Pnjfalnmp r.r fir.!-^..nr: i:0 .ir fi ᶠDît tpnftiriritifji^ ::nr.
ulni a uⁿui curant ::i ml.r-fin run ■■. | ¡i’:!‘iptiu”: ⁻n
atribuit tridcobştij lui HM
■ ■ în r ... T :>ᴛ. . în c. P m:S"c! riţ h f-iriᴸ: il efi
'.i 'Fᴛ.; ■■ ■ rinr;:li au r-rT.ro-'intă pn"icⁱnptrvO nu
afli." rs
□dl Ri: rr şi nun ii nn cnmpprlâr , Ham .înr-.înr.l iriiM.i
cil :i'mr’r nnn: 1 sunt > 1 i.i'nţi ■it;ţ:.,ᐟ-< di! r icr-Tini.-,
a ;;pi ir-i: r.'i Hir.ry riló sü .iciji lniNirm¿ ¿1 'act: u ■'t!
uC*nB"Cdre .hlu uede ' Contur-"! ᴊı "jre, □5pnnL.1l
ipnpft; judKÎţilcr mgi-p n. în rwpftrt ru 11 ts L :: jr dr■
ᴊıi:Ir:.l;i, rnl ■ c:0 : .,r‘.. ..mvrriiil ri::: ■ rioc.1 ᶠnrrr,ij *:'.j*
n nxigrr.ţl nnrdft nrsenrrr,"! cil rr/i nş’.npt ᴄʙ ra r^i fu –
urnaLN de Loa’Jl ..rr :\i l.rn u :.v rin t#tm ir- ne] în
inixiuricLmţi'! nruliiT [fcam hi fel r.. ii'gula di'.iuᶠ i/i'/i 7,
7t. Ur în -irul! nicr.i
■ ..guri ;>ivcnptᶠ> ;Lii ri.nL'iiruini; cu n c.i nrn
ne crr: "irii::. ;■ mcnnrccvrrţii '■ ᴿ·ᐟlr " ^<1 H ria-.nrr
'i/¿i Lrnr c np^ţji :?ᶠi?->ln cnrr m. ptft fi ... nTAtr
sinifitan m voevt W, piwciiptruismul, □prernt. qţb cr
3ppţiu pry-try diqr-'siuni ţi dertoteri, rim ꜰᴍɪᴛ dr'::.!¹ ,n:
1 i"n:'L.v 'inul, iii 'ii ..ni, 'nr îî n.. ii.int piguri rjccnitLi
ogiiniirşi 1! ᴇ:ᴜ adiwilrat InirBugn ucrri'JfixiLnLi! rs

Emotlvlsmul (sau expresivismul] – teoria bau!-ural – este o formă mai subtilă dţ subiectivism, care susţine că judecăţile morale nu reprezintă descrierea sau afir-marea SBotimentelor noastre despre Lume,ci sunt expresiile acestor sentimente. Aţadar, atunci când formulăm o judecată morală, emitem, de fapt, un răspuns emoţional – de aprobare (mal) sau de dezaprobare (bau!), cu privire la ceva din lume. „£ rău să udri' este o expresie a dezaprobării noastre cu privire la crimă l.baul crimei); „e bine să spui adevăniF este o expresie a aprobării [ural pentru spunerea adevărului).

Marea problemă a emotMţtdor este cum să-ţi acorde propria teorie La felul în cam ne înţelegem fi practicăm realmente discorsud moral Aceri discurs presupune o lume externă a valonlor obiecnve; deliberăm ţi ne întrebăm cu privire La chestiunile morale; facem apel la fapte morale (ţi de alt tip) pentru a

rezolva aceste chestiuni; facem afirmaţii de natură etica, ce sunt adevărate sau false; şi există adevăruri morale pc care putem ajunge să le cunoaştem Bar, conform cmfîttvtotuiul' nu există nimfa **clic** cte cundfatf nu afirmăm nimic, doar ne exprimăm trăirile, iar trainic pot fi adevărate sau false. Emotivistul poate accepta că contrazicem sau că dezbatem credinţele noastre de fond sau contextele de acţiune. dar este dificil să extragem, dc aici, cm Asemănător cu dezbaterile morale curente **Par** să lipsească legăturile logice dintre aserţiunile morale, iar dezbaterea de acest fel pare să nu fie cu mult mar mult decât o formă de retorică – moralitatea ca publicitate, conform unei formulări răutăcioase.

Jtu VĂD CUM POATE FI RESPINS ARGUMENTUL ÎN FAVOAREA CARACTERULUI SUBIECTIV AL VALORILOR MORALE, DARNICI NU POT Şi ACCEPT CĂ SINGURUL LUCRU CARE FACE CRUZIMEA CONDAMNABILA ESTE FAPTUL CĂ-MI REPUGNĂ MIE. – nu ne

Răspunsul eel mar onest este ji cel mai ferm: da, ar putea spune Emotivistul, teoria nu se potrivite cu asumpţiile curente, dar pentru că asumpţiile sunt grefite. nu teona. Conform acestei a^a-zise ₙteortl a erorii*, discursul nostru etic obişnuit «te, pur ţi simplu, greţit. pentru că se bazează pe presupuse fapte etice naturale, cate, pur ŞL simplu, nu există. S-au făcut multe încercări pentru a împăca teoria emohviitâ cu discursul etic, care sună mai realist, dar, pentru unii prăpastia este încă de netrecut ţi. astfel, au fost avansate alte propuneri. Probabil, cea mai Importantă este prescrlplteismul (vezi caseta).

Idee de bază: exprimarea judecăţilor morale

16 Scopuri şi mijloace

„Domnul Quelch nu era pe deplin sigur că rechinii au buze ţi, în cazul în care mau, nu şli^ d'acâ-$i pulesu trece limbii peste de. Nu avea însă nici un dubiu că, dacă rechinii aveau buze ţi ţi la puteau iiuge. e*act a&la făceau În clipa Bcesa, Raionul se apropia, în cădere, lot mai mult de apă. iar dl Quelch vedea Violatoarele celor adunaţi pentru cină, plimbându-se de colo până colo prin apă.

.. Dl Quelch a ştiut imediat că el şl ceilalţi aveau să fii hrana pentru rechini cât de cinând – dacă nu reuşeau şi mai reducă din greutatea balonului. E>ar aruncaseră tot din ri – nu mai erau, în nacelă. decât el pi cel şase băieţi Era foarte dar că Bunter singur, cântărea destul de mult, pentru a-i salva Grea alegere pentru BufhLţâ-Grasă-de-Departe, dar chiar nu ensta altă cale...

Un avion caro transpartă
iîu de pasjgari mira >n
derivă dtraipra uitai rt#
populate Nu este Ltnp ptirtro a
tom nm ţ L «■ mal probaWI, în
impuri rar muri mW
de carrimi. Singurul lucru
caro mai poate ti Fânul asta ii
fie doborât avionul. Al law-cf

- Văi. Dumnezeule mare . serios, dragi prieteni ia ascultă, dacă îndrăzneşti să pul mâna pe mJne.am sâ....Aaaaaa'"

Să presupunem ca desenerea pe care c face Quelch situaţiei este pe deplin corectă, hlu există, atunci, decât două variante: toţi tei pase băieţi {inclusiv Buirter) ajung în apă şl sunt sfâşlaţi de rechini; sau va fi aruncat doar Bunter. Dincolo de neplăcerea de **a fi** azvârlit dtn balon, pentru Bunter consecinţele sunt aceleaşi,

căci va muri oricum, dar, aruncându-l pe Bunter, Queich se va salva pe sine şi pe ceilalţi cinci băieţi. Aşadar, este bine sa fie sacrificat Bunter? Butem spune că,

JJI acest mi, scopul {salvarea mal midtor vieţi} justifică mijloacele (a lua viaţa unul nevinovat)?

Disensiune etici Asemenea decizii de viaţă ţi de moarte nu **sunt,** desigur, simple cazuri teoretice Şi **în** viaţa **reali,** «menii s-au aflat uneori în situaţia de a Lăsa unul sau mar niiilţi oameni nevinovaţi să moară sau chiar în situaţia de a fi trebuit să-i ucidă, pentru a salva mai multe vieţi, tot inocente. Aceste situaţii ne testează, Ea limită, intuiţiile morale, determinăn- du-ne să decidem ferm pentru o opţiune sau alta, iar. uneori, pentru ambele opţiuni deodată.

SCOPUL JUSTIFICĂ MIJLOACELE «TĂIA VREME CÂT EI ÎNSU$I ESTE JUSTIFICAT.

leu Zruţlsi 1935

Incertitudinea fundamentală se oglindesc în modurile foarte diferite pe care LE-au abordat filosofii pentru a rezolva asemenea dileme. Diferitele teorii care au fost propuse sunt, adeseon. diametral opuse, situate de-o parte ţi de alta a unei linii de demarcaţie – bma care separă teoriile bazate pe datorie (deontologicei de cele bazate pe evaluarea consecinţelor [ccnsednţkmallste).

Consednţionalism şi deontologie O cale dc a sublima diferenţa dintre consecinţunalisin şi deon- tologic este **pnn referire la** scopuri şi mijloace. Un consrcinţioîialist propune judecarea caracterului moral sau imoral (bun sau rău) pe baza consecinţelor: o acţiune cric văzută mai degmbă ca mijloc pentru realizarea anumitor scopun dezirabiic ţi este bună sau rea în funcţie de că; de eficientă se dovedeşte în raport EU atingerea scopuhu

Gemenii uniţi **(liînnfui) 5.11 id eonii amna ţi să moară în detun de eâluva tom. dacă nu tuni separaţi prin lirlerventlu chirurgicală. Operaţia 1 tacilltEeră urda din ei şansa de ■ duce o viaţă rezon abil de s 3 n 3 tunsa sl de ■ rplintfa. dar EU preţul ia criticării fratelui. Al facţ-n? [Ai lice u ţi caed nu al avEn cunalmţămăntul părinţilor?)**

1785

Di imun JlUHMMM

1954

1974

MJJ raeKprnenţ j:.i

kspun ' i n JIMîî

SCOPISMJJLOACE

Peticului A cs1c hainim ţi vi muri sigur în tacuri de ■ septămita. Ini Ni ţi rinichii Ini tuni perfect cumpătJljllţ cu p»ciBn(iL îl ţi C, Mft ar raiuri htftMU Iul. îraji nu mari şanse de recufcrar*, dară primau arţBneie. Nu există n li i donaicrl. Al ucide JJ n CLD nitul A (cu penaiiiunaB lui, fără parmisiunea teii, pentru >-l MIVA mr pâCiânţl I PfiC?

Un allter din Geshpo mâni În marţ ztca rnpii şl ameninţi să ii ucidă, în ca/ul iin EA re nu eş1j da Hurţf în -i dcnilul itanitatc a unul spicn. în nu ştii u EKIEIB vriiii ţpiMi. prin umn, nu fiii hkl itfeuNIalce lui SÎIU a ci, {fer, EU toata acestea, Eşti cnnstiEtil EA nlrţHiil nu la VB crarie ţi ci iţi va pune în practici amEDliiţafBB. Ifel nanii pe tineri, pe vrkhfe. penlm a-i satva pe c oflii ? Cum decizi pu dna val alv||v7

Tu ţi rcduE piHţcrikx (Hatran mie adm siiprjdcţuil! wul ipnidtnt, irjlr-ţ JţnĂ ranraiiqjw. Mu jiJţU niraik da raâraarţ, niţl ■ ţansă de a avada seu rte a ti salvat mai repede de citava laptimăm, pârii tind, desigur, mii mun trxţl da feurna, Cantee imul singur pumgcr l-ar pvfea ajula pi taţi LEJIAlii, până vin ajutoar»IB. L-BI ucide şi l-al mânca pţ unul dintre pasegeri? (Cum it afagiiîi

Scopul este, la rândul Iul, o anumita stare a lucrurilor (precum starea de fertcire), ce iezuiţi sau este consecinţa diferitelor acţiuni care duc la realizarea ei. Când aleg intre diferit« acţiuni disponibile, amudnţtonritytll cântăresc binele pi râul rezultante ji decid pc această bază, în cazul Lui Bunter, de E^mplu, cei □ui probabil vor cântări că rezultatul constând în salvarea unul mare număr de vieţi nevinovate reprezintă □justificare suficientă pentru a lua o singură viaţă nevinovată.

Scopul scuză

în &nns. ha-.nl. un rrjlnr nu purtfl fi jun-ilir." dnctlh :ii? un r»;np pnm.. fire, pnn rinF· ţi'. u[r] nnd riti îl nhţ-c n. <i.i n^ri.ir. un rrjnr nşLr? jir:.ficrit [td c& vqlidat ra mjjiQt;] ptiarpfin faptul prt B&IB : hţ ■ r. ii::?::.il v r::*. ^niclnnifle EH nr iar caii: rn ■viir ihritn ie nuni tic ii ln?;jU.'nînmin ntur"i riinri iunt alrii: n::<;pur mrrnhnb :i, ¡..r alt geruri ■::: fbet: n nurnoln unr ir.ndnrjii s&u n irflidognn Dnră ur idwlng T. ■ .:m .. i fiinrtiq rţlig v. i ştab cl ijr Ktip niitjc pmforib butunjr nricrlu-Lî!. rin aici ţ. pit-a <:ân:: nili?i?lJi Lii rihCiti ti s&ta iKiUipinfiii :i – [iLr ■. dn ..■ ':.'n nnn. fir ra :?"it: c;n:7! ni .'i atinge .i::<ii ioc n:. mu tirvi :a:<:nL un fi.iii

Spre deosebire dc acest punct dc vedere, moralele deontologice nu privesc acţiunile drept mijloace în vederea realizării anumitor scopun, ci le consideră bune sau rele în sine. Acţiunile au valoare intrinsecă, şi nu prin aceea că sunt mijloace pentru anumite scopun, aşadar având doar vald^rci instrumentală. Dcontologul va argumenta că a ucide un om este un fapt intrinsec rău şi că sacnficarea lui Buntcrestc rea în sine, neputând fi justificată pnn vreo consecinţă bună.

Cazul lui Bilty Bu.ntcr poate părea exagerat, dar, în viata reală, chiar apar uncon dileme complicate de acest tip. Toate cărunte prezentate în acest capitol seamănă, cel puţin în privinţa problemelor etice pe care le ridică, cu situaţii reale care au avut loc pi care pot să se întâmple din nou.

Cea mai cunoscută teorie consecinţlonalJstâ este utilitarismul (vezi p. ¿9); cea mat Influentă teorie de tip deontologic a fost elaborată de Kant (vezi p. 72).

Idee de bază: răul cel mai mic

Maşina experienţială

Să presupunem că ar exista n maşină eiperienţială. care ţi-ar putea induce nnce experrenla doreşti- Neuru psihologii peni aii ţi-ar di muta creierul astfel încât să lc crezi fi să te simţi ca ţi cum ai scrie un roman, ca ţi cum ţ-ai tace nul prieteni sau ai citi B wti grozava. Dar, de fapt, tu plutaşii intr-un bazin, cu electrozi conectaţi la creier. Ce să lad: să rămâi în această maşină pe viaţă, prepregramându-ţi dorm lele?,.. Desigur, cat timp vei fi în bazin, nu vel şti că eşti acolo ţi vei lua toate lucrurile de bune. Aşadar, ai accepta o astfel de maşină? Pană ta urmâ, contează ceva mai mult pentru noi decât modul în caro ne simţim pe dinăuntru?

Autorul acestui experiment mental formulat în 1974 «te Köbért FJazick, un filosof amencan, care crede că răspunsurile ia întrebarea sa finală vai **fi- „Nn** contează nimic", respectiv: jConteuí multe". La prima vedere, maşina lui Nozick seaminl mult cu borcanul ILLI Futnám (vezi p. **4).** Ambele desenu lealităţi virtuale care simuleaiă lumi în aţa fel încât acestea nu pot fi distinse de iriaţa reală, cel puţin nu din interior. Dar, în timp **ce** Futnám este interesat de situaţia creierului din banan şi de ce ne spune arta despre limitele scepticismului, Ncrclck este. mai degrabă, interesat de situaţia persoanei înainte ca ea să fie cuplată la o astfel de maşină: ar alege **oamenii** să ducă o viaţă în această maşină? Şi dacă da, ce putem înţelege din alegerea Irtî Aşadac, ar fi de ales intre o viaţă de ptăccn simulate, în care fiecare dorinţă ne este indeplmită, şi a viaţă reală, marcată de frustrinle

ÎNffIE DURERE SI NIMIC ALEG DURERE*.

Vid .1 rri ■ auJknfct.1939

cca12Ê0d.Hr.	173	1785
Aeţurii şi omisiuni	Ghilotina lui	Seopixişi mijloace

NATUFUI LAPUS PE OM SUB STĂPÂNIRE* AUOI SUVERANI. PLĂCEREA SI DUREREA. DOAR EI NE POT SPUNE CE E DE FĂCUT,

ş; de dezamăgirile fireşti, de familiara combinaţi*! dintre succese parţiale şi visuri neindeplimte. în dudi avantajelor evidente pe caie le-ar presupune viaţa, piui cuplarea la maşina expencnţiaLă. oct mai mulţi oani.eru, crede Nonei. vor alege să nu fie conectaţi laca Caracterul real al vieţii este important, oamenii voi sa facă lucruri, nu doar şi simtă plăcerea asociată lor. intr-adevăr, dări plăcerea ar fi singunil tucru care ne-ar determina staiea de bine, singurul constituent al unei vieţi bune, atunci, cu siguranţă, nu am alege apa. întrucât cuplarea la maşină nt-ar aduce mult mai mullă plăcere Dar Norick trage concluzia că există lucrun mai importante decât plăcerea, pe rare le considerăm intrinsec valoroase.

militarismul clasic Conduzia de mai sus lezează once teonc hedonista ibazatâ pe plăcere) despre morală jd, în special, utilitarismul clasic, aţa cum a fost el formulat de fondatorul său. Jeremy Bentham, în secolul al JÎVJll-lea. Teza principală a utilitarismului este-aceea că acţiunile trebuie văzute ca bune sau rele, după cum sporesc sau inhibă starea de bine a Individului ■ adică după „utilitatea" lor. Do la fientham până acum au fost propuse-mai multe sensun alo utilităţii, dar, pentru el, aceasta rezidă intr-d viaţă plăcută sau fericită, pi, de aceea, concepţia tul este adeseori numită doctrina „celei malmanferidri pentru cei mai mulţt".

Utilitarismul nu sc fereşte să tragă concluzii care merg împotriva inturţiiior noastre comune (vezi **p. 64).** intr-adevăr, unul dintre scopurile principale ale Iul Bentham era de a construi o bază ştiinţifică şi raţională pentru morală fi pentru teoria deciziilor sociale, ca opuse intuiţiilor haotice şi incoerente pe care se bazau aja-ziscle drepturi naturale sau legea naturală. Pentru stabilirea acestei baze raţionale, Hcntham a propus un „calcul utitltarist'', conform căruia măsura plăcerii sau **a** durerii asociate acţiunilor poate **fi** determinată **exact;** acţiunea corectă intr-o- anumită ocazie poate fi determinată prinţi-**un**

Tipuri de utilitarism

I.!. I.n■ir-nul (sLa difft pufit^. d? v«d!?"ti ifrt.iyit tea fu ăi saMriificabvS da ra-sn -ţc⁻ril'■¡m, isirnii t:.I .icţiur .ir trnhiJi_.iir1rir.ntjt!, fri prwi ʳţii nor: terii lui h-rr:?-;il. în Ri-t:ţinri:: riffîînrnţ: <! tor [vezi p E5];în MM utllţKftnKjiui, ■»ilri.în : m ţ-.r Icir i?!i'.i! :ii!!■!!■■'■ ■ ■; ■! lin ■ :rmLr;hi.ţii! |gr .1 SLOTED de bine MU de .utilitate" în uuiwitalB elesze [bfldMMgte) BIB utilitarismului, sie lul Fientiam ţt Mii. ■jt'Utjr.en imLe'ʳ'irlen';.'i Ct pIJwrţ ume-Mi, d^r Kttt lucru a fgst recuir. ::■.! ,it de aL.-ci "rr rr.ii TIUILI! fi! un AbordUjiiln Tiţii Irrţi arlrr 1. rzft Fqrjcirng umanii nu dcp'"di! stnct rit; p i::i!! i? :: de nar. jifnctjp pe ţînro o put?*n rjbţinj p--L- r ijiii" 1 ■IL'VJ,'! ;ir .mţ.i..'- ţ, da iirinnţ.1! iJ^elt! teorii iii; rexorr smp. ut t.if 'inului "c:c!h: di: nr: ţ, lu ikn *'T/! cnnştirʳLn trişti ds nr nTir ʳ n i.

"!n :: -|— :■! ;■: p[1]-? ʳ:i laᶜ: ui ii ca"[1] n-■.ri'hiji ophcqt uUilJiri! 'ᵀIIJI DtttţluPikjP

I. .r/ijrTi .în . n_;.. direct sau utilitarismului MţlUHlF, ' ■ .1 ■ ■jmhui! riunhnlJI iii ip.i ■::nnLrd'...lᵢ. n ni În ut.h'Liiti'! QjrnpţjVMi, ranFnm utilitarismului reguli!ar il r.:: fi~: □l ii".ii iit:[1]'. uni este !■■■' umnat ;>;■ i rţFenntJi Ip gnimr.n nr'i.iin de negii i'H-T vgr spgn 1 il.iht.ril.i- a, doefi var fi IJ-nct.n gi.'rr-n Di nxnmplu. LicnlnTari ijr.. nir : .. s:np .1 di .1 saluri v 1:^ :: ij I.::■■"! rniiil.- rlnvun: n ;K:' uri'Cnj -ac.Iii în npmin .mui .ii .Mns'.. P.'i- no ri::ji. .1 generiJt, ii tjffiqri un nrr iiEviniA'nl. dcncrrţtl gtihţnteâ ţi, iii- aceea, ur.iiit.n-.shul nnm'-rjv prntn putţina C4 urc: i:;l.fi nir^.::.ᶜc ruta greţiLS Chit zJi nra cţmţgpiniţi hnnri^rc în l.- Q n. r...,iţ-n diil.P. I.'l. .ihii'iiirinl .T'ijulili'r ;:arr deci, mm " u::c-rl ::u .nL.iţ i: nnav-r m. ni[1]«! cctfnuhe D., fir v;r!' la £| e b IM p rt.. dnţi ul. il.i! ■■■.;!.j rr:: noi nu recnnanrifl .iccas'. 1 vannnhâ n run-ntu .. pi? corn o ccn; dir-ii înrccrcriLă ■ .iu ce puţin nrlirahili

proces biripjii de adunare şi scădere. Astfel pentiu Betitha.nL plăcerile diferă, în primul rând, prin durată ţi intensitate, nu pun calitate; o concepţie destul dc închegată asupra pîâcerii, care parc trtUfiYulncEaHlă la obiecţiile aduse de experimentul mental al Iw Nuuck. Tot un părinte fondator al utilrtansmuiui, J.S. MiL, va incErca să rezolve căteva dintre problemele cele mat evidente ale teoriei.

Plăceri de rani| superior ţi p lacen de rang

IntBriarciiiiciiamteinporatLi s-au grăbit să arate cât de îngustă este concepţia asupra mcua lei pe care ne-a **Jlaat-q** Bentham. Presupunând că viaţa nu are scop mai înalt decât plăcerea, Bentham pare să fi lăsat deoparte multe alte lucruri care pot ii privite ca valoroase în sine, precum cunoaşterea, onoarea sau realizarea socială; astfel,

Bentham a propus (după cum ne spune Ml£ că L-ar fi fost reperat) jodoctnnă demnă de un porc". Bentham însuţi, în maniera perfect utilitarişti, a răspuns curajos acuzaţiei: ..Dacă lăsăm deoparte prejudecăţile", spunea eL ʟsă tragi la ţintă este egal, valone, cu artele ţl ştiinţa muzicii ţi a poeziei." tu alte cuvinte, dacă un. joc popular creşte măsura plăcerii unui individ, atunci acesta este mat valoros decât cele mai raímate realizan ale intelectului.

ACŢIUNILE SUNT BUNE 1N MĂSURA ÎN CAfiE PH0M0VEAZĂ FENICIAS! SI REIEÎN MĂSUHAÎNCARE PROMOVEAZĂ OPUSUL Ei.

JULMIII, 15S9

Mili nu a fost foarte încântat de concluziile dure la care a ajuns Benttiam sJ a încercat să modifice utilitarismul astfel încât să răspundă criticilor celor mal serioase. Astfel că, pe lângă tele două variabile ale lui Benttiam – durata ţl intensitatea , Mili a mal propus una, calitatea, tare i-a permis să distingă intre plăccTJ dc rang inferior şi plăceri de rang superior. Conform acestei distincţii. plăcerile de rang înalt, cum sunt cele ale intelectului ţl cele legate dc Artă, sunt superioare ccfor pur fizice, având o pondere sporită în calculul wtiîitarist; astfel că poţi afirma că„Socrate nefericit este superior unui porc fericit". Această precizare este făcută cu un cost, însă Cel puţin una dintre calităţile cebe nud evidente ale teoriei iui Bentham, simplitatea, pare diminuată de varianta teoretică a lui MiU, deşi calculul utilitarist este dificil în ambele caruri. Ü problemă mai serioasă este aceea că distincţia dintre diferitele tipuri de plăcere trebuie să se bazeze pe alt criteriu decât plăcerea. Dacă altceva, în afară de plăcere, este parte constituentă a calculului utilitarist, arunci argumentele tui s-ar putea să reziste obiecţiilor lui rfozick. darse pune întrebarea dacă filoi ofialui mai este utilitarista sau nu.

Idee de bază: este fericirea de-ajuns?

Imperativul categoric

Crisltea vrea 5-0 ucittó pe priste na te Marte, pe tare focmai ai teaat-s sirrijuii te bar, k de tetera Cristteei. h ^rne $¡i le tetreaba daca ai idee crFfde este Maris, ÜHCS ¡7 5,pur aderará. Cristina a va gasi pe María ji o va ucids. Caca mteti fi n spur cá María a ptecaí cu cíncí minute te arma, Crtetírra va fi iteternata de te pteiwi w, íar Marte va sdpa. Ce sá teei? Sá min|i sau şi spui adsvareJ?

Simplul fapt de i pune o astfel de întrebare pace nebunesc. Consecinţele spunerii adevărului sunt îngrozitoarei Desigur, trebuie să minţi – o simplă minciuni nevinovată, te gândeşti, pentru o nuzi bună Dar, în viziunea lui Lmmanuc] Kant, unul dintre cei mai mari, ba, după unii, chiu cel mai mare filosof al ultimilor 3M de ani, nu acesta este răspunsul corect, Să nu minţi este, după liant. unul dintre principiile fundamentale ale moralei, un „imperativ categorie": ceva ce ar trebui sa facem necondiţionat ţi indiferent de consecinţe. Accentul implacabil pus pe datorie, împreună cu imperativul categoric pc care îl presupune, reprezintă una dintre pietrele de hotar ale eticii kantiene.

Imperative ¡patetice ţl Imperative cateiiorice Pentru a explica ce este acela Imperativ categoric, Kant ne spune, mai intăi, ce nu este, prin contrast cu imperativui ipotetic. Să presupunem că eu iţi dau un ordin, spunăndu-ţl ce să facL „Nu mal furnal' În mod Implicit, acestui ordin îl pot fi anexate mai multe condiţii. de pildă, „dacă nu vrei să-ţi distrugi sănătatea'[1] sau „dacă nu vrei să-ţi Iroseşti bantii". Desigur, dacă nu iţi pasă

Ka30d.Hr. **1739**

Regula df jui ■Lil'iilotinJ I j: Hume

JNOLOGIE

Ka30d.Hr. **1739**

Regula df jui ■Lil'iilotinJ I j: Hume

La naiba cu consecinţele!

n.cnX:nL im:: rinul dizcinE:: -.QK: >inKignnt.srw fn~<;.iL pr riEtcnn p pv..:. – .--'lun-iţ.*: i.nrjj^ nsupra tjin[1-]..![1] .■ ■ rdar rrnr ::ni il:- :L:tf <il ■.T:: fig I HL prrliwt rnr ci .ir- :R""-în irţ. crini.

■n:x:ii~.'.i Inr''17-J

C-isbrx'i 51 n Wanr i-ofns'. ::-i-.'[r]:n[L].ph kji i.inl. înr pcnir n [r] nri riiNctzil

■ i'cjcnlnr- i!r 1 nir ;jt. rt iritr ndivflr Imti-c ,1 îK" ..Ir..:, mir şi cfc'd o o. „nţ.. ■: \.n r-rr npi irr uiupm.11!.. ilc 11 n:: cnrKînnlm n-ipr[-]! riitrinni: i ,nbi[p]r -riirnmnt rir n<:n[r]^:nr'iirt prţvit.ite 3&I nr;n.'vhKib- <:ml. fituşffştn '■'1 cniciiE □ risc: marţii ci/r 1 :Li: rJttfffanLi <fe cfeporta do qjrttiC*rtirealiirn

de sănătatea sau de banii iii, ordinul nu va avea nici o valoare pentru tine, în cazul imperatbvuiut categoric; nu exista nJcl un „dacă", fie el implicit **sau** explicit. „Nu minţii[1]' sau „Mu ucidel" **sunt** ordine **care nu** sunt condiţionate de nici un scop sau dorinţă pe care e posibil sau nu să le ai. D< trebuie Inmate asemenea UPOT comandamente ate datoriei în mod absolut şi necondiţionat Impcralivul categoric, spre deosebire **de** cel ipolcticj constitute o kgc morală.

După Kant.la bara fiecărei acţiuni sta o regulă sau o maximă. Maximele pet mi forma imperativului categoric, făta a se califica insă pentru acest statut, întrucât nu reuşesc sâ treacă un test care este el însuşi o formă critică de imperativ categorici

/Icţionează în if a fel intat maxima acţiunii EaJe sâ poată deveni
oricând **un** principiu al cinci Jtgisîaţii universale.

Cu alte ciivmtc, o acţiune este permisibilă din punct de vedere moral ramai dacă poate fi aplicata în mod universal şl consecvent, atât ţie, cat şi altora

1785

Scopuri ci **FHIJIMD!**

1701

Imperdlwu
categorii.

(de fapt, o formă a legulU de aur, vezi p. 76). De exemplu, am putea propune o maximi conform căreia este permis să minţi Dar faptul de a minţi este posibil numai în raport cu un anumit nivel al spunerii adevărului, care trebuie şi fie prezent – daci toată lumea ai minţi, nimeni nu ar mai fi crezut; prin urmare, este păgubos ţi iraţional să-ti doreşti ca minţitul să **devină** regulă universali. În aceiaşi **iei,** furatul ptesupune existenţa, proprietăţii, dar conceptul în sine de proprietate ar deveni nul, dacă ac fura toată Lumea: **a** nu-ţi tine promisiunea presupune că majoritatea ţi-oţine ţ.a.m.d.

Astfel exigenţa universalităţii exclude, pe tememn logice, anumite tipuri dc comportament, dai pat să caste ţi altele pe care le-am putea universaliza, fără a le considera morale. „Urmeazâ-ţl întotdeauna Interesele proprii" sau „Încalcă oricând poţlpromlsumlle făcute, fără a distrugă în totalitate practica promisiunii" – nu paie deloc incoerent sau naţional în a-ţi don ca astfel de

Puiul de filosof

ton’. 3 flirt, pirren mnrr.lrn Tip[1] ■ :r[L].ir.d innji[r];i : .-irhi■!.: il.i.i filgscAilu inne. 5 în tumu lu rin filrlnţ şi TII:Î: t5nd asupra ungr niJü[r]::i pmfainnu rr-iimfizin: TIIK -cin r.-!/: ■jurţinuli rin fjipiul r:fi Filnncfui grnTW a <111 -,U ţoală '> .iţ~- r.:: prc/r^nr în tnn'gnhnnj fSr.t n oiir.ln- urrcdntft 'în kx¡¡td n*ţti "ii flalq

Tonur ■!! gr.[T>]t! fllp cjpnn: lu p;r rJí fi FcnL .iDrnntuatn 00 «jslontol.iM filaşi qn'r ■■ dp ri.firul tot.-a IfTit^i iliji ^Inrv* -nnsir intr ;:::nvflr <,int [.m;J !”: rtrii:!:. .¡ql.-. iinroi. 1 íí ir rifen: —im-. <:::tra::tnril:>- r.’ii Pnnl.Ti 1 <1 ■■!! : ■■ .■■■ ’-1:1: •u"[·]i,-.[·]ini.!' FJT luyi'Lii-i 1 li. >prv-t’ki ;rx..nli[·].>iLn, r.iint djţ:.1 23crrsin lui 3mnn Sln^cr'.rn. pnr n [f];. nai clcgriitd dn^crirn .-.n urm vel "n grup

t<.vi',[·]i ,'n şin'. i':;'.: ■ .’■^■■.innrr' T fi"-¡n ;.[·].TVhii’ pnnL' . .-,1 din rn.r.Tî:.i.[·].i!i .71 .rnn? n .1.nf.fi ympnii ţirTWTţ iifeirv l. pi r/r:rr-¡.r:i pjmtry *n* temţÂ/nla pamtru : rwftlp* mpraCd Írtpptíiarí rfi exivlfl purlnj cd gri nlj'i.cf. dorin fer dţwiB un .iiiT.[f]J.' mir.' noijhn fi fnitírt ¡¡i FnJbsit W atfinj tir Hhfúftjt aritinr.

Chiar ţi rif-'i. dgş ric [·];L'i sgftiantn rinl.wn pţnfcnj n rl;i nn./nif.r nţcpntfl cnn:. r.ur:' : ¡Ting-11 salí: nmnnjel í.m‘. .-.-lT'[i]-' unc dinUţ! cclr mi iiptjinph: f mn inF[·]...[·]rili [r].jur "tert:- r:c[T].nl\ marra tinuTii p iii- r..¡r" ‘i nf:"Jir pun:” [r]i v.[l]JII[·],'ı. ^irr^il’.nn „ pt.c .1 rp d.r"[r]inl:>Ţ a ţ- 'nr^nñ/ir.íí

maxime să devină legi universale Cum va scăpa Kant de acest pericol?

DOUĂ LUCRURI ÎMI MIŞCA INIMA, CU ADMIRAŢIE ŞI UIMIRE, CU CÂT REFLECTEZ LA ELE MAI DES ŞI MAI TEMEINIC: CERUL ÎNSTELAT UE DEASUPRA MEA ŞI LEGEA MORALA DIN MINE.

Imn ..i r i?e! liant, 17EE

Autonomia raţiunea pură Exigenţele imperativului categoric impur, o structură raţională, dar important estetă se treacă de la logică **ia** morală – să se explice cum reuşeşte „raţiunea pură", lipsită de suport empiric, sâ Informeze şi să directiorew voinţa morală a unul agent. Răspunsul stă în valoarea inerentă a acţiunii morale în sine, valoare bazată pe „unicul şi supremul principiu al morábtátii". **libertatea** sau autonom la voinţei ce respectă legile pc care şi le impune sieşi Importanţa supremă acordată a genţilor liberi şi autonomi este oglindită în cea de-a doua formulare celebră a imperativului categoric:

Acţionează în aşa fél incit să tratezi umanitatea,
atât în ceea re te priveşte pe tine, cât fi pe ceilalţi, întotdeauna
ca pe un scop ŞJ niciodată ca pe simplu mijloc.

Odăii recunoscut caracterul inestimabil de agen! moral al unei persoane.este nsetsar să extindem acest pnncipiu la toţi oamenii. A-L trata pe ceilalţi ca pe simple mijloace, pentru a-ţi atinge scopul inasmni şi le distrugi ctliHea de fiinţe autonome din punct de vedere inor&L de aceea maximele care contravin acestei formulări a imperativului categoric nu se pot califica drept legi morale. În esenţă, avem ald recunoaşterea faptului tă exista drepturi fundamentale ale oamenilor în virtutea umanităţii lomeare nu pot fi anulate: o faţetă profund umana de factura iluministă a eticii kantiene.

Idee de bază: datoria mai presus de orice

1 Regulaleaur

„Miezul prubtamei este dacă ar trebui sâ li se acorde tuturor americinilor drepturi ţi [jpqrtunjtâţl egale, daci îi «am trata pe tot' confraţii niţtri americani aţa cum ne dorim TI oi să fim trataţi, [lacă un american poate lua maca mtr-un local publit în condiţiile în cart are pielea închisă la culoare, dad isi poale Irimile copiii la cele mai bune şcoli publice care uxisti, dad îi putea vnta pe cei carö'l vor reprezenta, dacă, pe sturl$_r$ se va putea bucura de viaţa deplină şi liberă pe cere o vrem cu toţii. Osca nu se ve bucura de toate acestea, care dintre noi va duri să aibă culoare a pielii lm şi d4 ia locul? Care dintre ooi s-ar mulţumi cu statul de a fi răbdător şi de a aştepta?"

In iunie 1963, intr-un moment în care tensiunile rasiale şi uia isou, adeseori, conflicte deschise ţi tknumatiaţti publice, preşedintele John P. Xenncdy s-a adresat, ini nun discurs pasionat, poporului amencan. argumentând Împotriva segregării şi a discriminării de rasă. În centrul discursului sau atâtea apelul ta unul dintre principiile ubicue ţi universale ale moralei, aşa-zisa „regulă de aur* Exprimată, de obicei, în forma „Poartă-te cu ceilalţi aşa cum al vrea să se poarte şl ei cu tine'[1], regula pare fundamentală pentru simţul uman moral cel mai elementar şi pare să se regăsească intr-o formă sau alta în toate tradiţiile religioase ?i morale.

NU RĂNI PE NIMENI, CA NIMERII SA NU TE FUAÎÂRANI.

Sunt puţini filanfi care să nu tnroce regula de aur, măcar în raport cu teoriile propui Deşi Kant credea că reguili de aur ii lipstite rigoarea pentru a ta califica drept regulă universală, există. în mod evident, ecouri ale clin oca mai cunoscută formulare a sa a imperativului categorie „Acţionează

Părăsiţi şi ip&criţî

n;: TT...T, inr.icl.└ʔi C:I.I .ii.:: .1 inir: "crJii repu i ţle ixir : :: c:nr. |i dnrcgc r-l &r."i jtii-iifr:. rl.ir: .iii nu Ir ţi F.inil L::/:; pmiru nlţji "urii .pmv tir tare st butur a de filaturi, Fără J le Fete, la rândul lui- Muncitorii cei* r$_{u}$!! "h'-| un --hi:;:!, c !■■ : înrFrin/ri n<! >: .'i ■ linr.. f. rnfu i.l

rir fin umn H'ʳ.r. cnl.» „irig care nj Fpg nci m r/nd. pprttru i! ţi FT iut" ■■!;■;:•!■ nn <.■.■■:::■■ M.ir r u'ʳir ui "t pr um: fiohl.cilpr !'■■. imnţc'.ilr- rir cnntul <il nrzft rn ţ ch.ili! Pr:>:: 'irr.i, în .-ir:i:;:*.r rzrwun. nstncâ :irntru înriu'iil.. iu;:t ningu ^în^itin'n... m: ir-:nl Hi: rialr ii -d ir:/"i J!ii |ii rrji'.nlr! i!i! nit. .1... rl.i!˙. ;l.J: ' TT. m ilţi iririw.şi nr ::m: <!■:.: .1 Fni. nu 5 nr rr-'h ¿IJImn:: În niţi ..JIJl dintre ni: nriTin i* '.pr"itr! Aţflrinr. rjsţţi jurtificrti Fglgcirw cpţrţjţini'7 F^l.i: *1 nxirrci mtg$_{h}$i7inp cu circuit, îr-his, pnnLr.: mgmhn rir r. T r.nl, nnu n.i F:: Fnrţotc sî«i».r c, prr rînrţuni r.■ r 1 – nn nlf.r 1 if. ză̆n nlr: ■'"˙/i:. r 1 i" :hr? o rtţnrt.. n mim r.înnn. s?

înrudiţi CU nr r,inr firriInii rrgulrj ds aur ţi pocnţii, CBTB jHPU nir rir în n nu nomn Fnvcni! n n pmntr 1 1 ■■ pmpnifftrii.

pontul nri.j Lr tnr" r cginy.l'roHTUtot. 1 :■ !■ prilit.' .mu-ri:n: ..1 miLi* ir. ■ ■ -■f: 1! MHS Fdgr'rft rrnpntrv:. :rupţ.1Fnl ca în ■ : vinlăni

rtiguli rin nuʳ. pʳ "■.:;■■! ul .'T'proţ rzr.-n ccntc fi idiir r"|·.r 'nr.rrrjrL! ■■;.i rJrL-ecpim. : :'*pnrriiti m'rthwnr dr rtLm ntînr'r,. ţ ■: ::rr :jortnni!nl._l l:v ◩.◩•r :◩ riml.r: .Tipnᶠ*jinţn pti cn^! :■ .1: nrră nn^md rrrdr*/! ţi iri.Fcn'"ţ/i tfln? transport rhn .icţumln Inr

numai în tcnd cu b maximă rcfcntor ia caic ai vrea, totodată, să devină lege uiuveisală[1]' ţviiip. 7< De tealallâ parte a spectrului filosofic, J.5. MJli a revendicat regula pentru utilitarişti, tpunând c5 Jn regula de aur a lui Hta iiln Nazaret vedem. întreg spiritul eticii utilităţii" (vezi p. 63). Un exemplu mai recent găsim inpresiriptrvism.tcona etică elaborată dc RM Hareᵽcare pretinde că noţiunea de „umversabilizare", în mod dar un ecou ai regulii de aur, este o proprietate importantă a judecăţilor morale.

1974

M.j;.ra expeneiţulj

1701

Imperdlwu categorii.

Observa tori ideali pi spectatori impajţiâli

Ape ni unrrtrtnl iii rugii? de tur n:citiuul [¡entra r.am . i itruri, rin FIR.' în : nl.r Filriti: :lr r ,rn : ■ şi ír. n gnir lufit ;r dal.a-naiù. ir. pa!/'. ijcn:r; H'l.h-ii sale As:.fi nenre nu dr>. n.;:lr' novo* ţi purez'n nn ■îîtrinre. difer l.nln spfci fnţ.ntţi cuprnri. pr-'1rn alfelei

FACETI ALIDRA CUM V-AM FÁCtlT EU VDUÁ. ti ÍN ASTA STAU LÉG EA Sl PROFETIL

Iliül, LLJ i? d llr.

flCipnjçitatri m porţii litJI'JID 'j- uriwirwiIrtnLfln Carartnru prcUur ii ocefbe reguli se l.-adu-ci prin ir:i?n;i ::.1 ■■!'viu' ■ [:nl.i..."d.1 l.i-t! i::iu venwt? awnfrifltoBna] Tn numeroaeB nomujlfiri ii"'. r.'ntr-Tie rli grH: T foirlr riiíante Una rimt-n fùnwlâlù flda ■nei frtrWanLe ta Le a .c'-'*ifvaLuiiiiui itW AgumpUP. *i ţ«ul dn lfryj, ort? ţfc - ir-ljnn tib pt\i ;tra ■■■■itţsir.l. !■■; ţi nr-txirijct nl.r unr fi riittţf.rRînnaljc d: rwî'rijrrftrnţ. Faeton, nn igr.::---inţ ;i, :rnd ■■ţn ::n a ::.'nntna r,i>;l ■ ■ ini.j lipsa ::¿i Danpnwiç™ peintnj rt !;ilţ. Ta raùpjpJ În aetahia. e largată ideaa de .dş&fYBtor [itfeelL s Dânji pera- p.[1] nu unt/!'-gri ."alfirii ■! iir 'nnn pr:: :r i :'.i'i nr p,. !.:■■! T n.ini I în ciki.n i ¡TC – il dri '-■! :mdi -'H! L"u cirttrE ce et Tint airtüstute rJuiuuILÚn da □EBţtu enni epLe-ote otwi fli^upcct/otgrljk. imparţal ţ !' ■■■' "'i/T T ■ :/! nr:i: i/Kir.ú rir AcI-TT í?n I.-, filgpaf ţi qppnptnitţ tiendan, în lur.-nrcíi Jema switimanteJtar marnia dm]?5S fiiziehurjcnil iui fi m:." i-ili! >nc : : : nnţt .n^i dmliuntr. ■pactptcAjllJ . i/nu' dm în mii mimln ju:li?cSLnr ţ urtîitnj' :? rnmpcirtnni-nb.iiui nni-i.t;. n cfli'Ji juri -.liii't ci ..-xiatn ti gâniiJi i" dormán riri a Wţed? r "|,tflţ.ie ÿ; cci ;i rt'.ihra arţ. .nilr pt'enni ■■ apn'zirn r ÍICTIII YT. la i I;I'–II "■■ _ ţi gncinxn Ce i ::VII.I iiiirnril'xiniiiiLiLn fi ede a rwihza ucrurilB pa ţpr> le urâm ţi le d.'ifiriiţiurT ';i aţi'

REGULA DE AUR ESTE UN STANDARD BUN ŞI POATE R, MAI DEPARTE, ÎMBUNÂTÂJ1T PRIN ACEEA DE A NE PURTA CU CEILALŢI. PE CÂT POSI0 tL, A$A CUM ÎŞI DORESC El.

Ce presupune reguli de aur în ciuda caracterului sâu intuitiv, nu Bite foarte dar cum poate fi această regulă aplicaţi în situaţii practice. Simplitatea **ei,** cu toate că reprezintă un avantaj, o face, de asemenea, pasibilă de multe critici. Oameni] se bucură de tot felul de plăceri, iar majoritatea ncmasochistă ar trebui să fie atentă ta masochiştii care aderă ferm **la** regula de aur. **Cu** toate acestea, când încercăm să definim ţi să **rafinăm regula,** nscăm sâ-i diminuăm forţa. Căutând, poate, să specificăm contextul şi circumstanţele în care să se apiicc regula, dacă devenim prca specifici în aceasta privinţă, regula tinde sâ-pi piardă universalitatea care o face atât de atractivă, în centrul regulii de aur se află ü exigenţă de coerenţă, **dar** egoistul iţi poale urma neabătut interesul ţi nu Va găsi nimic nelalocul lui în a le recomanda ţi altora să facă aedaţi lucru.

NU FACE ALTUIA CE NU-ŢI PLACEŢIE... DACĂ ÎT1 UOHEŞTI ÎNŢELEGERE, AJUTA I ŞI PE CEILALŢI SĂ AIBĂ PAfITE DE EA; DAGĂ ÎŢI DOREŞTI SUCCES, AJUTA I ŞI PE CEILALŢI SĂ L ATINGĂ.

Canfjc.ujvccj 5ÎK i.l-lr.

Decât sa vedem tn regula de aur un panaceu iaţa cum au Încercat unu), mai bine s-o privim ea pe un ingredient fundamental **ai** vieţii noastre morale: o exigentă nu doar **pentru** coerenţă, ci **şi** pentru echitate; cerinţa de a ne pune în mod empatie înlocui celorlalţi, dc a le arăta acelaşi respect ji aceeaşi înţelegere pe care sperăm sâ le obţinem ţi noi Privită astfel, regula dc aur este un antidot la miopia morală care ii afectează pe oameni când sunt interesele lor injoc

Idee de bază: poartă-te cu ceilalţi cum te-ai purta cu tine.

CÍV Acţiuni şiomisiuni

JIMiI ip$î a ajuus deja fe pîepiui şi flişts ra rtipezicjirn«. Pac# echipa uu acfiomza cu repeziciune, Mi opi rameni var fi morii iu mai pufin de jumătate de ora. totatorii sunt iu nrcintffwi N-au cum îi scoată oamenii fa timp, nici se oprească fiului (ta apă. Smgoruf liicra pe cere J-ar pufos *tace* **este să direcţioneze cursul apoi spre peştera mai mici te alături. Insă acele sunt doi speelcgi care s-au separa t mai devreme te flrtrprJ principal, fiind acum în deplină siguranţă ii eştaptănd, răbdători. să fie seivefi fircă e deriît cursol peştara mai mică** *va* **fi inulrtfa iă în câteva minute, iar cei doi se vor îneca. Deci ce se cuvine H facă salvatorii? Să aştepte şi sări lase pe cai opt să se înece sau să de vieze cursul cu praful riefii celor doi speniogi din peştera ma i mică?**

O dilemă grea care nu are o soluţie simplă. Să presupunem că. intr-adevit nu există decât două »luţii: dcrjerca cursului apei, care este a acţiune voluntara ce va produce moartea celor doi oameni, care, altfel, artiâi; sau faptul de a miface nimic, ceea ce va duce la moartea a opt oameni, caie, altfel, puteau fi salvaţi. Deşi a doua variantă paie mai gravă, prin raportare **la** numărul vieţilor aflata în joc: mulţi sânt că «te mai rău să intervii **în** modalităţi care voi duce la moarte de om decât să laşi sa moară nişte oameni refăcând nimic, Nesupusa diferenţă morală intre ceea ce faci efectiv şi ceea ce laşi sâ se întâmple -afa-sisa doctnnă a acţiunii ţi a omisiunii – i: împarte, în mod jurrvizlbtLpe Worrtkirni în două grupuri Cd rarEnrtţincăvâlrHica morală a unei acţiuni trebuie judecată în funcţie dc consecinţe resping, **în** general, doctrina; aceasta este acceptată, de regulă, de filosofii care conferă

cca3D0î.Hr. cca12SŰtLHr. 1739

Problema rj

Aq ..'i şi omi-
ilunl Rjjtoiijl i'jit

Ghilolinj lui urre

Principiul dublului efect

În caracterizarea drapt morala a unei acţuri-, intenţia agentului este, tn general, considerate cruciate. Acţiunile pot I blamate cⁿ a' caia efectele lor rele nu au fost interiţionete [survemnddm neglijenţă, de eMempluj.dar ele -*Kf* fi |jd&cate mult mi-aspru alunei când consecinţele lor au iosl mtertţiDnate. 'nrudrtâ frideaproapecu aoctreva actuirfcv şi a omisiunilor tec^a efect propune separarea consecinţelor intenbonace ale unei acţiuni de cele slab nlrevazute D acţiune care are. deopotnvfi, rea. late bune şi rele este juslifcabite din MKI de vedere moral, dacă intenţiile celui care arealizal-o sunt buneş consecinţele ree deşi prerâzute, nu au fost intenţionate. Rmcipiul a fcet formulat pe"1ru a '■ aplicai 'ncaztft precum acestea

* Viaţa mei mamp este salvate pnn 'rilalurarea chirurgical şl, prin'.{mare, uciderea raiului nenascul salvarea vieţii mamei este intenţionată: omcteiea telului este anlicipate dar nu intenţionate

■ Panenţilor Fr; stere terminala te suni adnwuatrale analgezice puternice: ■‘lenţa: este de a le ameliora durenle efectul neintenţionat dar cunoscut, esie acela ca. astfel, viaţa le văii scurtată.

■ Ofatyvte inamica de muniţie este bombardata: Intenţia este de a distruge fabrica. consecinţa neintenţionata dar prevăzută i.eşa-iiumilele ,vclmie colateraw") consta te uciderea n’ j:ior c,vill care IOCJ eacln ihnpre^nmi.

în toate aceste cazon. teoria dublului efect este uhlizate pentru a s-jsţme tdeeacfiacţumle descrise suni sustenabile din punct de vedere moral bcclnna este Iha ntetd deseori de gânditori care au concepţii absaulisle sau bazate pe dator» (decntologice; asupra moralei, p^tru a da seama de cazun tn care apare un cont ci Intre dalcm. iar drepterie indiciilor s-jnt suspendate. Acest principiu rezista sau nu,'nfuncţie de distincţia dintre mtenţe şl prevedere: ihcâ se discuta dace distincţia sjpote toata i’ncârcâiura oare este pusă pe seama ei.

acţiunilor valoare morală intrinsecă ţi le cuplează cu datoria de a proceda intr-un anumit iei, Indiferent de consecinţe (vezi p. *72).*

Íoacíi de a Dumnezeu Oricare ar fi, aki. forţa intuiţiilor noastre, distincţia pare să fie tot mai problematică, privită mu îndeaproape. Multe contraargumente, mai ales când c vorba despre chestiuni de viaţă şi de moarte, au de-a face cu teama noastră că, atunci când realmente facem ceva, ne jucăm de-a Dumnezeu: decidem cine trebuie să trăiască ţi cuie să moară. Dar în ce sens putem afirma că atund jc&nd stăm ţl privim şi nu facem nimic" chiar nu facem nimic? A nu face nimic implică o decizie, la fel ca pentru a face ceva, prin urmare, fie că vrem, fie că nu vrem, va trebui să nt Jucăm de-a Dumnezeu’ ii vom privi cu mai puţină înţelegere pe părinţii care decid să-91 înece copiii în baie decât pe cei care nu fac nimic şi ii lasă să moară lent de foame? Distincţiile agreabile dintre a ucide ;i a lăsa să moară par groteşti în astfel de cazon şi nu parc pnpit să spunem că jomisiunea" este mai puţin reprobabilă decât .acţiunea".

Aquino$_r$ despre autoapărare

FcrrriilnrxM pnncipniL r'irn HMCIí !'-l f n cunnscul. mn tij-zi... dTpl rl:j7:nn;: H.jr- ,:hu (ifuct cir,!.::. în jiînr-fll, nt.r ţuitfl Filn'i’/uL înnn R Aqmrra rl.nwcn'.. a XIII-Hi ¡nrîin^înri ifl dis--.j-.njiiF7jnrn.TH rrcr.ilj A rir.t...:m nn a III:;:3! L-. IIK: UiTÎi Aquifig tnageaiâ nn.. Tiii.!: distincţii LoortţhCi rjiT r,i.'*t surpi- ‘o.V.nr dc iinikirci "1 ilnr t':: ar.rfjf! " j..-r.a'-dr:nţj» nînrii ! ■■■:; F;:. TT-.ilnn -'i ::lni;:-::a n dciclnr cii se gilnoftc r Surtimp TfiEnJfiţJici rj'.Ti':r rtjr porta £KÎ c:a nn IIJ:7.'L. s# nu .nhft rinu.l pfrt+a .inu.[1] în|.!;.-:ţirjni)l, „irci'lA ; u'lnL riinccirj r.'.* ..itr'nţ .■ -C.SKI.T | j .intui pubarpirăni pilote pnmţj? r.st.r cc.' dn n iwiiV.s n Liffbi. r.'ii'.c *cit:* n ' ur.rfr ogmicr ᶜr'- UTTI.TTI nsn:;! net, i/v" ".‘'ind mn .ntunţ ,-i ur >i ţi iin^i ri:;ţii nu r: riprtnra n'. *cit! v.Tr,.'' ca r. 5;rnsc cn* r.it ruiifl !!■!■■ 'i'.il se se atr .lduar. ,1 'ii) rfinrîni în 7inţ& c.?L niwir’ dr TIIJ'I CV torta jicwtim ponr.i- n crjnsionrHL n:..r'niu-t, ¿tun'-u.ir.'i ;1;: ■-¡xinţ.i[1] numi, .ir.jrci n.^ndi' ! ■; '.'XfigiTnt. în nx'Krʲ ru r-mpul I?! lEflm. c'ncţ. au'ntyiarârdL' '¡r[1] u' nn e vm[1] wn'.ifecal. CmSiii’ actul n nclţg.iim; ic ¿i. irfl utilii i/.l Fbrţo r . nndi.-’.iţiri, arr.ud Srln va fi uni?igiijih

Enola Gay

O ѕ .ir ᶠ intirnpnt, giiTi. rinzii, pn fi n igur.t 1FH5. h:: rihi! Thr'-.. nmmnnn Fi r.,n ■ "nr ■: i" ■ ʟ n.. nr ᶠ ins 1: p"rr i ft nL>-. ::,"i ᴋUI.' . ɪv:-ȷ.... l- -i !■; ■■ rr ■' 7 1 ■ 1 ■ prnhnh r.i :iirasta nnţ. ..nn. ʟIT™ : .1 citi k”[1] ;:ᴛ;ɪ uni :: :în..n -l- !.ᴾr. xi<-i! 1 î u. ;i!H.iprn [ir;:ji:'.. h::g.i' na Í: grtn t. iţiţi.' rrt.TD.-. ilui ,i.ipnnn i; a prndnLki Jd ::..ţ:ii'-l. 1A4fi

■ ;rij.Jᶜirᶜ:.i: il. în r;..iJi ■■■■:::■.■ ::U :>"ii->!?l- n., ᴛXI .;i?.i: vei 1 nu ’i' ɪUTII: . ’nl.-.:în '::nt ᴄVI'.ɪȷ! ■ 1 ■ ■ nvaz : ᐧ:.ir,yi"i!n- 1 n..npgnir. ?*ici puhr-i ::Ci ;i [nst_..il.irrui.i ilr:" ,ᵖ 1 nisă"! hnrrbei? în npm.a pneşnn ntrL amrnnar, Huny lr.jTiaᶜ, .ni cistr rn7..i nfl vfl fnrflţi grţj tu jriyirE k: nceaslJ decizie"

Presupusa distincţie morală dintre acţiuni realizate efectiv ţi lucnin Lăsate să se întâmple ette adesea invocată în practica medicală, cu privire La subiecte sensibile, cum estéi cel al eutanasledl. Eti acest caa, ᴍ face adeseori distincţia intre cutanata activă, în care actul medical grăbeşte nwartea pacientului, ţi eutanasia pasivă, în care moartea survmc în unna incetăiii intervenţiei medicale, tn mod sigur, cele **mai** multe sisteme legale (oglindind, probabil Înclinaţiile noastre comune) fac deosebirea intre aceste doua forme de cutanasiere. deţi. tepet, este greu ti întrevezi *Q* distincţie morală validă intre administrarea unor medicamente care scurtează viaţa **(un** act deliberat) ţi refuzul de a administra medicamente care o prelungesc (un act de abţinere deliberat}. Poziţia legală este bazată pe ideea (religioasă, Laongine) satictllăţil vieţii umane; dar, în ceea ce pnvepte dezbaterea despre eutanastere, aceasta ilustrează preocuparea pentru viaţa umană în sine, ţinând cont puţin sau chiar deloc de calitatea acesteia sau de prefennţele celui ee duce acea viaţă. Legea conduce, astfel la situaţia în care u fiinţă umană este tratată **în** uttim.de faze ale suferinţei cu mai puţină consideraţie decât ar fi tratat un animal de la o fermă, în condiţii similare.

Idee de bază: acţionezi sau nu?

ı

2 1 Drumuri alunecoase

Plat rile înalte Ale muralei sunt, de obicei. încwijurate de baluri. iar pu dealuri veni găsi umuri - multe dintre ele foarte înşelâtoai e. în dezbatenle populare cu privire Ea numeroase subiecte de natura social* şi politică, nici un spectru nu apare mal des şi nu este privit w mai multe nerabdara decât wl al drumurilor alunecosse. Imapinu este, uneori, stei de învingătoare, încât adesea este stceplatS iâr:- un fundament foarte solid şi fără prea multe obiecţii. Şi. deşi apelul la drumurile alunecoase nu este nea párat ilicit este invariabil făcut în special în ionele puternic în călcate emutionai, far, în multe cazuri, apelul este speciei sau eroziv.

Fonna generali a ttéimu||d diurnului alun«» este cura nu H poate mal simplă. Daci vel permite practica A (care este Inqţenstvă am La căra se pot aduce puţine cblecţliÂ. asta va conduce, în mod obLlgâtorlu, la practica Z (care este vătămătoare sau de evitat în cel mai înalt grad). Drumurile alu- necoase sunt detectabile în: r u 11 mare număr de situaţii. tată câteva exemple dssdce:

Dacă vom permite eutanasla activă în cazul pacienţilcr aflaţi în stadiu termin?.!, aceasta vi duw, inevitabil. la un iăimat al vinei, în care rei bătrâni vor don sâ ..dispară discret[1]', pentru a neuţura povara, a le face loc celor tineri ctc.

Dacă h permite părinţilor să aleagă senil propriului copil. atunci aceştia vor dori să selecteze şi alte atribute ale copiilor şi, astfeL ajungem la coşmarul bebetusiior proiectaţi genetic

cea 30G d.Hr.	**1705**
ParjdcocukDrrţil	Scopuri ţi i*i JIMCÎ

ETICĂ

Legalharu unor droguri uşoare, cum crte canabisul, va încuraja cspcn- mentarea cu drogun puternice şi, înainte să ne dăm scama, străzile vor fi pline de drogări lipsiţi de discernământ.

Dacă vom arăta indulgenţă faţă dc delincvenţii minori, faptul ii va încuraja să comită acte criminale mai grave şi, foarte rapid, casele noastre vor fi sub asaltul hoţilor şi al delrncvcnţilor juvenili.

Trăsătura comună tuturor acestor argumente este prezenţa unor drumuri alunecoase intre stadiile A şi 2, fără Q justificare pentru stadiile B şi Y. Ceea ce lipseşte, din aceste argumente, este lipsa unei justificări a inevitabilităţii traseului prin care se ajunge de la A la 2. Atenţia este îndreptată spre ororile lui *1,* adesea zugrăvite în cele mal înriorătoirc nuanţe, şi asta în speranţa că va fi evitată ance discuţie cu privire la avantajele legate de practica A. Drept urmare, argumentele sunt intoruite cu reto- nea. Cat este de înţelept să.-l lăsăm pe părinţi să aleagă sexul copiilor este un fapt ca trebuie discutat plecând de la meritele în sine ale acestei practici, care trebuie respinsă doar dacă i se aduc obiecţii în sine. Dacă iniţiativa va fi considerată, în sine, inofensivă, atunci poate e rezonabil să studiem legătura ei cu o presupusă practică inevitabili şi indezirabili Sar chiar şl aşa, c greu de susţinut un asemenea argument, întrucât, în viaţa reală, acolo unde există pcncolul apariţiei unor drumun alunecoase, pot fi propuse reguli

Broaşte care

Pi:nr:rilr B sac . iii: şi politica icgul.r :dr? schimbnrr surit ih. il.rnîE. uri'ar p-în interni::: ul ^iji ne ■ e-nnţ‘. ■■ rjrt Rirtw Opdf ţi: demn şl ¡îi! -cirh; n hmiiiirii .■i‘.iir-:¯i rir-j:-ih.i ■; r ;yijnr iʳ it:x: : în fir"-::. i-iLr.:t:nL c"i sir ■iF;!¯:': nnnr-'itiV! VA -ţjtingr Pnţi £vrtp LT astfel :1" ”/.illat :t¯. :il cui b-nasnn tr. npă rxn şi n »rii.ci tnnt Ifltenipentura dtfiflrb«r> toKşltfi fql, h^irtr.r'inu t.. i’-în'.i-rin r.– ii:jl.!!'i mjur-rnl.: i .1 ergduTă libc'lAtilnr IIDII'J.: I cnrilq ;■ Bf pul.ua pn:dut ii şr-idunl r : 1 nr iwc, i -r-:: multe ţ.insr C!«I 5'JCW. rincil[1]! incert!!!¯:' i :ic:i-!;:m I :r:˝.i p"nʰ.r ur. IP L :.a'r ui iiiLi'npi'-s 3 upuciţ uuLer-iicS Teurd s£iD pnhl.^n <!i;Li! tin ui^dihilil rlnniit ;>cue5tM cu broasca, ftfsiLiuea celei de-a deuo ar Lrotui ecceol-ata. nf tretatil

1954

Di J-TIUI i alunec««

Nasul cămilei

FXIJî.'I ,.n onjijnnnt ir.riuinL prir Fblur- bwBt PB o ptnwBte eraMfo a erg urna fi tu lu drunrjrilCjr u!i."cr::iiif;e) i.:în.- ILLSlI !. K ! —j un mc:d :: ILFJCLW pţriceilelp vieţii Li nuri, (dn p ¡¡Ic de ::n firfll ConSKinţţ < fvpUAli ..ci[1]" I lUflO r^nib sJf Ji tmgţ nqsul r rcrt[1]'. în ttindrţHle În Lsrw nasul este, rai'SliKkxdia. cea mai nrnnnfitnn-n ".nr+.i cnrruiui unr RJT :. r ini. rii.i:'i[r]';i-[:]r;i.r !.'■ "în:! Jiinr dn I yihb ;-iur[r]- \ rcnlfl anni uni! difi aato'ul .il XDMc i

L-U şi' v; itrfftt L*1 *Ti il/LYti
Mân.5 [1] gând nur. t.u nw.i
tind prin .[r]r-.T'!MCr,i. wL.1 ;:un Urt ruri *dt*| cnmiilS r. i? acum

Niiiiji rm e rare. pHnaf! *an* Sft [1] frirdfTEK «ip nj WUB L.J.'n nici Uft nu M âUZţ Pipa ■■.■i.'[·], tai nu DU.[1] nţ w Cun? iJ!.'[,]Td !..'T.[·]r?.[·];âfi wnr.' mţ Ur gât mai .iprin/, hari.il fi rj.vn fortune nţ! fltofp, Maidfiiiiv^. t/ufl şv ?.■; Sfldtf. i'n jur pibwj? Kun? *n&fvnş,* Stâpjnul Liirtuii.i' fjţjnwn COTMUI rfl Jac rt an? DIATI ii Aţuj neve u gdzdiu Şli I.".TIILÎ. eyda .1 pici.', ţ^fidrtdk ■ iii.[1] nu C[1] pine® CJci eu eirJ uni rt/j d."K.un'

i. ne'u swiirn
/imhui'.ru .'d'.cnraţuiJJL
Cr LCiiBXjrtlif-.'ti"
hlp ir Ridflfi rtirnic a'ui r-nifl Qa huntfiwţ; p' CfUhiuiţj i[··]Jr?.[·]s de cJiniifi nu pnmifv

şi mâiun de control pentru 3 £mpdHHca sturiBtânte pe asemenea terenuri.

Doimi nouţi, pene şl linii Dramurile alunecoase nu iunt singurele pericole la care ne expunem când admitem argumentele morale populare Primul **pas gresii** pe dramuri alunecoase duce uneon **la** D avalanşă de alte pericole, cum ai ii căiţi care cad ca intr-un efect de domino, bulgân de zăpadă care cresc până la proporţii monstruoase, baraje care sunt spulberate de valun şi icebergun ni adâncimi ascunse.

Aşa cum o carte cărând dintr-un aranjament 4 **(rage** după sine alte cărţii în carul efectului de domino se presupune că apariţia unui singur eveniment indezirabil va genera ulterior o succesiune de evenimente -miliare. Cea mai cunoscută apariţie a unur astfel de efect a fost în 1954, când preşedintele Dwdght Eiscnhower t folosii o argumentare asemănătoare pentru a justifica intervenţia în Vietnam. Conform acestei teorii, dacă i s-ar fi permis măcar unei singure ţiii să devină comunistă, aceasta ar fi dus la o cascadă dc revoluţii comuniste în toată Asia de Sud-Est. tn **once** caz, când prima piesă din domino s-a prăbuşii, trecerea în masă la comunism, cu excepţia notabilă a Cambodgie;. nu s-a mai petrecut, sena de evenimente nu s-a dovedit inevitabilă.

ETICĂ

O micuţă crăpătură inti-un zid sau intr-o bucată de Lemn poate fi mărită progresiv, dacă se îndeasă **în** ca o **pană;** în acelaşi ic], luând **în** considerare capătul subţire al penei, putem sugera că o mică schimbate intr-o lege va reprezenta doar un pretext care caduce la o reformă de proporţii. De exemplu, retragerea dreptului dc a fi judecat dc către juraţi în cazuri complexe de fraudă este pnvit de unii ca reprezentând capitul subţire al penel. întrucât el se tem că acest drept va ii retras ţi în alte cazun, poate chiar în toate. Cu toate acestea, teoreticienii „penei" nu pot pretinde că au dreptate, atât timp cât nu vor putea demonstra că factorii politici au tendinţa să se comporte după logica penei, în anumite circumstanţe.

Faptul de **a** ţii **unde** să **tragem** linie este corelat cu căutarea certitudinii în ceea ce priveşte cunoaşterea, aici neputând fi Insă posibilă o astfel de certitudine – prin aşteptarea unui grad dc precizie care nu se potriveşte cu situaţia icală Şi zicem că ţi separe greşit săpermiţi ca milioane de imigranţi să se stabilească în ţara ta în fiecare an, dar că eşti, totuşi, de aooid că unii este în regulă s-o facă. Undo ar trebui să tragem Lima? Faptul că există şl că e inevitabilă o doză de incertitudine în privinţa acestei decizu **s*ki** în legătură cu contextul nu înseamnă că nu ar trebui, totuşi luată o decizie.

Genul acesta de analiză a împovărat foarte mult timp dezbaterile despre avort, iu care muiţi sunt dc acord că intre un embrion abia conceput şi un copil născut la termen există o diferenţă şi se străduiesc, deşi este imposibil, să găsească un moment' exact în care arc loc această transformare. Aceasta sc întâmplă pentru că dezvoltarea fătului este gjadual̆ă şi, dc aceea, orice moment am alege, afirmând că atunci s-a produs transformarea, va li, intr-n oarecare măsuri, arbitrar. Oar nu înseamnă că orice moment este **la** fel **de** bun sau de **rău ca** oricare altul, că **n-ar** trebui să tragem o linie **sau** că o Unic trasă este la fel de lipsită de forţă sau de autoritate.

Idee de bază:
dacă le dai un deget...

2 2 Dincolo de datorie

Pe 2 iu lis 1316, în ti mp ui bătăliei de pe Síimmé, din nordul Franţei, englez ui de 26 de ani jiiles Miller, soldat în Regimentul Regaf [maşter. a fosl însărcinat să ducă un mesaj trecând prinlr-o zonă de toc intens de mitralieră ţi de bombardament şi să vină, eptji. înapoi cu un răspuns, cu orice preţ, A fost torfai să iasă în eămp deschis şi a fost împuşcat, în spate imediat cum s-a ridicai din tranşee, glontul lrécéndu-j prin abdomen. în ciuda acestui fapt, cu un curaj eroic şi cu un teribil simţ al sacriliciului, ţi-a ţinut rana închisă cu propria mână, S-a întors ctr răspunsul ţi a căzut muri la picioarele fliiţcruiiti căruia îi înmânase mesajul Şi-a dat viaţa „dintr*un suprem simţ al datoriei[1'].

Cum trebuie să înţelegem un astfel de comportament* Autorităţile militare britanice responsabile de acţiunile de război au considerat, cu siguranţă, gestul soldatului Miltei ca fiind excepţional, inti-o vreme când se petreceau acte neobişnuite în fiecare zl, aşa câ soldatul a foat decorat ni Crucea Reginei Victona „pentru cura] excepţional'[1] (citat din documentul sfidai prin care Mitei este numit pentru acordarea medaliei). Dacă Miller ar fi revenit în Uanşee imediart cc ar fi fost impufcat, ar fi fost greu să-l ijivHmvâţjni să spunem că a acţionat giefut sau că acţiunea lui ar fi fost imorali La fel ca ofiţerii săi superiori, am fi de acord că acţiunile sale au fost „dincolo de datorie'' şi că un astfel dc cura] ar trebui recompensat.

cta30d.Hr. cca 1260	**1739**	**1791**	
Regula df jui	Ac- un ţi omisiuni	Ghilotina ji-lume	Imperjlvu c ¿legării

Un art erők?

rv? u[n] bntfliTnn n',-l snkiirţ, ran.- "v.ipi cum sd arunce yrr.[r],■:*■.>
ynui sccpd □ QftrasdS pţ .iii, n.jru ia raStwjotefbe p'.nf.n? C»*Wf s:.'rf.iti !."■ alt s&Waf. .'¡r .iruranii u,'.."iLirj[1] . r". pmir^cncnj . pi: [r]ni;r.^ fu rincnr.J r . T pfrţrfl ■■ ar 0 .vjAir^h r;r";ir.' g.vnn.l pm ftitti FPfiV
cil nu 7. ,'A- fi fir..! rfulan ?' Dufi ."■ a a ric'rY'rfit rijnv.i supr/w CP.VYV.-JIC[1]. iun punpi :?■■ ■. 1 ■!?r..-T! mpra(putem SŢ.H.WI? "/i .v. tui nu Lif/v! lr.:
P'nf.ru ci» n ,1!/rjrc,-:i':Je!. J? Parii n arfi ¿ynrfyin[1].-.um irpTKrrlflL.. rir fi putut CIPJ:WJ cS..nu 0l><« fifcut d-Jînra^
Aţrsiti pcwml.n fort rnfltnij ii; i. untJi *ftr.d* Wefpncfi lwnjrţ mpnrtfln'.fl d n'.-FJ .1 Fik-zinFului tntanc ,1D l.rrrnnn. ş ;i R:::!-. iiiHcur.il.i nyH. în ^Tnur mu: mcanti cu ::r:v;r:: ■:: ■■!■ CBroiri'.n-: T î/i cciigaţit UtrreiQn irlr rtjfirrrt trvi cnnrhţit ni:::ţin ii r pentru GG Ufl Kt pwti ' rahfirţft. ˙u pn'?n^ :c c-Tjjnn nr. ţnuihii, r.trhu . ■■■; FT nrunr ih- lu.j^l, nhtrcn u dr? În nc«t Ffll »ct ru pu f tiluniiLI 'cintr nr.irrit.i? nntrr. ¡¡■.ml. 1 .. !. giirn' ;/! ˙nci:;' nit.r în carL rli: r -r. iu:;. □rg..'ri:"'.c!Vâ Urnr.rn, '-inâ!. K'.LII punte fi ppHficpt rimat, urrjl nnjic
Cu Ai Cuvinte, nr.lxi probabil sU Ourlrin mt.Fnl ds .jcl.i:, a.'ir nu :im fi p'.L.t.'i'.iniJi pp tpMit K fi pTjCid 'î n ■ fnl

Arte târfi întrec limita ohliqlţici Intuiţiile noastie caniune nu se simt lezate **în vieun** fel de ¿cest tip de poziţie. Erte normat să privim moralitatea ca pe o chestiune cu două nivele. La primul nivel există lucruri pe **caic** suntem cu toţii obligaţi sâ Ic facem: datorii de baxă, care stabilesc un minim standard al moralităţii. Uneori, acestea sunt definite negativ, în calitate de Lucruri pe tare este corect să le evităm- nu **minţi, nu** iniţia, nu ucide etc. E dc aţteptat dc la noi să Le respectăm şi să pretindem acelaşi Lucru de **Ea** alţii.

Dincolo do aoerte îndatoriri morale, există, la un nivrl mai elevat idealuri morale. Acestea sunt, de obicei, pozitive jj pot reprezenta finalităţi deschise:

1785 **1958** **1974**

ETICĂ

kapun ' i n JIMIÎ CXncDhdE date Mai racxperiMțialj

Integritate

Idreia Licţiiimlcir carr trac de limita nhligaţiBi i'.itihnin/u BlpEF-tul par sorini nl fnnrnl '/V.II Frtu ţi Sfinţii au un ţirnţ rrcrnl al dotnnni. a CMfl CU nţţii b -c 'iCi Fnct rnpl.iv p«r :.n iri! şn ■ ■ în di; li'w:[1] u! Inr dn i 'ir r,.ni – l.i pt:r înlr !--iu Li ■;.L..:i;u l;: rrr[1] r.i: noi mulţi dlfitn: na nu nu im nxpijix! k!npntnl.i"i fnrrnibr rlr uli : irs’[1]'mL înv n^rnnli ■.ʳ nl.:'! "i I Lrxr-i! voblc . -clus v :?:! n agr „ului) ;:vr "d □ v7jT<irt i .■!. :n i:;;:J".il cralikInfor ncim ■_ ş Linţârid, di.- iiivinxinr::. ifi n ubest m ii/n vu’cnri:-l d Tr-rtclnr r.ncipur ţ n-gajn-nr-nln – ■■■:.:nnlr Arnrl.vi i: jnl. nm 'în:?-l, tir-RuLc rzu utith-icn ciftnd f.,nl iplinn'-c r.LjnrJnnit: ..: 'loʳ'r;Lr sTncL:: pt-r l.'-., ;LBJ...-III! n driiuii ■ʳio~i!t' ■■ lr.i:. ',j. ui. ■ ,ir ■rˑul ■:-lJ!! vCri.l. r i n dnrzh’inft r un ■ ru i -jm i ■:■■■■'.pr ţi În p< irînnn .

di [1] -nţ..il i"::.',-luni ,il în'.i\:"',lţii rr-rrali!

astfel, dej] există o datone rnoială în a nu fura de la ceilalţi, faptul do a fi generos Bite un ideal moral care este, în principiu, nelimitat. O astfel dc exigenţă poate merge dincolo de ota ce cere de La noi morala obişnuită ;i, astfel, ajunge în categoria acţiunilor caro trec de limita obligaţiei – acte demne de laudă, iacă suni T«Hzate$_h$diraciiur nerealuare nu poate fi blamată. Acţiunile acestea sunt apanajul sfinţilor şi al eroilor Oamenii ca ei pot considera că acţiunile respective sunt de datoria lor şi se vor simţi vinovaţi dacă nu vor reuşi să le îndeplinească, dar asta dintr-un simţ personal al datoriei, iar ceilalţi nu sunt Îndreptăţiţi să-i judece dacă nu irar acţiona, totuşi, în acele feluri.

Suni OCţitlilih bune opţionale[7] Această categorie de acţiuni extraordinare, neobişnuite, este interesantă din punct de vedere filosofic, în special prin existenţa sistemelor care au probleme în a le explica. Aceste sisteme conturează, de obicei, o anumită noţiune a binelui şi definesc apoi acţiunile morale şi pe cele imorale prin raportare la acest standard. Prin urmare, ¡deea că un lucru poate fi bun şL în acelaşi timp, poate să nu fii obligatoriu este greu de explicat.

UUlrtansmul.ee] puţin în versiunile cele mai ortodoxe l'vesl p. 69), susţine că o acţiune este **buni** când creşte gradul de utilitate generală (de exemplu, de fericire) ţi că acţiunea optimi, în ance situaţie, este aceea cane maximizează utilitatea A-ţi dona cea mai mare parte a banilor unei ţări aflate în curs de dezvoltare nu ar fi, în mod normal, o acţiune privită ca obligaţie morală; s-ar putea ca alţii să **Le** Laude dacă faci asta, dar n-au de ce să se simtă vinovaţi dacă **ci** înşişi **n-o** fac Aşadar, cantatca, la o asemenea scară **exagerată,** întrece limita obligaţiei. Pc die altă parte, privită utilitarlst dacă această acţiune creşte utilitatea (cum este de presupus că şl face], cum să nu devină obligaţie

pentru toată lumea? Artele care întrec limita obligaţiei sunt problematice ?L pentru etica kantiană. Kant acordă cea mai marc valoare calităţii înseşi 4B agent moral l'veil p. *72).* -Odată ce acceptam asta, cum să punem limită la «a cc ar putea întări ţi spori relilatoa morală a agentului însuşi*

Conflicte de atest fel, dintre teorii etice şt simţul nostru moral comun, sunt dăunătoare, în special pentru primele. Utilitariştii radicali susţineau {şl unii încă o fac| că ar trebui să acceptăm implicaţiile totale ale teoriei lor-în esenţă, că nu există acţiuni morale dincolo do limita obligaţiei – şi să ne modificăm conduita în raport cu ele. Dar asemenea propuneri morale reformiste-, care depăşesc intuiţiile- morale obişnuite şi ne caracterizează pe cel mai mulţl dintre noi drept eşuaţi din punct de vedere moral, este mai probabil să-i îndepărteze pc oameni decât să-i atragă Adesea, teoreticienii încearcă să aplaneze sau să rezolve diferitele conflicte O strategie comună este acre-a dea apela la diverse forme de scutire sau la scuze {de exemplu, dificultate şl pericole anormale) prin care o persoană şi-şt permită să nu realizeze o acţiune care, altfel, ar fi obligatorie. Dacă o asemenea mişcare salvează o anumită teanc, cu siguranţă o face cu un cost, pentru că sunt puşi în discuţie faeton personali care afectează universalitatea cerută, în general, de domeniul moral (veri p. 76). D altă cale este de a propune doctrine precum cea a dubiului efect sau a acţiunilor şl a omisiunilor (vezi p. 81), pentru a explica de re este preferabil să urmezi o cale sau alta, de obicei, pe rea de dorit dacă e posibil. Dar aceste idei au propriile probleme ŞL e limpede câ aspectul plauzibil al teoriei este diminuat dacă este încărcată cu tot felul de note de subsol şi de alte precizări.

Idee de bază: trebuie să fim cu totii eroi?

I

23 E rău să-ai noroc?

Dar pr/Eĺení. 0el| fi Itelg. $í-M pefrc^í $MFí temuta te tar, ta Ora întaltaril. după *GE* aínarrtai tauserâ puţin cam muJ^ î-au îndrepiaf, imptefteitau-M, tafre mtaini. Beli ajunge acasă fără ai atragă atenţia, sí tagă te paf $í taarma lun până a doua zi dp dJftteMfi, frezindu-se fără nimic aifma, te atera unei mahmureli, tterg, fol de priceput te a cunta&a dvpâ tata petare în plus, mergea tatişor spre casă până tata calea i-a leat tăiate ta un tânăr apărul de nitateri. *tía* avut timp ai oprească, iar tânărul a murit pe lac. Harg a test săltat de pcliţie fi tagat te zdup, unde s-a trezit a taua zi cu P maAmurealâ uf aura fi cu cârtite- diiiea ta tei va pe frica rastel îilelur te incitam.

Ce c de înţclte din situaţia crior doi? Legea nu lasă loc de dubiu în croi c« priveşte faptul că al doilea individ este cu mult mal «novat. ISell, dacă ar ii fost prim de poliţie, ai fi rămas. poate, fă: a permis o perioadă. Halg va fi, ce] mal probabil, mchli în atest cai, punctul de vedere a] legii reflectă foarte bine perspectiva noastră morală. Simţim că acţiunea cuiva care ucide un om. este mai gravă decât a unuia care dnr işi conduce maşina cu o alcoolemie uşor peste limită, ţk. cu toate acestea, singura diferenţă dintre cel doi pe care o face, pană ia uirt'iă.tânânil care a sărit 5n faţa maţ inii, a fost pură întâmplare. Ambii şoferi. s-au purtat iKspCTisabil.doarcaunulaavut ghinion. Aşadar, singurul element care face fapta lui Halg mai gravă, atât din punct de vedere legal, -cât fi moral e şansa cane este, prin definiţie, în afara con- trolului agentului

cca 350 i.Hr.	**cca12B0d,Hr.**	**173 9**
Ftlra Jrtuţll	Af- ufl ţi omisiuni	Ghilotinj ji-lume

Marocul moral Diferenţa dintre cele două cazuri se opune unei intuiţii larg răspândite ’■scnrtimmiu] că este în regulă şi Judeci în termeni morali o acţiune atât timp cât este controlată conştient N ■ am să privesc cu ochi buni faptul că vei arunca intenţionat cu cafea în mine, dar am să te judec mai puţin aspru dacă incidentul va avea Ix intr-un tren, iar cafeaua ajunge pe mine din pricina unei frâne puse brusc de către mecanicul de locomotivă. O aită intuiţie este aceea că doi oameni nu trebuie judecaţi diferit decât dacă diferenţele dintre ei ţin de faeton pe care ii pot controla. Dacă un jucător de golf proiccteaiâ, prin lovitura lui. mingea în mulţime şi ucide accidental un spectator, nu ne gândim să-l învinuim, în orice cai, nu mai rnuft decât am putea învinui un alt jucător care t lovit mingea, fără a mmen pe cineva din mulţime (de menţionat că sentimenteie pe care le are jucătorul ghinionist faţă de el însuşi sunt o chestiune complet diferită).

DACĂ LAŞI, DIN NEGLIJENŢA, COPILUL ÎN CADĂ SI APA CURGÂND ÎN EA.ÎŢ1 VEf DA SEAMA ÎN TIMP CE URCI GRĂBET SCĂRILE SPRE BAIE. CĂ, DACĂ S-A ÎNECAT COPILUL Al FĂCUT CEVAÎNCFOZnOR. ÎN TIMP CE, DACĂ NU Al FOST DOAR NEGLIJENT.

Hiuniji faagcl, 19/9

Dacă aplicărn această gândire situaţiei tui Ml şi Haig, **ai** zice că ar trebui sâ-i judecăm în acelaşi fel Ar trebui să-l judecăm mal aspru pe Beli, din pnema râului pe care l-ar fi putut face. pnn comportamentul său tiaparaabOl Sad **ar** trebui să fim mai îngăduitori **cu Haig,** pentru faptul de **a** nu se fi purtat **mai** rău decât alte mb de oameni, având insăgbimon^ Desigur, putem decide ti ne menţinem judecata iniţială – aceea potrivit căreia cete două canin trebuie tratate dif-mt, pornind de la rezultatele loc diferite. Dar, dacă facem asta, trebuie să ne schimbăm părerea cu pindre La ralul controlului conştient: trebuie să admitem că moralitatea nu este indiferentă faţă de gansă, câ există **un** aţa-da ₜnoioc moral", **în** ciuda denumirii paradoxale. 5c parc că ghinionul te poate face râu, în cele din urmi.

S3U 8 Un ttânoroc să fii rău? Chertiui« dacăodatănoroc moral – dacă j udccăţile morale sunt determinate măcar în parte de elemente de fuuă care

sunt în afara controlului nostru – a stârnit, în ultimii am dispute filosofice intense. Disputa pare cea mai aprinsă când avem de-a face cu ceea ce s-ar putea numi „noroc reniltant" – ca în cazul Iul Haig ţi al lui 0cil. cârd rezultatul unei acţiuni paie să afecteze judecata noastră în ceea ceoprtvcftc. Dai există pi alte feluri de noroc, iar chestiunea este, de fapt, mai profundă.

Atunci când suntem confruntaţi cu situaţii precum oca a lui Beli ţi Haig, este tentant să spunem că intenţiile agentului – nu consecinţele lor - trebuie luate în considerare când discutăm despre vină sau laudă. Beli 51 Haig au aceleaşi Intenţii jnu intenţionau să nadă pe nimeni) şi, deci, ar trebui judecaţi la fel. Dar până ia ce punct deţinem controlul asupra intenţiilor noastre? Avem intenţiile pe care Le avem datorită tipologiei umane în care ne încadrăm, dar există nenumăraţi faeton (căiţi Intră în descneiea generală de „noroc constitutiv"} care ne modelează ca oameni ţi pe care nu îl putem controla. Caiacterul nostru este rezultatul unei interacţiuni complexe dintre faeton! genetici ţi dc mediu, asupra cărora avem un control limitat sau nici un control în ce măsură putem fi judecaţi pentru acţiuni ji intenţii ce denvă din caracterul nostru? Daca nu mă pot abţine sâ ral port ca un laţ sau ca un ogoiat – pentru că e Jn natura mea" să fiu aţa –, pot fi invlnuit sau criticat pentru că fug dc pericol sau pentru că iml urmăresc prea mult interesele i'

La locul şi la momentul nepotrivite

hic pjtam ţtpla pArţilr bura ţi -ţlt ;. 1: ţamart^rtj|u dnnr Jnrfl r ■ ..-i-[1];- .înţ.!. ■! ‘eftiu ᴍCRI: ᴉJT.U £..n‘. ■ în. r::. ᴸ.nţ 1 Tifro ,.ᐧL! m:: 11 li 11 r:irr: 1 jtostanţinl k. 1 ţi finLi art ta ga^ftuiLoitqA innfli;tiuLi

. ᐧ‘i pr-p : ! Fi gr” ”-ii' ■ mri.n . pcmţ : 1.

hn"C‘‘ir. m >h Ţjcnprcj 11ţu xnln ᴵJc r-nnr cnirim că n nr l'i Fii-’ît ri'iindot/i !

ETICĂ

i".;r!' :1; otirciLiţ. îı :c ::.-ir ■ 'r i:c:m ; g<inlicnii ::<! :

"w î.r :■ rr⁻nc:<!-... ■■,‘1 r:L n.. nu[1]-! n . ■¡■■ji ir:: TnL r:r pi: ■!. scunn nrrtji :i: iunterrr Feririi nwmr.^'ji efl nu wi îmhu ţtim ■'.cindn:.! Pul.pm n^jr.i M rjnrdianul fixist a Fipţt Qhini^iiţt. ¡nl.ru :i fi

ţ?.f, inl.r ;■ s luni. ■■ :i[p] ram n ;:ul.ul. ri i/lr: nrLa[7] Cfl n nvu* gh.m3ʳjl dj fie rilu?

SCEPTICISMUL PRIVIND INDEPENDENTA MGRALHAT1I DE NOROC NU LAŞA CONCEPTUL MGRALITĂŢ1I AŞA CUM ERA PÂNĂ ACUM [...] NE LASĂ, ÎN CONTINUARE, UN CONCEPT AL MOHALTTĂŢII-, DAR MAI PUŢIN IMPORTANT DECÂT ESTE. EVIDENT. CONSIDERAT CEL COMUN. ŞI ACEST CONCEPT NU VA FI COMUN, ÎNTRU CAT, PENTRU VARIANTA COMUNA, ESTE FOAHTl fMPO RÎANTi IM PORTANTA PE CARE l-0 ACORDĂM

Graniţele norocului pot fi împinse tnt mai departe. Dacă luăm în considerare un alt fel de noroc – nnwcul circumstanţial –, vom vecea în ce măsuri evaluarea răutăţii morale poate depinde de a te afla la locui ss Ea m.onientul nepotrivite. Extinsă până Ea ultimele sale implicaţii logice, chestiunea dacă există un apa-its ndific moral atinge problema liberului-arbitiu şi altele, deopotrivă: în cele din urmă sirii ceva ce facem în med hher pi, dacă nu există Hbo-arbitra. cum de există responsabilitate? Iar dacă nu există responsabilitate, cum Justificăm vina SL pedeapsa (vezi p. 192]?

Intuiţiile comune cu privire]a „norocul moral" nu sunt nici pe departe uniforme sau consecvente. Această incertitudine se reflectă intr-o oarecare polarizare a poziţiilor filosofice adoptate în raport cu aceasta chestiune. **Unu** filosofi nu admitea ar exista **un** aşa-zis noroc moral după care încearcă să explice sau să nege efectele observabile în discursul nostru obişnuit. Alţii acceptă că există noroc moral, după care încearcă să estimeze căt dc profund ne obligă acest fapt să reconsiderăm modul de a face evaluări morale. Este marc riscul **dc a** dăuna anumitor evaluăn de bază ale modului în care ne ducem vieţile; fi. până acum, nmt iilabe semnele că s-ar putea ajunge la un consens.

Idee de bază: favorizează norocul binele?

24 Etica/irtuţii

în CBA mai mare parte dintre ulii mii 400 de M f talii morali s-au concentrat mal mult asupra acţlunllor< ţi nu a agenţitor - asupra lipului de acţiuni pe care ar trebui şi k facem, şi mai puţin a$upru tipului de oameni care tr trebui şi fim, PrinctpaJa sarcina a filnsuftiur parc sa ii iest aceea de a descoperi şi de a explica principiile pe care se bazează datoria murala şi sa formuleze regulile care să ne ajute să ne comportăm în baza acestor principll,

Cu privire la principii în sine, s-au făcut multe propunem diferite, de **la** etica bazată, pe datorie **a** lui Kant pană la cea CDnieorenţiaJjstă a tul Bentbam sau Mii Oricum ar fi. la baza lucrurilor pare să fi stat presupunerea tacită că în joc c, mai degrabă, justificarea acţiunilor, şl mai putui formarea caracterului agentului, caic a fost văzut mai **mult intr-o** manieră instrumentală ŞJ secundară. Dar virtutea nu a fost întotdeauna secundară, în raport cu datoria sau cu un alt lucru din afara eL

Nul la BnniţtHW ţi pănă în zorii revoluţiei ştilnţificv, gânditorii clasici **ai** Greciei antice reprezentau autorităţile centrale în filosofie şl ştiinţă – Plataft pi, chiar mai presus de el, discipolul său, Arisîotel. Pentru ei, principala preocupare erau cunoaşterea naturii şi cultivarea caracterului bun Pentru ci, Întrebarea principală nu era: „Care e lucrul bun de făcut [bitr-c circumstanţă sau alta] /", ei nul degrabă: „Care este cea mal bună cale pentru a trăi?" Având în vedere acest set de priorităţi diferite, natura virtuţii sau a excelenţei morale era de interes central. FUosofia aristotelică a fost eclipsată timp de mat multe secole, **dui** vremea **lui** Galileo şi Newton, când atenţia **s-a** concentrat mai degrabă pe regulile şi pe principi ic morale de comportament.

ETICftIRTUŢiI

De la începutul secolului XX, însă, ¿numiţi filosofi au început sâ-şi expiune insatisfacţia cu privire la curentul existent în tikBCjfia morală şi să reînvie interesul pentru studiul caracterului şi ¿1 virtuţii Acest curent din filosofii morală, care a renăscut în principal sub influenţa eticii aristotelice, poartă numele de etica virtuţii.

Grecii df spre virtute Conform lui AristotcL. dar ţ I altor gânditori greci, a fi o persoană bună ţi a putea di stinge intre bine fi râu nu este, în primul rând, o chestiune dc înţelegere 51 dc aplicarea unor reguli ţi principii morale. **Ci** este, mai degrabă, a chestiune dc a deveni ca atare, o persoană care, dobândind înţelepciune prin intermediul practicii şi al CNCtciţiuliu, va ajunge să se comport« moral în mod obişnuit, în diferite situaţii te scurt, a avea caracterul şi dispoziţiile potrivite, naturale ţi dobândite duce La comportamentul potrivit. Dispoziţiile în chestiune sunt nrtuţile. Acestea sunt expresii sau manifestări ale stării numite eudaimonz^. pc care grecii o considerau

Etică &i moralitate

>■■.■1 aci !,i p-în-,1 vaciar:. aninţi – r..-tjrn ată̧. de ʳr:: -fi ■' ;ʳ.r.-n Ar-I ⁷■ ur-::^ :i mori’.i Tiî: n:rp’:n. ir iᴸ. unii .HI sujc'.it efi .ir ■ ■!■: .. al.il ti ■ ■ T■ ::c ■: :: itrwilJi pr-: :i 1 'af rct.n arxia! :.l riFnrrrţfl R □ w.tgrrnl. CM i.i'-'rr.qni ::.T: jrr :.i¡I dr ,nnr:: Tal.r rrtñn iᵛ!r.L-.ʲinţi ür.l’.T! 'Ucrronr În nl ui K-ri!. ■ : nrc nraunLj :;r r-iir ■ 1 şi ii-r:>--ipr"!-ˈi·iˈ ::rit ? Unp c:r i-Li .1 -,.n r.-ivAnt. derivi dr L rrr^nul grrţenc: cu ţtfnntf ::oţ.;s dr .rn.~nrl.cr'' id Pe rererrat unor etcnlar de Tacturâ rrti aristotelicii, Ií1 CMÍ ay p fiori tatu diţpnţiţi :¡ nţeilţikir ţi i-ţah ipaiinei! dr or: n :wir:l.:: [rej doír-- lúórai; Au «wtst dezbateri cu privire a ut cetea aceet/ji CHotiniiţn, pa CIíJFC! :: ţi cjAr'diLon o ro-cudrrO înţt 1 Inniv, inr.r.:c:i^l. rabilnţtn. pnn carnctnr. r iroijv. n npnziţ'C ÎFI.T Ar-J/rtal ■ Ir:'; *rr.* rţpjşi lu

Calea de mijloc

Ciicn ih' rnjHc i::c!nl.ʳii ■! pcinLrj dnctnna stnLr t:ft lifjpni VIF.IJI.I' Fii iiiitir. L^cinr 7 nţ,-- -trirŢjncitnl.il c H tspel i modiimlţn 'r'mnftpul gisrii L>ʳLi: JI-JIT ¡■"■'iihic.intJni."':: .xrur dar cu g'r.. r, ::-pu!.:ᵛ.i '¡pure "Ji ifiPSUi njtc ncrr-iiir.ry'ţia ci mnlii Aţi cum wi irita clţr ţitntu Hrn ni jnn. _r Jnr.. tm^jir! sA fir ckilîn.1. nunai pr n raportări i -aţiijr,:i Pi ■ ni "ipl.. v ij*.n;s i ■:-■■■ r.l.r: l:i n'j!:i: intri l".t,nl.i'mp.. sii-'l.iii" : C.miji. A fi cijnQfQ* np tatei iram ţ, r.nm de <i nvitri iicţiunlc prţrvrminri din ¡Bţitnt.r, cjm ar ' ft.ijn, nj: i. drţ drurrcnt'n "flr.rinr sil Ir ■ Jî ' ¡■■rflv.idn prps'J'n-r S, l.p' W d<: autncry ; ikiuţir cum :ir T cu i*crro j, radunţan?n În ur. nl.iw: cu ~c:t r!ᵛil₁. -:il v&tinsiitnr pentru agent, ca ţi pnrtru • r:vnr.ᶠᵗ.ţ . lui F ir.... i;a Ki jti. i/fl pr -nţ.i,.:^ i rli-.-iii.... înr nu pn irsLin.ii-iir lui irnţ.cⁿn i aiir.i ciirl.-jifi cr •- aci r.: c.1 ■!<(...j"iiu .n-n., c □decrete c T...ni:: iriţi* ;■ IX"'TrunaU! Sil "ţrlnp:. ui'r-r pr;: 7Li\ᵛi ţi capabil rJ rfapurxfli ntflliprirt d ftjntnlgr Fflţntp nlr situaţi«

VÎtitea eaiq, oLffipţ o rlarw n utracUirului pricviujiirL de nlngrrr'. care ;?c rJi? rrjinr. miri în rn.-iri.'irpijr r.p'itft I.J ra[..nil pite D :?<! Jryjfc ¡h±ft *iit>uA vicii, dnitit* r:nn? i.i":,-.' ftte[1] rxi'.'iiiiiA[1]. iar cp.'ilinit, £i. da aTrnrrvM flfi.l ,'n myinc, pc/iiru ci nr>*.în fir msiifiti'ariU iii[1] rtrinfljirrrc fţiPPÎi pun. .■i'.nr. ricrrC.TIJl pqţHffiiini; rit ţi *ir. oc^t?* ni .irᶠfiunᶫ:jc ¿? fj'nn ce '.j'T.ul iriigtdiwuna *gii*raejLi ţi mV/gu *mlt.'n* ni ■ rtjjitic

Anatotel.cce 350 i.Hr.

supiemul bin« pentru cm ţi scopul ultim al activităţii umane, ftimeiiu1 i fost tradus, En med uzual, piin Jenőre", dar adwărul este câ sensul lui e mal larg şi mai dinamic decât atât ?L peate fi surpnns. mai degrabă, prin idcea dc „inflorlje" sau de „viaţă bírná {tu succese, norocoasă)". GTMLL vorbeau adesea despre patru virtuţi cardinale – curajul, dreptatea, temperanţa (stăpânirea de sine) pi Inteligenţa înţelepciunea practică), dar o doctrină centrală atât pentru Fiaton, cât şi pentru Anstotel este a^a-numita „doctrină i unităţii virtuţilor", fundameritând-^în parte, pe constatarea câun om bun reuşeşte să răspundă cu înţelepciune unor solicitări contrastante, ci trag concluzia că virtuţile sunt precum feţele difente ale unui diamant,, aţa încât nu este posibil fă posezi una, fără sâ le ai pe toate. La Arestatei, faptul de a avea EL dc a-ţL cultiva virtuţile înseamnă câ omul bun are, de fapt, o virtute globală, numită „magnanlmitate" (dele expresia Latină care s-ar traduce pnn „a avea

BINELE OMENESC ESTE ACTIVITATEA SUFLETULUI ÎN ACORU CU EXCELENTA SAU CU VIRTUTEA L] MAI MULT, ACEASTĂ ACTIVITATE TREBUIE SA CUPRINDĂ ÎNTREAGA VIAţĂ; PENTRU CĂ NU SE FACE PRIMĂVARĂ CU O FLOARE SAU CU O îl FRUMOASĂ!

Ărlrtcrtel rea iJUi Ar,

suflet mare[L]; Termenul anstotebe megalopsychos Lom cu suflet mare'[1]) nte aihutLpu] binelui şi al virtuţii: omul care-şl trăieşte viaţa în mod distins şi care este demn de lucruri măreţe: dornic în. a le dărui altora tot felul de Lucruri, dar reţinut în a primi, dând dovadă de mândrie adecvată ţl nearâtând a umilinţă excesivă.

Ierarhia implicată **în** unitatea virtuţilor **l-a** dus pe Platan La conduna senoasi că toate virtuţile sunt subsumate, defapt, uneia singure: cunoaşterea Idceacă virtutea este totuna cu cunoaşterea l-a conduspe Pîaton la negarea akrasict. sau a slăbiciunii voinţei. Pentru el. era Imposibil ,să cunoşti binele şi să faci rău[u]; purtarea nereţinută era, în opinia lui, nu o chestiune de slăbiciune, ci de ignoranţă tdeea că nu putem face **râu** în cunoştinţă de camă, situân- du-ne dar impotnva experienţei, a fost privită cu suspiciune de Aristotei, care încerca, ori de câte ori ti stătea în putinţă, să nu se îndepărteze du opiniile comune fendoxaj. Pentru Piston şl Anstotel, virtutea ara întotdeauna legată **dc** raţiune, **dc** alegerea raţională: Arirtotrl a pus această idee în **ccnlral** doctrinei căii de mijloc, de aur (vezi caseta).

Idee de bază: ceea ce eşti, nu ceea ce faci r

Simtanimalele durere?

- Pici arul meu, strigă ca... Biata mea Ubie, apusa ai se lăsă jos. în západá, prlvlndu-ţi Kabuléig din faţă™

- Sarma na cârlig zise blând şobalannL Nu pras-ţi surâde norocul astăzi, aşa-i? la să-ţi văd piciorul, Ua. continuă el. aşezând»'se în genunchi sa vadă mai bine, te-ai tăiat la pichr, asta-i sigur. Stai să-mi iau batista, să |M leg.

- Trebuie să fi călcat pe vreo cracă ascunsă sau pe vreun ciot, spuse cârtiţa, cu durere în glas. Doamne, Dumnezeule..

-Ea tăietură foarte dreaptă Ártana fost făcută nici dc creangă, nkideciot...

„ Nu contează **ir.** cemi-am tăiat, spuse cârtiţa, uitând, dc durere, să vorbească corect gramaticai. Doare la fel **dc râul**

Simt, oare, animalele -dinera, în mod real, sau numai cele de ficţiune, precum cârtiţa pi şabcJanu] din cartea l/ântuf prun ailcffl f dar că animalele rm pat vorbi, dar cam atât ne e dar, cu pnvire la ele.

De răspunsul pe care-l däm cu privire la capacitatea animalelor dc a simţi durere JL **ia** alte chestiuni mal substanţiale legata dc conştiinţa lor depind răspunsurile la alte întrebări entree:

cca 250 î.Hr, 1637 d.Hr. **173 9** **178 5**

î ut jnirn.i e.e durere? Prouleinj mnte-cwp Ghilotinu Li: MUT” Scopuri ',i rn JIMEA

Estein regulă ca **ied de** milioane de şobolani, şoareci şi chiar primate **şi** fie folosite în cercetarea medicală, pentru testarea de produse etc.î

Estein regulă ca animalele precum cârtiţele, numite, în general, dăunătoare, să fie otrăvite, gazate şi exterminate în diverse alte feluri ?

Este în regulă a miliarde de animale, precum vacile sau puii de găină, să fie ucise în scopul de a deveni hrană pentru noiî

Turnura

Priort,-]:, bi Foii în ci''i nn ^uriţigrr iz 1 o tipn ■ minţi Jim pul.no rʻr"n ^inilm tlţi rr-qn inl:rn r Klje.irmţu Donşbflnti :i anrinniio- ţi (nnij'nit.e] ;iʳ T-i;c: linˉ nh’ i!i! p;i'*:>! puţijffi ■’irTjc” Fxprncnţ» sjhinr:. vS n ..'u inirrnl ■n’h.. i şi. "ri u". T Irja dc TII: :: .■ ,.i CA vuiţA şi mraul panLʳ. rʻîn o cvnlao* ţi. .iţ.'i cun o r~ilL.iL "r;,-r Nng' r... iz." TI n "i ::CI.I rrfli wig."! :e riuszrr cum o: ! – . fu – 6<iu crîra rt. Bnlmal [veil p. 321 AcasaM prcblenfl n ótvnniL ţ nni ,ir.'..■ .1 ".ifi.’i ci; ■; □ pnidu[1]: . UimiJʻii ngviittA' r:i: □ ţjurs Şi dnnir.i!- c«a mu nuix! :■■■!■-. r o ⁱ·<i·w> !il._ XX Ccmfcir iiCiisb-!! tfloni, 'Jinţu nţjwtri nhinl.nM AF,I.F luni l.ynmtjl r i ■:! iii C:A nriij. ■, ir CJ.'JIidi. T!I: nr ii, ■: Fiprtvrr'L'r.■ ■ ir Lr-nr- irjvr.t. >,i ü nnl/i' rlr .nr ipiicn: i n jirl "■';ihi"iihji; imm;i-:˙:rir np nr obliga □& neglirn i:.; ilr'iOvârţii:: eh KE: :■.!.! ,ir ;j..toa avnu gârd_n du rfHiin FEI Atitudinea fi-asifilcr a davenit dm ::ti "n rii iʻîn? r!:-;ixat.rt în ull/m nn ţi asthzi SE ud'nil.ü cS nʳ TŰ cin pnt íiwin g.indr.n, cl‘ or 'ioeft '■:oH.i?!, mp r

f/iulţi filosofi, susţin **că,** intr-adevăr, conştiinţa, în special capacitatea de **a** simţi durere, este decisivă în ces ce priveşte stabilirea consideraţiei morale care **trebuie** acordată animalelor. Dacă admitem că există animale capabile să simtă durere şi că c greşit să provocăm durere neneccsarâ, atunci trebuie să admitem că este greşit să le provocăm acestora durere nenecesaiâ. Ducând raţionamentul mai departe – şt intrcbándu-nc, de pildă, ce justificare adecvată ar putea edita pentru a pnciruu durere animatelor "..ajungem fa o chestiune morală presantă-

SE SPUNE, UNEDF1E. CÂ ANIMALELE...NU VORBESC PEim CA LE LIPSEŞTE CAPACITATEA MENTALĂ, IAR ASTA INSEAMNACA ANIMALELE NU GÂNDESC ŞI. DE ACEEA. NU VORBESC-. DAR ELE, PUR ŞI SIMPLU. NU VORBESC SAU, MAI BINE ZIS, NU FOLOSESC LIMBAJUL - DACA FACEM ABSTRAGE DE CELE MAI PRIMITIVE FORME ALE ACESTUIA

la ce putem. şti despre celelalte minţi umane (vezi p. **44).** Nu mm cum să ştim sigur, dc exemplu, daci ceilalţi oameni percep lucrurile În acelaşi fel ca noi sau dacă experimentează ceva, aşadar nu este o surpriză că mi ne **aflăm intr-o poziţie mal bună (poale nici intr-una mal** rea} în ceea ce priveşte animatele.

Atât în cazul minţilor umane, cât şi al celor animale, tot ce putem face cric sâ judecăm pnn analogic cu noi inşme. Mamiferele par să reacţioneze la durere cam la iei Q noi. raportându-şe la sursa durerii,ţipând şi gemând etc. în termeni fizloiogl, enslă o sLrnliLtuditie a sistemelor nervoase ale mamiferelor; paralele asemănătoare pot fi făcute în privinţa zestrei genetice şl a originilor evolutive. Dat fiindcă există atâtea similitudini putem presupune că acestea există şl La nivelul experienţei subiective. Şi,

cu cât sunt mai mari similitudinile de ordin fiziologic, cu atât este mai probabilă o asemănare în ceea ce prnreşte experienţa subiectivă.

Câinele lui Crisip

Tn lunrr. antic?. Op nnln filpwfilţir ţrrK frnpirţ tfl cu pnyirţ IB dOCi fl dt de Tiuit, pul. ij;ind :r mnlnle Mult« dncLţn "tnnnonl/; pu ovul <:c: ir.jij'-..: r.n r.:: năir. ii' .11 Cnmp Ptivr:r:x:n. at."ihu !ni FihsnFjIui stme r. n ! ... 1: lll :.i::-rr (¡■îl" nr'ipi ■ ir i.-Îi.ri: rii* ^rittixnT rx-n. ⁻r. Unp

DK iţi iirr'flr:!.i zradn "_un:ji- În 11 r.l! ::nr.i! cu ‘n dn.Tiu-i Nenuţinri 1J1 OTitşinr pr ni:lc dcu.'i cninujn ::iiinr ci jjlngn n tmin Ftirft rJi !■:/!.! nult pi: j.iri”:_-i. riupS Iniji:: *nᵤ Aî< 9 'i C, m::i A. r ::i A. r :■ i de.] C ■ Crmnle tir: Ingird ii. prr::unˉ neenta. nu 1 mi CLIT "s pc triţi Hor-V. ţi TII. ţ a.. x-Cimi n ʳ7iţo--iⁱii nl.n pr-cinr n cnm i: drorrtihnţtE pe CMrriifij de nriiftialţ Dosairtpi, în npronl "■.. n ^TIJL p::hi bum intri istul nn ■'iţii ccnr: elerftri? rfi acn';:x: fi"ţn nu sunt c.: nul!. riiRir! ⁻ˡ■ ;!!■■:::■: vr m-iil.i I p'irti: du ¡zn :ʳrl.!r' ii.i : d. .■ 1 rJi i'C'ihr' r.T.na r<ᴾrTnţr rştn rT-.nr.il djpfl cnrn nˉ:rrfllnlr ;ir turbur -nti:ˉ ■ ?au nu în rznnuniLTLe.i T.^'.iia cnl.r i:.¹ t:i i'i.n riirs inv^cnt îr discuţi ■! mn rr-mte :■>! ţin sn <în mn :■ nr :i Tnid. nrˉ: ~r 1 prima riul/l ri:rnijl;i:A dn.Jnri'TTy 'ir^forT .:n.7ˣ ■..'.liiLmr.:. ..b.. 'ic; .,nn

SIMVkNIMALaUKERE?

prchlnnn dud Mrrrr: tr.[1] TI c-icft gm-dr/ir d. ir îl ■-.l

OREPTUFMMALELOR

Experimentele pe animale; sunt morale şi funcţionează?

Mnr:: -:nr.i?;i IKTJIIU dr .1 ■'nl::"i .irm-:i!i> |irn!.ni crmatnm.i ■nsdicnU! ţi pr-:¡TJ :i" de pnxiisr ;în;d.:- Fipn.'tfl rnrinui fnlun Jnu r-!i rr înt.mhăm danii nstn în mg:,,[1]! nfl ʳohţiH {inimnlr :i sinplf njlnprci P u n ’îı a:ingc KFupur c. riaz.i i .1.1? în rcz.J.l -irt lt¡ pmd^nn sufrir.-ţa [pT'i.ijţi.inând nft pnl. ■ Tiţ irja ::ı\ᴛ ᴊ- ifi Ir ÍHRÍʲí:í.TI dri pL.nle [:: icfl .‘iuL pnntru n "u :;Ti''!inra stnrw :Ji.- slklAtat e, ,i :..IF!J rnrclKBniţnbtf ţ.înrl Ânc!Fr;.:i F iLn un pnn ar.;-ix:L al 3TF-S IU chrV.iuʳ.- prvnri fr .. ir cnrti cir inihij- i;ne rupnrtSm c.n r.iru:l. Mu würiürn morn la on-ni: ■; [VKIP :nᵈJ CÍÍlHBH p«ict de vedăr« Mta unul mult T* preoţi sa i./:■■■,-i ¿i ■■ |_:-stil tnx.i : Bur.uipr ::JI. pn'în ŞQ^ TII : : i’i upunii":! r.fi usl.r? ni/:: nă ʳac:i aţa r^va).c:acfi y&am..ii şi cini'iiir. n..i" J'i::it!i■!. du srnÜJjri din punct dr? vcdVT fizsplpgic, incM fi crtrpwi ţjntr reiiwri".<! Fcntru nn Pnihima ei:?jc crt nrlsipLiLTin ci’;.:i du ii rin/■.! pL"ct rin veclprr încurn ■ aj.l ./iliTar: a _’ʳnr i :T friKi siiprnnarc!, pmeun r:¡i¡Fiijhi! ci "cinul.mpciii Irpntmpaid^ Tkir ii>cic:L utihrniiüi ■■ii.i:iilnr n" ˙n;:-! rste::: 'nr. prooibil sfl inl.i'mp ■■<! Ftinrr.i .Trrʷ::h taralufl etica

Dacă irrrptim aceasti picinlsăi părern $ă fim pe un teren mal sigur **atunci** dnd tTigcm «nchidi di privire la radele ncaFta apropiate, rnalmuţdt antiopcide şi ncatropoideP dai pe nnu] mai puţin îigui atunci când **ne** referim Ea rade mult îndepărtate, precum ţpbolani] şi cârtiţele. Analogia este mai slabă, dar încâ relevantă, în cazul altor vertebrale {păsări, reptile, amftbietn şi peţti), extrem de pecari Eti cazul nevertebratelor (insecte, gândaci iau caracauţe). Aceasta nu inseamtiăcâ susţinem că aceste animale ar ti Lncapabiie $â simtă durere sau altceva, dai e extrem dc dubios să tiRgcm dc ald condurii bazate **pc analogia** cu conştiinţa umană Dificultatea constă, dc fapt, în a găsi un teren relevant pentru comparaţie.

Idee de bază: cruzime fată de animale?

Auanimalele drepturi?

La RiijlocuL anilor 2000. situaţia. În lume, era următoarea:
aprgiMIv 50 de milioane de animata urau utilizate pentru cercetarea şi testarea ştiinţifică;
suni produse 250 de miliwe de tone de carne:
200 de rnilioane de tune de peşte şi de sile vieţii acvatice suni pescuite din mări şi oceane.

Cifrele sunt aproximative, în special Ln ceea ce priveze cercetarea, unde multe animale nu sunt înregistrate deloc, dai este mai mult decât evident ci mare parte dintre animale sunt folosite, anual, pentru uiuE MmadlflŢ în Loc de „folosite'', mulţl oameni at utiliza termenii „exploatate'' sau „sacrificate”. Pentru că numeroşi indivizi pnvcsc utilizarea animalelor pentru tirană sau pentru cercetare ca fund Inacceptabilă din punct de vedere moral, o violare a „drepturilor fundamentale' ale animalelor.

T U **ndiWu** 111 **ui dreptul** ¡¡Of iini ni al e I ar Pe ce ne bazăm atunci când afirmăm că animalele au drepturi? Un argument comun, militarist în esenţă, ar suna astfel:

1. animalele pot simţi durere;
2. lumea este un loc mai bun dacă durerea nu este provocată în mod nencccsar;
3. prin urmare, nu trebuie produsă durere nenecesaiâ animalelor.

Prima premisa, a fost dezbătută foarte mult ín ulllma vreme ivezi p. IDOj.Pare cu Iotul improbabil ca adunak precum maimuţele, care seamănă cu noi sub atât de multe aspecte relevant^ să nu aibă capacitatea de a simţi durere En acelaşlfcl ca nas.

TuTuşi, paie la fel de puţin probabil ca animale, precum bureţii sau caracatiţele, care au sssteme nervoase extrem, de simple, să simtă üe şL cm vag asemănător cu durerea umană. Dificultatea se leagă, atunci, de locul unde ar trebui trasă lima şi – aşa cum se întâmplă adeseori când vine vorba despre tras linte [veri p. 00} – este greu să eviţi apariţia unei mari doze de arbitrar. Am putea să acceptăm o formulare de tipul: „Anumite animale simt durere", dar planează, totuşi, asupra ei, un mare semn de întrebare.

VA «NI ZIUA ÎN CARE ANIMALELE RAMASEŞI VOR REDOBÂNDI POATE DREPTURJLECARE LE AU FOST LUATE, PRACTIC, DOAR CU MÂNA TIRANIEI

A doua premisă pare greu de contrazis (lăsându-i deoparte pe masochlştli de neînţeles}, dar Iarăşi apare un perla?] care devine valid până în pur ctui vacuităţii. Unu au încercat să respi ngâ această pretenţie,trasând o distincţie intre durere şi suferinţă. Ceade-a doua, st presupune, este o emoţie complexă, care implică atât amintirea duieni trecute, cât şi anticiparea durerii viitoare, în timp ce durerea în sine nu este decât o senzaţie trecătoare legată de prezent; doar suferinţa contează atunci când vine vorba dc consideraţie morală, iar animalele atât pot simţi: doar durere. Chiar dacă acceptăm o astfel dc distincţie, tet este nerezonabil să pretindem că durerea nu este un lucru rău, în Ideea că suferinţa este mai rea.

tâult mai problematică este cea de-a doua parte a premisei, cea care conţine termenul „nenecesar' Pentru că un oponent al tezei nu va putea fi împiedicat să susţină ca durerea animala este un preţ rezonabil de plătit pentru a facilita o stare mai bună dc sănătate oamenilor, 0 siguranţă crescută a produselor j.ajrii întrucât este un argument utllltanst, el necesită un anumit caicul al durem şl un târg în care suferinţa animală este pusă în balanţă cu beneficiul

AlANIMALEUtEPTURI?

Î78

W54

Au ɟıı rnaWr drepturi?

Dıȷ nun alunetNH

OREPTUffldfcfiMALELOR

Speciismul

Cei nu. muiy tailre noi nu ne ţinem semenii captivi focondiţ» sinistre. pentru a-i mânca a un moment aat; nu lesiânr pe copii substanţe chimce cu propnetâţi '¿cunoscute, nu modificam genetic alţi oameni, pentru atestefea biologia. Ex ste temeiuri semru a trata astfel animalele ÎPentru a tefoza sa ¿traten ia fel de moral cum 11 traten oe oameni Ltebus să existe o justificara morală sctaâ (sau, cer puţn aşe argumentează susţinătorii dreplunlcr animalelor!. A tfel. totul se reduce tapreyuoecate şi bigobem; o discriminare pe bazespeoe. eau^peoism' lipsa unui rescect elementar pentfj demnitatea ş nevoile anime'efor, cu JMIIC mai, oabrflcab decât tkscrimlnerişş degenseu lasa.a

Este oare, râu fri mod evident sâ ne favcrcâm propria speaeîLeu.tteexerrs-j.Eunt mult maialenţ c_ alţ lei decât sunt cufaooceril, aşadar oamenii de ce să se comporte altfel?

Au fost avansate mai multe motrve pentru care camena ar trebui sfise comporte altfel:

- avem un nivel de inteligente mai ridicat decât antalele sau, cel puţin. avan potenţai penlru aceasta;
- unele animale suni pradă pentru altele, şiaste În mod natural lanlmaietesetuáneso cu elle aúnale estere naturalăi.

[1] animalele folosite sunt crescute În acest sow.etenuar fi existai altfel.

- avem nevoie sâ consumăm came (deşi milioane de oameni sâ"â1oţj n-o facj;

[1] animalele nu au suflet {dar suntem sigun aă osmanii au?)

Este uşor sâ trecem în revistă aceste argumente, aţa cum este dificil să formulăm entem care să-t cuprindă M 1oţ oamenii şi să excludă toate anima-eteLe exemplu.oacă von hotef că primează nivelul ce inteligenţă, îpeeamnăca putem folosi copii SAJ mepoiaţ mintal penlru teste, eLmcl când nive-/lor de inteligenţă este aub nive-yuna cimpanezeu.de exerrouîtar dacă luăm drept entenu caracterul natural al anurr tor comportamente von descoperi raaci că exrstâ i'jcrun m 'aiura pe care '-am vrea să le încurajăm.uneo^. ¿ masculi tşiurmează pcmmle naturale şi ucid puii rivalilor, dar un astf^ de comportament ar fi. în general, rterza printre oameni.

uman. Dar calculul necesar – suficient de dificil s. atunci când este implicată doar durerea umană – part a deveni imposibil dacă adăugăm în ecuaţie şi suferinţa animală.

Aceste lovituri date premiselor distrug, în mod Inevitabil, condusla. ir. ceie din umiă. n-avem decât să acceptăm concluzia că nu trebuie să Ic

facem râu unor animate (sau, ţa) mult, nu multor animale], dacă acest lucru nu aduce

rupte beneficii (fie ele minimale} oamenilor. Conform acestei viziuni, .drepturile anltnalelo^ ar fi reduse (ţi asta e discutabil] la dreptul unul număr mic de amniaJe de a nu suporta durere atunci când acest fapt nu ar aduce un beneficiu cât de mic oamenilor.

F ti r н p I ti **eXiite dTB pturi?** latâo întrebare care nu-iface fericiţi pe susţinătorii serloji al drepturilor animalelor, tn tunp.au fost formulate argumente mult mai forme ţi mal sofistici dacát Mrebuca de mai «mtOStcmccrcirid fă articuleze pertinent drepturile de care s-ar putea bucura animalele fater Sânger, filosof australian, a fost principala voce utilitarista în raport cu aceste ±estiuni,.darcH5tă p o linie deontologică influentă susţinută de americanul Tom Rtgan. După **ci.** anim alele ■ sau, cel puţirtoclede o amim ită complexitate – sunt „subiecţi al vteţfT; acest statut le conferă de La sine anumite drepturi fundamentale, care sunt încălcate atunci când animalele suiri folosite pentru carnea lor sau ca substitui peirin oameni, în testarea medicală. în acest fel, nu mai trebuie să apelăm la analiza utilitarişti a raportului dintre cost ţi beneficiu, care poate aduce prejudicii unaşc viziunii utilitauste.

Cele trei

Dezbaterte intere o> privire ladreptufie animalelorae concentrează asupra a două cieet-oii.■: se cuvine să folMim animate ¿pentru expenmente ş.. dacăoa,curei ar irebul tratate efectiv în practică? Drept urmare, astăzi Sunt acceptate tret pmcipil care ghidează,la nivetmcal mai general, «actca pe animare:

- •Inlocureşte animaiere oricând e posibil ţ.i ex.stâ ailernatve.
- ■ Radu numărul awnalelor lolosle la experimente pa nă la numărul infcwn acceptat la care se cdlln date relevanle slatstv:.
- • Rahrează tehnicile experimentale .pentru areijce sau a erac.ca

Dificultatea **de** a susţine drepturile animalelor pe baia modelului drepturilor omului este imensă ¡d unii filosofi s-au Întrebat dacă este oportună aducerea în discuţie a noţiunii de .drepturi'. Se presupune, de obicei, că drepturile impun datoni sau obligaţii asupra celor care]e au; discuţia despre drepturi presupune un soi de reciprocitate – una rare n-ai putea udata niciodată **intre** oameni şi animale la mijloc s ar **afla o** chestiune morală reali – tratarea adecvata a uiimalcioi de către oameni – care este minimizată prin invocarea pompoasă a discuţiei despre drepturi.

Idee de bază: greşesc oamenii?

27 Formale argumentare

Árguirantele sunt pietrete de temelie pe care sunt moţate teoriile lilosofice: legica este mori arul care le tine la un loc. Ideile bune nu au valoare foarte mare dacă nu suni susţinute de argumente bune - ele trebuie sâ Re justificate din punct de vedere raţional, iar aceasta mr se poate întâmpla lără o susţinere logică riguroasă. Argumentele prezentate clar sunt pasibile de dezbatere şi critică, iar progresul lilosofic se realizează pri ntr-iin proces ce presupune reacţie, revizuire şi respingere.

Un argument estf o progresie justificată raţional. dc ta fundamente (pnnria^ acceptate fa un punct care trebuie dovedit rai demonstrat (concluzia). Premisele sunt afirmaţiile de bază care trebuie acceptate, cel puţin provizoriu. **ca să posti** fi desfăşurat **un** argument. Premisele pat fi, fa rândul Lor, stabilite în mai multe fdurt, fii pe ale logică fie pe baza dovedlor (empiricei, putând fl de asemenea, concluzii ale unor argumente **antenuaiE;** dar, în ance cai, ele trebuie să poată fi susţinute independent de concluzie, pentru a evita ciclicitatea. Trecerea de Ea premise la concluzie se face prin inferenţă, care, prin cât de întemeiată este, determină puterea argumentului. Sarcina de a distinge inferenţele bune de cele vicioase este centrali în logică.

Rolul lotcii Logica este ştiinţa analizei argumentelor ţi a stabilirii principiilor şi a fundamentelor pe baza cărora se pot face inferenţe corecte. Aşadar, ca nu se preocupă în special de conţinutul argumentelor, ci de forma şi de structura IOT generală Prin urmare, pentru o argumentare dc tipul-

cca 350 LHr.	ccu 300	1670

Forme de d'gunienljre Paradoxul'.orrţilor Credinţă ɹı raţiune

FORNÍ^RGUMENTARE

.Toate păsările au pene; măcăleandrul este o pasăre, dect mâcâleandrul are pene", logicianul inferează, de fapt, conform schemei .toţi F sunt G; a este F, deci a este Ci’, în care termenii particulari sunt înlocuiri ai simboluri, iar forţa inferenţei poate fi dEteinurută independent de subiectul ales Stadiul logicii s-a bazat, Iniţial, pe studiu! inferenţelor de acest fel ¿silogisme], dar, începând cu secolul XX. logica a devenit o unealtă analitică mult mai subtilă fi mai sofisticată.

Logică aristotelică fi logică

Pţrji Iii sflV'ţitU ţiţjcdkilui -ii XIX Inn, pt.inţn Ingn:n îl umili. Cu fpxts putinţ înririiF—nr. ::Tjmil rx: inel . i -il-i *. iir-T'n en A".l TílJcI, n-.! rirrdc ? ÜÍ1Í1 de a’! r. urmfl iiilngiiin-.l .1 Tnr.ţ wnţitforpt nnnr ■.:! "iţmniin cnmnl.". nriirl □ mFnmţfl n. tr:1 trfîiTinUi irlriijîi prrm SE p □ DnnţluzifJ njfftiţnr -i tnrt cei noi cui'C'iiiii !!.■ ::rr:: i; :: 'iLr .Tnţi nani'i*. bjiii rn„nLui- Şocwte aste unt seci Sacrate aste HUI cr ' Sil:< ni-.!!:-,i;j Ffil r:l; ■. fu.:!:■■ ::n r> nţxi ii:nfoiT Farriqi fi n^--:figurn.ţ.-r!i iir. i'jnV'r inefih ;■ nyrrTü <■ ■."il.Hr nu put.i.i h rirnsünilí rlr ;■!•■! iʳ : ihrir IniuFir nnţri r IngiHlJcn n Font nxn.iʳâ ru n mL'tti :::: F;.:*Jch ■ 'ngi ir :IJU: T HI ':ÜT n Intrtiduf npţ ..ni p:rn:-irr KVIR dn njţntrficţtQn ţ v;: utili: r. .pD"inn ■ ::■: Frirţii r-ult m:: nmi " bepi:: T r.nrr.iLinc /UIT zinl.l'nl pisnL'T.i rS.: :' n di'Oʻínhi'Y! :!f og.CE tmd ţcnalS "npn ■.nnl.i: RIITIIIlE iii f*ţiQrifeni rnntinvilipI]

Ilediucţil! Fwmplul de **mai sus** („Toate păsările m pene_*| este un argument deductiv. În acest tiz, conduiia urmează din (este cuprinsă în} premise. Iar argumentul este caracterizat drept valid. Dacă premisele unui argument valid sunt adevărate. conduri* va fi. cu siguranţă, adevărată. Iar argumentarea va fi numită .corectă”. Concluzia unui argument valid eristă automat En premise; cu alte cuvinte, concluzia nu merge dincolo de premisele sale fi nici nu spune **mai** mult decât este deja cuprins în ele. **Un** alt mod de **a** formula acest taâflţ, care subliniază caracterul logic al argumentelor,este dea spune că nu poţi accepta premisele $i că respingi concluzia, fără a ic contrazice.

Inducţia Cealaltă. cale importantă de a trece de la premise la condurii este inducţia. Pentru **un** argument inductiv tipic, **un** principiu sau o lege

Paradox sau eroare de gândire?

1739

ţ: inţâ '. i p\^jdD/

1905

KEJJEIE Frar^ţel EíLÉ

LOGKSiNTËLES

[3]rro-fi!n. wi spnnrjnr ■ ! .ᴛI-n:; l.ărz'.. pii'Ji liinhaLa viii :iaT. 7. rr.. vr, 7b :: nurcnl.i; r-xrcuţ.r ' cată o ncnLimţli rnn r-n.l drr.tul dc rft I. rifir pp/D" ::ri. n .'în' rir r.n iflfn -gnpn' H zinrirn'-r ,ir;t.Fr .Ni. pnt ■i| .iii.˙:ir :: ■ : . r. ■ rᵣnrʳ<';il. ,:r .17 7: :: "iiinLr nnrr ni. 1 jcr: -.ţu ■5ini1 înr.ii <iu vînrn Hnr rwçuÇia ar pul.nn i loţ, rnl r; I.IW.-.i. vinar, ria-ri". :;nnj' ■ ᶠ·ʻ..inpL :în nnnnnl. r. ¿7 7L1 fire'"3 v ; JCI Y FTjuniIrtc:iKnr!. Fnl p-Tiznipr . ::_..riji- În T' ■-::nLı:I prrrn·* nil--;:.FI,în;1117.1ml. ■■ gir.:: rriu sri rJl va piJ.: iT ■ Pipi. Aynd;iˡ˙. fir .■'"„ierul r puţin ţoept în manrsTtyl n ::.ini iriiti! rrun ::' -.n çpflniurrt; m.vţflR urmJfjCMni

Paradp« Sau rrrairr da gùnd ᴛ? Pᵣnh:ini! puţ " dm nmlʳdauù Ar:: "h ra'jjor.iimr "l/cun: "i:::.1. iuti -urc ri dn n;r nˡʸ.!riinţ.iC') ui td p;: ".nrinxMl rim nrrin.i *a:>l.'.ihi: cA un rr-rt ţfe gSmrE .ipnrant inpcpph pncini:! 1: □ t.:: --cluzir- nvidi:-: ■ 1. dupA : ..n rli-Gcnfir-U -ing^r : h ■ ::■: □pgrintul prizonier P^iFirfSKurilp irnpiiçÿ. ~i: □hepi. argumenta aptrurrt tçrnctfl i'.iri: mnriiir: l| rz.irchj.-ii cnr.l.-mlir.tzini sîUı ʀ.. ppt fi i;u!;ţin;jt.<' LftWQrţ çgnçfijï^ nu poete fi walitS 71 MiPBte *JCP la hfttM&tll dn /1 ʀU j.imn;: iˡᵖ..r' : cnˡʸ. "ger . cri.ir::..--i TUil 'n ri' ; " rr iiRCunfiii ^■■iirrrf! n.-ifm -i fcirpr :r ÎlŢJı irrnnhn T:j V nren crr. pnriinnxur r ngcççiti cixpninaTf! ■ aţţfţi (tanUI, ptinl.r.. ci r;ii'!ir/:!.i/fl ::rinF../ 71 iʳeiiri'xm!?■■;<! "n ■■•■i-:: 1 ■ pnvapl.e : :nr ■:. .¡ir 7- re^.inr.: niwinLră

Lftiflie diritivi ceiB iTdi faimDMS paraturi (câteva hlnd dlBcut&Tfl 'ⁿ piK mii- umftL:>:iTj ¿.. re/ iLnL ir.::-ir: dc .1 ■' ni/nlvati. :i nantir .Ji i:,1 ■ . mfiţrscp pe filg^efi

generală este inferată din anumite observat» [raTtlruiare cu pmirc La felul în care stau lucninle pc hune. De exemplu, plecând de La o sene de observaţii potrivit cărora im anumit număr de mantifere nasc pᴸai vb, s-ar putea Infera ci toate mamiferele fee asta. Un asemenea argument **mi** va fi niciodată valid fia modul în care ar putea fi valid unul deductiv), pentru că, în cazul lut, concluzia **nu demâ** în mod necesar din premise; cu alta cuvinte, este posibil ea premisele să fie adevărate ţl concluzia, falsă (ca în cazul raţlanamentului de **mat** sus, unde concluzia este uininiată pnn existenţa anumitor mamifere care depun ouă, cum este, de arempluornitonneul). Acest Lucru se întâmplă pentru că raţionamentul inductiv trece întotdeauna dincolo de premisele **sale,** care nu susţin niciodată în totalitate concluzia, ci doar o fac probabilă, intr-o anumită măsură Astfel, raţionamentele inductive sunt generalizări

■aq extrapolări de diferit? tipuri: **dt 3a** particular la general; de la ceea ce otearrAm la ceea ce nu observăm: de la twiimcntc trecuta la evenimente vil Coace.

Raportarea inductivă «te ubicuă ţi indispensabilă Ar fi imposibil să ne desfăşurăm viaţa de zi tu EL fără ■ observa tipare sau regularităţi intre fenomene pi **fără** a face predicţii cu privii c **3a** felul în **care** vor arăta lucrurile **m** viitor, intr-adevăr, legile fl asumptllle ştiinţei sunt considerate, adesea, cazuri paradigmatice de inducţie ivezi p. 132). Dar este justificat să tragem asemenea concluzii? Davii Hume, reputatul filosof scoţian, credea ca nu este – că nu exlrfA bază raţionali pentru încrederea pe care D arătăm inducţiei. Raţion.area inductivă credea el, presupune să fu convins de uniformitatea naturii, prin aceasta asumân- du-m că viitarui va fi similar trecutului, dacă vor fi întrunit? aceleaşi condiţii Dar ce alte temeiuri să avem când afirmăm asta, dacă nu dilat inductive? Iar dacă aţa-zisa uniformitate a naturii poate fi justificată doar în accrt fd, atunci ea nu poate fi utilizată pentru a întemeia inducţia în manieră necirculară, la fel, s-a încercat fundamentarea inducţiei pe baza succeselor ei anterioare: practic, funcţionează. Dai supoziţia **că va** continua să funcţioneze în viitor nu poate fi întemeiată decât inductiv, pe baza succeselor anterioare, aşadar argumentul mi sti în picioare, în opinia lul Hume, n-avem cum să nu raţionăm Inductiv [el met nu sugerează a sta, de altfel), insistând insă că acest lucru este mai mult o chestiune de obişnuinţă 51 nu poate fi justificat raţional. Aşa-zlsa „problemă a inducţier, pe care ne-a lăsat-o Hume moştenire, cu atât mai mult cu cit **are** impact **asupra** fundamenteior ştiinţei, este dezbătută şi astăzi.

DIN CONTRĂ, CONTINUĂ EL, EJACĂ A FOST AŞA, ATUNCI AR PUTEA Fi; ŞI DACA AH FI AŞA, ATUNCI VA FI, OAfl ÎVTHUCAT NU ESTE, NU VA FI. E LOGIC,

Idee de bază: rationarea e infailibilă?

I

28 Paradoxul bărbierului

Iiitr-un sat trâieşle un bărbier care îl bărbiereşte pe toţi şi numai pe cei care nu se bărbieresc singuri Aşadar, cine îl bărbiereşte pe bărbier? Dacă se bărbiereşte singur, atunci nu se bărbiereşte singur. Iar dseă nu $e bărbiereşte singur, atunci &8 bărbiereşte singur,

La prima vedere. ghicitoarea din miezul paradoxului bărbierului pan uşor demtdnt f>ai un scenariu care paie să rezolve problema, devine, foarte rapid, contradictoriu. Simpla deşertare a ocupaţiei ţumul ,ᵀcare El bârblerefte pe cel care nu se bărbieresc singuri”} «te. de fapt, imposibilă din punct de **vedere fogic,din** moment ce bărbierul nu poate aparţine nici uneia din «ta două categorii, fără **a** M contrazice pe sine. Un am care să corespundă descrierii bărbierului nu poate efectiv exista [din punct de vedere logic).

ROLUL FILOSOFIEI ESTE ACELA OE A ÎNCEPE CJCEVA **ATÂTDE SIMPLU, ÎNCÂT SĂ NICI NU MERITE POMENIT SI Şi ÎNCHEIE CU CEVA ATÂT** DE PNUDOXM, ÎNCÂT NIMFNI **SÂ «U-L CREADĂ.**

Semnificaţia paradoxului bărbiei ului nu stă, de fapt, în conţinutul acestuia, d. în forma lui Lian punct de vedere structural, acest paradox este similar unuia mult mai important, supranumit paradoxul lui Russdl, care nu este despre săteni care merg]a bărbieri, ci despre muiţimi matematice fi conţinuturile lor. Acest paradox înrudit s-a dovedit mult mai greu de rezolvat şj nu c nimic exagerat în a spune că, în urmă cu un secol. se făcea chiar vinovat de subminarea matematicii.

cca 350 LHr.	cca 300

Forme de d'gunienljre ParjdcNh iDrrţilnr

PARADOBARBIERULUI

..Aceasta afirmaţie este falsa"'

Pro^n .i iiiit.ini'i 'Tin^i^^ii.crin? 5TJ1 a SIAI nmidonuHi hfi+nruk.i ţi n pnrcccx. ui‘u lurrnni fin re ni! ni ■/n gi În bara .iltnr înLrrrziin I – rinl.urd Hgiţofici Pnisi.:! ci pariiripsui rzil ni: ucrm cn nrnţt Fnl rintii aer i ,a nin: .n.fuhui . nim'51 .ir ■ nrgini!, H ■■;■.,,i|„ n. 711 c.i .'Hr, câne Filn'.nFj Epimjn d<F, crptgn rin nrc nu. ga 'ifiiini? ţJi ţr Fi ţjFimpf. r.S „l.nţ. prubprii mint’7fj’ :-;ir:■, 1 ■■ 1:: ■ r;:-l 1: :-ı:Jı-JCU‘i■:!.::■■ .. 1

nFirmniţip qţtc Fţlrf" ţpi r «irn cranii nFirmrrţjţ ţgLţţ rt^r.'.IrnLit. flţynp rstb-nil ar :J:: :il rinie fnlr.il. aKi.^r. •■■. i.h'vfli rfl hiriiJM-.. panici' N.irprms'iVitr-xin. şgt d«i rfcnjft flFirmgţii pţ n perh-ş 11 ungi Fm scrii .AFrunţ-n ilr pe p.irlxia ^n-nkii n fg Eţtg Friţr Iar pn p.iri.u 1 :::urJi p Fcu scrii ^Firnaţci r" pr nn~n:i ci 1. ilLi n fr>i nsti ndcvlraLâ’ârl.'i Fnmulntji. i:Fi—n::: .Ir în nr – p:;- nf! "ii .'ipnrji :>.:rip^:' dr I.'. r: cu'.i, nţn efi ric+xi grag fiii pnjndţKfi pn'ndnxul fnjmipdu ! pir ţi 'umplu. FIM cnnfi. nţ.i cum&u Încărcat uni

Fî nlf.fi vpnântfi ifiterEnpnLfi Efitri p.'imdnx.J L. iLnilhiw Arenl.ii implitâ rwţiunra de n^vntE .'luLiiinncn [care i.r dEscru ~-*t!* 1: e '"■sete], r:..rr. rifi'.ti „:: :r lii!i.lnr'i:: Lsrmtfn c:i; nn: i ~ iuţi 5 s ih.. c-v "ir: "rLrmlngirei [i:;în nu rt! dn'irnu pe ele ipi'iik!) cun u il.r _lur<;[1] ::■■;■■! ■ ::.! [l]:iiil. ..." c.iv.int. sr..rt Fire.ir:: l.r.-n-en c ::n i/i Tnl ^;i.. :.nl. n[1];.! eil ţj vfldnn, njvniiLi. .hrizim'ng'i:' ii'.l.i. r .i-inu -«'■.iTcIrijir'C:it:ii rn:!/! ‘■etnre 1 ujii nf.irci nu eisLc. ar dnefi ni 1 este, atunci enl.e Se pnrii ::i – Btstfi ncifinnci din F iyer H. Urfaidruki

Russell şi teoria mulţimifor HM de fnulţinie esu fimdamErisU în TTiatEHiatlcâ, pentru că de sunt cele mal simple obiecte care pot ii supuse certfitârlL Metoda rnaternatiCd presupune definirea UJIOE grupul isetunl de elemente care satisfac anumite criterii, cum arfi mulţrinea numerelDE narturale mai mare decât 1 sau mulţimea numsetar prime, ¡'omind de la aceste mulrţum, se pot realiia operaţii suplimentare, pnn care să fie deduse $i alte trăsătun ale elementelor muiţimilar. Din perspectivă filosofică, teoria mulţimilor a fost de mare interes, pentru câ EKimoaţterea faptului ci întreaga matematică (numete.

19D1 d.Hr. 1905

Regele Frtnţel ate chel

Paradoxul
bărbierul JI

Claritatea gândurilor

Argi.rr :nl.r:r. Filr.'înfiri. nint. aHnţrn, cnrnpliiicn y tjţbuir tjxpn<noti' r*i pisn ÎIP IT în Incnn, filase[4] [P]-rl.i: 1 Tipr .:-¿iţi p. ; ■ nai m: ■ "arat, i i ■ ■ :;i.ʳu ::::: nlnltKtuh :'ʳ .-K: -ir:r:-,-i. ;i iiiEurcn :;-l «i urmMfliţU ■ ir-juTiiîl!.:îl■ ■)i U Qi şi ftim .'ii m:i:TD şi vi n prinţr n ccpţ* rdn-rtr.S &nc& vi ::n part rh rugijljic ja::iilu i lr: CncheL sunt tjrr.j da urmint, vcrlL'ţ.1 dor i ix.-jiţi "jm ■ pr: J ::n oxpliritJilf lui Br'"[P]nnri Rjsr ■!! re ,37! /lur-iârul unei clase'

Wflinoa prt^ *pr?r.* L."u .1 (âpfitii .ii iir.lru.[1] umv n'aşji. I pţvrţţ'pwn pn an.sta ca fiind tuLtror ci.iseinr S'.TI'JOTB C1GLTCJ o'aLr Cni'Lirbid da membra afacastei cJaw fcrjnaMsrstS iMflcatfeste oprotratate rwnyM hrtwrtr rA-i.-i.'.'nr jirnrfţnp. ţi ny *ţi* r? şltpra flfbfpţ rr.iij.icica r·T?.îr·lnʳ m! c:.[1] ‘ .l .'nu'ţu T".. a rr JI ■■ !/'.■ c. i. r n n

grv ” .■ Tţi ff *n!!.A r.ta'iA . ^¡/i .".un BTŞ* fiiiCmr cinji r:u m .^incrj ni /isl.G?l. pţvwdţiife :■■ boia Ihd^li/li'ia tpnpiti flasfi rj *r* IŞEJW *Ş;* m ara priinbtf[1] di? p fi . atunci CiSnd :Y<! *dA n* r' r.'ifi ţi ric a fi d/mifi pentru dou# t/flsa C^n nu simi bm r'-.'lr prin urttviro. p definiţie inflprppaţiilţ p nijndqA\ji. mm c'irnc. i? twrrwii pric .tg.ci

rehţd, fiincţui n putea 5 iunriuJatâ exhaustiv ui mtenanij teonel mult! Jiulor a dus]a. ambiţia dc a fundamenta întreaga matematkâ pc temeiuri pur fogicc.

l-a începutul secolului XX. Gottlob Frige, matematician german, încerca sA definească aritmetica în termeni pur logjci. cu ajutora] taxfel mulţimilor La aceimnntarifSe presupunea că nu suttamdiţiipentru definirea mulţimilor. Problema. idcntificaTă de filosoful Hertrand Eusseil în 1MX se concentra asupra caracterului de autaapartenenţâ ai unei mulţimi. Unele clase se au pe ele insele drept mulţimi: de exemplu, mulţimea obiectelor matematice este ea însămi un obiect matematic. Altele sunt invers-de exemplu, mulţimea numerelor prime nu este ca bittţi un număr prim. Să ne gândim, anim, la mulţimea tuturor mulţimilor care nu sunt membre ale lor în sine. Această mulţime se cuprinde pe sine? Dacă da, atunci nu se cuprinde pe sine; iar daci nu se cuprinde pe

sine, atunci se cuprinde. Cu alte cînrtnte, faptul de a fi membru al acestei mulţimi depinde de a mi fi membru al acestei mulţimi.

UN OM OE ŞTIINŢĂ CU GREU S-AR PUTEA ÎNTÂLNI CU CEVA MAI PUŢIN DEMN DE DORIT DECÂT A-ţI VEDEA FUNDAŢIA NÂHUINDU-SE TOCMAI CÂND ŞI-A ÎNCHEIAT OPERA. AM FOST PUS ÎN ACEASTA POZIŢIE DE O SCRISOAREA DLUI BERTRAND RDSSELL EXACT CÂND LUCRAU EA MEA ERA APROAPE LA TIPAR.

Gotllub Frpjt, 19Q3

O contradicţie cât« poate de dură şi un paradox precum cel a] birbierului Cu toate acestea, spre deosebire de paradoxul bărbierului, nu e posibil să ranunţănila mulţimea cu pricina, cu siguranţă nu fără a produce o deficientă de neacopent în teoria mulţlmiior, aja cum era înţeleasă la acei moment.

Existenţa contradicţiei de La baza teoriei mulţimilor, expusă de paradoxul lui Kusseli, a arătat că defuuţia matematică ţi modul de tratare a mulţimilor erau vtclate tn mod fundamental. Dat fiind că orice enunţ poate ti demonstrat (în mod]ug.lcj în temeiul unei contradicţii, tragem, de ald, în mod dezastruos, concluzia că fiecare dovadă. deşi nu este neaparat invalidă n-ar putea fi dovedită ca validă. Matematica **a** trebuit, practic, să fie reconstruită **din** temciii. Soluţia a fost impunerea unor restricţii la principiile care guvernează apartenenţa la teoria mulţimilor. Russell nu doar că a expus problema, dar a fost unul dintre primii care a încercat să configureze o rezolvare şi, deşi poluţia Iul a avut doar un succes limitat, ba ajutat pe alţii s-ogâicasci pe cea corectă.

Idee de bază: dacă este, atunci nu este, iar dacă nu este, atunci este.

i Eroarea pariorului

Cu mwfB'a funffiorrând *la viteza* **mexinoi, MtmtyfF Carto prtvo spre crupier câncf acesta ¡începu şi dea to u parte jetoîuelE nudţhgâtoiw, Nici unul nu pprfaâe** *pe* **wriuFis rfrntre ultim eto mâini. preferând, msi degrdrâ. sa ftpcte □ imapinţ de anssctoto asupri jocului, Dar an deseori dirr CE în** *ce mii* **nemţi pa ctosiirâ ce tiito a CBiut tuf mai mult** *pe* **ro?d ■ de cinci ori la rW deja. N-au mai putut ^lepls,,** *Jre* **se participi ca ii cotigi", Se flândiri iară prea multe urigiculitatE-,**

... Cind ajţrnrcră să-şi plaseie jctcmncJe, Monty w gă ndî ■

„Cinci TOfii ia rând cJu aed că ar putea fi şase, Ce şanse .ir fi să făt şase. după J(ţg]!epr.ob6bi2ităţilDrMnzni ar trebui sâ iasă o neagră.'''

fn acelaşi moment, Carto seglndj;

„ Uhiţ roşuto sunf pe iraJ. De data asta nu mai greşesc Va fi iot roşur”

„Elen ne vapius. Nu se mai faipajturt^spuEcenjpjeruJ.

Aşadar, cine **Î** jn ai probabil să ciştigc? Mnn ty sau Carie"' Răspunsul: Carie sau. probabil, nici unul. Sigur tei amândoi, împreună cu milioane de alti oameni, de-a lungul istonet {au tosl găsite zărim dataiid ±n anul 275Q i.Hi.J. se fae vLriwaţLdeaşa-ztsa eroare a panerului (sau eroarea Monte CirloJ.

cta 2750 î.Hr	**195Bd.H**
Eraurea	Ddrrra pi ranirrului

Nu poţi bate casa!

o di: cnmro mi în mod □iieiniJit. o unim iii IrnilJi num tJi.. TI.LI ^riniir'. ţpre ţnniniFirăi Tripl... rA sorţii n:. -t, de chiri t.ţnr înd inaţi în ᶠnvcnri ■: băncii Do KffimpV ¡a njlsto erats un loc [î-EL>rapa] MU -icijfi [Tn Stfftaie Unite) cane rx, e nti rc^i; -în III OM. ;r;i.-i:: îhctt şmwte d<i ;i r.jţl. -j-n c.i yr. ni.mir rc.;i i r.ru.i iţKjry $$ fii- mm irm: du 1 l.i y 3n aţwnennn ■& dţnjiţEEi ş uliu fwngL r.'l. ijr₇' -,r: ;:.m ti;sţ iirrco I ehiinci ! :i: ■ ' hi _ ..cili.:: -MIIJI O ;i un JLF.V nr :n;: v ::..--'l siîhvinpi LinaoritiDrKa.pl termun kilft

. I **\ 1 . L**

În mari novitiibd, h.irr-n vn «ţi >1 avnrttfl

Raţionamentul grept pe rare EB intemoluâ eroarea parlnrului esle minimal iluvlrel d« povefîEB amiriui rare asta prinţ ducând o bembâ la un avion. Rutait ti existe a bomba la bordul unul »vlun SLJIIl destul dc mici[11], a explicai el poliției. h&ândlU-

„TiOtiulr £3 rhiijru" Mont? anr dreptate când spune că cinci raţii Ea rând a un luau neobişnuit; probabilitatea (dacă vom calcula cinstit, ignorând una sau cele douâ poziţii veni fâiâ vaioarel e de 1 la 32; iar şansele sa vină şase la rând sun: chiar mai raid, de 1 la 64. Dar aceste procente se aplică doar la începutul jocului, înainte ca ruleta să fi fost rotită vreodată Problema cu raţionamentul lui Monty stă în faptul câ acele cinci mişcări au avut dqa ioc şi nu mai influenţează în rad un fel şansele ca următorul număr să fie tot roşu. Probabilitatea **ca** acesta **să** fie tot roşu este cea obişnuită, de 1 din 2 sau W:50. Boţile de ruletă, la h] ca monedele, ca barurile sau ca bilele de Lotene. nu JU Memorie şi, prin mcnu«ᵣ nu-ţi put aminti ce s-a întâmplat **înainte:** improbabilltatea oricimt eveniment sau a oricărei secvenţe de evenimente

1961

feot 11 !r :■ j i Lil j j cunoaşterii

Când eşti într-o loterie, gândeşte-te bine...

r.în i:r. nijTiriT; ■: . .1

nn Io li'nd la bUri# naţio nplIP „zii" lin 1 CCC ZlDD CCC fiOO (.idrfl ?D0 rh! -r. Orini rin "■-Lijr-: Nu II :■;<! n' în r:ll .ir \ᶠ i r,.u ■■ i fi . 'iTi ni-i:.lli;. I. rn s,1 ilngi xnrl. rz:rlr;: ;i nuni" ■ ra silpLilmirn trac u ti Prntjpbil nu : ii TI.. I. iˉ:!i: ni nahuit diuii.il. riad u . iii?-i!

EROARFötfUÖRUL UI

□nrnrc nl tu yniici nuiTi" ■■ Aresta nʲitn un nit rixunplij dn cri'rvre zi pwinru >■ cdnhrt Ctt u Fost ţitrns un jnt dc r unor::. al FRJ nm ţj-irir.n [ici I-IHI fniCj i"ci rnai "-iun de B Fi SaLrtrt dn hflu dectt Ofitart şi*, sul de r...T""i un "i.. ■ nu -.i:!-l . ■' 1 nilin.: ■■■: 11 A',.iîlur pi nt-u tu cionti ‘"‘n-pc.'l drjcfl nnl.c mi hr,,. n.ijcnrr smlaşi set. .la nurii ir[1] – fir-etnm sjptâmini r:hi şij În nr-T ::4i. nu pMişţjj – Ci ti " 'rmnţi . ,i ʳc rlr hir r ţr peteci tiflpn n gmrzu! ti grile: na cin sA giiinniit:it n nînnnrli

(presupunând câ sunt întâmplătoare ţi independentej nu are nimic de-a face cu probabilitatea unui eveniment viitor. Eâ crezi altfel inseamni sa cazi pradă eronl panerului.

„iHostl e i!i- **val!'J** Aşadar. Carii? g&rul^te mai bkneî Pratrabll d nu. La fel ca Monty.ţi d încearcă sâ prevadă probabilitatea unui eveniment viitor plecând de la factori care nu au idei o Legătură cu ca. [ar dacă evenimentele petrecute anterior sunt, intr-adevăr, aleatorii, atunci ţi el este victima erorii pariorulu!. Dar această eroare se raportează doar la rezultate care îimt realmente independente. Dacă un cal câştigă patru fiirsc la rând, areaîti ar putea fi u dovadă suficient de bună că o va câştiga jipt aducea. Dacă o monedă cade cap de douăzeci de ori]a rând, există motive întemeiate pentru a infera că moneda erte măsluită, mai degrabă decât să credem că un eveniment alat de rar a avut loc din pură inlămplaie. En aceiaşi fel, dacă ro^ul pică de patru an la rând, ar putea fi un indiciu că ruleta este măsluită sau defectă. Cu toate acestea, deţi asta nue imposibil, patru roşu 1* rând pică rar şi faptul în sine nu constituie un temei suficient pentru a susţine diojule pe val. în absenţa unor dovezi suplimentare, Caria nu raţioncsrâ cu nimic mai bi nc decât Monty.

MÂ SI MI CI UNUL CARE FUGE MEREU DE LEGEA NUMERELOR MEDII.

BiHMaukzin.l^S

Legea medierii

I egiîii nr:J ::n este, pdtoBon, irtytjpilJ n ”! gi'irdin-i munţii n panerului Ar::-ml.:! ■”:r-^.'ir: cil în

unr.. r'itBn'[u] pmhnbii rfl ADa*^ "1V ■■OiMfi e aparat mutt n*ai rar Ip ţrrcut (s<i. dirsch vii, : s'c IT:II i ::nihi.:: i icnrâ în viitnr dn:1 nnSnjl. .T. ? ;■ ■ ; i tretijtJ "tinkirm Kcatui rn^i^-amant para mtu pmbabil ci lucfljfi B M: nrlhilibrn ne livmi'i- IUIYJ

AK-.-ir:^ n n::r!'!jC!- cgi g-rţiţi! sr hn/rarii 'n prrtr pr : mrUiriinrn r.. nlki Irr ■■ !;tn!.-!;tjri> Itîgr.i " .n- n'b-nar A::enr ,i lusţinr cil iin:.l -irur... :? rrnr.! :::'i :iu !/i ::n runfir mic nr nr ift r-;x.nt!n ¡ii ;■ i:■■ nn, ai.trista un avni: Lr"cinl..i nil i nc.l □ r- "gurii pori.■ i" L" uri prut car:[1] drvnz.1 ::nri[r] ■ !■ ir:: :li: iz i-n ::.!i i " nridr:'. [u]d-a 5. dedata u vi.'rn uii/'ca da un flupiar[1] raft datiri sâ zicem de 1 JJD di: nn nltinr n pnrl.iî un .ivra Irnc — i i du rii.Tii!.- dr nr na, nprz~i.it dn v ilnnrca "• -hi- ::în i'itc 5CC Cu c ât r T U mpri r<irr firul ds ţifuficdrţ cu atât n p-'iH.i! vii igţi aj r/vnciin[1] fna| r.D'crintrt dr vnlnmsEi rrzriiB Auzc-ir, 'ntr n '.tin dn ■■!■.■i-|■||■|l■|■.!x! r.i primai. L:i'.■ ■ cgn ii, entn rxLCUili iitur^ri'u □ ' un" ■ '.'i cui :■■■■" i' .'Ini :■ r ! nLr i!Kt mi. i .uFninnt dr TJI' TnU.7, or:i!.ir/i lirjt! il.ht.i'r.irii r.. am ucid .'ir...r-rţi prrihim *Jiţudpaparte a FînrÎrui 1 :vd" ■'■zn[1-] i p:i-r- un I>T" T: T r/T'/.-nl. iii. nrri '.cin : j-T-irl r., vri'jn durn Tir-: r-Turcr y -.i rm.'intă :itn d<: .1 corecta vitnn ric/ccl: lihni nnl.r 'nr Aţadii" pLinrul n.. un gPr . mr r. m:: pn g^std lia

Idee de bază: împotriva sortii

3 Paradoxul soriţilor

Imagi^ţi-vă (dacă nu cumva chiar aţa stau lucrurile în realitate) că aveţi mult păr pe cap. Aceasta înseamnă că aveţi apraximativ IOD 000 de fire do păr. Acum, smulgeţi unul dintre ele Sunteţi chel? Desigur ci nu, Un fir de păr, în sine, nu contează. 93 909 de lire înseamnă că mai avaţi o grămadă de păr.

Am putea ii, desigur. cu toţii de acord că, ir. razul în rare nu sunteţi ehei, să aveţi ru un fu de pâr mai puţin nu vi va face cheL Şi, cu toate acestea, dacă veţi mai scoate unul, ţi tncâ unul, şi încă unul_ în cele din urmă, veţi rămâne fără nid un fir de păi, iar asta duce., indubitabil. La chelie. Aşadar, puteţi trece de la starea în cate nu sunteţi deloc chei]a starea în care sunteţi total chei. pnntr-o seric de păţi mărutiţi rate, luaţi singular, nu u putea produce o schimbare senoasă. Aşadar, când s-a produs schimbarea?

Aceasta este o versiune a unui paradox celebru, atribuit, de regulă, filosofului grec Hubulide din Milei, cunoscut sub numele de paradoxul sonţiior. „Sorit" este un termen care vine din grecescul soros. care înseamnă „grămadă', versiunea originală a paradoxului implicând o grămadă di nisip Exprimat **în** termeni aditivi iadlţia firelor de nisip], argumentul arată astfel:

Un grăunte de nisip nu formează a grămada

bacă un grăunte nu formează o grămadă, atunci două fuc de nisip nu formează o grămadă.

cea 350 î.Hr. cca 300 î.Hr. 1301 d.Hr.

larme de P.irjdDxu Pjrjdtwul

PARADOSC&RIŢILOR

Dacă două fire de nisip nu formează Q grămădi, nici trei fire nu formează.

gitot aşa, piriicirid.-'l

Dacă 99 999 de fire de nisip nu formează 0 grămadă, atunci nici 100 000 nu formează una.

Dea 100 000 de fire de nisip nu fac o grămadă.

Dar nimeni nu ac accepta o astfel de concluzie. Aşadar, ce nu e cum trebuie?

PfoblEÎ1I3 caracterului Mag în faţa unei cancluzit Implacabile de acest fel, este nevoie să privim oi atenţie argumentul care a produs-o Este cm greşit în premise sau în felul în care se desfăşoară argumentarea? De fapt, în ciuda vechimii sale considerab'.le, nu există încă un consens legat de cum ar trebui rezolvat acest paradox.

O cale ar fi aceea de a susţine, aşa cum au făcut unii, 4 există un punct din care faptul de a adăuga căte un **fir de** nisip inccpc să conteze, că există un

Logica terminala

F .irrh'rjrr: r.nrn HIJ ■ a put. lÎPO d0 wiiul itir şi.-t. în gaParţl posibili da rPi>'x:rlLii:« paradoxul soirilor Ajrnibcitil raţioncojii Ih mod tfcJat

p i'ij':" 1.1..' ..i·Tr-ilîx:;T’ ■■’! ţg.irfl ru mi uc ■ :n└ fjupii t:r n nni:it.

Fnpt fijnăhoRil trţţj :n. rzcnnhzi:! dr? I.ip rinntii: oft .n.ri urmitoţrcip do dupll nu rod vfl ■!. :: ■Şi aţii noi dppnmi, dat, din prt:al i -u I:: i-· ■■ Putini[1] , iidnvflr CLTH că n srcurft ugnrft nu tr vo urzi"!! i mp : <! ..n ciiiT.J <:■’ ţ-j ln :'..T.o V;J "npn.z—.,i parl-n

'uiriâtcr: o VILUJI-S ă Iu F-lJi

Logica vagă

I t:ijri t-ariiţ.i:?" fii fir.tf: :r,"ilt:nl.íi. uiirii sunt primise ö irctiui \i.ilm rir ndi'vJir "ti cmprriţfl 1.-tihnii[1] ■ i ʳ<'m !■ :■ ivib-ninr Tnisfl Dur Cflrnctjfy yţifl nl m; '.nr ţermen :::im (prr în niv"idtixul hnţilpr rif r, .1 ■ irigi i: ;!: priM Tiim rincii ::-.il ■ :cjii v r nnf.i <:c :: □.iprifirte ihtTîDQB bngitya ţi ■rzon'p:li ixil.nhn p limhqjukji -AT.III¯;:

! Iiijinii voqj n fort petru prima o.ir.a ilnjrall.nţji :i:: rtrirnixjn.:- jl IcLfi Ziriiih pi .....un .virril ■■ în :.'r: > i ţic-.irlni: dr nnrvV *.rlr-.ˈii■■ jl i iz pnvi'"cn un cnnl.nuunrr BbrvSraL {1; ţ l;. s (ű] i.ţufnr ■! |n:pn/'ii r:::i:nsta >i .liJr.îi'.il.L i :i;i ::.ir! i'iLit r.n an., rr ıı pi.ţ;-! fldiujrrti ::<:.if.n fi roprţjffitţti CV n-:ivflrmJi pnff v ilnure.i ci<! i'[1] R 7 f-i'ra pm arr-r.i cir D ? A::cml. tip du IngirJi a fart.>. pârtie, .nr în[inʳtwit 'r ctiiruLftrit! nrrvincl înl.i n-i -ıı :■:! ."i (IA1 în car:: sisLev:'.'! . ■'■nliqrn'.n' dn r.c-ˈLro Lnchuirri Fr "ispuʳzlitz:an'prˈf'Lu mprcir. ruc ţi ri.i.jnLülc! limhiţjuâji Naturali

riiuniT **exact** de **fire** de nisip după caie o ndri-giâmjdă devine o grămadă. Dacă Ejdstâ a asemenea limită, în mod evident tiu ;tim care este ji, oncare ar ti numărul pe care **t-am** stabili, **va** părea cum nu se poate **mai** arbitai. E'utem spune că 10G1 de fire de nisip alcătuiesc o grămadă, iar 999 nuf A susţine aşi ceva chiar nu se potriveşte cujudeiata sau cu intuiţiile noastre obişnuite.

PE MĂSURA CE APARE COMPLEXITATE ENUNŢURILE PRECISE ÎS PIERD SEMNIFICAŢIA. IAR ENUNŢURILE CU SEMNIFICAŢI PIERD PRECIZII

Lalfi Zjdsh, 1965

D cale mai promiţătoare este aceea de a analiza cu mat mare atenţie premisele argumentului; idcca că procesul cumulativ **pnn care** o ncn grămadă devine u grămadă poate fi tratată, plenar şi în mod reducţionlst, prin referire la o serie de adaosuri mici de tiistp. în mod evident, aceşti paşi sunt posibili dar, **la fel de** evident, nu sunt singurii **caic** compun procesul global de constituire a grămezii.

Analiza aceasta eronată nu reuşeşte să surprindă ideea că trecerea de la non-grămadă la grămadă este un Hmttnuurn şiₚ de aceea, nu există un moment anume la care să putem zice că are Loc schimbarea (pentru probleme similare privind caracterul vag. vezi p. 87). Aceasta ne spune,

în schimb,

NU EXISTĂ ADEVĂRURI INTEGRALE TOATE AD EVĂRU R ILÉ SUNT JUHĂTĂJI DE ADEVĂR A ÎNCERCA SÍ LE VEDEM CA PE ADEVĂRURI INTEGRALE E DEVASTATOR.

Alfréd Ntwlh 'A'+i itrhrad, 1953

ceva despre întreaga darii de termeni dnna li st aplici paradoxul scriţUQi: nu doar „grămadă* sau j:he]", îl, de asemenea. „înalt", „bogat", „gjas" SL nenumăraţi altit. T&ts acepti termeni simt în mod fundamental vagi fără şi Existe o linie clară de demarcaţie care să-l separe de situaţiile opuse scund, sărac, slabctc.

u caruednţă importantă a acestui fapt este aceea că există întotdeauna cazuiL-iinută Ea care termenii nu se apiică în mod clar. Astfel, deşt exista oameni care sunt, în mod evident, chei ţi alţii care nu sunt, există ţi mulţi situaţi la mijloc, care ar putea fi. în funcţie dc context fi de circumstanţei consideraţi când intr-un fel când intr-altul.

Conceptul dc ,vag" sugerează că logica clasică trebuie revizuită, dacă vrea să surprindă toate nuanţele limbajului natural ík aceea a existat a tendinţă de a construi Jogid vagi ţi plurivalente (vezi caseta).

Idee de bază: câte fire de nisip alcătuiesc o grămadă?

Regelfranţei estechel

Sa presupunem că spun: ..Regele Frântei este chel[11]. S-ar putea să par un ins ram ţicnii sau măcar ca prost informat. Dar putem spune că acest enunţ este fals? Pacă este fals. atunci asta înseamnă (conform unei Fagi a logicii, ioarte hi ne stabilite) că opusul lui (..Regele Franţei nu este thir) este adevărat Dar nici asta nu sună foarte bine. Sau poale că aceste enunţuri nu sunt nici adevărate, nici false - sunt doar nonsensuri. Şi, cu toate acestea, deţi sună straniu, nu putem spune că nu înseamnă nimic.

Chiar iţi bat capul filosofii cu asemenea ctiestmni? Astfel de cazuri **veţi** spune, sunt exemple despre cum să te scarpini când nu te mănâncă. Adevărul este că ei realmente iţi bat capul cu asta: în ultima sută de aru, mai multe creleie de filosofi, cât se poate de datate, s-au concentrat ăfiupit problemei regetui Franţei. deşi ţara este republică de mai bine dc două secole. Această problemă şi altele similare au trezit interesul filosofului Bertrand KussaLL care a propus aţa-zlsa „teorie a **descnpţiikir",** intr-un articol din 1M5$_P$ intitulat „Despre denotaţie". Această teorie, la fel ca altele elaborata de filosofii dc limbă engleză la începutul secolului **XX,** susţine că analiza atentă a limbajului şi a logicii folosite este cea **mai** sigură cale poate singura – de a ajunge la cunoaşterea lumii ee poate fi înfăţişată prin intermediul acelui limba].

Ddllî Chestiuni spinsase Elementuî central, **în** teoria descripţiilor. il constituie o catcgone de sintagme numite descripţii definite-„primul cm pe

roa 150 îHr. ccaSOOÎ.Hr. 107Bd.Hr.

Forme de	P.ir.idoKh	A'gun-erlu anta agit

ASTFEL, PROPOZIŢIA TATĂL LUI CAROL AL Il-LEA AFOSTEXECUTATDEVmENU ESTE ÎPÎTOTOEAUNA FALS DESPRE X CA X L-A CONCEPU PE CAHOL AL Il-LEA ţl Ci X A FOST EXECUTAT, IAR JACÂ -¥ L-A CONCEPUT PE CAROL AL Il-LEA, ATUNCI ¥ ESTE IDENTIC CU X*

Erie eiiirisri, daca slat să te gândiţtL.

Sertrjnd Stuiell, 19#

Lună", jrel mai mic numii pnm[x], „cel mai înalt munte din lume'[l], „actuala regină. **a** Marţi fcltanil'. în termeni ¿latnaticaU. enunţurile **în** care apar astfel de formulări – de exemplu, ..Brlrmil om pe Lună a fort american" – sunt simtlaic propoziţiilor de tip subicrt-prcdtcait, cum ai fi „Ncil Armrtrong este americatT. En cea da-a doua propoziţie, JÎeU Aniutrang" este un nume propriu referenţial, în sensul d se referi sau denoţi un obiect anume (în cazul de faţă, o fiinţă umană căreia U este atribuită o anumită proprietate işi anume, aceea de a ii american}. En duda asemănăm superficiale tu numele proprii, există un număr de probleme care apar, dacă tratăm descripţiile definite ca expresii referenţiale. A ofen o soluţie pentru probleme de acert tip a fost una dintre motlvaţule lucrării Iul iussell din 1905. Cele două probleme pe cate **le** -a. vizat el sunt următoarele:

1901

ParjdDKul bârbierulji

1905

Regele Gândacul c Fiinţei Hte chel

I **ENUNTURILE INFORMATIVE OE IDENTITATE**

Daci **A** şi B sunt identice, orice proprietate a tui A este o proprietate i Iul **B,** iar A poate fi înlocuit cu B în once enunţ care il conţine, fără a afecta valoarea dc adevăr sau de nonadevăr a enunţului. DKI să vedem- Grorgc al flPlea **a** vrut să ftia dacă Sorit este autorul Iul lAWriy, aşadar Gccrgc al W-Ita voia, de fapt, să ştie dacăScott este Sortt Totuşi, nu asta părea să fie ceea re voia cu adevărat să ştie Propoziţia .TScott este autorul lui Wăvnfy[1]'este informativă în **ah fel** decât „Sărit eate 5cott[u]

Anguasă existenţială

Multe c!.'!-;rn-ţ rit’Fmihn nu mr sr "H -,-n.:ui nmin Ar t.Ful, rin □umplu, sí *i* Q’n ’îl urrr i.l ıFTTIíTI „CDI nai mii: r.n C – pnn ri!J’..i’Aar e itr i: gu".-;- 1. □□:>-iriliLji.r riî ¡pui cri un n>. qHiţtâ Aur.;: Kh vi: finzfi nu u 'ipunu câ jn lui:-;: fl-q r> nt.'i mi iii;.': ti :■<:"■ .:.iir:ţ.ii n<. .nnlra'- dr cötr Au: ■> : ;::c!il.nr p-::pcviţii arata -TIíÎ lir i ■■■zri: ■ intatwc gi i înnr FSri ■ .¡i ni: cj:: ::'i li un fl'iiipi ii nnn&Lʳ,*i un Ehirjoj -nrl..;ʳ,ʳir. pʳnr..’n i:."iijlr: ii’i:■ʳ;¹1: Ci: rr ; npnrtnnL cnnţmLh □! nrr’·.Lⱼ hogn, CSLH, iii : jur C-niidriu Nrn ..”-surlD nuiiimLt! .ilr ■■¡Tjur-ti’i’.ului Q—.ci'iiyi: Eíi^t e<piiM da o flnallzâ rusea «*3 (yezl p SfiD)

2. PĂSTRAREA LEGILOR LOGICII

Conform principului noncintratfjcţtej (una dintre cegile dade* ale logicii), daca propoziţia ^A este B" este falsă, atunci propoziţia ,A nu este B" trebuie sa fie adevărată. Aşadar, dacă propoziţia .Regele franţei este chel” e falsă (cum jt pare, de altfel, fiind rostită tn secolul KXJ'I, atunci propoziţia „Kegele franţei nu este chel” trebuie să de adevărată. Dar şl această propoziţie pare falsă Daci atât un enunţ, cât şk negaţia lui sunt, deopotrivă, false, logica parc subminată total.

Poluţia Im Rus SEII Soluţiatuturor acestor parad-mcuii, în viziunea lui Itussell, era aceea de a nu mat trata descripţiile ca şi cum ar fi expresii referenţiale. Aparenţele pot ii inşelătoare: deşi variatele exemple date până acum au forma gramaticală a unor structuri do tip subiect - predicat, nu au forma hr logică; forma logică este acera care trebuie să determine dacă propoziţiile sunt adevărate sau false şi ce inferenţe putem extrage dinele

Renunţând la modelul referenţial de tip subiect-predicat, kussell propune ca propoziţiile conţinând descripţii să fie tratate ca propoziţii cuantificate existenţial". Astfel conform analizei sale, o propoziţie având forma generală „F este Gᵘ poate fi despărţită în trei afirmaţii principale- ^există un F, „nu mai mult de un lucru este F ţi „dacă ceva este Fₚ afund este G". holosind acest tip de analiză, Russell risipeşte cu repeziciune misterele care învăluie capetele incoronate ale Europei:

DACA AM ENUMERAT LUCRURILE CARE SUWT CHELE Ş(APUI PE CELE CARE NU SUNT CHELE, NU AR TREBUI SĂ-L GĂSIM PE ACTUALUL REGE AL FRANJEI PE NICI UNA DIN LISTE. HEGELIÉ NU, CARDRA LE PLAC SINTEZELE, VOR CONCLUZIONA, PROBABIL, ti PURTA 0 PERUCI

Beri rând fltflirtl, 190S

1. „Scott Ai* autóiul lui HtavEifey" n fi analizat! astfel: „Există a entitate ţi numai una, astfel încât această entitate este autorul Iul WavcTlcy fi această entitate este Scott". În Inad dar, una e ca regele George al IV-lea sâse întrebe dacă acest enunţ este adevărat; ţi cu totul altceva tă se întrebe cu privire La enunţul de identitate implicat de módéiul refEienţial.

2. „Actualul rege al Fiinţei este chelᵘ devine, în analiza lui RusscIL ..Există o entitate astfel încât doar ca este, în acest moment, regele Franţei Iar această entitate este cheală* Acest enunţ Kte fals. Negaţia Iul nu este- „Actualul rege al Franţei nu este chel" (care e, de asemenea, falsă), ei: „Nu există o entitate Ln BÜH care să fie acum regele franţei ţi, toted atâ, cheală" Această propoziţie c adevărată, astfel încât principiul noncontiadicţiei se menţine.

Idee de bază: limbaj şi logică

3 2 Gândacul dincutie

„Să p[illegible]pmm că toată lumea ar avea o cutie cu trere în ea; vom numi acest lucru ■ gândac-. Nimeni nu se poate uita în cutia altcuiva şi fiecare re şti ce este acda un gândac doar uilăndu-se la gândacul aătL Nu e. însă, deloc euclus ca o persoană să aibă altceva în cutia sa. Sau ca hicrul în sirio să fie mereu altul. Şi dacă termenul -gândac are un sens al său în limbajul nanienilor? în acest caz, n-ar fî folosit pentru a denumi un lucru, lucrul din cutie nu se încadrează deloc în jocul de limbaj; nici măcar sub denumirea lui de cere< întrucât cutie punte sii fie şj Qcală,.. neutrelhănd orice, până la urmă.[1]'

Ce vrei să spui când spui ..durere''i Brie evident, ai putea argumenta tu, că te referi li o «naţie particulari la una djntre nenumăratele tale trâin subiective Dar filosoful ludwig Wittgcnrtcin, austriac de origine, spune ci nu este – pi. Intr-adevăr, nici nu poate fi – aşa cum susţii încearcă să explice de ce, prin analogie cu gândacul din cutie. Gândiţi-vă la interiorul vcrŢtm ca la o cutie ţi numiţi ʟ.gândac" ance s-ar afla în el. Fiecare arc o cutie, dar nu puteţi privi niciodată decât în propria curie, nicicând în 3 altora. Fiecare va folosi cuvântul „gândac" atuna când vorbeşti despre propria cutie, dar este perfect posibil ca aceste cutii, în sine, să conţină lucruri diferite sau să nu conţină nimic. Prin „gândac", oamenii înţeleg, pur şi simplu, ceea ce este în cutie, conţinutul fiind, insa de fapt, irelevant – el nu are nimic de-a face cu semnificaţia; gândacul însuşi, once ar fi, „nu poate fi luat în considerare”. Atunci când vc-ibim despre cc sc află în Interiorul nostru, folosim un limbaj

cca 375 î.Hr. raa 350 î.Hr. 1690 d.Hf.

Ce este dflj?	Torniede j'gunienijre[1]	Vălul percepţiei

învăţat printr-un discurs public şi guvernat de legi publice; senzaţiile interioare, subiective, care nu sunt accesibile celorlalţi, nu au nici un rol raportat La această activitate esenţialmente publică; orice ar presupune aceste senzaţii. **ele nu** au nici o legătură cu semnificaţia unor cuvinte precum ^durere".

LUAJ1 CAPE PROPOZIŢIA INSTRUMENTUL ACESTEIA CA PE URUZAREA IUL

UAVI WITTGENSTEIN 1953

Arguni-:ˈlttfl limbii priuatB Imaginea gândacului din cutie este propusă de Wittgcnstcin la finalul unuia dintre eelc **mat** faimoase argumente ale secolului **XX:** asa-nu mitul argument **„al** limbii private'[1]. înainte de Wlttgenstein, viziunea cea **mal** comună era aceea că cuvintele iţi capătă semnificaţia prin faptul ci reprezintă diverse lucruri din lume. Cuvintele sunt „denotative": ele sunt, practic, nume sau etichete anexate lucrurilor exterioare, în cazul senzaţiilor, cum este durerea (sau, cel puţin, ip spune teoria], procesul de etichetare se realizează prtntr-un tip anume de introspecţie, în care o experienţă sau un eveniment mental particular se asociază cu un cuvânt anume. Totuşi pentru filosofi precum Descartes sau Locke.care au urmat „calea Ideilor'' (vezi p. 12), conform căreia toate contactele noastre cu lumea sunt mediate de reprezentări interne sau de „idei", semnificaţia întregului limba] trebuie să fie, în cele din urmă, dependentă dc **un** proces **Intern pnn** care fiecare cuvânt cate **legat** de **un** obiect mental. Scopul argumentului Limbajului privat este acela de a nega că în această manieră **şi-ar** dobândi sensul cuvintele.

Să zicem (ne invită Wittgenstein să ne imaginăm) că ne hotărâm să inreglstrăm fiecare mod în care apare o senzaţie, notând în jurnal Litera S. unde S înseamnă „această senzaţie, pe care o am acum" **Cum** veţi şti, data următoare când apare senzaţia, că aţi aplicat .semnul corectă îinguml lucru care a făcut, **în** primă fază semnificarea corectă a fost decizia personală ca lucrurile să stea în acel fol: iar ceea ce n face semnificarea corectă data următoare **va** fi din nou decizia, dar **dm** acel moment. Cu alte cuvinte, poţi

Î905 **1953**

Bige'ţj F’jrlei nts ihsi Cjndjcul cmc.j! e

Ajută musca să iasă din sticlii

Cer"/: cint.: ■ irji. ʳu "¡..¡iui im ’A'il.l.Ţp::"'¡L.’iri:: ivud hn::.jjL. [irw. : i cu rr: ilt grgniţţlg filwpfl ˙i

LOGKSÍNTELES

■1 ı

Th-jLilih în pnmn pgrtp n r,ncnlu:-.,i XX lunbqul mpr;- *7n?.ᶠ*.n prngmppnţa nuü.cr Fiic^nFi -!.njr::k. pniiupiini'.'i cfi Imrtrin ilij- ţlcberffi rii lirtiitnlc pungpf^drii . Cfind nu pulr-ri wirtji dmüpm crwn mai brra ijiram', aţa pr Fi ţpuş tâninjl Witţgcristcr. Aţiikir. □ rh.rrhîi' ; m^nʳÓ '■■ r ''iar r ni'-"' Ft'i. în mm ..:m l ■nhijij! c prcriuF n -1" ::.-ir! miTjgrft în rFi'-a FmnFir cn înLr¹ j . D Fnl dr sttTmifirftt,'-'. triţS. p Fpşt impartul ^rijrilnr lui Withgwisttn jwupiu irljhilui p nntndn: Fi owFw limtM cl rihnnFn mcnnrnîl rinn, în c:nu rr.i- nmi p.irtr?, r.rnnl.n.ii'j'l dţFwţtu^S. plncfind rin în friţclrgiirw graşiUj 3 nift.Lini limba juL ijn˙:: "■¡ii nR:-".!ˑ.íˈj lini.îi în'?iii ::c di: illeni"'irii.i. hmhn;. ..i pnv*t Filr^nnfii. mrinn r riou JTBB nwrr impgrtpiţ.'j ■inunihnr Forma ilr ¡wtţjrgs rum ⁿu mnl sufigifllllt* pvntrv ui. Z.VTIB l"nha:.Jui n ¡■■¡/¡rii;: junilii ¡Mizm!'! "■■;■ Aocpt.i. pur ţ :■ ¡; n.. nh';nu L ■ ni'"'!ʳ. /¡vi: ţ 'iii 'jânrir.is! ■? i::i'i'.i"x" rii-nl."¹. :i i/n ; : ■;■ m;: h'm |imt:iiiri' i: i ri : lins sr; p.'. i" ::.if:,'i ¿ICI : i. : ::í.1ííIJ : i I" riizcilvn Di? Fnpî.. ni prgcpirj mu pr::::lnm<i pnnl.r,, ni ir.^iţ ir :;'i!. .lintiiij:. pir'iert în winr/"^' .'JF.T.Il UI ■v'/Lgr¹"" ■ " i ;i.i- '!■. ; «/■i tfrnpir; pr – F^nF.i:. , n:iti :ir.i Fik'nnFu. spune i'i Fnlns nd o Tinşi-n ţcuDnUi. nuntea nţtţ mufbn hlocnl.i? inlˑ.ʳ : sLclîi Mi!:;imr;i lu era OCEEO iir .ii !■■ t4tl nu iii', prin ; ::T; ! 4 IH ;^ nFiirfi"

dedde ce-ţi placi; daci scmnificajca pare în regulă, atunci este în regulă. Aceasta înseamnă insă ca ju putem aboida CUCLCUHI acest »În regulă»„. Nu există „ciiteriu ertertor al oraclLtudinli'', amdmtaiqd WltigeiiAein, există doar standardul leprcj-cntat de experienţa perscnală, subiectivă, a cuiva. Este ca şi cum cineva ai spune: „Dar eu ptsu. cât sunt de ¡nalt! Uite, pun mana deasupra capului ţi am dcradal" CUn moment ce nu există o calc riearbitraiă pentru a şti dacă un semn este aplicat corect: sau nu, respectivul semn nu poate avea vreun înţeles; iar o limbă făcută din astfel de semne ic limbă pnvatâ|i ar ü lipsită de sens, neînţeleasă nici măcar de cel care-o voibese.

Semnificaţie prin utilizare Aşadar, cuvintele nu-şi primesc şi ruci nu-şi pot pruni semnificaţia în felul în care susţine modelul procesului intenorcă

s-ar întâmpla. Cum isi capătă ele, atunci, sensul? Ca o consecinţă firească, după ce demonstrează ImporibdlHatea ⁝ mbajelor private, Wittgenstcin insistă asupra necesităţii Limbajului public, în rare cuvintele iţi primesc semnificaţia efectiv „în vâltoarea vieţii". Departe de a fi un mister insondabil ascuns în noi. sensul limbajului este dc găsit, mai degrabă. La suprafaţă, în detabile utilizării lui.

DACĂ LEIlI AR Pina VORBI, «ü L-ÍM ÎKJELEGE.

E greşit să presupunem că trebuie să descopenm uzul şi scopul limbajului pi, după aceea, să dăm la ivealä – ca pc un fapt suplimentar – semnificaţia lui. Sensul e li.dA'ljj W L'.ytiiilpin, 19 5J stabilit de utilizatorii limbajului, împreună: când se pun de acord asupra semnificaţiei unul cuvânt, el se pun de acord, de fapt, asupra utilizării lui Limbajul este public, profund întreţesut în pânza vieţilor pc care oamenii le duc cu toţii laolaltă. A împărtăşi un limbaj intre noi înseamnă a împărtăşi o lume cu credinţe ţi asumpţii. a împărtăşi o iriziiuie comună asupra ci.

Pentru ■ dezvolta idcca semiuficaţlcj ca utilizare, Wittgcnstem propune sintagma „joc dc Limbaj". Miracolul limbajului stă în capacitatea acestuia de a facilita utilizarea cuvintelor şi a expresiilor intr-o varietate de contexte, de la unele extrem dc tehnice ţi dc profesionale la cele sociale, mai largi decât oricare altele Fiecare dintre aceste contexte, mici sau ample, reprezintă un joc dc limbaj diferit în îHî® se aplică un set dc reguli. Aceste reguli nu sunt corecte sau greşite, dai pot fi mai mult sau mai pufni potrivite pentru o funcţie sau pentru un scop anume în viaţă.

Idee de bază: jocuri de limbaj

Ştiinţâşi pseu’doştiinţă

Fflsilei« sunt ramăţiţâ «au urm« de animata care au träft în trecui, devenind o materie durfi după moartea acestora ţ- paşii udu-se în miezul recilor. Zeci de mii de fosile eu lost de Piperi te,„

1. . începând **dr la cric** mai primitive bacterii rare au traft anim 3,5 miliarde de aiti. ri pană îs oamenii moderni, nn au apărut în Africa, acum 2d0 (MO dc am. **FbdJelr** fi morfui for dc dispunere succesivă, **în** straturile biologice, reprezintă o sursă nepreţuită de informaţii cu pnvuela dezvoltarea vreţu pe Pământ, dovedindcăformelemal recente de viaţă au ewoluatdin celelalte.

î. începând cu cele mai primitive bacteni şi până ia oamenii modem! timpurii Toate vietăţile care azi nu mai sunt, împreună cu toate cefe care încă trăiesc, au fost create de Dumnezeu în decurs de şase zile, acum aproximativ d t)Gt? de ani Cefe mai multe dintre aceste vietăţi au pient intr-o inundaţie catastrofală produsă cam cu o mie de aru mai târziu.

Două viziuni complet diferite, referitor la sunt şi ce ne spun fosilele. Prima explicaţie este «i pc cane ne-o **dă,** în **mod** obişnuit, un geolog sau **un** paleontolog **Cea** de-a doua posibil să fie prezentată dc un crcaţionist tânăr, care susţine că povestea creaţiei, aşa cum apare în facerea, este Uteral- mente adevărată. Nici unul nu priveşte cu ochi buni modul celuilalt de **a** vedea lucrurile- creaţioniEtul crede că omul dc ştiinţă greşeşte în privinţa multor aspecte fundamentale. în primul rând prin aceea că acceptă teoria

(xa350LHr. (xa 1300 d.Hr. 1070

Forme de d'gunienljre

Inciul lui Oujrn

Credinţă *.i raţiune

STIfNISRPSEUDOSTHMTÄ

Când te trezeşti la înghesuiala

evoluţiei prin selecţie natui3iâ;omu] de ştiinţă crede despre creiţumist că este ghidat de zelul său religim. miiti'i'at politic ţi total iluzionat dacă-şi închipuie ca spusele **lui** au vreun temei ştiinţific real întrucât pentru omul de ştiinţă creaţionismul nu este decât o absurditate îmbră**cată** în haine ştiinţifice MP pseudo- ştttmţifice!

ştiinţa codeari e şuin^^ precis? Cu siguranţă.viitncbiusăTăs- pundam **la** această întrebare, dacă vrem să LdetitlficitriL kmpostoctL **tn** ance caz, răspunsul este important- pretenţiile ştiinţei sunt enorme şt în nici **un** caz exagerate. Viaţa umană s-a transformat radical în numai tittm sule dc unii boli dcvastolnn au fost **eradicatei călătorii care** durau, înainte, săptămâni durează, acum, câteva ore; oamenii au ajuna pe Lună; structura subatomică a materiei a fost descopentâ. Toate acestea şi multe altele le datorăm ştiinţei, hiterea ei de transformare este atât de maie, Încât simpla pomenire a adjectivului este menită, adesea, să descurajeze abordarea critică şi analitică a unor chestiuni. Dar nu toate descoperirile ştiinţei popularizate rezistă criticii, chit că unele afirmaţii ale adversarilor ştiinţei – sau ale celor care susţin pseudoştunţa – sunt răuvoitoare, motivate de interese personale sau chiar periculoase. Este, de aceea, important să separăm neghina dc grâu.

r.ninDi:/iíi 'iiiiivíintiiilú üi? În harn nun'uţtii erre IM ■■■.. i ■ qtr: ni:' :J- D ■: rln . rntm^ :■ ■; i ini guaico rr ■ [flo&îa car? 8á iaM H ínrr-ₔn fltrflft de IW nflcrit*>qpₔn?íwᵢ] Aceñero -■■■%« o ipoteză pe deo'"'' ■nn^ihilB'; r,vifinn:;,.i nr-l yufir. în‘. sfe gílsim n fii'^uríl FnţilJ dn dinn.:n;ʳ ¡nl.r ,.n etrrrt dn rra rucQrflspuifííur, ;n r-Lirn iwznln r.. Pgs a (imiinn rjiu nr+rrnr.ljf!. ţi r. n zu CU tí ana cunlij^wii Orí fapt, pinLn ri-l”-:i'n■!■■ rlr.iiKɟjr-;:.ii.rdr aluna.. 7-i" ::-jliii n.. ■. n g.T : " c:i miícnʳ t! ,irg..-l n(;pnLʳv ᴛ dt aceat tel peee ce MMtituie ú toftñrTúabe L*are a ‘.unrfli PnnLr.. c■u;i^::niʳ:. .nir'iti: ■ lnunri ■ ÜJF.í. i>l.:iuni di mi: nt!ʳ..n ImLr j’'cnncflr JIÜFII ■■■:::• i ¿c q rii'ifimgi: «astil davrr regücim ţi aţa rina pitiţi..ʳ-n en I. p hdmuhr pnl.T/it ::flr:ii.i -nrru <i ji rltrnil.fiţiln riif'-’ili n ncrpL'ilnr Ir .ir 5 McM. rji M SöLiTuhdö la reté doróte, sctsla ʳ-:d miítwj per- u-;rvi'-Tji!n;'n'niţilr : rik-'„i-lü.-.i[1] :ir i rKpkatir? lüitn anr-iri efi añina i: ■■ nii [1] niel líjente raí iTUpt it JwtqfriKUl ţi ÍU ţKtFiil.în ijLratijriij ojprmonn *A[1].;-/* :i când ti l.-ivr/j În kqhEsualä

1739

ţîiintj vi pieudo^ ir.ţj

1992

khiirbiride pjrjt! gind

Mttvrl? ipoUtiCâ Îȷı mo; obişnuit, se consideră că metoda ştLLiiţlfucâ este Ipotetici pleacă de [a nişte date obţinute prin observaţii, după care face pasul spre teorie, încercând să construiască ipoteze rare să explice datele respective Q ipoteză de succes este una care rezistă interogaţiilor ulterioare şt generează predicţli cart nu ar fi fost, altfel, făcute Se trece, aşadar, de La observaţii empirice La generalizări, iar dacă generalizării^ sunt bune şi rezistă examinărilor prelungite, vor fi, în colo din urmă, acceptate ca Jegl ale nahiriT, despre care se aşteaptă să rămână valabile în circumstanţe similare, indiferent de vanaţule în materie de timp şi de loc. Problema principală a acestui mod de a privi ştiinţa, aşa cum a fost formulată cu 25tl de amin urmă, de către David Hume, este aşa-risa problemă a Inducţiei [vezi p. LII).

IndEtennInaraa teoriei prin doueji O altă cale de a spune, în esenţă, acelaşi lucru este faptul de a pretinde că o leona este mereu „indeterminată" în raport cu dovezile disponibile: dovezile nu sunt niciodată sufriente pentru a face o alegere definitivă în privinţa teoriilor. intr-adevăr. În principiu, pol fi formulate nenumărate teorii alternative, care să explice once set dat de

Falsificare

D s:>'.ipn inLn'Y!F-ü.-7.1 « prţblfinp iririurţini n frjAt pnjpurt filnsoFyi Lari Pgppţb". BWtnw de ariQjr# În **fisim^,** pcast* crsdi CÍ **preaama nu**

" i i ˢ rr/clvnLii :;:r p" f nn !<tti t. ::i c (."cnr nu trrrÂ.'ii cnnn rin'T^i n:;i: r .11.b în rrnil óc'niLiv, or :::;il.r rlnvru s .ir itr,irigi' :n 'avryrr;: ■ ■ vnn nrcripl.;: n tugrin pWiJ ˡn mpmoflţyl cprn nr. ¡uniri -.-.i fi R'ih; ficptH =pu iʳ.F TTrTfl Ai.l.fr ıı : -înr ■ :!:■ ¡ihncrvn^i 7>ir:. nţ " ufirjiţiis efl ni.r suni n nr n_ nunt siifcirnl.:. ■ 1 cnnFimr i.r-b'vi. i'n tinp co c "înrji.-îi nrînrva' ■) poznei " c "CiiBră riitr 'ii.li: 'inti r:i ■; :? infrrr ■:

Cartrtnru f. i^i itr ¿:i¡ci. puntru Pcppnr. noren pnn r.n-i: di-::-:;r;h:-n jl.i-;.ˉi ■jrˉ"¡l ; :■ nil.:ţ 1 l.ixnr inr.T'.'fll.ivjTʳnrţr i i l.Fükx.n:r.óTu-cuˉiJOffirt o !'.ft Tn;:^ jir::-linl, ndrii/n^ţn ■.u¡:¡;nt.ñ ^nlnificptv fi ¡fifirmitp; pnr..dcţ;l. iţp, H.j-ipnLrvâ. p.lr rmu/i îpbptcfnpiJnfl l..c:rijr.i ■ v.'ig: ir ¡irananţii rfl iu un fi rii-nn::r::ilJ dmipl. cri": rc; <i',l.i: [>l!s*ţpţ': – '.-i.il ■;!::■! ■-ni', influrnt. nK'.rt/i. dr-n ᴛı., ţj -,i nerr-n ■ .ih-rc'.i „du::ţ ■■ ■!ʳi / '■■ţ/i pn

STIINTA
■ [1]

lj.T.ʳ;: I:. : "-cin-:: : p-ˉi d'iijm::^ ¡ i .-■¡Li', c: "'_i’i !.i: ;ı!ı nţifiifl'ˀi cc/t;/lo (pr- íı.:z.ᴛ;
"it¡uLr ji i± ri::, w:j p| rin [1] : e bii/T-i/fi

.date'. întrebarea care se pune, atunci, este dacá diversele precizări şl adăugiri ad hw, aduse unct teorii pentru a 0 fundamenta, sunt mat muit decât suportă ea. Acest proces dc ajustare, de rafinare continuă este parte semnificativă a metodologiei s dlnţiiicc, dar. dacă dovezile care se adună împotriva teoriei sunt, pur ţi simplu, prea numeroase, atunci este posibil să nu rămână altă soluţie decât aceea dea o respinge.

Problema creaţionismului este că există im adevărat tsunami de dovezi împotriva lui. Doar două exemple:

radiometría şi alte metode dc datare folosite în geologie, în antropologie sau **în** ştiinţa planetară **ar** trebui complet abandonate pentru **a se** potmri. cu cronologia asociată Pământului tânăr;

dispunerea stratificată a fosilelor ţi lipsa oricăror neoonrordanfe (prezenţa unor fosile în straturi necorespunaătoare) reclamă efortun aproape conboisiomste din partea celui care susţine poziţia creaţionistă.

Creaţionismui are, insă, şi o multitudine dc probleme interne. De exemplu, s-ar cere o sursă masivă dc apă. pentru 0 inundaţie globală, 51 nici una cunoscută pini În acest moment nu este credibilă (Impactul cu comete Îngheţate, concentrări ale vaporilor în atmosferă, depozite subterane etc.). 1 se reproşează, adesea, creaţionismului că nu işl asumă riscuri, că nu face predicţil curajoase ţi unnrooc, **aşa** cum face ştiinţa adevărată Ar fi, insă, **mat** corect să se spună că face predicţil nebuneşti care nu sunt ln nici **un** fel susţinute de dovezii

Idee de bază: dovezi care falsifică ipoteze

r Schimbări de paradigmă

„Dacă am văzut puţin mai departe, a fost pentru că am stat pe umerii unor giga n ţi[1]", iată remarca pe care a lăcut-o Isaac Newton W-u discuţie cu colegul său H oberi Hooke, surprln^ăud ldul m care avansează ştiinţa, Progrirtlll ştiinţific este un proces cumulativ. în cere fiecare generaţi« de savarîţi construieşte mal departe, placând de la realizările celarialţi; un marş al colaborării - gradual, melodic, de neoprit - întru mai buna înţelegere a legilor universale ale naturii.

Desigur, imaginea de nul tm erte fermecătoare, dar. cu siguranţă, eronată, dacă e să-l credem pe Thomas S. Kutrn, filosof ţi istoric unerion. Lti fwr.i cunoscute sa carte din 1962, Sriiirtura revtjJuliifcîr ftiiLnCîi'TLC, Kuhn conturează o imagine mai brută ţl mai puţin comună anipn dczroltăni s dlnţiiicc: o Istoria a penoadclordc progres, întreruptă, uneori, dc momente dc criză, cunoscute sub numele de „schimbări de paradigmă".

Ştiinţă normali ţi ştiinţă revoluţionară In aşa-nsaperioada a ştiinţei normale, o comunitate de savanţi operează în acelaşi cadru conceptual, nunul „paradigmă'. O paradigmă este un ansamblu lax ţi flexibil de idea ţi dc asumpţii împărtăşite: metode şi practici comune, Linii de lucruri irr.plicite care pnvcsc anumite subiecte de cercetare, tehnici acceptate universal ţi standarde comune de testare, interpretări care nu sunt discutate, trecute de la o generaţie la alta ţa m d, Oamenii de ştiinţă care lucrează în cadrul unei paradigme nu sunt interesaţi să iasă din ca uu să întâlnească noi provocări: ei sunt, mai degrabă, implicaţi în rezolvarea urm ghicitori prod;: se de utilizarea

cta130ftd.Hr. 1739

U’KJJI l.ii Otum ţi irl j ţi pwddt^l intâ

Adevăr ştiinţific şi relativism ştiinţific

lini dintre trlfeilwili **FvnfonwnWh fllo mSfiirrti**rii fri **ifţinţij istfl, ponţnj**

F..— Fiptul r,ft im.i copindr :ir np"<‘i'T un: i!" i!!■■■.■: c::j!t..." n rin nţ frirtTi Orţ' t'..m nn.iţi s-n C '.l.mţat cin citire.i -nlotv ţtfl ,i aporii MIIJ, viriu'c.i ţa r.. prv TI În TOCI! n ::.irr i;ci ■ ■ip.m iidrrvdr..! şh.nţ[1] c: rr:S n umbrii efe '-nciinlă Hni-ipr*:: n:>ţunu ¡nn-npi lin ¿iriiwA· ţiiinţiTr |i ii'iuprn prrmnţir »tJinţifi::«’ :::irbuia ʳcntn BispLtrit "C.ivn lugniz! ¡ir i ..TI ŞL": ..cnir.i: "nnt n ■!■ ■;■> -.ft vnrh TI n.hwfir nhinctiv, r:?.') vmnici ʲirii::i-r cnnnr :/rn 5I.1—jFirii ş ţhih !-;l.r pnc:p-i ;■ scnp.ri ■;. □re fltpndordglo n-ili în pncmţii adevinjui, J tas tJirii f n orc umeri tflţis i :'r.,1 \ mmn ʳ ‘■rr’Lrf Lat...! pnn'.r .1 rrţci.T cici T-::.iˑnriţr 5 de norvnijr'i, r.r.n ■.■Timii cint: ■::: ':injL"t ne.reiJiri ■:(! pur.ii ni ::nri: ʳiÎ5pu"nir uirit pjrprţţ'J Cnnncipţin nln[1];—111IJL rli 'ipm ndriiinil 1 ini:-, f.nn-n .jl.ii'"ᵥ Fir:r r<i rric’.i 1 :l. rin binn ■■.l.ilp.::ic;ii"-Riţn uns" nhM’r.nţ "ciuLni ţi !■!. icitwi! n.: prʳ.- ᴛ' '.i urii nnʳ. du;;ʲi ::ȷ:- n_ ii'^.iL i.iibn ■,. n I, . rm ejtii ■ 1 'ii:.'.! ./Triutr!!'' -u r* itthi : ::inrilnu rt.'r-.Tm.iţir inl.'x: :.:mi :■ 71 n^tc, finr:i-n ntir.i:->7iţ:r 1 .nunliLY' în nrnnci – aţinpnrrtfl cu i.n gncn rin credinţa ontcnciare ţi :ir iiiuiripţii tii:nT!ʰ.ii:i!

undi idiciflir conceptuale în reintraiM anoiriaJiiloT imediat ce apar şi în txtindcHi ţi securiiaira graniţelor dorricnjuJkii]GT

0 perioadă de ţtilntâ normală « poate întinde pe generaţii inticji. putând dura chiar secole la rând, dar. În cele din urmă, eforturile făcute de cei din romanitatea poinţificâ duc la apariţia unei Eums de prcblemeflde uiomaln care încep să submineie fi să pună la îndoială paradigniˑi exiîtentâ. Aceasta va genera, ulterior, o cnîâ du ii va incura/a pe unii să cerceteze dincolo de cadrul stabilit al teonei ?i să reahaeae o nouă paradigmă, care va implica schimbarea sau migrarea celor care operau în vechea paradigmă spre cea nouă mi grare care poate dura, ?i ca, am sau decenii. Exemplul favorit al lul Kuhn ii constituie trecerea focantă de la sistemul geoccntnc al lui Ftolcmeu

1962

Şi.hnrr L J.I ■ **de pjtM pni**

SCHIMBARPARADIGMÂ

Uz şi abuz public

S ni.-::ri ■; -iinhir■ ■ i În pn-ndicrM r'.l.i: în exi !Fi[ıL nᴸ.i|.:: <:<! nxfin!' n n"n:i'rn-::il i ? ˆı T'.i iiJt.l dTfTiiinii. public ldi?nn dn SChmbflrţh rarlinnlii n rghiuifri run' gţndffSC ¡¡.-ıı prr.Mjs; gpngnii lumirln i nLi Jtiit di: r ..gir.-.w* !iv:r-:˙ ' 1 ′:.ȷ niid.j . .ir-cnl .r rin □ prvi lᵥ<:r..nki. 1rc:ii!. nprr-iiii i: hrit::n-ural.ii răpiţi în h" nul rlr¹ u ıȷcı nnn''!Kl.!: AsUnl -i-jni'i/irr.i j:—iFui.. cci ᴛXȷŞCÎ n rr.imnt n Kihmhnrg rlr psTrkmi > tcbriga rr :hnrd. prnic ino ii Uhhpiugia miîc.r.r'O.'niJliimilr? 1..1 -Eixiţi? în w; ,iţli: ■ Tnnʳʳilr nnni o în il.n, ˙ ::<'■■:■ ■; ■ ■ " <:<! gniF: – tnn 'i (înmd Deşi tsr.U! mn¹ puţ.- lu.:nk i ninLujrr.i .1 d ■, r-'it ura de ᴛ :nu.. pontul trgk<rii Firrînnnr Şi, în rrcrl nxu$, lurniTj I... <\ihn n FţjiT. 05 ihnii'j! □ schmrxri' dr pamrl'gm' n *. ni în nrr pnvusc fîinsgiî nmnr:ŢI.ı -ţr

la sisteiriul heHocentiic al Iul CaperoLC. p altă trecere buherEantă de ia o paradigmă ia alta a fost inkciriiefl inecanlcLi newtomenc de fizica cuantică ţl riiecamca relativistă, în primele decenii ale secoLului XX.

Bilate

Ptiu chiflr FPlOFR

bârile de p-Hfadigmă pui pune MMflflil pe piciiH [{reţii. ¡11 1 îl DD, Lirtr-un m«narat dn hytiris plisuJut, lordul Kijhii-rt, ura fkfcinn britanici tfitlflrr „Np m.-ii cil p ni mic [W tte dflUDperit în ţuica! Tot ce mal pularai spera să rabţlneit swit nsfiiritori din ca ir w raia! pritLtt" Patilm ta, la nunul csţh'H ani după iceiiᵣ teoria specială ţl cea yc nt^ală a FElativiteţii, ¡rripreiJA,3 oi narai rnEcailci cuantică, Ed uzurpa Elettii tecul iptttal pe cftrB-l aaipasa, până atunci, macaralca fiuwtcnteftă,

DiKnntfiiuităţfle radicale 51 dislocările presupuse de filosofii lui Kutiii au făcut ca aceasta să iie dezbătută în cabtate de teză Istorică, duvedindu-se însă, fără doar poate, extrem de influentă printre filosofii ştiinţei. De **un** inter» deosebit s-a bucurai Ideea că pradigmcle simt .jricnm.ensuiabile" – ad^că diferenţele primare din logica lor de bază se traduc pnn aceea că rezultatele obţinute **în** cadrul unei paradi gmtr sunt, pur fi şi mplu. inccir.patibi Ic sau netestabile **în** cadrul attel paradigme. Astfel **dtfl** nu mal e o surpriză pentru nirneiu că ,.atonuiᵘ desenai de Democrit sunt efectiv incompatibil] cu cel descnţl de Ernest Etutherford, teza incompatibilităţii susţine că şi atomii lui Rutherford sunt la fel de incompatibili cu cei desenşi dc mecanic? cuantică. Discontinuitatea logică dc la baia arhitecturii ştiinţifice este contrară imaginii despre ţtiinţă care a existat înaintea lui iulm. Anterior, era îndeobşte acceptat că eificiul cunoaşterii ştiinţifice se înălţa pc temelii solid construite

de generaţii succesive

SCHIMBARPARADIGMÂ

Lipsa de unitate a ştiinţei

r n pi ■ iiipun TI..1 Li'np câ şl. -ʰ;n tintct o rnLniprrcan ur,!.: A ^mt rajcnnhii n "iti wnrirjsnft rir 'iprr n m: nrifl şl.ii—uⁿ ..ni.˙ ş 11-–:: di Tir-:.:::: prxnrijn 71 da ;;-nrtxi cn pat în pmr nu, ap'r r! mr-r rinnnn-şi;inţ. fca aiFcntn ii n vnr:»^ ca fl ;r Tiriap. d/ipri! ur fiqnraa

■ .'.lJ'Y: ■■ ţtiii^i: rr :.-ir-l t&Tr ■■:]■!■■!, prv :■ ■■ lift [lilrţi n II urai jLructuri nb^ttupr nrliţnnra, rin nurii s.«har ţi intern

r"<!în[:t r ihjn i-iii ¡.¡¡wi : r.iwrriiir;- : -niluc^aniirJi ■; şînnţnicr ii'iiin-p^n ahiţ-jitfl ˂iind nr:i:".i "fl mdjţtmr, nrrul nn;;:<.c:l.. ;.r un mliAi !-.it: Fri-.l Cr i:r!.y.'i mai "r: «înlr nu nriirn*- nn* n.itislfln' aia n'cnrnm rzci..i ţi'T.ULL.J-llî; n'jti r', :.cr ■„ .iu ■ r 'i'iit lipi 1 ":i u-iji'.i a camAHiU .. IE – fidMi cu neeaiLâ. a dfrrtfiit LUL rf a dar ti îhftfWBa de a UFiiftai ţtiinţpk Lwtn umhiihr ^himerli

dc saranţi Printi-o Ficiguii kwrtuii, Xnhn a spulberat idKB d ac ixiţta un progm vizând un adevăr ¡ştiinţific unic ţi a inlKuil-o ni irnag J **n rt unui** peisaj divers, alcătuit din mţtode ţi scapun ştiinţifice diferite.

Idee de bază: ştiinţa – evoluţie şi'revoluţie '

NU AM NFCI UN DUBIU, DE PILDA, CÂ MECANICA LUI NEWTON ESTT SUPERIOARĂ CELEI A LUI AFISTOTEL ŞI CĂ ACEEA A LUI EINSTEIN ESTE MAI BUNĂ DECÂT A LUI NEWTON, CA INSTRUMENTE DE REZOLVAT PROBLEME. DAR NU REUŞESC SĂ VĂD, ÎN SUCCESIUNEA LGH, NICI 0 DIRECŢIE COERENTĂ,

Ihornjy Kuhn,

Briciului Occam

Cercurile din recolte sunt structuri geomelrice reali»!? prin culcarea la pământ $ Spicelor de grâu. ort Ssc^ră $ a m i, Asemenea [qrnraţiifrii, de multe ari du mari dimensiuni ţi exlrcm de complexe, au hei găsite în lume în număr tot mai mare, începând cu :inii WO. Presa a speculat intens subiectul şi. astfel, au apărut multe ipcte» cu privire h originea tor,

Teonile cucei maiirniţ impact au fost:

1. Cercurile simt Locul dc aterizate a unor nave spatiile extraterestre, caic au realizat structurile distinctive în Uimii

Briciul lui Occam îi **fast numii după Willtani Gccani, un liliisuf britanic râu »ului »1 NV-tat.** IJccb ..briciului" **apare din necesitatea da a ţoale** presupunerilir **un IUI Mini IKCEHirV.**

2, Cercurile au fost create de oameni care au vrut să păcălească lumea, iar semnele menite ti atragă atenţia au fost făcute cu ajutorul unor frânghii ţi a] attor unelte.

Ambele explicaţii par să justifice în mod convingător dovezile care există, deci cum un putea decide în care din aceste două teorii să credem? în absenţa unor Informaţii suplimentai^ putem alege raţional intre aceste tconl rivale? Conform unui principiu cunoscut sub numele de „brlaui Lui Occam", putem: când există una sau mai multe ipoteze cu scopul dc a explica unul şî acelaşi fenomen, este rezonabil să accepţi explicaţia mas simplă – cea care face cele mai puţine asumpţii nesusţinute prin dovezi. Teoria, a. doua. În exemplul nostru, nu face nid un fel de asumpţii cu privire la activitatea extraterestră, ea nu vizează decât comportamentul uman nesăbuit, atăt de comun de-a lungul istonel Deci suntem îndreptăţiţi, în mod raţional.

cca 350 i.Hr.
Forme de d'gunienljre

tea 130Qd.Hr.

163 7
Problenu rr irrte-

BRIGI HU DC CAM

Cai, şi nu zebre

Síı ţtm nft rrorlr ■; ■¡pcrinl cr- br--i. JT- ■■'¡■"l ifi nînnrrijst'rncin c f™ >i fţrtj în hc $-.1 p./nil .în :: iijrin!;: r: n"ii comyfi ţi fi :u pn}bnt)il Fterttnj n r T.:-ir:i î.antiinţJi -J.i,.::il:u în V:!dir: ”* npuni: r^i·'ii i ^Lijrci cnnd niviţ. ur Lo:c rfe ::<:pit.r nu vft nţicptoţ; ıí'ı opqrfi rj íehnb[1.] Ti! relr- rrai TIU.íí ori. r:xnln:?iţ.ia rr,n cnnunfi i n:i! CEC COTICUl ʳr:tu^ r ipnH.i:L la ut .ʳ:':i smiln'v: :■! ::nLr.. ui ı: ? c:t::: n i'*p caţc ::c.irri ■: Tipii ʳu ii ;h? tfitotdesuno cea mu cnrectri. iir n:nijur:. riix'/iir car» v-i ■\ii:..-ioaţ:-! TI rad dnni tropotulcui. ii p ci?:>iru-1h■ ci Dnctpni carp h i::-i :n.-.J4 în Afrţi wcr t.mhij ccny.zr nfi ijrin^i:.m::."i în^rir-.

şi eredéin – piovizortu ţi admiţând că pot apărea oncând dani nai – **ci** semnele dm lanuri sunt opera unor oameni pu^i pe făcut farse.

în acest cai. briciul îul üccam este în centru] atenţiei. Ştim, astăzi, câ teoria **a dana** este corerti, pentm ci oamenii care au pus La cale acele farse au recunoscut. Dar este briciul Lm Uccun un principiu ia fel de demn de încredere de fiecare dată?

flnihiiii ţi limitări CUHMCUL uneori, şi sub numete de „prindpiuE parcimoniei[1], biterul lui üccam este, în esenţi. **un** îndemn de a nu căuta explicaţii mai complicate acolo unde putem da explicaţii mai simple. Când există mal multe explicaţii, ar trebui (dacă toate celelalte condiţii sunt egale) s-o-preferim pe cea mai simplă.

Briciul Iul Űccsm a fost uneori criticat pentru că nu face Lucruri pe care idd n-ar avea cum să Le facă. Teoriile empnlce sunt întotdeauna Lndetermmate, în raport cu datele **pe** care se bazează (vezi p. 1341 <0 ci mereu există **mal** multe explicaţi] pentru un set de date. Principiul nu statuează că explicaţia **mat** simplă este cea corectă, d. mai degrabă, că este mal probabil să fie corectă 5] că ai trebui adoptată, până când vw apărea noi dovezi. Este, mai degrabă, a regulă a piudenţeli şi o exigenţă metodologica neceará, în primul rând (B-HJ putea presupune], pentru a ghida eforturile cuiva tn prime]« stadii ale unei investigaţii.

173 ţi irl.i ţi pwddD^t

191 i ele alte

19G Schinbjn de pjiadigmâ

199 Creieruld n hu-

Btlcilll în ICIÎUfie Deşi nu este recunoscut expiicLt briciul hu Docam este folüSLt frecvent în disputele ştiinţifice şi în alte desbaten raţionale, inclusiv în multe dintre cele caic apar în această carte.

Problema creierului din borcan (vezi p.ó'l presupune existenţa a două scenarii rivale, ambele pârând şi explice la fel de bine faptele: fie suntem fiinţe reale, cu existenţă fizica în lume, fie suntem nişte creiere **în** borcane. Este mai raţional să credităm primul scenariu decât pe al dculea? Da, conform briciului lui Üccam, pentru că pnmul este mult mai simplu: o lume reală şi unici versus lumea virtuală creată în recipient, plus dispozitivul ca atare, savanţil malefici şajmL Dar ala, ca şi în alte părţi, problema este doar deplasată, nu rezolvată: cum să afirmăm care scenariu e mat simplu? Am putea, de exemplu, pretinde că numărul obiectelor fizico existente contează şi că, **prin** urmare, o lume virtuală e mai simplă decât una reali.

Principiul

rinc.il '.ii Drcnn npni'ü. onrcEjjimnncnvtinuh p în ihgncnn ţi h nlţn docnrwii Ij^hnii:«*. fiufe nyme 1) du nrrcip . KISS ~ i'.''.'i OCTVÎ: -nr dp prrgnnc lin r n CIJlÜlJCH dn ţxBmplu, nxintii a atracţia ir:.n .: : :,i : r>ragr,:nijLmlii'i ;'*v cnr'p i'xiLnte P u ■LrTJspcinrFcin-i!. rnra » nmnrfnrtfl pinl.r ,.n numör iriaţ dr _r:;;ᴾvir. !^: i&tk;i ddiţjonale . tanti] □stiuTír[1] ingr'iDR ş ij-c-nLi: dr 95% riint.ra .iliiirnl^n în.il Ahnnwnr-.i mnr,p ului cura dcjrnţtn să rwrtfl n'irinnnrn IIKBI:': -<I :ÎI: în .KMJP it. r TI:> :I. r,!..if:id [.Nutew^OiC^ datiA[1]"]

În mod asemănător, problema celorlalte mlnp (vezi p. 4d] – privind felul **în** care ştimcăalp oameni au mintea lor – poate fi spulberată printr-o simplă mişcare **a** Lamei briciului

Sunt posibile tot felul de explicaţii, das este mai raţional să credem ca oamenii au o minte ca a noastră, pentru că **a** le atribui acestora conştiinţă este cca mai sigură justificare a comportamentului lor Cu toate acestea, principiul briciului lui Üccam este senos afectat de problema de a depista varianta mal simplă.

Briciul lui -Cccarn este utilizat, adesea, în diverse dispute dualiste, plecând de la principiul că este mai simplu să nu stipulezi existenţa altui strat al

Măgarul lui Buridan

LtJliînrn ■■ juC-riniisfi □ hnr LILIJ: iu- OrT.'irr nr trctim FarihljCiZf! ningrix!. i ni' i iri" 1 '-7rr nvn.!' kfiignriJ !:. f ..'"■rlnn ■ dih-nfl ntr ::iii'.fl t'ir.'.. JI L[1] */ft* Hinn QctjtLTţ Jrn- R..-'iinn ¡lyţtrwrJi pi;.-ir:: În zrnr:: ^E:nnl rîţrii ; >;cinr" Mflgnr.. L: TS priri nLr: d^.. 1/.Iniţr rir c.'în r-„ ■ ■ nci jn n:>!.v pi-rl.ii .1 □ʳţ!f.-nn r.*ip .■¡■.ijilaix! ţ ijur^ ■ ! n:;::¯ i lin Fiţamq F njprrn t;inl.ij'.>i nriiFnl fn Fflpţţil Cî pn^iiipnri!: ţii. nf.ijrri i :'inri ru ţjoţtit un rrtjţiv pţjntru p priFnrţ n C$prţ£ :ir ʳ/ui. fi n., Ui. nr,i.c ri'jnnn r.'i fap ţţun Bjto r .iţ.i!: ”■ ii şi nu Fici UF r: Di! Fript. rvo”nt: ri i 7l.i: npr-nn ■; 1 For ,.i "iar d.ir 1 nctil crrva nu pnatn Fi rii:l.rTT..-¡RT printr □ ;Î!:g<ri: rţţi(jpt£li

lealităţii, altui nivel al explicaţiei ş.s.m.d Complexitatea inutilă – stabilirea unor tărâmuri separate, pentru Iede SJ rriintai, (f strădania de a arăta cum Eimt conectate – stă]a baza multor obiecţii aduse dualisrr.ului carteziari dintre crjTp pi minte Bnciul pwtr, **desigut, wi du** deoparte un rirvci al tuUUţU, dar nu putem spune care din ele trebuie îndepărtat. Fizicali^tii de azi ■- cei care presupun că tot ce există [Inclusiv nol| poate fi explicat prin materie – reprezintă, firește, majoritatea, dar vor casta întotdeauna unii ca Gcorge Berkeley, care vor alege calea opusă, cea Idealistă (p. 15).

Un brici bont? Ideea de simplitate poate fi interpretată în nenumărate feluri. .Poate fi o avertizare cu privire la propunerea unor entităţi sau ipoteze lipsite dc justificare[1] &unt Lucruri foarte diferite; pâstrarn unui număr minim de ipoteze cu complexitate redusă este numită, uneod,ₙeleganţăᵘ; iar minimizarea numărului şi a complexităţii entităţilor este numită „parcimonie”. Aceste două caracteristici pot fi opuse: uneori propunerea unei entităţi necunoscute până atunci, precum o planetă sau

o particulă 5ubatomică poate ajuta la rezolvarea unui număr mate de probleme teoretice. Dar. cum **cxirtă** atâta incertitudine **în** legătură cu semnificaţia bnciulut. nt putem aştepta La un ajutor ferm din partea lui?

Idee de bază: păstrează simplitatea!

3 Ceestearta

ri Am văzut şi-am lot auiit de lipsa de decenţa a lui Cockney; dar n-am mai pomfflH ca un fi[illegible]on ca bta sâ ceari doua do guinee pentru un Scuipai expus publicului!" În acest [illegible]a respins Jehn Ruskin, critic victorian, fanhşrn^gurici pici ura & lui James Mc W[illegible]er, Hlflchrrpi m *negru şi auriu.* din 1875. Acţiunea în instenţg care a urmat a condus la victoria artistului - a primit despăgubiri pe loc -, dar P în realitate, a mstituil mai mult de-ulàt: a fii st □ platiormi în baea căreia a pledai pentru drepturile artiştilor du a su exprima fără a ii expuşi cunstrtmperil■ ir impuse de critici;
a fost □ platformă de unde a făcut cunoscut strigătul de luptă al estetism piui: arta de dragul artei!

F.t— nu a Jnţedţi opera Lui Whlstler tiu e ne&blţnult. în fiecare nouă epocă de creaţie se reia lupta dintre artist ţi critic, Lupta în M cel din urmă, reflectând adesea gustul conservator al publicului, iţi expnmâ cu mânie ţi groază insatisfacţia cu privire la realizările noilor generaţii de artişti. în vremurile noastre, vedem presiune pusă de critici pe atrocităţile artei contemporane: un redun marinai, pânze muiate în urină de şobolan, un pat nefăcut ctc Conflictul este etern ţi fără perspectiva de a fi rezolvat curând, întrucât are la bază una dintre cele mal dificile întrebări-ce este arta?

De la FEprezentaFE la. abstracţiune Concepţiile lui Ruskin ţd ale lui Whistlcr legale de caracter: sticile pe care trebuit să le aibă o operă de artă nu au aproape nimiciri comun. în jargon ştiinţificele se contrazic Ln privinţa naturii valorii estetice, a cărei analiză constituie preocuparea principală a unei ramuri a filosofici. cunoscută sub numele de estetică.

cca 375i.Hr. **cca 3SÛ î.Hr. 1739 d.Hr.**

Reţberi lui Pbtqn Ce nte arti? Ftira "ew J Ljül Lu!

Grecii credeau că arta este reprezentarea sau oglind* naturii. Pentru Jdaton, realitatea deplină apar- tinea unui daneniu al Formelor. perfecte şi neschimbâ- tatat -■ awcwtc, invariabil, cu **bu-**nătatea şi frumuseţea **ţvezl p.** 81. Şi pmrea operele de artă ca pe o palidă reflecţie ţr mutaţie a acestor realităţi şj, prin urmare, considera că nu ne putem baza pc ele, în drumul spre adevăr; pnn urmare, i-a extins pe pocii fi pe alţi artişti din republica ea ideală Ansiotel a impăstâfit concepţia Lui Piston despre artă ca reprezentare, dai a demonstrat mai multă înţelegere faţă de aceasta, arătând că arta completează ceea ce natura a realizat doar parţial, facilitând, pnn urmare, u privire **în** esenţa universală a lucrunlcr.

Ideea artei ca reprezentare şl asocierea ei cu frumuseţea au rămas valabile până tdntu, m epoca modernă Ca răspuns Ea această tendinţă, un grup dr gânditori din secolul XX a propus o abordare mai „formalistă[1]' asupra artei, în care hnule.cLiloareaţialle cabtăţiformale au fost considerate de maximă importanţă, Iar celelalte aspecte, inclusiv cele

Ochiul **'6RTA7**

Pe vrtffliJn, unu dintre '■'Vtbi-ile Fwidiifflenttffa i, du nnxima «rn iirtinn dn 1 FiuiniJiinţiMi im nlâ va nare tntabcAj era m adevărat Ji'r-obectd «tett sau era inerantâ Pun ;Ln F;au bbiectJvi^ti] sunyin i:P. Fnjm iseţea «pite, inL- adpvăr. □ proprietăţii pr cere :i prinţii deţine nr :B nhmvt, cö e prwirtnM ¡rîi ”"..l <!'! ; ::ri. rujrr ■ ■;... di ˹i:icţ :i ..~rii cciraonr. Eiivd ii lui Minhidangen nr Fi Fr^mcc chmr dnej nu nr rr.ii i K.'itn nrr pu piS-nfiT. ::nrn s.Vl .iC'i. -TI [ţi -r F> Frumos chiar danii hnntfl lumea ur "rdi? c£ scuipi...rn eirî!.!! urttfij În acitimoi.st(efr, suhtoctlviet) eredt ca vnlnuiiHii iinhitirit r^Lr IrijnLű inciinl-O[1] dcjjcccrtţ ■ ; ş di: i”--l L ■■ c>iiT,'r io- 11 Fi ! ca în cazulmLt'hflni i i -ni CJ prvn: În cminh‘-'il luncctrv mu niiJicLv el vetodlm’ morele (vezi p 5?1 otranletatea IdeH o3 fr..Tii.-1-ţ q ;■ ■;!.; -<ir -,i surnpl.j "rlnpr-'˙înnt cir i ihn-iviilzir – i ir <:>. ■ i m F.icr* i;d :idc[" ,ln o pivrţ ¿I nrt.-ca[1] J.il ■i.’i cri-lnn ■ 1 ˹runh˙d˙.nn ni ndL'v.Vul. s::h:ii nrviforului "u :. pi

Teoria instituţională

:: mA tuL inl.rţthiiu r .jn'i'.ireu <■ "flipi/ ccnr firii fiu f ni/t DL n:: ,',,'j ;;,-j|j|.-; ii'L." . pclrni df.' nrtfl ;r, dl i"" r> "Fl." .. 'i

r : ;::cfimţ .:. rinl.ft rir 7mr<iy ⁝ mn r h-t/nr;'. înnitr În .Irann imtitiJţînnqlli'p 4rtE^BDUtat4 pe ,irn în nri 1A7G ACtastă tţ EIFIE ¡ujFţi'W ct -n MCTUM r.ihfir.8 rirţpt ::::cr;l dn ,-irt.fi pur fi simple

eotc descrii aitfpl dp n errfarii ricinii a Com^mitiiţ] BrtsLKp [ţnUtţ [imprir!. în rin galrr.i. nrL ţUi înţ . ntc] Duşi ni" ..'?nLă la ni.* I rnnnrnt Umrn »-■-.|..L;tJnnt ; ■;LriT<ir r .1 nn'! finu.rdU ;ricnn<'. n. în nll.inui'iiʳa rir arena r.ii nu nr :r.rnnni?:!/i! nr ■■:■■: .ir-.ipm npnrnlnr Vtnn 'ift ţl.-n dr cn npi"i!lr di? nrl.î!ml c:nʳ':;i:ir:vi' r '.Yihir::.rMrrrr-ii JIT 1 ctnitci tn 1 ■ ¡■1 ::ci! mniiin'f. -FHIÎl ʳor>: Tn-fiţr: pi *, r.T.',nʳiK* Clnr-i -M liric u I.TJ.'I pt [1] Tir tir'crr.r nr înl/'TM-rînn.r ¡□r'Dwa'.ţ tiFim::/! pr CFÎV.I .ir ITEIXII efl 5L.T1na rir cu

reprezenîaţi-onale, au fast excluse. Astfel, farrr.a a fost preferată conţinutului, pavând aha pentru abstracţionism. care va Ckracteriia gândirea artistici a secolului XX indeplrtandu-se, la fel, de lumea reprezentării. expresionismul **a** renunţat La once observaţie minuţioasă asupra lumii externe, în favoarea exagerării fi a distorsiunilor, utiiiiând culori puternice ţi nenaturale, pentru **a exp'rinu** trăirile Interioare ale artistului. Mai degrabă instinctuale şi voit nenaturiste, asemenea expresii ale triinior subiective ale artistului au fost privite ca adevărate incununăn ale rentabilelor opere de artă.

Asemănări nu ţarinile O problemă continuă a gândirii filosofici apusene, de La Piaton încoace, a fost căutarea definiţiilor Oialogunlc socnticc pun, de regulă, D întrebare ce este dreptatea, cc este cunoaşterea, ce este frumuseţea[1] ⁻, apoi pornesc să arate, printr-o serie de interegaţii ţi de răspunsuri, că interiocutorii. iu duda ciinoaslcrii pe care pretind că o au, nu înţeleg intru totul conceptele pe care le folosesc. ?resupedţia tacită care se face este aceea că adevărata cunoaţbere a unui Lucru depinde de definirea acelui lucru, ji exact asta nu reuşesc să realizeze interlocutorii lul Socrate [care este vocea lui Platan). Dar acest lucru ne confruntă cu un paradox, întrucât coi care nu reuşesc să dea definiţia unui Lucru reuşesc să spună, totuşi, ce nu este acel Lucru, ceea ce înseamnă că au o anumita cunoaştere asupra Lui.

CESTfeRTA?

Ĵ'ı faţa unui astfel da caz ne pune ji ¿ciiceptul de artă. Pare că ţtun ce este p, totodată, nc străduim să. găsim condiţiile necesare ţi suficiente pentru ca un anumit lucru să fie considerat operă ce artă. Ncgăsmd răspunsul, parc firesc să r-c gândim dacă nu cumva problema este pusă greşit: încercăm, intr-o cursă halucinantă, să surprindem esenţa a ceva ce ne scapă.

O mod a I itate de a leţidinaccst labirint este oferită de noţiunt-n lui Wittgcnsteln, de ..asemănare de familie*, **pc** c±re o explică intr-o lucrare **ce l-a** fost publicată postum. Cercetări fiJosofioe. Să luăm, de exemphi. termenul .Joc". Ştim cu toţii ce **este un** joc: putem da exemple, putem face comparaţii intre drfente jocuri, putem arbitra situaţiile-hmită. Problemele apar, insă, atunci când încercăm să mergem mai departe ţi să găsim o defincţie sau un sens esenţial, care să cuprindă toate cazurile particulare. Pentru că nu **există** un asemenea numitor comun: există multe lucruri pe care jocurile la au în comun, dar nu există nici măcar o singură trăsătură pe care să o aibă absolut toate. În canduzle, **nu** există tild im fel de profunzime sau scmruficaitjt esenţială- înţelegerea pc cWe Q avem asupra acestui termen constă, mai mult sau mai puţin, în capacitatea noastră de a iitibza termenul intr-o gşmă cât mai largă de contexte

VEDEM 0 HEţEA COMPLICATĂ DE ASEMĂNĂRI CARE SE SUPRAPUN ŞI **SE ÎNCRUCIŞEAZĂ ASEMĂNĂRI SU9 ASPECTE AMPLE SAU MLHDRE**

Dacă presupunem ca ʟ.artăᴸ'ᵖ]a fel ca Joc", este un termen bazat pc asemănări de familie, atunci toate dificultăţile noastre dispar. Unele opere de artă au multe lucruii în comun cu alte opere de artă: exprimă emoţiile unui artist; caută să surprindă esenţa naturii: ne mişcă, ne emoţionează sau ne şochează. Dar, dacă vom continua să căutăm trăsături pc care să le aibă toate în comun, atunci căutăm în van: orice Încercare de a ¿cfmi arte – adică de a surprinde esenţa unui termen care este fundamental fluid ?i dinamic este greşită 0 sortită eşecului.

Idee de bază: valori estetice

37 Eroarea intenţionalităţii

Mulii îl cans idefâ pc Rîchard Wagner unul dintre cei mari corn păzitori rraja au trăit vreodată. Geniul său creator csle dineu lu cfe orice îndoială; procesurm E^uii^taots a admiratorilor săi la „morm&Htiil" de la Biyr&rtfi dovedeşte talantul lui enorm şi admiraţia de care st bucură De asenima, dincolo de Orice dubiu se alia ţi laptul că Wagner era un om deosebit ie dificil: aroga ni peste poete şi obsedat de sine, lipsit du scrupule în i4 erpluata pe alţii, nurecunoscător faţă de cei apropiaţL o listă nestârşiia de defecte şi de alte rele. Şi ca şi fim sinceri pená la capăt, păroriîp lui erau încă şi mai respingătoare decât perSoiralitoleB: era intolerant, rasist. un antisemit Meni un avocat convins al epurării rasiale, car« ai cerut «xpulzaraa evreilor din German ia.

Cât de mult contează toate acestei? faptul ci ştim atât de multe despre dispoziţiile, caracterul, convingerile lud Wagner ar trebui să influenţeze felul în caic ii apreciem ţi ii înţelegem muzica? Am putea presupune L3 astfel de amănunte sunt importante, în măsura în oare L afectează sau ii influenţează activitatea în domeniul muzical; că a şti ce l-s motivat sa creeze o anumită lucrare sau cu ce intenţii a realizat-o at putea duce la o înţelegere mai adâncă a scopului ţi a semnificaţiei acesteia. >i, totuşi, conform unei teoni critice influente, de 11 mijlocul secolului XX, interpretarea unei opere trebuie realizată plecând de la caJilăţile ei pur obiective; ar trebui să respir gem toţi faetorb «temi sau IrelevanţJ (biografici, Istorici etc.), care ti privesc exclusiv pe autor. Eroarea (presupusă) dea crede că semnificaţia ţi valoarea unei opere potfi stabilite pnn apelul la astfel dc factori a fost numită „eroarea intenţionalităţii".

cca 375 î.Hr.	**raa 350 Î.Hr.**

Ce este dflj?

Etica virtuţii

EROARFiÎENŢtONALtrÂTI I

LUCftri pulîliCtJ Deţl :deea a fast propusă. de atunci, în a(tr domenii, eroarea intenţionalităţii are ca origine critica literară. Sintagma a bxt folosită pentru **puma** oară intr-un eseu din 1M6 al hll WiUiun Wlmrft fi MonnM Bcardsiey, doi membri ai şcolii numite ..Noul cnttdsm", apărută în SUA la începutul anilor Li?10. Principala preocupare a „Noului Criticismului a fost ca poemele şi textele în piază să fie tratate ca produse independente şi suficiente în sine; semnificaţia lor ar trebui stabilită doar în baza cuvintelor efective – intenţiile autorului exprimate explicit sau doar presupuse, erau, put şi simplu, irelevante pentru procesul interpretăm. O operă, odată trimisă în lume, devine un produs public La caie nimeni, nid măcar autorul, nu mal are acces privilegiat,

NU rHEBUIESA$HM CARE AU FOST INTENŢIILE PERSONALE ALE ARTISILILU L TOT CE E DE ŞTIUT NE SPUNE OPERA ŞI ATÂT.

siiMftSflntag, n 1S93

Faptul dc a atrage atenţia cu privire la eroarea intenţionalităţii nu a fost o chestiune pur teoretică: a fost o încercare de a corecta anumite tendinţe

Arta imorala este buna?

I."n rlinţm îtitmliflr [1] "Hr .ng rlrxh^lj.'.r i'. F csryf ■■■ .1 fost rinrO .irLi reprotwb» (Nn punct de vedere morel poete f buna În vreun sens tartiste) ChiftiyiwiB * ne..:, r ciunl.n figuri prrri în l r·i Aii/?"·.l/ini..mg ¿cnri.i gnrrrnnft n e CÏFE iJ^curînntnni. triumful vninţai (despn: rwtunjbrile rajiirtjţţ iii[1] ¿1 \LjrT[F];h: '.jţsdu Ty'ipn[di .pm Ciir-ip.id.i din 19?£ d' 1: 'i<:rli] erisu, în fiind cxirü nmprypindft ·"ui!"-1. rin.- mm nu Foni, reni .1. -,itr rlr '-II. u drept girinln :: n pînţt dc radi nj nrtjs! ir IJJ mg ,ˈcm' Grr■" 11 B'tir or fi ibţodMipt nţd pmbinmp.ritr^ăt. poritep ci. morpiţotfli ţi Frumijrml.nn rmu inextr r.jn- irjaL;: ■■ ■■ m 1 chi ■;!. ..nr.: ■. .1 ccvni !. mu : ~i:: [imhir 1 "tir:: /ent-u rro :<r- <'-1. ■,'. ■; iu ,!-i' ,il. III::.,I:I: – ■ ::ih i"-!rln Li Elftt Pu-ind fiirtd WfiblematiCt! ,/'rts tx^âritâL HF fi dt inuiilt tile în L.nl.i: l.utn wri... xi! * Art.n rumfi n.; pantr fi imnr i[1].! „rn ¿irl.il h..nâ trţrlcg ii'tn uiL'T dţpunc mitturiij pdevdrnLt

1946 d,Hr.

FrDjrHj intenţionalitiţll

Falsuri, făcături şi derive

Frnc:uii! ci i "iirr nr iiul.ü-n ■ xpunr Cprtjţfind ertqn i iritanţinr^litfiţ) urn/ciiri .ii nu 'ini'Ti cnr:. rh inLi·'ibiii'mri.*iLul..i. !'.ii"-::i :ând r.Lrbihn vnh ur-en uni i qptrr ci! nrti Apreciind □ i!vie*ril.iJi:·.n opjrtl de ,irl:n în izplerţ, r.:p: 1 cin riţjinţ. ci

ESTETIC Ă

cm :: Inrul./ !:■?!. i p mb iii mercur □ un⁻:n sr!"'iun pi! are pe fi pàruL ril.; [ÎBU rin ÇBFB cirr h Font lurprirtip] *şi* lu [iir'îlnm

F-l piïii;..::,irii:'-i cflun ʳ:j i-Fc.i-.ir nrnri.'v.i un "'ir.i-..... ::',"±. ….J n Ktilyl mflajUylui. idFiït; pini Ft yltirnp tyşA, în-pcjţitii: dd dîtffitft CP Wţ nci mSc.ir dû OMpqrţi n mnri ncirrrnl, an sunrwiluB n cap..-, gnrJt tkfS 3r Fi. lin:;¹- pi ■ ■ :.n i c:n ni i cistc n? : n -T !■ ?;l.uh I. |.I -! r ■ i ci m ¹ K 5 T-:: ,1 iniLisţc ciufnLr p';i!.i de: gr-u zrrrrur Tei⁻ ■dnᴸ.a ne npi'-a <:■■■ i:"¹ ;'i ciste! ¹ TI,. ;FI I1IH rudncini '■■.! i: ini. ,n.r i'.r ■ ccidmtn 'ip:: :n ci<! fund⁷ l.n : "ic nr ih'unn ntS n pn ʳi r:i :,ş u- ::i cnpu nnrFnrt.r: rn'în n ciiv.irifl rin inDC 'în. Iii-nrnn ţi Fciti^ prn Fm;rcn inᴸ.rʳ^nnn tliţii nülxi i.n a-urlnt. ia pççjt kirru.

i trrt CLTCI t| ir! ftMriintfaifccù de fldevfii uta VBIDBIÏ I; artei

!' i:<! nn îhtfirnp# çând ʲJ iivcim r n inljdn^iü igncm. ÎWtruc&t nu BKI!:ᴸJ nc:i ,.n "n i:nr⁷ Irr-iginat. vi rj a hnrcr.n rin Sam "il.a ç <r'.. Iii ■: : mhcflnn rin 'jnl..H .iln -i nfb.1 cnnd riiv "c o "<:i ilpl... ■ .1 :ij[::±ri. f¹-..-!-,::, i: ' ireprn^nhri în rüüo cc prwcţLn cu :xin:n Ui^mra ach¹! irul cmmoLc rl.:: Or 'iijur, nr nm tur., TI CC '!C:I :îILÙ ::::ılpl...".1. rinr nr '■ : i – iii prL| – iu nrt.ù p..r .....:phP Fvci-iiit. n. : n ::c: :>TI Munţi

ii! Hite⁷ Ş' r.n vricarc ori? Faptul çN n,. n praL'..ii ii i 'îiuL.viLiiţii irmùrtB : lanhh ' ■ ni ir¹ :.m :> prv TI Dn⁻r.. r gr. :il. i:i: "Cin -ţr. :i:: . üculpt.i.ni riiurri. ¡relfewirtBT

În Ffjrţit. 6d no magindm cd prttstul Etf npi Important# mţjmintulul iMCiiirc: c giicjnLiir. un ! ::,'lht.:-" ¡ni.¹' :: ga:ʳ.r irptirLi-;'..'! V⁻:: ,ip:>i ::T.. rii !':nit . ; ji ; i;i. ʲ;H ■■ g:. :-ii.;: nnnu InrçS cnh .il: !]'rijr:l... .11 Vnlu;:'\!;] ari. "brii nta. ir- .lüi'it. r:i!/ ücict. în Tiprjihtnl.ü.: Kt 5elr:ţm ţi di: nirpj'rir: Nu exirAfi vnnci <: tri difiimn^i intrT gfllrţ ÿ mnp..n Do¹-, dnrfl'-n nifrir- ';-.r.- i a.ir.':trr.ritir ■■ nr nhini ¡.v:¹. rr ucxinl.S îKirinriif

Lciri'-c: !"aÇ- a :::: nceat gen lugsiiDiil na ţaţe pqp :■ l r i ʲ.n?!\. ■ i!;c:'i i;à mgànd TI nncml.n pcnnnp^ dnifim #-l fsishii n tţfllj sS Fim itpjciţi du hainea ÇBI# no ac: m pirat uhu

în critica Literarii Cu rigurantâ. în ceea oc-l pnreţte pe cititorii otyiţnuiti. „neccirectaţl'¹, este evident ci există numeroşi factori de care aceştia Un seama atunci când interpretează un text; pur şi simplu, este improbabil ca interpretarea unei cărp despre ajmerţul cu sclavi sâ nu fie influenţată da faptul că autorul era african IUJ european. Desigur, se pune, aici problema

EROARfiÎENŢÎONALtrÂTU

dacă este bine să coste sau nu arest efect, dai ar trebui să fim rircum- specţi cu abordări care ne duc foarte departe de practica obişnuită. Este, înti-adevăr. o problemă dacă e măcar posibil, ca să nu mai zicem dacă e dezlrabii, să despărţim complet semnificaţia unei opere de mintea autorului **său.** A înţelege acţiunile unei persoane înseamnă să facem presupuneri cu privire]a intenţiile sale ascunse: de ce interpretarea unei opere de artă nu ar avea nevoie de inferenţe şi de presupuneri similare* Nu în ultimul rând. e greu de acceptai ideea că ceea ce a vrut un autor să transmită prin opera lul este, de fapt, ire/evanf pentru sensul ei.

futariiH sFedivii Când realizăm evaluarea unui text sau a unei opere de artă – în speriat a uneia complexe, abstracte sau solicitante ", ne aşteptăm ca segmentele de public să reacţioneze diferit, să aibă opinii diverse. 14e aşteptăm ca fiecare interpret să-şi creeze propna versiune şi, intr-un sens, fiecare interpretare în sine impune o semnificaţie diferită asupra lucrăm. La prima vedere, faptul că multiplele sensuri n-aveau cum să fie, toate, intenţionate de autorsau de artist paraşi susţinăteza erorii intenţionalităţii, în ciuda zelului lor neabătut de a deseifta doat semnificaţia cuvintelor, cei din ᵥNoul Criticism' n-au fost mai puţin preocupaţi să excludă reacţiile şt evatuânle cititorilor din receptarea operei literare. A confunda impactul pe care o operă îl poate avea asupra publicului său cu semnificaţia sa este ceea ce numim «eroare afectivă". Dată fiind varietatea unaşâ de răspunsuri afective pe care le pot avea oamenii, nu pare o idee prea bună să]e legăm do semnificaţia operelor Oar, întreb, nu ar trebui, oare, ca aşa-nsa analiză obiectivă a calităţilor unei opere să ţiul cont dc răspunsurile variate pe care Le provoacă în rândul publicului?

POEMUL NU ESTE UN BUN AL CRITICULUI ŞI NICI AL AUTORULUI rSEDESPRiNDE. LA NAŞTERE, DE AUTOR ŞI STHABATE LUMEA SINGUR, RUPT DE PUTEREA ACESTUIA DE A-L CONTROLA SAU DE A'HMFUNE CEVA), POEMUL APARTINE PUBLICULUI.

Idee de bază: semnificaţii în artă

I

Argumentul proiectării

„Priviţi în jttr: cuntemplaţi lumea ca întreg şi iî&Gare fragment al al. Veţi rf&^coperi w nu sveţi în faţa nimic altceva decât o imensă maşinărie. constituita dintr-un nu mâr uriaş de maşinării mai mici, care cuncsp, de asemenea, subdiviziuni dineul a de ceea ce mititei şi facultăţile umane pot concepe ţi accepta. Toate aceste mecanisme. împreună cu părţile lor cate mai mici sunt ajustate unele la alteie cu o acurateţa cara va stârni admiraţia oricărui om care le contemplă vreodată. Această curraasă adapláre a mijfoacetcr la şipuri, vkftilSîn întreaga naturi, aduce întocmai, deţi adeseori depăşeşte, tu aranjamentele din turnea umană, din lumea proiectelor, a gândirii, a înţelepciunii şi a inteligenţei...

Si, din moment n efectele seamănă unele cu altele, ajungem să inferăm, pnn Intermediul regulilor analogiei că trebui? _ Ea eeniew şL cauzele ţi că mintea Autorului Maturii trebuie şi semene cu aceea a o mulul deşi are facultăţi mult mai largi, direct proporţionale cu grandoarea operei pc care a realizat-o Prin acest argument iposteriori şi doar prin arest argument, demonstrăm existenţa unei zeităţi pi asemănarea « cu mintea ţi inteligenta umane."

Această formulare succintă a argumentului proiectării, în favoarea existentei tui Dumnezeu, «te pusă de David Hume în gura lui Cleanthes. în lucrarea Diakţguri pri^'nrf rnfipia naturală, publicată postum, în 177Î, Scopul lui Hume este acela de a da o formulare dară argumentului, pentru a-l putea respinge din nou -p muiţi consideră că a realizat o invalidare

cca 375 i-	**cca 300**	**1073**

Aigurnentul piaieC jm PrMle.Ta rj-jlui Argurticirtu nritttagic

jeuţită Un semn al forţei pi al putem de atracţie intuitive **a** argumentului constă în faptul că a supravieţuit criticii lui Hume, dai ţi **în** acela că încă apare în diverse forme, până în rina di ui. Deşi argumentul a atins apogeul undeva în secolul al XVJll-ka. originile sale sunt plasate în Antichitate, de atunci încoace nemaieşind niciodată definitiv de pe scenă.

Scopul, în

Ângiin i!nl..j rirciriizL'în. n'-n kiil.i.' c..-iis7ut j: sub mrnrie di argumentul 1JCII jir:" Icrnrzn.. CîLI.- denvut cin R'.I'ÎJHI.L. gfecesC Liiinij cm trii'.vnnb ,5-np wu „fînnl IJîI'", ţfl idpea de hnri| ::i"i impur <! pi: rin Ir dr:rclăn ..-n'j.i „r.ui:: O sunt duviidu că nxiinii ur ujfirt "ttligent rExpEmeietif pBfih\i i !Ir

Cum funcţiOFiează »fumatul Forţa durabilă a argumentului proiectării stă în faptul că are la bază intuiţia romană că frumuseţea, ordinea ţi complexitatea, precum ji aparenta adaptare **la** scopuri **a** tot ceea ce există în jurul nostru nu pot fi, pur şt simplu, rezultatul unor procese oarbe ţl lipsite de Inteligentă. Trebuie ca toate şi fi fost concepute de un agent cu un intelect suficient de vast şi cu destule abilităţi pentru a produce Lucrurile extraordinare din natură, atât de minuţios şi de incredibil de fin concepute, cu scopul de a îndeplini roluri cât mat vanate. 5 a luăm, de pildă, ochiul uman: este potrivit cu scopul său intr-un mod atât de extraordinar, încât trebuie să fi fost proiectat să fie astfel!

Plecând de la o listă de astfel de exemple de potriviri {aparent) remarcabile din natură, argumentul sc menţine, de obicei, prin analogic cu obiectele făcute de om, care vorbesc, în mod evident, despre creatorii lor. Astfel, după cum un ceas este construit cu atenţie, servind unui scop anume, şi putem, **în** bau lul, sa inferăm prezenţa unui ceasornicar, la fel şi nenumăratele semne ale unei intenţii aparente ţi ubicue în Lumea naturală ne fac să credem că avem de-a face, şi aici, cu un arhitect, un arhitect cu capacitatea de a crea toate minunile universului[1] ţi singurul arhitect demn de o asemenea sarcină este Domneau.

cca 1260

AftyjhMrttiil <.oiTiDk:gK

1670

Credinţă u

Probleme de **proiectare** în ciuda atractMtăţli sak continue, argumentul pEoiectăm a trebuit să se confrunte cu obiecţii sericase, aduse de către Dávid Hume ţi de alţii. Următoarele se numiri printre cele mai cunoscute:

Un argument analogic funcţionează plecând de La presupoziţia ci, daci două lucrun sunt suficient de asemănătoare sub anumite aspecte cunoscute, putem infera că ele sunt asemănătoare şi în privinţa altora, necunoscute. Oamenii şi cimpanzeii sunt suficient de similari în ceea ce pdveţte fiziologia pi comportamentul incit sa putem presupune (deşi nu ţtim sigur) că ţi el simt durere. La fel ca noi. Forţa unut argument analogic depinde de gradul dc similitudine relevantă intre lucrurile care trebuie comparate. Dar asemănările intre obiectele făcute de am (precum camerele de Luat veden) ţl cele naturale (precum ochiul mamiferelor) sunt, intr-adevăr, foarte puţine, aşadar concluziile pe care k tragem prin analogie sunt, la rândul lor, foarte slabe.

Argumentul proiectării pare supus pericolului rcgresid infinite Dacă frumuseţea minunată ţi organizarea universului presupun existenţa unui proiectant. cu atât mai mult este nevoie de un proiectant pentru întreg universul ţi pentru proiectantul din spatele lui Dacă se impune nevoia do **un** piúkrtáiLt, atliffld M ImpUrte >1 aceea de un supcrprotcctant şi, mai departe, de un supersuperpraiectant şi tot aţa. Aşadar, în timp ce negarea regresiel infinite este chiar baza argumentului cosmologic (veri p 156), în razul argumentului proiectării ameninţarea regresiei Infinite face ca acesta să pară vicios.

Ceasornicari divini şi ceasornicari

ir.lur.Tirw .ʳrul{^,’wʲur«W rlr. ifiü?. n npiscnpu .. Wiknrr Ppliy. i:p, în? unn :1 "ÍTE CI: e TIÍl T "íru :::: lr ■'i/T J-ln . ik ;im jiT-intu-ui p:ic.nr,:.'irii C.icft w¹: gftsi un crns En drirr -ᶠr"i. drugur, ühsur^ft'd rcrn^cxr.Dl.Híi. pmt /HÍ rí:nr.t'ui:^:i 'inlír, cd CÜ1XI npen -jniu cwewriGír în mnrl R TIIlR – atunri CÍInd dbaervi T ¡nuhqdjilE .yus'i.ln pfr/entH în nötijrl^ voi ■jTigs : c-clu :i 71 JUH :I ir.n opi-rs !j'-.,i iiqcnt Pumnti/Qu rorJinrl 'iluyii: ki imiiqirirn IIJ> Rjlpy. lnncK.il

P chiird Dr.wk"'51; ■ ■ITÍ-.I ::n:

■ .ilnr.tci
1 T.un::: :?i ..■■ : ■ p;. ■■T. r ■ :rn iái n.n pi r.tn :'."i hccr.I.n cmrn/ft n: nírlunin ncjTipcxc n r: lal.uni Fürt

Reglaj fin cosmic

Anumite wriantn nle ţr^uincntului pranctBrit i;c Lnxnn/ii p4 i'iprciKiLiihl.ratxiri ■ tnphţf ncn-IJ.iiT. universului sil Fi FijstnruratnCITI ir.l.rirnp Jin- h nţn Fii ’-cíih síi npnrfl JI nfi drruOHi e;.iţji dn ■ íi' nii.. n^unit' pnnrni n. Í.Ü F>; ■ n .jnis'iLi:^.ai ţau . * uu n în ţaLi .1 ijnvarr.Jui JIP-,1 – i'xpra-^iurn .ir ' Fir 1 puţ." dfnr; vi.r.n nu <ir f np’în.t drac Fn scurt par i,fl iix strr diwrri alr un.. ragltjjFm .1 cnsrra’.u ji, ahŞt rli ■ Fin în: qc rrpunn sA pirsj^innH :x-ît.n-ţii CUMI r irr I >i mn rnt D:ir ..cr.jn Tiprahzihil* i;a l-türrp'Fi meifţu EEÎH qj<fcn?rr| (je jxjţin prntiBtkl I:-:'I afy!.qi vandal.' i." pri’i . npij'tnrit Iii hi> i.'nc. il.:r unucin ';n i” :/|—■:: .

« 'inlâ-nr ii, nu pn-supui nă n nrii-j/it cir^.’.i ..rr.iln n',:.r r rar. ¡■■■l a<\.:.qi cui :J: iii pn ur .■ -OTIC Fcrm'd.ihi Fn'ii ţr-rrn an mpn-' ihilcii. ■.■ iJ '.iSricivnl.j::: ■: T. c.it.iirM 'i.irpln:. :'.'i| ■ c:;¡ :n tril.i.yi n i !cnlijn\ „i II ■ î:.—■■ ■ T’îL?1, .ii: cft r:>"'.tQt/.’în i p-a Tipnct :hd i. rut lucru ţi ir fr b ::cjcirr : " it:l.v rrcnate cu prv T <1 T.arr.cntnl'Uiinii eil

teoriei darwuuste a evoiuţiei pnn seierţje rutina^ iâiâ a face ape] la intervenţia supranaturală a unui pTaiect^Titinkllgent.

□du dfld am accepta argumentul proicctiriL crirti tlmilfiii în privinţa BOIUHM pe care o facem. Multe dintre „crcatnuf naturi] par să fi fost realizate **în echipă,** altfel încât ard nevoie de mai multi zei fi.cusigurantăi lumea nu s-ar Limita ia unul Eingui. fiecare ubioet natural, odeftt ar fi de demn de admiraţie, vădeşte numeroase imperfecţiuni, La o privire **mal** atentă; nu indică, atunci, opeca imperfectă un proiectant imperfect? În general, măsura răuiui din Lume ţi, automat, din obiectele acesteia produce dubLL referitor la creatorul EL $I La moralitatea lui Ji, desigur, nu avem motive serioase să credem că eventualul proiectant, oricât bine ar fi făcut, este încă tn viaţă.

Idee de bază: ceasornicarul divin

C Argumentul cosmologic

înlrtbare: ¡ta ce există cm, mai degrabă decât nimic?
Răspuns: Dumnezeu,

Ista începutul ţi Sfârşitul argumentului cosmologic, mtre cale două extreme neexistând foarte multe lUCrtlit acesta este unul dintre argumentate Dlaske în lavoarea existenţei lui Dumnezeu ţi, totodată, unul dintre cele mai influenta ţi mai «uspecie [ar spune unii) din istoria litosuliei.

De fapt, ceea ce mtmlm ^argumentcosmologii" reprezintă, mai degrabă, a familie de argumente decât unul în sine, dar toate variantele sunt comparabile formal $1 justificate similar. **Sunt,** în totalitatea lor. întemeiate empiric bazate (În cele mal cunoscute veisiurd) pe observaţia newiificabllâ că tot ce există e provocat de ceva [vezi caseta). Acest ceva este, insă, prodi-LE, **la** rândul **lui,** de altceva ţi aţa **mai** departe, la infinit. Pentru a evita rcgrcsia Infinită, trebuie să ajungem la o cauză rare nu este ca însăţi cauzată de altceva: prima cauză, necauzată [sau care se caurează pe sine), ;i lot ceea cr exişti cric Dumnezeu.

De ce FIU **leliţa mniic?** Lăsând, D clipă, deoparte consideraţiile privind calităţile argumentului cosmologic, el constituie, dc fapt, răspunsul la cea mat naturală, fundamentală şi mai firească întrebare din câte eestă de ce mstâ ceva, mai degrabă decât nimic? Ar fi putut să nu existe nimic, dar iată că există ceva Dc ce? Ca ş] celelalte argumente în favoarea existenţei lul

ARGUMENWSMÖLOGIC

cca 375 t.Hr.	**raa 350 î.Hr. 1070 iLHr.**

ARGUMENWSMÖLOGIC

Dumnezeu, argumentul cosmologic i$i sie rădăcinile în Antichitate îJ reprezintă baza pentru trei dintre cele Quinque Viae (Cele dnd căţ) ate lui Tema d'Aquino, altfel spus dnd argumente aduse în favoarea existenţei lui Dumnezeu Dacă veţi inlretra un cosmoiog modem ,.de ce există ceva*”, vă va răspunde, cel mai probabil, refenndu-se Ea Big Bang,expiratacaiadismicâ în. urm.a căreia s-a născut Uruvcrautacunt **mai** bine de 13 miharde de ani, în urma căreia au apărut matena, energia s; timpul insuşj.

EXPERIENŢA HOASTRÂJN **LOC Şi NE OFERE UN ARGUMENT PENTRU (] PRIMA CAUZA, FACE. MAI 0EGRABÂ,** J.£ MilL13?0 **Sit te descurci dl naibii de prost** Atracţia exercitată de argumentul cosmologic are legătură cu faptul că încearcă să răspundă la o întrebare foarte bună. Sau, cel puţin, la o întrebare care pare foarte bună $i, cu siguranţă, foarte naturali de ce există̆m? [hlol restul universului.] Putem considera **bun** răspunsul pe care-l dă argumentul cosmologici Există câteva motive pentru ancindojdc **asta.**

Versiuni cosmologice

P'r-nn^ pn-cinn *í di-tm ˙.Tir3n^{k}i-˙i arnvirr zn^{1} uh- i" ■nnlnrjk’: sta în ■ pu'part : jln-,ir-n :ı:,ı :!in^{f}-rc l.jrnir i ,i rnr r,c r.˙f: -.1 Vc’r. unna n i nni f irr -.în’ cunoBruJ/i iuh – JI~. í ■■ rln ¿IFILT.I "Uil p-irmi t:n«r. E: cin: i liü În n cnuznlí I rcnr :■ •,.:ru üirtfl :nu/.il dr ,ilL lurn.rj, d.ir rdaljp. poatr fi una de rirr˙""irit'n^1 de "nnti^{r}<jí'ntft : :cn‘.v'í 'i.iii d'!
i^{f}tr^{l}iijih lyitr: . .în^„ pzcinki ^{r}u prvCn ^{r} r-i.n-. hí infin.L 51, pnnt^{r}u i ví.iri i regrr ^{l};˙r ::-..nr:L-.rl de [ir.’-iri'^dc :■■:■■! \> J. Tuirnrvi'.. l.tihLn r.,1 ˙ ■! .f/: I. di? nft-Einl.:'i!itj^!h: r^pi?- IVE: A^nd.ir cnnfnrn .irgunr^{r}*juiui. DijTinr.’T-.j 7rer....fi AÖ riu ¿.ti9 rfrjtí fsa .«'-l ppopha MUM]. sö .'Vieper iWfit 3 ■ □nce BILZÉVí. iii^{L}::E:nLinni!'i^{l}. índi::-l tixiFrUi în rind mniüHr. Ü-L SC fi I!..!...■ ■... ■II :ÁI !X:: <I:JI.: ■» JIC:I:! ■. ■. ":<l^n '.Ír ¡1 ;i pr.'i'.ru ■!■ : :i. rifenn! Is n'L’tiMn (RenLr.j 5 ""ip L’i'.i: :: "i ’T'HíÍTI ,! rz..Tnruil (¡ycluoii*'i tarmBi* de csuzalitatí]

RELIGI
E

Dumnezeul golurilor

r n f:nn::t cin s-rsrh ■■ ■! IH-JTC. **"intoiiinn^Hi a fost mvccat ..n /"u (¡..iu rnni mjlţ pcntr. ii r*plit i Lrr..njC! /i' ntn ihn::nl- di: p.itnrnţ! iînn-.l rin îhţrir.rjiirţ' Ar.Vrii. ■ urniri ir ::.Snn r;ii;.ᵖr rin l:i** TVMFI **F^ciQinmlţF>rHrţ|irnTilpgfra nj #**FMI **îflfţB lest, ora** CBWI **obişnuit ¡¡îl so** 'OVIICE **Kţiurt n □■■□r ni mfirioji**

Pr : ;■,!■ .. -,1 cn ţ:l.i – . ¿1 :: .vir::: ■■. ' ■ T :: 1

yn-crn ii ri faini. nit mnnnniifi iixr/icuţi 5Î '[5: ,i ncnrnitfll'.s ', ■■nr.uţi' ins im ca lin-w-l s,! prcpuni i'ci .iţin cnn : !rcir:ţ.<i MiurT 1 nr:: sd«ea.i^rtML Dumnezeu atenei ctad nrc nen r. nn::"i;nLri prt CCL::T .1 -n'.ur ri,. puteau h ixihcjte frez p 15?] în GKţjl n -qi inr:r--.ih.n MTOlQDIC, R..rrrcji!u □ a Tir» pjnS În mrgir. ■ iʳ rţflln^ţni no;i!;'.n l:i îhceputur □ ijnwiriiuhu fa În iii::c!piitu' I. '"ipul.,! Conceput BstfijICunwcwu s-qr putei rji fit ţlrcfllq du cupqniLAbln ■uiplipt'uwi .: ■ ştiinţe CJF :u ca crirt? ■'amdir JI B faril. :-:r ndrzflr. pînncur

Premisa aparent plauzibilă pe care este consmiil argumentul ooi»- logtc aceea ci fiecare rucru este cauzat de un altei M bazează pe experienţa noastră cuprtrire]a felii] în carestau lucrurile pe îiiine Dar argumentul ne cere, apoi, st «tindem această jdee la ceea, ce, prin definiţi^ este dincolo de expenenţa noastră, iiitiucât se află în afara Lmnrersuluj însuşi: fi anume ceea ce **a** tăcut ca uruvcrsul săeKBte.dela bun început. Desigur, exponenta TIU ne poate ajuta în această privinţă şi nu este foarte limpede nici măcar dacă acest concept este coerent: pnn univers înţelegem tot ceea ce **crirtă, iar** începuturile sale, admiţând că acestea enstă, marchează, dc asemenea, începuturile timpului.

la prima vedere, premisa principală a argumentului (totul are o cauză] contrazice conduzla (Dumnezeu nu are iuri o md). Pentru a evita acest lucru.. Dumnezeu trebuie să se afle în afara acestui „tot", care s-ar traduce pnn „tosite lucrurile din natură'. Cu alte cuvinte, Dumnereu trebuie să fie o fiinţă supranaturali Acesta este un rezultat mulţumitor pentru top cei care erau deja convinşi că intr-acolo trebuie să ne duca argumentul **Pentni** ceilalţi – care trebuiau convinşi dc către argument misterul continuă să se adâncească. întărind suspiciunile că argumentul este, csentlalmcntc. incoerent sau dc neinţetes.

Argumentul depinde dc ideea că rcgresla cauzală infinită **c** de

ncacceplat: lanţul trebuie să se sfârşească undeva, Iar acest undeva este reprezentat

de Dumnezeu, care nu este cauzal [sau care se cauzează pe sine). Dai, oaie, chiar Implici ideea unul lanţ nesfârşit faptul ci universul nu are irir-r-put. iar această Idee este mai greu de acceptat decât aceea a unei fiinţe supranaturale aflate ir, afara trapului?

Daci acceptăm că regrwia trebuie să M sfârşească undeva, de ce n-am accepta ca lucrul necauzat st fie universul insuf L? Dacă suntem de acord cu posibilitatea autoca uzării. Dumnezeu devine inutil.

Argumentul cosmologic nc obligă să-i atribuim lui Dumnereu câteva trăsături foarte speciale: ca nu este cauzat (sau că este autocauzatL că există în mod necesar ş.a_md. Toate acestea sunt pnn ele insele, foarte problematice fi greu de interpretat Ceea ce nu dovedeşte argumentul (dacă dovedeşte, pini la umiâ ceva) este chiar faptul ci Dumnezeu ar avea aceste proprietăţi cu care ü înzestrează gândirea teistă-omnipotenţa, omniprezenţa, bunăvoinţa universală éte Dumnezeul ce transpare din argumentul cosmologic este unul foarte straniu ţi difuz.

Aşadar Cfl fl cau?at universul? Miezul problemei, referitor la argumentul cosmologic, e acela că. daca răspundem cu „X" la întrebarea: „Ce a cauzat universul ?" (unde X este Dumnezeu sau Big Bangui de exemplu), poţi oricând sa întrebi: pe X. ce l-a cauzat?', Iar dacă răspunsul e câ ν i a cauzat pe X, atunci întrebi: „Cine l-a cauzat pe ¥?" ş.a.m.d Singura cale pnn care să nu mai pui Întrebarea este aceea de a pretinde că X [sau Y, sauz] este de un lip radical diferit, astfel încât sa nu mat poţi pune întrebarea. Iar asta necesită atribuirea unor proprietăţi foarte ciudate]ul X. Cei care nu acceptă această procedură poate acceptă extinderea la r.esfârţlt a lanţului cauzal, adică un univers fără de început. Son poate aprobă viziunea hu Sertrand Eussell, câ universul este în sine de neînţeles, un fapt brut în prrvinţa căruia nu putem aduce argumente sau purta discuţii coerente Un răspuns ncsadsfăcător.dar cu nimic mai rău decât altele care s-au dat în această chestiune profundă.

UNIVERSUL EXISTĂ ŞI ATÂT.

Aerhtind iUfldell

Idee de bază: prima cauză necauzată

0 Argumentul ontologic

lisaţi-vi mintea să hoinărească ti clipi, să-şi imaginez« H aluna cajti perfecta: bombată, cirrbată ciegant în forma tfn seceră, dată cu sare ţi. c?l mai important EU textura ai extraordinara - transhnnându-sE Tflfr-un dumíCflt tapias, (fanai, care se pierde printre măsele. Toate calităţile unei alune cajú, duse la grad ui suprem de perfecţiune. Mm mm. bun. Lc vedeţi clarín minie? lată vestea bunel Exista o astfel de alună: aluna extrae reţin a ri, care adună toată perfecţiunea, există cu ii de văr ah

Cea [a ort ne gândim acum este aa âud grozavi, alună caju imaginată! Aluna **din reaHtate** e. în mod sigur, mai gneavă decât o Aluni care ar tattte d»r în mintea noastră Aşadar. dacă aluna 11 care na gândim eu exista doar în mintea noastră, am putea să ne gândim la o aluni chiar „mai" perfectă, şl anume la aceea rare există atât în mintea noastră, cât şi în realitate Aşadar, aluna pe care o avem în minte – cea mai grozavă alună imaginată chiar există: aluna imbatabilă trebuie să existe, altfel nu **ar mai** fi imbatabilă.

De la alune tk Dumiieieii Cum e pentru alune e ţi pentru Dumnezeu. **Sau, cei** putui, asa pretinde sfântul Anrelm. **un** teolog din secolul al Xl-lea. cel care a oferit varianta clasică a argumentului ontologic, unul dintre cete mai puternice argumente în favoarea existentei Lui Dumnezeu. Lăsând deoparte alunele, Anselm. pleacă **de** 1* definiţia iiecontroversatâ **^pentru** el) potrivit căreia Dumnezeu este o entitate **„în** raport cu oaie nu putem concepe nimic mu grandios' tmaginându-l pe Dumnezeu, **acum, în** felul acesta, rezultă **că ti**

cca 375 i-Hr.

Aigurnentul piaieC jm

cca 300i.Hr. 107fid.Hr.

PrMlErni r.i jlui

Aburrir !u anta agit

ARGUMENíWrOLOGl C

Logică modală şi lumi posibile

Cfll cie nl dD/ED argiiTif .t al lui JUisrlm nzţinnee-rii. în hunii mitiuri, ;□ ᶠf ::i î nrr il. tr:rnrʳiil. k ilx'M Fir:: inccuit n„ .i.-X'!"ⁱ·n^S nr :■:■■ 11 ii idiicra <:h B ds cniircppui. DU Dumnflifltj a(nu cxiirfxi. ci tsţe tqit în[i:>!ühi ■ N ni :i> nl.i:

rKis'-t" vi "fir "■ .íí"L1 îl '.ilrr.ii n..'J: inrerr.lr ni^n" (în ¹ ::CII:MIl n p.r'.rn :.. Ahir r.ri'l.rirjii :i:i ■; 'xil:..? ¿Tjur:r!!..! :.r 'ui:::; r: iu iu" Leii ?ji: ■ rindri'i. iʳ rare Lrn'-ini: rli■ p:?i;iLii| hiti! de nncniitabe nunf. riigiini: ţi n i :hlrjJ: LT crlcicjic pniiLi ■ De I'KI:T-PII. i-îi m^puhorfl i:d cxpn sip .CBţj i" ■ yr:ʳui: ! iii !˙u ⁱ: ::TI" : : .î ■■ ejts unni"".nr.Li kiLr]

în L:M::X! Iiirrilr pnsikilr i;â rrr"iupui T ţi cfi rinic ::c! ■ :slâ inciii'.iinL.i ij"<!i Finţ.: ; în- í T . _-i-n ni<n yrn'dirm'iil cu puL ■ʲJ'I (n:k:ri ^r.LI c Í..T-S

- ::nr;! nvcr¹' nl.-iin:-Tii!'i R'ir lur.isljfi'^is IJHIH JI il.li'l ihi Fiinţa

i¹·!.- n "iirzirfl luni' pn··;i.[i..'·E ÜX.I Mnţn i ?■ I.:.·: <■ lijr'iii- pasihih . ■!. iri.ir i'n stata mgd nfMsar În Ipc îfl KCEJpWm pmgFtS nn'-ţli.rir. nn p.|Ma :":a dng-nhft iö nndi/iJm ■¹ ':upL"<ir cm ■■■ ■ .'iu riui; Li : i. rin Eump \ nccir.L :■!I iLI CI.'JI .cri nu ¡jrnndinană : .. ;x.: nţu? lrv::un '■ 1

" în rnr.r II ■ pr'i'? ■! HíJ˙ Ü nuce-i-1"! M üi-jfiu¹'- "" iʳ-':i.

!■*! r' mi cil Fiinţ/i -nnpnrtivfl cr-lxi cnnLmrii: :<în;imnr A^KSBT; nnl.n ;:■! R.im-c.-nu cnncnput drcph ccs n.i ijrc rl.n;:'^ iiin^ ::n n.. mi toarta nuik seni

trebuie aâ existe ca idee în mintea noastră. Bar dacă ar edsta doar în mintea noastră, am putea concepe o fnn'â chiar mai grandioasă, ?i anume una care există atât **în** mintea noastră, cât **şi** în realitate. Aşadar, pentru **a** evita contradicţia. Dumnezeu trebuie să existe în nuntea noastră, dar pi în realitate.

Pnn contrast cu baza empiric? a argumcnteliDr proiectării fi a celui cosmologic, argumentul ontoSog'.c încearcă să demonstreze existenta Lui Dumnezeu pe cale pui logică ţi **pnn** intermediul necesităţii logice, pi anume arătând **că** existenţa Lui Dumnezeu nu poate ii negată fără a ne contrazice – simplui concept de DumneMU implică, de fapt, existenţa acestuia, în actlaţl fel în care.

cca 1260

Ai^urr«i'-Li>l

1670

Credinţă ' i

CdwHDbgii:

ARGUMENíWrOLOGl C

chel

W05

Rege'? harţei «te

RELIGI E

Este incoerenta ideea de Dumnezeu?

wsn.ur. :: ::njurᵖii?i'.rAi!în nnt:> ::gn: ■ r Mi 'ᵖi junj idr ::rt "./iiri rnn: ’¡p<3 c Fr-ţJi nn grji-Hînrv.i di^:nt crirc! Doc ti iu est!! ¡i:j!;:l n; n:: :!-’;h lunru, ri;noi ix-ţ.iim : dr> Dunnivr! nn ccwrluţta " ʳ- wdfl r.::.. ir::i:i-r:! nLii. nk.nri ini.ragul orgunt rtt pci poci prgum !nlul inr.i!''ˈjnᵎᵎr'i/li M tfcmonitraja <is ;l,nrţn lu Punrieieu ¿iţm rum iᵎ pţrţEpn-n trndţiunni [ţa crmniBoJwt, cirnrtpotent. etc J ecsete taract enstci ᴛ-.ft ín: i-i i 1.1!.ifc ■: ■ .■■■ :,r : 1 ■ -"¡j ,il‘.i inr m ᴛI : ...! ’.Ö fin f.-nznnl 1

Iq Di.-nm:zi!Li 1r. nil mu în;;'. grad :: ᴊ puţi nţ A Fstzi rirpnr.n rin ,i fi rw&ţinta pns r lihnLr. 1 nrt 1 s‘ 111.1 mnj bˈˈ r;..-Tirx!7X!ii CTi’ipainnt ar r-n.i fiinţe inrrntrnk! 1:.. l'Der <irhil."i, mr cxiFrtcnţa unu Punnrre- ninniüc ..... :r F irremratihiifi r . .-.ir-nr "■iii ’ n[.i- :'.c L.J-K liâ ɪ:ɪ-U!ISCIÉ">I Şl ürVUL ULt"',d "li ”Cʳ. LUIHH. .d 1:-. iirenHţ-ʳ nţfl. rxinn nr rxnr.L.Lm'o neevfr :' 1 pmt'iina 'intrj m/iur.r ; Lratiiţ.inr;: .1 l- .;"i 11 C'iim-iunij TntrabSn Bimdgrg p.i uls pnuind cpflrţiiţg ide 1 da Di.-ri-üfKii. nrji turti este pn pmrEpnUi 'n '■ind'.rnd ţamil aparţini Egfll.Lrfi (u plţhlmo rik:iuj [¥«ip Ifrt)

prin simpla înţelegere a conceptului dc pătrat, ştim că anita an? patru laturi. şi pun simpla înţekga» a conceptului de Dumnezeu şdm ci acesta enstă – susţine Anselm,.

Obiecţii ontologice La fel ca argumentul cosmologic, cel ontologic ʜ referă, mai degrabă, la o familie de argumente ee au o idee centrală. Toate sunt ambiţioase şi încearcă să demonstreze necesitatea existenţei lui Dumnezeu, dar funcţionează ele cu adevărat? Răspunsul este dificil da dat, pentru că variantele argumentului sunt pasibile de cntHL diferite. Chiar ţi Anrelm a prezentat două versiuni în aceeaşi lucrare. Versiunea de mai sus – prima formulare de către Anselm a argumentului, cea clasică – poate fi atacată în două moduri.

Unul dintre prunii critici ai Lui Anselm a fost contemporan cu el: un călugăr pe nume GauiUlc., de **La** abaţla Maimauller **din** Franţa. îngrijorarea lui Gaunllo era că **un** argument de tipul celui ontologie putea fi invocat pentru **a** demonstra **că** există once. Exemplul lui a fost acela al unei insule, dar poate fi folosit orice în schimb: alune caju sau chiar fiinţe inexistente, precum sirene sau centauri. În med evident, dacă **un** argument poate arita că există lucrurile iiicxislcrito, alunei sunt mari probleme cu el. Pentru a respinge această constatare, cd care încearcă să apere argumcnlul ontologic trebuie să explice dc ce Dumnezeu este un caz special – pnncc aspecte semnificative diferă El de alunele caju Unilsusţin că trăsăturile pe care lt are Dumnezeu sunt realmente perfectibile [capabile, în pnncipm, sa dűbándeascá grade succesive de perfecţiune), spre deosebire de caracteristicile alunelor. Dacă Dumnezeu poate intiepnnde Lot ce poate f. întreprins, atunci ei este

omnipotent intr-o măsuri care nu are cum sa fie depăşită, din pune: de vedere logic, pe de altă parte, ?■■ avftnd o atună mare, grandioasă, poţi concept oricând

ARGUMENflttíTOLOGIC

SI. ÎN MOD CERT. ACEL CEVA FAŢA DECARE NU POATE FI CONCEPUT ALTCEVA MAI GRANDIOS NU POATE EXISTA DOAR CA ÎNŢELEGERE: EXISTENTA LUI POATE FI CONCEPUTA ÎN REALiTATE. CEEA CE E ŞI MM GRANDIOS.

AnbE n- din CjnWrbuiy. 1073

una mai marc s[1] mai grozavă Aladar, ideca în şi nc da cca mai grandioasă atunâ imaginată – prin canstrast cu Dumnezeu, fiinţa cca mai grandioasă din câte se pot imagina ■■ este incoerentă Corolarul acestui lucru este că, pentru ca argumentul lui Anselm să funcţioneze, toarte caracteristicile interne ale **lui** Dumnezeu trebuie ai fie Intrinsec perfectibile. în mod Ironic, aparenta incompatibilitate dintre aceste atribute ameninţă să facă Incoerent întreg conceptul dc Dumnezeu, subminând toate versiunile argumentului ontologie.

dc trucul verbal

Problema semnalată de Gauntlo este legal

prin care, bănuieşte el Anselm l-a făcut să existe pe Dumnezeu. D îngrijorare de acela;! tip stă la baza faimosului atac al IUL Immanuel Kant asupra argumentului, care se regăseşte în lucrarea sa din 1781, üitics raţiunii pure. Obiecţia JLLL se referă La presupoziţia loare devine explicită, în celebra formulare a]ul Descartes] că existenţa este un predicatcare poate fi atribuit unul Lucru, ca otice it predicat Ceea ce nea să spună Kant, cu un punct de vedere pe deplin confirmat dc logica secolului XX. este că a afirma că Dumnezeu castă nu înseamnă a atnbui predicatul existentei Iul Dumnezeu (la un loc cu alte calităţi, precum omnipotenţa fl omniscienţa^ ci a afirme că există, de fapt, o instanţă a conceptului care are acele proprietăţi; lai adevărul acestei afirmaţii nu poate fi niciodată determinat a ¡morí, făiă a vedea cum stau efectiv lucrurile în lume. Aşadar, existenţa nu este o proprietate, □ o precondiţie pentru a avea proprietăţi. Anselm ;i Descartes au săvârşit, amândoi, erori logice, care par cu atât mai stranii pentru enunţuri ca; „Alunele capi care există sunt mal gustoase decât cele care nu există". Anselm realizează un salt ilicit de]a concepţia una dintre instanţienle conceptului: iniţial, presupune că existenţa este o proprietate pe caic ceva o poate avea sau nu; apoi, pretinde că a ara acea proprietate este mal bine decât a nu c avraj după care trage concluzia că Dumnezeu, cca mai grandioasă dintre fiinţele posibile, trebuie s-o aibă Dar toată această construcţie se dărâmă ca un castel de căiţi de joc dacă nu acceptăm că existenţa este un predicat.

Idee de bază: cea mai grandioasă fiinţă cu putinţă

4 Problemaăului

rnete, crime, cutrem bu11 - mii de oameni fara nicr un viitor, vieţi tinere pierdui» inutil copii urfartF psiţi de apărare, tineri bătrâni murind în moduri îngrozitoare. Dacă âi putea, ca prin minune, să opriţi stă avătanţi a morilor fi un monstru fără suflet Sl n-o laci. Fa de altă parte, Se presupune ca Hislă o ţă care ir putea înlătura toate aceste lucruri cu un simplu gest întrucât ?re putere nelimitată şi este fectă din punct do vedere mu ral: Dumnezeu Râu Mişti pretutindeni, dăr cum de încă există, când avem zeu ce are, prin

definiţie, capacitatea de a-i pune capăt? Acest aspect spinos reprezintă miezul fl ceea ce numim „problema răului".

între 19B4 ţi 1905. SEEEIB ţi loameSes din Ethinpia, **Exacerbate de iiistablhtatea pol mei. se esUnieazâ ca au aiuri drept ansccinţa peste un** milion EIF **marţ,**

PttftlEmi răului cstc$_r$ tu siguranţă, sa mai complicată problemă cu care se confruntă c i nevi care aede în Dumnezeu. Atunci când suntem loviţi dc D calamitate, întrebarea care ne vine cel mar fiiesc pe buze este: „Cum de-a permis Dumnezeu aţa ocia>„ Dificultatea în a-L da un răspuns poate afecta serios credinţa celor afectaţi.

Este Dumnezeu ignorant, nţpuBnciqs, răuunilor sau nu OKBtă? Problema apare ca □ consecinţă a calităţilor atribuite Iul Oumnezeu în tradiţia iiideo crejiină. Aceste proprietăţi sunt esenţiale pentru concepţia obişnuită despre Dumnezeu ţi nici una dintre ele nu poate fi modificată sau eliminată, fără a dăuna profund Imaginai Sale. Conform concepţiei teiste tradiţionale:

cca	**oca 375 i-**	**300 î.Hr. cca 400 d.Hr.**

Ap j urca centrali peEiteni arbitra

Aigurnentul piaieC jni ProaleTa râului

Ce este răul?

1. Dumnezeu este omniscient: ştie tot ee poale fi ştiut, din punct de vedere logic

2, Dumnezeu este omnipotent- poate întreprinde ance poate fi întreprins, din punct de vedere logic.

1 Dumnezeu este omnibenevulcnt: reprezintă o robiţi hună universală şi doreşte să facă mice lucru bun care poate fi făcut.

ULUE

r.inuriin:i ;nrrvcr.ţicna * n n. ■¡□Li:dher.bu■ CE:I:
:: n ihlr TIR rS. .. d. ir tjcirrien..: .."îi .i" nu i:□ 11 ■
rirr – ;■ ■ r.^iuit în nrr-t. context, cuvântul sr rnfprr. ■; mniii!. În
L'iirtjC! ..crunlr ncii fcul ■ rr I ni: ¡:˙.!.’:rr.::’. i ni: T :■ – înr. în:: i.i ■ v
În urnin CCT pnvIn pxtrrTI >,ıinh pʳcn Ir.viîi■: ; ■■-'tr.j n ,:.i; Fi[1] .-H.«
■ rirrrt. rrin ir ■ ■ir J i ne Fh!!■■:■■ i o ţi ndfcnnţji '...T.E :n rnlr.ul
n'ci nu nl.At. i nu/n .,ʳr:!'!i! rât ţi nnL.-.ilri Fnin ■'■nnc *;ă mrhm
rlr'ifirR .1?... Finr;:''' cu rnFcm În inFrir˙'/! „mvni r..1 di? în : fi.-ţdnr
ur-.u :■/˙iii',::uʳ'!, c" ■■ 1 .ml} 5: despre .rîUi n iturniorntnj n
denerrisi rţltlfl p-Ttinurr :: ■ : iu.->: iflidx: :: -irrj -. dr r.- -iʳDLj birˉ
[sfiMitix! "Jilur;: ci ircr..,T rzutrunursln ţii bnlile, ţinu n.i upark .jirrui
crfnritBţAy !

plauzibil,

următoarele inferenţe, din ceietrei principii dc bază:

Jn ceea ce priveşte problema râului în particular, putem puncta, în mod

4. Dacă Dumnezeu este omniscient, este pe deplin conştient de durerea şL de suferinţa din lume.

5. DMl Dumnezeu este omnipotent, atunci poate împiedica durerea ţi suferinţa.

6. Dacă Dumnwu cttr umnibcncvidxnt, atuiKl*rea să împiedice răul.

Dacă propoziţiile 4 şi *6* sunt adevărate ţi dacă Dumnezeu (aşa cum e definit de propoziţiile L-3) axbtf» rezultă că n-ir mal avw cum să mai fie suferinţă în lume, pentru că Dumnezeu şi-a ascultat

h bmuarfe 2357

Puflv»pl| un Hjpil ik ţipla ani din Mfchigani naate k ni puţin da un an după ce medicii i) di nijnosticasc ra cu o tumori cnreiirala rari ţi Inuperabla, Elfi Fi distrus pr ugresiu trw Ehiul cenitiriL Ccnlu<m unuia ţiinlrt prntMurii dt k ţcwda hii, Lupliul, PH Elanul de Midiile

51 hjisniiall. J Irfttvt prin Fimnuinlţ de d?r pu s-s plana nlclodoie ţi ţi-a păstrat ţpMtflţl*.

107B 1670

Aigumeirtu drttc^aglC

Lrrdmţ j 11

RELIGI E

înclinaţiile şl a impJedlcat-D. bar, se vede dar, încă e suferinţă în Lume ţ L de aici, tragem concluzia <ă fie nu «dstâ Dumnezeu, fie există şi nu are una sau mai multe dintre calităţile de ia punctele l-3 Aşadar, problema răului pare să genereze mai multe cunclmii nedorite pentru teist: fie că Dumnezeu nu ştie ce se întâmplă, fie că nu-L piti, r.e că nu poate face nimic pentru a împiedica răul; sau că nu există.

Fv fi oittjinitriţ ÎW5, uri cutremur **alirinifil a** I nirit **rţjiinița** Mintali, **din Piklsfpi, făcând unq nupămânLut kucsIfâţL Bilanţul** alici **ni a Fost de** 75 **OOC tU mnr^i. JU|11M flilQ rfc HiriBfliaO fast răniţi** ţi **apnnlmativ un miliari**

Oprirea glonţul lii încercările de a evita aceste concluzii devastatoare presupun subminarea argumentului micitfpc unde dintre nivelate Iul. *A* nega că există aţa-zisul „râu", aţa cum au argumentat scientijtil cretini, rezolvă problema dintr-odată. dar concluzia este greu de luat ca atare. A lăsa deoparte oricare dintre cele trei proprietăţi atribuite Iul Dumnezeu ţa-l Limita cunoaşterea, puterea sau superioritatea morală) este foarte greu de tolerat de majoritatea tetţtiloi, astfel că strategia comună este de a arăta cum pot coexista răul şl Dumnezeu ţoi toate proprietăţile Intacte). Încercările de acesl tip

Două probleme privind rău]

Prrxiiirri riiului pnntr. Inn dniJJ Fnrriri n ■■.hrcLr Ii-";ilx: ..-n n-l.n în L'mi^n? logic fl '.ri^n c.im ? font prg?FintO h rnn-.i n acfletkn capitoQ imcoeihi wr CA *r.j* Dumnezev EA coejisw CU rfiul e?7>? ■i. n:r'il.r,::n rvriLr i.- ngun -ʳil. IlI::IL::IA, iFimfl cS pr.....r'.\ ■■

L- Diwnnqzeti ount irtcnirpnlifaili r... EKiitsn^a rfr.iliii pi nil pin yrrnnm, c'"di'i^: iʳ Fl cnLn, în nr:. irnLc'nlft F::TI i !■■:: ■■¡ı'TJl 7c ::::..",■ n [10:: irrwi r: Mil pn :;Li|iii¹' 1 iri'j'TiiiT .i-gunr nL. .11 ,nm :"■,'■ z |i 15,'I ii".¹:?::Jin:i¹ rnn inLi.-m-.ihili rir nn>" :;i: ¡n-pilnnr!. ¡"¡n'r,. ii IF:.. .■ni>—1 i-Ji n[iii^r. prtKMl:il Cn ■ i.nl.i: I ifl fi> tjpPRi ir.. Dunn ■.'.■ 1

h.'-l/ir Ji ■!-iii.|ii.!xᶜ'nu: A riiiiuii vi!·'niij"<! ciLi 'Tn i'nijfl dffcfit vt!ʳ·iiur rn i:::: ■:.! ■ ■ 11.. ini ■i.ir::.? :::!c;'ʟl. ¹ 1 ::TIᵛ.I înᵔp:ᵔ!!h:"ᵔ. :ntcn rn^ ■ rcin-.-rjcu, taLuji. tin'jrni!' gnu în,- "nnr.'ir ᴰ~T I vn!':-..T i'n mir p "5ft tnf. pc ::;iiii Ingcft. ciivinri eft ijurnntiJEii p rftu poL c^cx.nLn nnnftl. ric irrp-nhnr 1 ■■" r.,,. ."¡l. lur 11 ᵛ.ᵛr?"ʳ.ᵛ.."nn hn/.il ft pr riiivri mpn nnUcdtf Fppt, g prtwpCTFf miji mnra pantry tput, r.nm tmh¥:p ifl nxphrt! rnnr!. iʳ mm nr r.fl Lmn- nnr.fl :: inlr r...::ann-rar^irtnl. În 'iintr a ijinir ci. în cnrC'^iilr nnjfnrs t/jliii cptscg :il r<rinc‘" :!■- iimn

implică. adeseori. respingerea prupoiiţicl 6 ş-. sublinierea faptului că există ..suficiirnte motive morale" pentru care Dumnezeu poate al-cgc să nu elimine întotdeauna răul din lume. Lar implicaţia logică 1 acestei idei ar ii <â este oarecum în interesul nostru, pe termen lung, ca Dumnezeu să procedeze aşa. Aşadar, râul din ¡urne este, în ultimă instanţă, bun: lucrurile stau mai bine pentru noi aşa decit ar fi stat dacă n-ar fi existat rău.

K martin 2ÜC5, în RrtáL SUIA, e ᴇ Escopcrit iritr-n greapă niiţâ, cadavrul aliat în descumpunara al Jcssicâi LunsfanL de numai nouă ani. Murii* prin sutoccfE, după ce tuşesc rapita ţi apoi violată Un mai mu Iţe ori, eu câteva săptămâni în urmă, de către latei Cuuey, un bărbat datfite ani, UiidtttiMl inkrfcir ptJitnj hărţuire uzualii.

Dar care e binele superior obţinut, până la urmă, cu preţul durem şl al suferinţei umanei Probabil, cea mai importantă soluţie Ia probEema râului se referă la .apărarea având în centru libcrul-arbitru", conform căreia suferinţa de pe pământ este preţul pe care ii plătim – p merită sa-l plătim – pentru capacitatea noastră de a face alegeri libere l'vezlp. 16B}. O altă idee interesantă este aceea că adevărata virtute ţi adevăratul caracter moral se clădesc doar pe baza suferinţei: doar pnn depăşirea greutăţilor, prin ajutarea celor oprimaţi, pnn opoziţia faţă de tirani putem avea sfinţi sau eroi. Aceste incercân de a rezolva problema răului se lovesc de dificultăţi atunci când încearcă să explice distribuţia arbitrară şi scara suferinţei umane. (Jneon, nevinovăţii suferi cel mai mult, în timp ce oamenii răi scapă nepedepsiţi. Alteori, dimensiunile suferinţei sunt evident exagerate, în raport cu ceea ce ar fi rezonabil de pretins pentru cultivarea caracterului, în condiţiile nefericirii de acest fel. ultima scăpare ateistului este ca „necunoscute sunt căile Domnului" – că este Imprudent şi inutil, pentru fiinţele umane, să încerce să ghicească scopurile ţl intenţiile unui Dumnezeu atotputernic ţl aloateştiutor. în cele din urmă, acesta este un îndemn la credinţă – este nerezonabil să invocăm raţiunea pentru a justifica acţiunile voinţei divine, bar c puţin probabil sâ-i convingă pe cei care nu sunt deja convinşi

Idee de bază: de ce lasă Dumnezeu să se întâmple lucruri rele?

42 Apărarexentrată peliberul-arbitru

Prezenţa răului în lume reprezintă cea mai serioasa provocare În raport cu ideea [Îᴇ umniputenl, omniscient ţi QmntaevQlent Dar. spun teiţlii, răul există prin prisma alegerilor pe care le facem nai, Indivizii. Liberul-arbitru acordat umului este un dar divin de o valoare enormă, insă Dumnezeu nu ne-a pulul face acest dar eliminând, totodată, riscul ca noi să abuzăm de el. Aşadar, Dumnezeu nu poate li considerat respirabil pentru lucrurile rele care se înlâmplă. întrucât ele se întâmpla doar din vin3 noastre ţl nu ir trebui să ne facă să ne îndoim de existenţa Lui.

Existenţa manifestă i răuSui – durerea ţi suferinţa de care suntem înconjuraţi zUnjc^iugcwri că, dacă există Dumnezeu, el este departe **de a fi.** fiinţa perfectă descrisă **da** tradiţia iudeo-creştină. Ne Imaginăm.

mai degrabă, o entitate care tiu fltt teu mi poale ꜰS înlăture lucrurile îngrozitoare caic se întâmplă, nefiind, aşadar, demnă nici măcar de respectul nostru, darămite de adoraţia noastră.

Nu putem înlătura această provocare decât dacă leufim să arătăm de ca un Dumnezeu perfect din punct de vederi moral ar îngădui, totuşi, răului să H producă. Din perspectivă istorică, cea mai cunoscută ţl mat influentă încercare de rezolvare a problemei a fost aşa-zisa ᵣapărare centrată pe liberul-arbitru". Libertatea noastră de a face alegeri cinstite ne permite să ducem vieţi de adevărată valoare morală şi să avem o legătură profundă, intemciată pe dragoste şi pe încredere, cu Dumnezeu. Nc putem insă, folosi libertatea şi necorespunzător. făcând alegeri greşite. Dumnezeu şi-a asumat

APĂR ARMTRA^IBERUL-ARBITRU

cca 300î,Hr. cca4G0d.Hr. TO70

Arjuna rirttritfi pe'ibeni! □:tiTru

Problema rJ

Aigumertd antaagn

nscul şl preţul de plătit pentru a nu fi putut îndepărta posibilitatea căderii noastre morale firi t nc hpsl dc darul mai mare – capacitatea dc a alege binele moral. În ciuda longevităţii sale remarcabile ţi a forţei de atracţie perene, acest argument se confruntă cu probleme cât se poate de serioase

Râul usturai Probabil cea mai evidentă problemă este existenţa în lume a râului natural. Chiar dacă acceptăm că Uberul-arbitru este o posesiune atât de preţioasă incit **şi** merite răul moral – adică lucrurile rele şi reprobabile pe care le generează oamenii atunci când fac alegeri greşite cum putem explica răul natural? Cum ne-ar fi diminuat Dumnezeu Uberul-arbitru, dacă ar fi eliminat virusul HIV, hemoroizii, ţânţarii, Inundaţiile şi cutremurele’ Seriozitatea acestei probleme se vede din unele dintre răspunsurile teiste: de exemplu, din răspunsul că toate dezastrele naturale, boli, epidemii ş: altele, sunt (literalmente) opera diavolului şi a altor Îngeri căzuţl şl demoni sau din răspunsul că aceste nenorociri sunt pedeapsa **pe** care a **dat-o** Dumnezeu primiloroamcni, pentru păcatul originar Cea de-a doua rezolvare leagă tot răul din lume de prima instanţă a râului şi încearcă să-l exonereze pe Dumnezeu dc orice **vină** Această explicaţie nu este convingătoare Nu esle,oare, o nedreptate strigătoare la cer ca Dumnezeu să-l pedepsească

în cultura populară

în filmul K’inorr. r,wie'. c n fyn Cr. -,r jn.i-.i mld. un.. pniţsr. pn ri.rr.. . ::·în Ar ri.■/IFI”. r[1]: ‘irr —.îl.ii ci. | IT.· mir. . —'r.:cbur.

în Vibsih <-gtnn Annt-.nn' .:■■■■::f¡n?n f:t! ;u';f:«i:ţ în: ntn r:n ■;.! ;; îiwirşţ’nr-fi ::7 i.ine. în inura nft ¡nr pot fi C/ rcA.Pul." CU

i.HrtitL" ~f! alira: utfi A[h].nr::i -flnd Arrl.T: :r – :IJŞ- -'isLi: ¡iru.'nl. dr.'-n f. r;i-, mcantjtxl 59 rrii.irin r/j ar n n ţrprţ ;,"i nririitfi n cr T.Ş în coli ilm ijr-ni. pnici.T FEB ir.r-.mţ cnnhl.iiţii Ci4.r rlînrr^irlitJil.A ţi, crl.iLd cu rn. ! :iirfx!rriiiii!;!T.il. Iftând liberul artjitry nM^rtl

APĂR ARMTRA^IBERUL-ARBITRU

Crrdinţâ ţi 'rom a.e cedr [I j-J U n .1' I IL.'C'Lî¹

RELIGIE

Suntem cu adevărat liberi?

Problema hberului-arbitej presupune aă tmpâcâm imaginea pe care o avem desore noi iivşine.ca age-iţi liberi, pe deplin râspunzâlcn de scţpmife cr, ou viziunea oelerministâ asupra acea- tcr acţiuni (şi asupra ailor lucruri), sugerată deşlimţâ. Simplificând ideea de bază a delamwtamuiu este că flatare ev&vnentase o cauza predeterminată, fiecare siare a lumii este produsa de o stare anterioara, care este, în sine ¿■fecl'Jl ste'roc anterioare. bar daca Coala acţiunile şl asgeflie noastre su<i-l generate f" acest s de o sene de eveiMnentecare se propaga la nesfârşit frapa hi timp, pânăckrtcolo de naşterea noastre, pe cine putem consce-a ca fiind adevâraţil autori a faptelor şi ai alegerilor noastre? Cum sa fim noi consideraţi responsabili tiantni efe?

deea’nsâside acţiune libere a om. ȷ este ameninţata de determinism, a&a ta cu întreg statutul 'vostru de flinte morale. Aceasta este b c^esbu^e filosofica decseeil de prof jiida care a produs respunsur filosofice diferite. Dintre ete,aun! de menţionat unmâtoarete:

■ Determinişlli extremi susţn ca celemwsmjf este adevărat şi că e incompatibil CJ iiberul-arbilru Acţiunile noasta sunt determinate cauzal şi ideea ca am fi liben, în sensu ca am fi puiuţ proceda atfel. este iluzorie. Învinovăţirea şi taudamoral,¿iubi cum au fost concepute În med tradiţional, nu au nici un rost.

* Delemuniţtii moderah accepta că datesminismul este adevărat, dar neaga ca ar fi incompatibil cu hberul-artitru. Ideea ca an fi putui acţiona atfel. daci am fi avut alemat-ve. conturează un concept suficient ş sabsfâcfilcr al libertăţi ce acţune. Ls1e ¡relevant ol o alegere este determinate cauzal contează ca ea nu este impusa cu fiola sau contrar donnţelor noastre. O acţiune care este Beră fr acest sens poate f judecate moral.

■ Libertenenu sunt de acord ca determinismul este incompatibil cu iberut-aititru şl, pnn urmare, i resang. Presupoziţia determiiiişblcr moderaţi ca am fi putut acţiona difert, dacă am fi ales, este rwla.pertru câş faptul de a nu face respectiva ategere este determinat cauzal i sau ar fi test. n condiţiile de adevăr al determinismului], Liberiananul considera ca tc-erul-arbilru e sdevâraî ş efi acţiunile şi alegerile noastre ^ jsunt determinate. Problema iibertanenilor este de a arata cum apare o acţc-’e în mod nedelemninat – mai precs. cum se poate ca un evefwnentneo'ovocal să nu fie atealonu. din moment ce caracteflif aleatoriu e la fel de periculos peafru ideea de resoortsabilitefe morala ca determinismul Există presupunerea unui mare gol la

RELIGIE

bazasbe.lananiEdiului. ca libertare'[1]-s-au descotorosit de alte expboe^ privind acţiunea umană, conturând purşislmţiu.ocutie neagra în toc.

APĂR ARffi^TRAftlIBERUL-ARBITRU

Salvarea sta în teoria cuantica?

Mulţ fi'nsnFi ¿în g,i .. :Jr¡rriirvr.. T!jir,L·h i ".1 ⁝ ÜII n !;--p l-::--!ri ii nrl■ tu, nu fi.ᶠ:: ii.. mu. fir îl,. în:■ "irr ni srt g<l .«M n rnlr■ pnnl.r i ; În irrrJii : Pi? :1r ;ill.!l ! >::■*.£!. ircem.'ir .■ Mrt.~"iTi -r :::■ II-.TJI :un ■ Ü föl prrdiir .■ r^i:~irrnnt.r<: 7ii".i pibîl n cn.i/i D-.în : şn:; în rr;::ci irKW'nmir.ci pn- o1" Lemn di: PTinrrt:nl :m du i: drsp'.ul *itr::nii Dtr m vr" "iin'vi ¡:_ ,--'ri liiir".ir,;rilr/' rnT.iPinn r..:flnlj".1' Cnnfnm □EESÍCÍB, h nwri n-.itznLi'irin.. cwînmimlzilr! sunt indetflnrtinntr iiiipUlti !. :irr în p-Tfi ■., . n n ■■ˡrj'în'p:⁝.'iL niJ" i." ¡HIT:: i" Cnn:t '■.uirai ir-!.:i :>r:nn rlr □ ii'jit.n rii'l.⁻:⁻! inii/Tiij!' k.. ;■ ".;ir ᶠsnnţ.ti irKin'jimmrtni nn:<! oirat Iziriji iiln-ntiinu. qgnrlnr denn prt ni ^i.'iilr ţ i: 'iijnr n TCJIF-l.ı' üuívt^ ¡■■•1.- c: '■lÍÍ!;IIIÍI ircfitermimi^fl nu x rnnn..:: rsnpDtqnb :;itnn nurii !i

pe Etră-stiă-stiinepoţii celor caia au păcătuit la început? Ş] cu ce-i ajută pe cci care HU **frt** deja judecaţi utfel să mal aibă Jibci-Bibilnj?

Lăsând deoparte problemele pe care le ridică râut natural, apărarea centrată pe liberul-arbltru Iscă **o** mare furtună filtBofkâ. sub forma problemei liberuluLarbitru în sine. Apărarea se întemeiază pe ideea că voinţa **umani** este liberă în sensul cel mai deplin cu putinţă: atunci când decidem şi facem ceva, alegerea nu ne este impusă dc vreun factor din afară, posibilitatea ei fiindu-nc realmente accesibilă. Acest mod „bbertanan" dc a vedea tibe- iul arbitra sa potnveţto cu modul nostru cotidian de a ne raporta la felul în care fuccm akgcn. **dar** multa filosofi susţin că este realmente imposibil dc susţinut această viziune În faţa determinismului (vezi caseta), ţi, desigur, dacă viziunea ilbertarianâ privind Llberut-arbitru nu poate ii susţinută, apărarea ccntiaiti pe aceasta picişi ca.

Idee de bază: libertatea de a greşi

43 Credinţă şi raţiune

Dincolo de câteva încercări eroice de resuscitare a argumentelor tradiţionale ii favoarea Bxislenţri lui Dumnezeu, majoritalea filo solilor sunt de acord, astăzi, ci acestea nu msl pot fi readuse la viată, Majoritara celor cradintftişi nu vor li însă prea tulburaţi de acest fapt Credinţa nu depinde de astfel do argumente şi nu a. prin urmare, afectată de respingerea for.

Pentru ei, standardtle uzuale ¿Le discursului raţiona] nu sunt adecvate chestiunilor religioase Gândirea filosofici fi abstracţiunile speculative nu constituie nici ceea ce i-a făcut şi creadă, da]a bun început, ruci ceea cc-i. va convinge să renunţe listeo aroganţă, argumentează ci, 5* considerăm că eforturile noastre raţiunile vor face ca scupimle divinităţii sâ devină inteligibile ji evidente pentru noi. Convingerea d Dumnezeu există nu este, în cele din urmă, a chestiune de raţiune, ci-de credinţă.

Credinţa poate ii oarbă, dar nu se reduce doar La „a crede'. Cei care văd credinţa ca situându-se deasupra raţiunii – aşa-zlţLL Jtdeipli" – consideri că aceasta este o cale alteinatrvâ de cunoajtere, care, în căzu] religiei, este ii cea corectă. Este starea do a te lăsa convins prin acţiunea lui Dumnezeu asupra sufletului, care necesită insă, un act deliberat de voinţă din partea credinciosului; credinţa presupune un salt, care nu este, insă, unul făcut în întuneric. Filosofii voi. dimpotrivă, să treacă în tcvrstâ argumentele raţionale în favoarea credinţei religioase; să ia aminte fi să cântărească dovezile, ajungând ulterior la o concluzie Fideistul şl filosoful par prinşi în proiecte diferite. Cu o bază comună atât de precară sau chiar inexistentă, ar

cca 375 î.Hr.	**cca 300 î.Hr.**

"RDI J parurii n d vir-s

RELIGI E

putea exista vreo calc de înţelegere **sau** de rezolvare ■ conflictului?

Avraain şi Isaac

Priiim .1..:: dit FTIFJJL dintre HTjdir.ţJi 'ii di. .."ii eţtl üuüirnl.i. di paviţAtoa hihlidj q ..i Avrqam ţi lunnc Avnmn cir.t'! câni; deruţ qtemplrJ i^Tctipu ţi pn nrhijn. ii.ir ne m'dir :inrr.. ui, prr tni c: .p: litnl.iM !.. de n Fd! njpunc psnjnr.lcr li,i Cunnnznu ::HI;J- 7 CU prtţul w>tii pmpriulu Fiu, IHK Sera dr ixîitnnL n-cjcri 71 ju::*irnL r.. riybnci' e rnţiuni nçmpartnnentii lu Aurn/im ptm scrin n unui ntibun Dr;:i mLi' pri Inrc .ilLsrr nLrvii □'TitnKiţ'i nr ■'1 Font. pne:-';-■ .ihiliîi ţi nni pln..LT I? 1 riiinri. r.lixjnn j r&Oirta (te e< fauri; rebun/ocHte nu am *..? t. bine/ H.jpijnE I)MTIFÜ7IU A t-cP'îrHm/pflwilul prpr. nde ca ests. 1 lurnnBamVpnt eA pnmwc pufnea fri senn. pi ■ ."/iP l :n i'i.ir :: .id.i.'îin iui rii :.■.! pur 7 ircnirpr 1 Mnr, hilfl nt-ntu "(icra Imr CÜL I .. rcl – :<i RJţlFCinlu

Bilanţul credinţei potrivit gândinl fideiste, faptul că nu putem întemeia raţionalcredinţaesteavantajos. Dacă Vi exista o tale (pe deplin] raţională, credinţa **nu ar mai** fi necesară, dai întrucât raţiunea nu poate justifica totui, credinţa e liberă să umple golul Actul **dc vuinţd** necesar din part» credinctosului adaugi un merit moral le dobândirea credinţei; iar devoţlunea cais nu se îndoieşte de obiectul ci este preţuită, cel puţin de către cei care o împărtăşesc **ca** simplă şi onestă pietate. Câteva dintre atracţiile credinţei sunt evidente: viaţa capătă o semnificaţie clară, există o oarecare consolare pentru tribuiaţux existenţei, credincioşii se încălzesc cu tdeea că-i aşteaptă ceva mai bun după moarte ş a m d Credinţa religioasă răspunde unor nevoi fi îngrijorări umane fundamentale 51, cu siguranţă, mulţi oameni devin **mai** buni.se transformă **chiar** radical, după ce aderă **religios.** Nu în ultimul rând, simbolurile şi fnimuscţili imaginarului religios au reprezentat surse eterne de inspiraţie artistică şl **de** îmbogăţire culturală.

Multe dintre punctele forte invocate de peispectrva fideisti constituie minusuri, din punctul de vedere ai filosofului ateist Printre cete mat Importante principii ale liberalismului

CEL CE H IUBI CREŞTINISMUL MM MULT DECÂT IUBEŞTE ADEVÂHUI VA AJUNGE SĂ ŞI IUBEASCĂ SECTA SAU BISERICA MAI MULT BECÂÎ CREŞTINISMUL ŞI VA SFÂRŞI IUBINDU-SEPE SINE MAI MULT DECÂT PE ORICE ALTCEVA

W39

1570d.Hr. ţl ir bi u pieudop înţă

Crrdinţâ ţi

CREDINŢIfeAŢIUNE

SĂ CÂNTĂRIM CÂţTfGUl Şi PIERDEREA, ATUNCI CÂND PRESUPUNEM Ci DUMNEZEU EXISTĂ, SĂ MĂSURĂM ACESTE POSIBIUTĂJI, RECÂŞTIGI, CÂŞTIGI TUTUI; DE PIERZI, NU PIERZI NIMIC. PARIAZĂ, MUNCI, FĂRĂ EZITARE PE FAPTUL CĂ DUMNEZEU EXISTĂ.

secular, aţa cum au fast formulate, în mod memorabil, de către John Stuart Mill, sc află Libertatea da gândite ţi de expresie, care M împacă foarte greu cu necesitatea Kinftmţlnl neentice a eiedlricwHuhjl religios ¡vezi caseta). Devoţiunes lipsită de îndoială a celui ce crede poate fi prrntâ foarte uşor ■irept credulitate şi superstiţie de către un necredincios. Acceptarea fără reţineri a unei autorităţi ii poate plasa pe oameni sub Influenţa unor secte şL culte lipsite dc scrupule, iar aceasta peste genera, uneori, fanatism ţi lipsa de măsură. Să ne incredem în alţii este un lucru admirabil dacă aceştia sunt şi ei. admirabili. Atunci când este exclusă raţiunea, iţi pot face apanţia multe iele. 51 este greu dc respins faptul că au existat momente canrf. în cadrul unor religii, bunul-simţ ţi compasiunea au dispărut cu tutui ii au foit înlocuite **dc** intoleranţă, bigotism, sexism ţi chiar **mai râu.**

Pariul lut Pascal

f-' ;:>-i :-T :iv-:r- ,T ¡ic-.r. 1.1 : -i^ :di -,'ih ■'■iv:-în :
i'< n‘rir.ţ.1. .. Domni'/r., ¡¡..ni. pu· 7 s ir u. ni : :n. ..Cî!'ï‘.I Ca ţft Faci’m7 Puii TI * ii : ■
dru ■! 7i,în‘"t ,'i!j îl, ; ¡giyr JÙ cr::'!<Tr JVCUT jţ^epţsteWiiaDurîirBzeuBiBMl atunc
dobândim MwcuuMtBrm rlcrnfl Daca nr mţclan HL. pirrccr·nnnţ; Pr di- .ill.C pe:/!.
dn::-î n1 'ccrr iii nu crrsirr. ţ- iiverr riraptalf [ric E:î! □unr- .'ii.' n_ i■ litri 1
ni ;■ ::rdrn r.n1 n;:" ■■ ::i -u ±tcft nu inpr'ilr", pmrrurr : FKMiiiLrâ
irsLe tű esală ■ în '. e nai bun taţ reUíni Fartirw rfarnS. í- tel ma röu, rn:‘ IT. I:C:
lnnn;‘ir:!.'i ve'j; :: ■ ■'■.taL du T... ‘ :ii: : ;!. :j:it ţi HUI1, cir!
di? pinftjul D:în" ur- i-ngciiiLi n ar pilda [iii fixii-lj/nţ;] lui Qurtnaiaul Ar:: îl nngi.rr mt
ngnn n . .xiii^mţ" lu F./nm .’i:.. i: Feni. F; TT./.it, di Rii:-¡i'¡1. în iii■■■-irr.1 ÎZujR'LIn
n r: .579 !njr~:ii!' în. div vinir.4. D pirô grrí : v-cml.îS nv.,c: -■·,q ,1... :■.■!
vijunrni... r" rpurj? ii rliKuinn -n nă r.Trinm, r.r<!,i ci' r ■■■” 7 nrrplu. nu ;v?tnurţţn
cu 'i .1 îh cmi 'ur·cţuir iJ.5 CIT:1 -ţa O n Ce ,n prnhlr TT :■ ·inr çi r-<r -,r-inni., ic
nţlti :.i fnril... rt nnl.v.. fir?-!.-ii cnr:; i?n far...:, rtc b bun hcMpuţ, |.;;nul <i "ns1 -ici: :L
M ţ'mn IUFIC r-nL1 lucnir dr-ip;- Fiunni:riy. Pi 'Ir ,i!'.r. pa^Æ. pn" JI pTUfiuni síi ţ-jrr t:r
ii ::ln: :■ ţi ::t! nu L n_Tr<srcu Ür rrf! vak!.:'iT.c>'i c:icfi :::: i>!’ne .. liin'r-. /. u nu
nii!/! -i-ir-.ii dirrjîtd»CI:! I:;1T! .ÎL. . cl.i!-. nch.rih ni; i cci cm CCTI
pumnii „Ici i:·d :::--::lu!: y dr hi ifitpmiFj br pi?^sutal7

RELIGI E

J.St MW, despre libertatea intelectuală

în p^niji Jlnspro hhrrzirr'. din ! A[1]I. inf-o pkcwnne p[1] iŞ cs H*ns pr-tnj Ikxirtnl.Híí !iü enp-'n : Jtihn SLxirt M n^r[1]" ?<!ii/-i ¿i^./pm ;xi"ii,:drir IJ'CI sni r-.lţ.! □r'ifiri■■■:.ı'.ı■ -1L; tif!n··:iiJii:i.i -'-UIK:[1] 11.11 ' :HR: p..·ˈi:¿! sub nnnnul inl.rtihâr ţi c:r.l.c:nrii.'i espidió ni ir[1]. dea^ur^jotg ir ,.-."dr n-u pcT.'.iifin : zun^nüB rr nţi[L] în zcr" [1] i Ftcä ipr:: il,iţ ¡iL "t: şi'nririiirnc'jti referişŞnrr kt ¡ubircli-s CEIB Rai HHmflifitrf™"

Pfljvbktarwi nanüilü rete; inr rrfţiuhfia ţuiigc srt ţq rcmtnrritinr/i şi trfcirfir. înnuţ 'ţi ^inrrlu ríi¿.'inir-n .CCIHIÚ CSTCELI iiiryie 1fi minte [ ] uiţi Cnnmft de prţiiriEDtirtJi, de creriinţit independenta di! oᶜct; ,irg..-nr "t ţi ac inpotma annlnn arg-T':·. <nr "riui"! r3 r.. IKHI;:.! ■■ Tind. în r «ni vr?.. ci 'izJir.iniJl. ndiv'lnil rin cfli.nc! :: ñ rţjţ r:i;.i;r.i: ¿i j ftnrvii[1-].. " iim:wL nu i i.iii c:<ii:â!. □ r,..:/!-:■! jn în :: ir i]ʳ<!> jtfl arrirliinl.ii :■" njwnteíi! : iri pipnmîî ir rzJrv.ir'

DKI. gata bil-anţuL cu punctele tari ţi UHîIM de-o parte 51 de alta, adesta punctele tari dintr-o parte pârând slăbiciuni în cealaltă. În măsura în care sunt folosite metode diferite de contabilizare, operaţiunile contabilităţii sunt el^ insele, lipsite de sens ţi aceasta este, uneori, impresia durabilă pe care ne-o dau credincicţii ţi ncaedincio^L atunci când polemizează unu cu alţiL De obicei, discută despre lucruri diferite, nureuţesc să găsească un teren comun al dcîbaţcTii^i nici să-jJ clintească în vreun fel opiniile. Ateii demcimtreazâ.spre propria satisfacţie, iraţionilitatej credinţei. Crcdinckţli consideră că dovezile de acest gen sunt, de fapt, ¡relevante $J că ratează mliaadevlratâ a lucrurilor, în cele din urmă, credinţa este Lraţionaiă sau nonraţionalăi se autoplasează pe Q opoziţie orgolioasă fi defensivă în raport cu raţiunea fi, intr-un fel, exact acesta «te rostul eL

CHEI DECI ÎNfELEG.

AUgUStndln i iippi'

Idee de bază: încrederea în credinţă

I

44Libertatqsozitivă şi negativă

Libertatea este unul dintre lucrurile asupra cărora toţi oaHienii par să lit de scQrd- Libertate? iste esenţială, este baneflcâ şi constituie o idee politică foarte important* - poate cea mai importMtâ. Libertatea este. lutodala. unul dintre lucrurile în privinţa cărare oamenii sc contrazic dintntdeauna. Câtă libertate ar trebui să avem? Sunt restricţiile necesare, pentru ca libertatea sa înflorească? Cum să reconciliem libertatea unui om da a face un lucru cu libertatea altuia de a iaca contrariul?

Discuta despre Eibertate este plină de surprize încă de la început, dar toate ndfcnudrlle sunt jd.în.cLtt? de faptul ci oamenii nu se pol pune de acord nici măcar în privinţa naturii ei. Există oarecare suspiciuni că n-ar exista nici o natură a ei sau că termenii] .libertate'' poate avea mai mufte sensuri, referindu-se La concepte diferite, chiar dacă Înrudite. Îȷ rămânem ind n i orati unuia dintre cel **mai** Influent! gânditori ai secolul **XX.** Isalah Berlin, pentru ca a făcut putina lumina În acest hâţij.în centrul comentariilor despre libertate pe care le-a făcut se află o importantă distincţie intre Libertatea pozitivă şi cea negativi.

DOUÎ iriţi dt li hirta Lti Gwtgi **arc în** faţă un pahar dc brandy Nu-l ţine rumeni o armă Ia tâmplă, obligânctu-l să **bea** Nu există nid **un** fel **decocrcitir** şi **nid** un impediment care să-i oblige să **bea** sau să-J împiedice s-o facă. Este liber să facă ara cum işl doreşte. OarCeorge este aJnwlK. Ştie că băutul

cta126ild.Hr.	**1953**

ii fa» rău-că J-ar putea chiar unde. $i-ar putea pierde pană şifamihs, copul, slujba, demnitatea, respectul **ne** sine... o'ar nu se poate abţine. Întinde mâna, tremurând. iprr paharul dr hiandy.

Dona feluri foarte diferite de libertate nmt prezentate aici, hlc gândim, uneori, la libertate ca ta absenţa restricţiilor sau a coerciţiei externe: eşti liber atât timp cat nu există nimic care să te împiedice să faci ceea ce IntenţlimEri sa faci, berlin numeşte aceasta ₜlibertatc negativă'. Este negativă prin aceea că sc defineşte pnn cwa absent nu există nkl o formă de constrângere, ruci o Interferenţă externă. în atest sens, beţivul George este pe deplin liber. Dar George nu se poate abţine, f silit **să** bea, chiar dacă ştie că ar fi în **interesul** său sa nu o facă. Nu este pe deplin stăpân pe acţiunile sale şt destinul tui nu sc află cu totul în mâinile proprii Lui Ceorge 11 lipseşte aşa-zisa, după Berlin, „libertate pozitivă" – caracterul pozitiv este definit prin ceea re se impune să aibA **un** agent [stăpaniie de sine, autonomie, capacitatea de * acţiona **în** conformitate cu interesele iul), în arest sens, George nu este, desigur, liber.

LLartalâă ■ etţiiliv.i Suntem liberi, în scrisul negativ dat dc Berlin. în măsura **în** care rumeni nu interferează cu abilitatea noastră de a face ce vrem. Dar, exercitându-ne libertatea, inevitabil ne vom călca unu pe alţii pe bătături. Excrcftân du-mi libertatea deicânta tare **în ba** ic, iţi **neg** tle libertatea de a te bucura de o-scară liniştită. Nimeni nu poate avea libertate nelimitată, fără a interfera cu libertatea altora, aşa că, pentru oamenii aflaţi la un loc în sorleHak, **Se cete** urtartUrtutournjManUS.

Poziţia adoptată de liberalii clasici este definită de aşa-zisul „principiu al vătămării''. Formularea sa rea mai cunoscută se regăseşte în *Lfesprc libertate,* lucrarea lui Juhn Stuart V.ill, unde se spune că Indivizii ar trebui să poată acţiona în once fel care nu dure la vătămarea altora; societatea este împuternicită să adopte restricţii doar atunci cândarest principiu este încălcat. Astfel, putem defini un spaţiu al libertăţii personale, cate este sacrosanct şl

im

L SfldlB p&lil «I >: negat hf-5

1971

Principiul:!

LiBEFMEZlTI^NEGATtVÂ

PO LITlűA^STIJffiSOCI ETATE

imun **la** tnterfcrenţdi erterne ale autorităţii. În acest spaţiu, indivizii sunt liberi «A dea CUTH gusturilor ţi incliitatitlor personale, fără teamă da opoziţie;

SUBIECTUL- O PERSOANA SAU UN CRUP DE PERSOANE- AH TREBUI LĂSAT SÂ FACĂ SAU SĂ FIE CEEA CE POATE EL SĂ FACĂ DRI SĂ FIE, FĂRĂ INTERFERENfA ALTORA.

Ii.i.jh Derl n 1955

iar, în. sens pdttic, simt liberi să-şi exercite drepturile ŞL libertăţile fundamentale – de exprimare, de adeziune, ce ţin de conştiinţă ş.a.m_d.

în timp ce libertatea negativă concepută de liberali este, În **general,** dominantă, cel puţin în **ţările** din Mut, rămân inci multe chestiuni spinoase, în particular, ne putem întreba dacă libertatea cuiva care nu are mijloacele ţi posibilităţile de R realiza ceea ce «te Jiber" tă realizeze este demnă de această titulatură. Aceasta este iluzia libertăţii **pnn** prisma căreia orice cetăţean american e Ubet să fie preşedinte. Dc-srtgi.iT, nu există o boitori legală şi, în principiu, fiecare cetăţean este liber în acest sens, în fapt, insă, această Libertate este doar teoretică pentru mulţi indivizi care nu au resursele necesare ei: bani, educaţie sau statut social Pe scurt, Le lipseşte über tatea substanţială de a-şi pune în practică dieptunle formale de care dispun Pentru remedierea acestor neajunsuri dc a

Abuzul de transforma libertatea formală în libertate reală, substanţială, liberalul social poate, în definitiv, să recurgă la forme de intervenţie mai apropiate de interpretarea pozitivă asupra Libertăţii.

UD, libertate; cate crima sunt carnea în numele tău[1]"', B exL id'iist. I-IHJL^I !ĩ Wdnd ¡■■dinte bi fit ti'b.zutBLi, în 1793 Dur nl.rcicif.ftţili! 51 nxri!J;i- e Rmplupqi

T mnciv" ::.mt cc.ir -jn ::>urr::!u a; cran ■ifr.'.irr; !.■:: c nurr ţiq EjttartHţii – npfCipI n nume E CI :!I poriL-rve I.■:ˈn!'"nrli ■■■■!,! ::-i.r...-irifl ,i i. ţnia!'Pr" n I-cnrtnLc.j por ■ vfl n Fc-ih ii- :-ir":-r .1 or: cnm :: nnr.:[1] ilui **XX.** pTi.Ccan iir: n ■ :■ . 'IIBIF ■''r-clnrnn np.n ■ ::r odnvinQcrqq l.pinft : :nCru ri"niˉnalx:':il cm:-ii ! ■■!!- iţa im :i " j-.ir cur'i corect .îl -.noi nLftţ şi ■JF priQur l«K pikicru tiolilr m în rSspflr cu SOTFta rttiuil*. Bflriin **n fost** un şijştinrtl.Dr pi phjrţilitTiulL.ii ţi a[1] wi::'"-nr iirr-'inr Funii .1 TI. :.pin ʳr-un f:.-irl.-::iil;j-x! cc □ ED'CL'pr hm:: n. r::în' s..rt ::..-;l.i'-<:tL!! ■ mccT::-ihh:le, p-nn-cv/itr o..: c/irr TI cam fn: .icjar riic cnl riifrin!.: Alni-501-11--U1l.il. 7or;: Ciţâ rjn lihcrLntn.i nngr.: **vfi** a ':;■;; fritănt ::r: nonvingaTin ci ;arnr-k:i r? -a rnixaul 'n i aiB ooînnn- tfi putnoii rcnLn>:i ti Ttnnr a

Libertatea pasivă în timp »uber tatea negativă este raportată la interferenţele externe, cea pozitivă este, în general, interpretată ca liber**tatea** de a atinge anumite scopuri: înţeleasă drept abilitate a unui individ **de** a-ţi împlini potenţialul de a-şl pune în practică viziunea personală, de a atinge autonomia personală şi realizarea de sine, în sens politic mal

larg, Libertatea de ordin pozitiv «te văzută ca eliberare de presiunile sociale şi culturale, care, altfel, ar bloca drumul spre autoreakzarea indrvidulul

j n timp ce Libertatea negativa este, În esenţa, interpersonală, existând ca relaţie intre oamem, Mbertatea pozitivă presupune o relaţie intraperso- nalâ – care apare fi se dezvoltă în sinea individului. Aţa cum, în cazul alcoolicului Gcorgt. există un conflict intre partea lui raţională şi dorinţele sale instinctuale, şi libertatea pozitivă presupune divizarea sinelui în părţi mai decadente ţi mai elevate. Atingerea libertăţii este marcată [preferabili de victoria celor mai elevate părţi.

SĂ MANIPULEZI OAMENII, SĂ-lîfIDREPJI SPHE SCOPURI PE CARE TU, CA REFORMATOR SOCIAL, LE VEZI IAR El NU, ÎNSEAMNĂ SÂ LE NEEI ESENŢA UMANĂ, SA-I TRATEZI CAPE NIŞTE OBIECTE FĂRĂ VOINŢĂ PROPRIE $1, DECI, SĂ-I UMILEŞTI.

în parte dm pricina acestui concept scindat al sinelui, Berlin «n foarte îngrijorat referitor la libertatea pozitivă. Să ne întoarcem la Grorgc; partea care inţelcgjc ce este mai bmc pentru el se presupune că este cea superioară, raţională. Dacă el este incapabil să facă în aţa fel încât această parte să prevaleze; poate că nud trebuie decât un mic ajutor din exterior – din partea unor oameni mai înţelepţi decât el capabili să vadă ma; bine cum ar trebui să acţioneze acesta De aici ¡ncolo mai lipseşte un singur pas pentru a nc simţi îndreptăţiţi să-l izolăm efectiv pe Gtorge. cu forţa, de sticla Lui dc băutură. Iar ceea ce merge pentru Georgc poate fi extrapolat la nivel dcstatₚsc temea Berlin – sub stindardul asigurării libertăţii pozitive, guvernul devine tiranic, stabilind scopuri pentru societate-el decide ce să-ji dorească cetăţenii fără să ia m seamă ce vor aceţtra cu adevărat (vezi caseta).

Idee de bază: libertăţi divizate

!

4 Principiul diferenţei

Dinamica societăţilor umane asta incredibil de cornpkxa, dar este FBZDnobil să presupunem ci, pe termen lung, societăţile juste sunt mai stabil« ţi mai durabile decât cele injuste. Membrii uner structuri sucj»Ee trebure să simtă că sate mni probabil ca sucietiflea tur şi dureze, dacă aceştia respectă regulile care u menţin şi dacii îi respectă instituţii la, Aşadar, cum să fie distribuita beneficii le şi greutăţile în cadul unei societăţi, astfel încât aceasta să fie pista?

Am putea presupune ci singura distribuţie corectă este una egală intre membrii ci. Egalitatea poate. insă, să însemne lucruri foarte dlfente. Vorbim despre o egalitate a veniturilor, astfel încât fiecare să aibă parte egali din beneficiile ii din profiturile societăţii, ceea ce ar presupune pi o parte egală din îndatoriri* Dar umerii unora sunt ma i puternici şi mai lăţi decât ai artera., iar societatea însăţi poate profita de pe urma aportului mai mare pe care-l au unii dintre membru el. Şi, atunci, dacă unii sunt capabili de un efort mai serios, nu b se cuvine lor, oare, o parte mai mare din beneficii? Dincolo de asta, cei cu talente mal multe s-ai putea să nu-şr exploatare la maximum înzestrările, caz în rare pierde societatea în ansamblu. Aşadar, poate că importantă este egalitatea de ţansc, astfel încât toţi membrii societăţii să aibă posibilitatea să prospere, chiar dacă unii contribuie cu mai mult la ea şi, prin urmare, au parte de beneficii mal mari.

în lucrarea O teorie asupra dreptăţii, publicată În 1971, John Eawls, filosof american, face constatări importante privind dezbaterea despre justiţie

1651 d.Hr.	1971

Principiul d fe-iir-nţri

Rawlsieni vs utilitarişti

Mart! r-nrtn mr. rîînrrnra r.cur :■ isL:m cppt&ţii vre c n
iip:v.ţj] ;ici.'!;tEin fayi da iiLtiHeran uL:i Uinstâ QlnBltil p Fi9j r n pţn^pflţtwi ul.i farirti, oriţp
^stn juntjfirisijj, rinrJi
;l:ʳ. rn rur.. -J ,.n j "<!'. "i cunn . nr'.'z^l!' ui. .Lʜʙ'ᴄᴍ ■ «xm .1. fericiri] Astfi: şi Scem, i>iLnn?!;c!l! ■ ir-'ijiir I.J1ᴸJI pc' li sacr ¹ cntrţ ᶠi ■:::hii-ihui nr... hr-ric . rncrn- ::c: îs unr ninorţflţi.: i ; : ¡1.: -rir!T> nnşrvâ ccnl.r.. n r nnrLi'i: pcnl.r !'i just'iertă, nnr ii :i..:c În un cil'/ j ; ■ ■■ :nʳ/: ■¡unLr., i~u: -rnl.i' Aᴛɪlɪl'ᴄ: ait.ii.::. nuni, .ini..': ■! du
principp " ^iᴸTjnţt ni hi: R.:w ran- rrtaʳi rci cn iritiTC'.i: c: ::nlur nni puţr r.iunr.rnţi nil firi şi^nticntr: în araşi, fn!
I.- nit. ::cnLmʲ;h importţnt cţtţ logrt rin util tvriţtii >yr:f. inrmʳt <ih .iLunni când ¡¡iu în rateul mLmr. :<■ ■; 1 ɪl.ɪjᵀ i'J.I'n! înriP ''cînr.T! r-stn indiTinat. sJ ţi rnihasrr intrTe'.ra cu qln nltara ţ ufl ᴄlᴄʀɪᴛB dupJi r.jm ::fl nr pj'.rm uh^ira :■ ■: ᴛ : nam ɪᴍ nnfir ■■ "Cit R::˙.v mrr i,
iʳ :'.::7inb,: ■ d.ir pcuA" ncţian::-u.'i iicjcis-t ;:c:rnh ■ aţin rhnl.rc: ir:^!'i "'ih |ir::::˙i! 51 igntj'anţn prvrc lacul lorw :ar 'n nnc .■■ utr nste riicn c:r? riur:: :;i l-;^ "crr'! pnnr:::>..;lui c – nnin^r:

tadAU ţi egalitate. La bau ttorlcb tţh stă **ap-nsul „pdricipLu ai** difciirciter, conform cămia inegalităţile ■odili sunt justificate doar în măsura în caic pnn ele, membrii **cei** mai nedreptăţiţi **ai** Eocietăţil sunt inti-D situaţie mai bună decât ai ii iest în absenţa lai. Principiul Lui Rawls a generat foarte multe argumente, **unele** pozitive-, altele negative, ţi a fost invocat **dc** ideologii extrem de diferite din spectrul politic [nu Întotdeauna **în** moduri **pe** câreEawls le-ar fi aprobat).

Dincolo de Viilul igriorari^ei Orice conceppe despre dreptatea sociaiâ presupune, cel puţin implicit.

0 SacrETATE CARE PUNE EGALITATEA - A SE CITI EGALITATEA VENITURtLOA- ÎNAim LIBEFCTĂţR V* SFÂRŞI PRIN A NU AVEA MCI EGALITATE, NICI LIBERTATE.

1974

Mai racKperifiţ.alj Pământul ʟJ bartâ de ʟJ vare

POLITKWTIÏWOCIETATE

Economie cu cai şi vrăbiuţe

Pn-Cip-:. difr-rc-ţpi .J¹ 'i ■ : pi ᴘɪ 1 ! şiliLil.r.'i albjrr.: incgalrtnrtjfia nu o : ¡în:i'l

ul...rïir t;cnrr-||_ npp :r‟ ::nnJ !■! irixirrniiir un., gr..:: ■ 1⁷ ■ quhîiTJ’nn'.r :nl.::n:!:çliir ;ill..:'i ᴰin':p;i ᶦ'.i ■:::-..nr, nim<: cicr.pm ciftigun ■ : nlrtwi■';-’i iţibr hiy<iᶠirnri, ;yj.i rj o onr!crnr:' ,ᶠi- rnirjl prnti n ci n:n rftu !..i, r i or ■. iLra justifira dobiL'C üit uro˙ riipt^un .n ¡ni :: pt~'ju cm non 'T.^irj'Ui. dt’jn. CHIZIT, pii~f!ii h:i. ... Ast.n n pçnrij r:i prni?p'..I ţii fit! ”n :;'iil. rin unu îː;ɪᴛ ᴾ,unl. Fwtţ di ipnrti! pţţiţiilp agiliUriFţtj sunţinuLi! do Rflw i A pi ¡;o faţţ r.ᵎi -r:j:-c:l.ien raw?ţin.1 nt'c- .1. cnrcibk-l r..j difîi.'iunri r-nnnnr.i :: – r/idrnl nrii-iini!:˙: mţ. lor Piingîin ţi Thţfchpr, îh 19RÜ. ::cnFr-ir c#™? r:!-hII:l.IHII-T ::cnl.r.. ;■:: ivş.iţi ar C.ICB b rzni'.tji'i';: invcitiţiiC’ ţi .i nnplfin.iri' i ;-x ■ .;■ :■ ■■'.¡iţ , gtirn'-.înri ir: T: : : mi ':i; "V.r.. rt mn. [!uţ.r 'avcniaţi Acti.isLS patrii o cnr<!'.r. b rrcn cn acsrnrr ntd[1] . K Griilr:: :n n..n n.i ccnrcT T : oilnr ; p wSh...ţolnr‘ ri.n:£ Ir rin ! : .iiz i. "Ir.r, va c^dixi CBVB pr iPLun. hᶠ£?inii rând^nci R

rioţIunM de impaiţl<Li(atc Oriei sugestie că principiile 0 structurile pe care ae bazi.izA un sistem soda] fttvtmreaiă un anumit grup (o dasă socială sau o castă, de exemplu, ort un partid pdbtic) face sistemul să fie, automat, nedrept Pentru a surprinde această idee **a** imparţialităţii fi pentru a-^3 baza sistemul **pe** ideea de echitate, Sawis concepe **un** cxpmnumt mental **care** îşj are originile în teoriile contractuallste ale hui Bousseau fi Hubbes (vezi p. 181). Ni se cere sâ ne punem pe noi în^ne intr-o „poziţie pnmarâ", în care sunt Lăsate deoparte toate interesele şi înclinaţiile personale: **„Nimeni** nu-fi cunoaşte locul în societate, poziţia de clasă, statutul social aşa :um nimeni nu-^i cunoaşte norocul în ceea ce priveşte distribuţia caracterirticiior şi a abilităţilor naturale: inteligenţa, puterea şl altele asemenea". Şi zicem că am ciuta să ne urmăm propriile interese, dar nu ştim care sunt eie efectiv. Neştiind ce rol vom deţine în societate, pană la urmă, n-avem decât să hm prudenţi ţisă ncasigurăm că nici un grup mi este dezavantajat, avantajând, astfel, «naltul.

Imparţialrtalca, deci, după un paradea doar aparent, ar ft alegerea raţională şi inevitabilă a agcnţilor autointeresaţl, aflati în poziţie primară. Structurile şi aranjamentele economice fi sociale pot fi considerate juste, pretinde Haivls. doar dacă au fost acceptata de după acest ˌlmaglnar văl al ignoranţei”. Mai

mult$_P$ singurele lucnin asupra cărora oamenii st pot pune de acord în astfel de situaţii sunt cele asupra cirora se pot pune de acord gândind raţional şi prudent. Iar lucrul cel **mai** bun ţi mar prudent pe care II poate face un om care la decizii vizând propriile interese (viitoarei este să accepte principiul diferenţei.

ibrolam] principiului diferenţei – ideea că inegalităţile sunt acceptabile don dacă duc **la** avantajul celui mai defavorizat – este acela **că, în** orice altă situaţie, inegalităţile sunt inacceptabile. Astfel, condiţii de egalitate ar trebui să existe **în** orice structură unde inegalităţile nu sunt permise, **în** baia principiului diferenţei Aşadar, aranjamentele economice care ameliorează masiv starea celor **mai** bine situaţi, lăsând nachlmbată **starea** celor **mai** rău situaţi nu se pot califica drept juste Unu oameni poate că au, pnn naţtere, talente superioare altora, dar se cuvine sâ se bucure de anumite avantaje economice şi sociale pe această bază doar dacă, astfel, se produce îmbunătăţirea situaţiei celor mai puţin ncmcoşi Cu atte cuvinte, inegalităţile sunt juste doar dacă toată lumea are de câştigat de pe urma lor; în cele! alte rasuri, este preferabilă egalitatea.

PRINCIPIUL DIFERENŢEI ESTE UNUL PUTERNIC EGALITAR ISTJN SENSUL CÄ, DACA NU EXISTA Q DISTRIBUŢIE CARE SÂ FACĂ ÎN AŞA FEL ÎNCÂT SÄLE RE MAI BINETURJRDR £...], ESTE DE PREFERAT 0 DISTRIBUŢIE EGALA.

Jcjh'i >!üwh, 1971

Idee de bază: dreptatea ca echitate

4 Leviatanu

„bi vremea în care în vieţile oamenilor nu exista D Putere care să le inducă le&mă ţi respect aceştia se rflzbvfau între ei: flecare ducea un război cu celălalt [...] în asemenea condiţii, nu e loc pentru Iscusinţă, întrucât radul ei este nesigur; la fel, nu există Cultură a pământului: nu există Navigaţie, nici vrea utilitate a celor ce pol fi transportate pe hilare: nu există Clădiri primitoare, nici Mijloace prin care să poponeţi ţi îâ repoziţinntti lucrurile care cer multă torţă: nu exista Cunoaştere pe Pământ, nici Timp, nici Arte, nici litere, nici Societate; şi, mai rău decât toata, există o frică permanenta, pericolul de a suferi o moarte violentă; iar viaţa .imuiui e singuratică, săracă, rea, brutală şi scurtă[1]'

Acest pasaj cebcbm preluat riintr-c capodoperă a filoflofifi politice, această viziune distopicâ ft condiţiei omeniri! a fcit zugrăvită de filosoful hntaniL Rumis Hobbes în Luc-rarea Leviatanul apărută în 1651 Scris! imediat după Războiul Civil **din** Anglia. Hobbes prezintă, aici, o imagine pesimiriă şi întunecată a umanităţii: oamenii, trăind inti-o piezumtivă ..stare a naturii", sunt notaţi şl egoişti, singurul lor interes fiind siguranţa fd propriile plăceri; oamenii se află permanent în competiţie ţi în conflict unii cu alţii, preocupaţi, în piimul rând, doar să obţină cat mai multf intre oameni nu sunt pasibile încrederea şJ cooperarea. Întrebarea pusă de Hobbes este cum s-ar putea ca indivizii captivi intr-o asemenea lume a discordiei să scape, totuşi, de fatalitatea el Ibin ce mfpnare poate o organizaţie socială sau politică, de

CONSIOEH, DE LAÎNCEPUT, CA FIIND CARACTERISTICA ÎNTREGULUI NEAM OMENESC TENDINŢA CĂTRE PUTERE CARE NU ÎNCETEAZĂ DECÂT DUPĂ MOARTE

1 hornjt HDbhfd, Iii5 I

1651 d.Hr.

Lev jtjn ₃I

1769

'eoni a.e cedrpr,ri

Contracte sociale

li! . n :■! n !..i r: ;ᴛ m: ¡rj.il <ri ui. mcdi’l f;■ îl. -.. ■ :ii'^i ᴛ; lᴜ. ■. ■■■
ii ntr un itpl. h ■■ i) fiilnjf. iil.-.'irl.rjil nţii n-..hnr ■ ■ :;■■:/ dv h Hrjbbc? frcnflCfl înnhiiiRrnii unui
cnnt.Tict presuptfiq, prr.tn i cnr^nn şut« pnrtfl il ■ .: iiir r ■■ r![1]! ;:l?..n ! ubig.iţii l.- i!!::.:!ᴾr [1]
ᴛᴛ i.ir au :! ᴛ|1l... -
ţ de rihl ■■■nţii exir.Ll |ri ᴿ-itrn- cntiţpr, ■ .."L;ı cLnl. ţ miţprrtiţllţ i:m: ■ n::<itrr-l".iA[1]i n.ir cr ffll c:: zcinl r"t avcrr, <:? Inul. :: cP C?-|.--inl...l ii -.l.ᴛ fll.nl. ţ rcz.llj?-- r... Lrehuir inţ[1]: ᶦnLuzT«i.. iar .'Lvi-c noU.mli ■ : : prii'^xini'r:ă iTj'n^r«!. în :iiir'n^;:[1] -r: rLTji civili ..".-i
ipnljcu: 5. un pi ıʊı ■ nuntii: riiᶦ-l.–u :: :: itingr ini."'! .i'cic'irt: muiro .■ ţ rdi: cnr.vţjani: :i ǫc ..mirt' ku |iul.!:-i rnLreh.i IrflO. aţii cun a f',ir...?. :■ n-.v.: Hurin rfil. ::;jnl.1ri : :;ti ■!!!■: nr:ţ. ipuL ᴢıcᴢᴅ nl...-':i cfirz Ir^iriirT ':■! uctum :■ l- r::r'nh?^ prcmşnliwlr 11 : ■■ iu! c:i;!.îiʲ,cnil:>-ţi □ıᴇ s'-zituLi
Oi nii inpnrUrt .irrrriş ni lui "inhlirfl n fost fii: ■;nᴿ.. !"Tin: c!7.. !nn . >:ı::ᴇ|Uı ■! Hau . iri:.., n npiᶜ 4, Oni '■ncti.[11] ¡.■¡rits[1]. a v.V..-. tn.irul în 17EJ Raghim ţ ᴛıᴜ recent Bţlepţi ᴅı ::antrit::tul!J-!Mt:ii!ᶜ {snu ,cpfl’n3iᶜLini”r^ı Ml (na. important dintre ei fiind fllDaofv John FWe (razi o Ifili

mire fermă ac **fi ca,** st ᴍ dezvolte mal cLcparte pornind dc la **actalc** orlglriP iispuiisiil hii .Hobbes stă intr-o -putere comună caic sa le inducă teamă Ttsrped'.BateputoBa absolută a slatulut cu numele simbolic dc j-cviatan”.

„învoiala tara fliihtarle e tl&ar vorbărie"[1] După părerea **lui** Hobhee, fiecare are irstmcul natural de a-gi urmăn propriile inteiese şi este în interesul tuturor ca oamenii să coopereze intre el; doar astfel vor reuşi să nu se mai războiască şi să se desprindă de viata „singuratică, săracă, rea. bnkHl ţi scurtă". Dacă **c aşa,** de ce nu se înţeleg, pui şi simplu, -oamenii să coopereze în starea naturală? Nu este uşor, existând întotdeauna un preţ de plătit pentru a fe.ee parte dintr-un contract şi uncăştig pccarc-l ai dacă nu tc **alături** contractului – cel puţin, pe termen scuit. Dar dacă interesul propriu şi

1971

Principiul d
faianţei

OMUL S-A NASC1H UGER, DAR SE AFLA PESTE TOT ÎN LANŢ Ufii CATE UNUL SE CREDE STĂPÂNUL CELOR W ŞI. CU TOATE ACESTEA, ESTE UN SCLAV MAI MARE DECÂT EL CUM S-A AJUNS LA ASTA? NU ŞTIU, POATE FI FĂCUTĂ LEGITIMA O ASTFEL DE STTUAŢ1E? LA ACEASTA ÎNTREBARE CHEU CĂ ŞTIU RĂSPUNSUL

JCin-jBOţtHE pOuSSeau, 1782

Sălbaticul nobil

Viziuneatenebroacâ. a lui Hofcbeaţy pnwe la starea nalurala [nerestrcţronatâ de convenţile sora» şilegalejnu este frnpărlâşilă de succesorul său fʳanoez. Jean-jacques Rousaeeu.'n timp ce Hccbeavede în puterea slatdu.- o cale necesara pentru a ţsie thffâu natura bestiala a omului,Rousseauconsctefâ că viciile şi celelalte rele ale omenim sunt chiar produsul societăţii -ca,să oitiijj nobil*, mocant prmmatura satsUcut de ..ionrfjui raţiunii' şi matfedÎAnd corrpaalunefalâ de tovărăşii săi. esre corupt pnn educaţie ş prin alte afluenţa sociale Această viziune asupra inocenţei osfii-Je şi asupra natum urnane ca^actetizale de un sentiment neinleleclualizat s-a dovedit osucsa de inso/aţle senii u mişcarea romantică ce a exalai n Europa, fri secolul al XVIII-lea Rousseau.însă, nu-şi tăcea vreo iluzie că întoarcerea ,a starea de inocenţa ar mai ⁱi fost posibilă Odată pâ'âaitâ această stare, nu mal rămânea decât s-ă urmezi restricţiile imaginate de Hobbes.

conservarea individului reprezintă singura busolă morală, cum ne asigurăm că altul nu va incerta, şi ri, să aibă beneficii prin necomplianţă? E sigur că unii vor încerca asta, aşadar n-ar fi mai bine dacă al rupe tu contractul, de la bun început i' Fircşte.dacă toţi am gândi la fri, n-ar mai exista încredere şl, deci. nld contractul. En starea natunU, aşa cum o descrie Hobbes, Interesul pe termen lung va fi întotdeauna împiedicat de cel pe termen scurt, ncpcimitând ieşirea din cercul violenţei şl al neîncrederii.

„Învoiala firi mibiirie e doar vorhăneˣₚ conduilaneaiâ Hobbes. liste nece-

sară o anumită formă de putere externă care să i oblige pe membrii soc ictătil sa respecte termenii contractului«! le aduce beneficu tuturor – presupunând

Despre bestii şi monştri

Leviatanul, Mfesewi asociat tu Behamath, asta a eraaturt uo nnr.ţLru rrnni rjirp .ipnic! 7 "ir: rulLr FnigrTi”iLr hih ::n. ■'Vech .. lf!Sit:irrnn- rlnr ţtk, nlr.ü pjjrţi Numţlg tOtfl fn^sih dn ˪kihhn!r pp'ţru .1 nr:: iᵛ -i t ri l.::ului ■■ : i:ir l : j-iiLnr ;; u; ri--:.ni :i ᴅ scii'iti noi n'..TT'-^cr; 7i..il Mun:cr.~î!! :nr ■ l- ivi r-.Lti 7rJ Nn ■-..■iLiir. ini.'-., pvnn? -viMAi 'n l.rnbij.. mnr-, ^rri”', "ⁿ i "■r.i: :: !'■ íiri-J.uj n i!xti'.:r r?.,.<!rr i ţi lutnrl,:ˉi:n dirvncln „i icnpunli snlrj legii na

tâ **toţi** ¿elldlţi ii lespertâ. Oamenii trebuie să fie dispuşi aâ-pi limiteze, voluntar, libertatea dt dragul cnopciăriiţl nl păcii, cu condiţia cătaţi să facă **la** fri; **ci tnbufe** L cedeze puterea fi forţa unui singur Om **aau** unei adunir:
de oameni, să-ţi reducă danntele ţi diversitatea glasurilor]a o singură **voce",** în atest mod, cetăţenii Ifi dau acceptul pentru a-iceda statutul suveranitatea, laolaltă tu puterea „de a forma voinţele tuturor, pentru a avea acasă Pacea ş: pentru a-L uni pe toţi împotriva inamicilor din afară".

Idee de bază: contractul social

4 Dilem prizonierului

.,fet3 ttrp-i înţetagereft; jiăpâiieşlîe'fe şi dopm urărteFte împofriv^ tofegutei teu - ei va lua ÎO ani, iar tu vsi fi Ifour.'' Gtrrdon ştiu d poliţia putea, onaurn. sa le des un an de tecliisoare pentru simpla deţinera *a* cuţitelor pentru terţ insa. nu puteau M-r acuze, nu a^eau sufícteute probe, Profitema e că Cordon ;tfa cs poliţii ii propusese euct aceeaşi mţetegero şi tei bny. din cciuie de aiitufi - decă mărturteeau amândoi şi înrinoFitMU unui pe oltel. atunci aveau să primească cinci ani de căciulă. CI, do-ar fi ţtiut ce avea Fony de gând sa feflL.

e Cordon.:, duce mintea, aşa ci-gf cântăreşte cu atenţie opţiuntii: „Să presupunem că T&ny taie: atunci cca mai buni variantă ar fi să-J dau în vileag el va lua zece am. iar tu voi fi liber Dacă el mă dă în vileag pe nune tot *e* bine să-l parase şi **eu:** *voi* lua cinci ani; dar dacă păstrez tăcerea, iau zece ard.''[1]'Problema Iul Cordon este aceea că jipe Tonyil duce mintea ajunge, fi el. exact la acelea şd ranriuzil. A?a că s-au incriminat unul pc altul şj au luat fiecare câte **rinei ani** Oi toate acestea, dacă ar â tăcut amândoi, ar 15 luat frecare, căte un an.

Aşadar, cei doi bărbaţi iau, fiecare în parte, o decizie lalic-nalâ, bazată pe **un** calcul vizând propriul interes ţd, cu toate acestea, rezultatul nu erte cea mai bună vanantâ pentru ci. Ce nu a mers cum trebuie?

D N O LOG IE tea 35n î.Hr.

1789

Teorii .1 e

Torni? de j'gurnenijre[1]

POLITIO^STimSOCIETATE

Teoria jocurilor Povestea de mal sus, cunoscută, îndeobşte, sub numele de „teona jocurilor", este, probabil, ccl mai celebru scenariu dinti- un ansamblu de scenarii studiate în câmpul teoriei jacurilor. Scopul acestui domeniu este de a studia situaţii precum cea de **mai** sus, în ou există conflicte evidente de interese, şi de a depista strategiile raţionale. în acest car, strategia raţională este cca care maximizează avantajul fiecărui jucător, şl ea implică tic faptul de a conlucra eu adversarul („cooperare[1]", în termenii temei jocurilor), fie pe acela de a-l trăda ijnşelare"). Presupoziţia este, fireşte, că o asemenea analiză poate evidenţia maniata efectivă în care acţionează oamenii – fie explicând de ce procedează aţa, fie prescriind anumite siiripirtamerttE.

Sumă

'■■iir.i jocuricr ■; cawrlit nn rinrrwniu irt.fcl. ::r frici îhqjt unii ţţrmijni ţpsciFiţi n r*-j ţy-ini; ţS Fir? ut^iţi gr – (rit A'J.fri!. un _JK C:IJ şi.mfi i/rir::' ™l.:i,jrr ii Fntţiţi informi fri spnc ii 'ri ::nntiîxl/: ixjntn rin jfnCwl – Wtfl, prottic urijK, W ţ ihul fi pprnorij: rn^tnjunlr-.ini .[ili'i,. "¡unt conL'⁻nhn':»"'.Btje | ...ᵣ.... -rdr—ln ci[1] rikiiLr pA-ţ. - r t.Fr- pr.it ijriw celpr două este MTO Pbn conlfeat, d erre [■"mir[1-].. >i irr- □ niJTiii nrin.T"::' ᵣ rid ;■ i imb junilor ■ li ."flţtcje i.i., : "-or no n'-hu ifi pionoii

în analiza specifică teotlei jocurilor, opţiunile pe care le au Cordon pLTony pot fi expuse intr-un „tabel al beneficiilor[1]', precum acesta:

	T«ty laoe	laⁿy mărtufceşte
Gordontace	Ambii iau oâle un an de incîMoare (câştig -câştig)	Gordcn ia lOaer Toiy este eliberat (pierdere nare – câştig mare)
Gordon mărturiseşte	Gordcn este eliberat Tcflţh'ia 10 ani (câştig mi't- pieidere mare)	Fiecare ia câle bani (piemeie – pierdere!

4950

[klrma pi ¡orirrului

197

E i jd sj n ,|l

Dilema apare pentru că fiecare prizonier e preocupaţi doar să-ţi minimizeze

propria pedeapsă Ca să tjjnngfl la cea mat bună variantă pentru amandm tfiecm il firi un M de închisoare), ar trebui şi colaboreie, ar trebui ca fiecare să accepte cel nul bun rezultat individual pentru amandol {acela al eliberării). în varianta clasica a dilemei prlzctUeiului colaborarea de acest gen nu este permisă fi, deci, prizonierii nu ar avea nici un motiv să aibă încredere unii în alţii sau şi încheie o înţelegere. Aşa că adoptă o strategic care exclude cel mu bun rezultat colectiv, pentru a evita cel mai râu rezultat individual obţinându-se un rezultat neoptim, situat undeva în mijloc.

implica Iii în lumea reala Implicaţia mai largă a dilemei ptUnkndul este aceea că urmăriiea interesului propriu, fie ea şi raţională, poate să nu ducă La cel mat bun rezultat nici pentru Indivizi, nici pentru grup: ţi că, intr adevăr, colaborarea, cel puţin în anumite situaţii, este cea mai bună soluţie. Există situaţii de acest tip în lumea reală?

Dilema prizonierului s-a dovedit extrem de importantă în lumea reală, în special în economie ţi în politica, ta dă ia iveală intuiţii profunde cu pnvire la modul în care sunt luate deciziile ţi la mecanismele psihologice care stau la baza cursei înarmărilor dimie naţlunL în astfel de situaţii este, în mod evident, bine ca părţile implicate să ajungă h înţelegeri legate de reducerea cheltuâetiloi pentru înarmare, dar, în practică, ran?on se întâmplă asta. Conform analizei speeificetcorici jocurilor, dificultatea faptului de a ajunge la □ înţelegere este justificată prin teama faţă de o pierdere masivă (înfrângerea militară), care ar face insignifiant un câştig mic. .Rezultatul efectiv – care nu este nici cel mai bun, nici cel mai râu posibil – este cursa înarmărilor.

O paralelă clară cu dilema prizonierului întrezărim în modelele de pledate din anumite sisteme judiciare (precum cel din Statele Unite). Logica de La baza dilemei prizonierului sugerează că strategia cea mai bună pentru ja minimiza pierderea maximă" -adică a accepta o pierdere sau o pedeapsă mai uşoară, de teamă să nu suferi sau să nu primeşti una mai aspră – poate face ca părţile nevinovate implicate sâ mărturisească una împotriva celeilalte. în cel mai râu caz, poate face părţile vinovate să-ţi mărturisească vinovăţia, în timp ce nevinovăţii continuă să-ţi proclame nevinovăţia, cu consecinţa stranie că

POLITIO^STimSOCIETATE

nminovaţU se aleg ni o pedeapsă nul truire.

O minte sclipitoare

Laţul Un alt joc foarte studiat în cad tul teoriei jocurilor este nu mit „laşul", descris memorabil în filmul din 1955 al tul James Dcan. Jfehcl fizd cauză Potrivit scenariului, doi şoferi işl conduc maşinile frontal unul spre altul, iar cel care virează primul, pentru a evita Impactul, devine laşul, în acest caz, preţul cooperării {aevita impactul şl a pleide jocui) este atât de mare, în raport cu alternativa (R conduce înainte, până la impact, şl a Intra în celălalt), încât raţională pare cooperarea. Pericolul vine din faptul că jucătorul A presupune câ jucătorul B esltj de asemenea, raţional şi gândeşte similar, viritid şl penniţindu-L lui ti scape basma curată şi sâ câştige.

Îȷ;l nrr ftinut în'mljrjnr. :l jr>::i.ri ler din,ritîîfl rtutisl'v e Jul/i FörtM Ntrtft dB a fWiúelíXi r.::n ..l: **lıȷ** rnrunriir ; l.nini*. i'M.prri hn-i nrtiip i:Jrir/în' ■unbţir'·r·.i inl9S< .1 **Fttt ᴜ** Kabri prrţrvflnCTiniia.cn-stjtjn suhcrţjjl [ifnil.j **Íȷ** miní.r nr.tyytíMrr, r:n PODI

L.i tcorcticiiri al jocurinr.ci**ᴍ** moi cunokuU nc;nl.-il>.J.i:: <i l:i Nnnh nil.c ci!Fi'ii'",-i rrnn **tlıȷ** „iirT'i ihr.îl **Nı:-**ti ■ "ir.:!. fiLM. .1 dr'.r unjzc în rnrrt r. 1 ..n jijdflrjir nj .'iiy! ^"üin rtrizü ;■ ücnrrik! sţfŞitBga [:äiVi ni- fi 11 'n+.r'hCi cţUfWt jucâlar Riipcrtjit **Iʙ** dksTwi ₍7roiEr...i ii dublu drjţrtoirţ [mflrtxinoBW amăndflfl Mia o firmă * ocMboj **ғ4ᴍ|** ; irr. '1 **c.jᴅ** ::rr viijul. nu ci'rrspunciriîr. **tı^îı** nu:!!™:- **ıyuıȷ'-jILılı.** npLrn pnntru c>i da juc^bon

Pericolul presupus de acest joc este evident * oroarea din partea ambilor jucători {nici unul nu virează) va însemna impact sigur. Paralela cu diverse situaţii din realitate [unele constituind potenţiale calamităţi, precum cele nucleare) este cât se poate de clară.

Idee de bază: jucarea jacului

48 Teoriial pedepsei

Semnul distinctiv al unei sDcietăţi civilizate, după cum ar spune nm'ti, stă în capacitatea acesteia de a apara drepturile cetăţenilor săi: de a-l proteja împotriva tratamentului arbitrar sau a râului cauzal de alţi indivizi şl de site state, de a le garanta dreptul la liberă expresie şi U suprimare politica. Aşadar, ca interes ar avea o astfel de societate să lc producă suferinţă unora dintre membrii săi, să-i excludă din procesul politic, să le restricţioneze libertatea de a se mişca ţi (IE a vorbi liber? Pentru ca exact asta face, în fand$_r$ statul atunci când decide să-ţl pedepsească cetăţenii pentru că încalcă regulile impuse tot de stal

CuPiflLctui aparent dintre aceste doui funcţii ale statului a dus La dezbaterea filosofică despre justificarea pedepsei. Gk ţi în cazul altar probleme etice, dezbaterea aceasta a dus la difetenţierea intre a viziune HmBemnţlahstâ şl alta deontologică (veil p. 65): teoriile aînrecvenţlaliste subliniază avantajele ce decurg din pedepsirea celor care au grefrt, în timp cc teoreticienii deonto^ogi insistă că pedeapsa este intrinsec bună, ca scop în sine, indiferent ¿c beneficiile pe care Le-ar putea aduce.

„Exad CV murtta!J Ideea de la baza teoriilor care susţin ci pedeapsa este intrinsec bună este răsplata O intuiţie fundamentală a gândirii morale spune ca oamenii ai trebui să capete ceea ce merită: după cum se cere sâ fie recompensaţi pentru că s-au purtat bine, se cere şi să fie pedepsiţi atunci când se comportă gresii Ideea pedepsei – aceea că oamenii trebuie să plătească un preţ pentru faptele rele pe care le fac – se potriveşte perfect cu această

CEa40Qd.Hr.	**1651**	**1785**
AfiiniEi bsr.lrjl.i pi iteru! arbitra	Lev jlj'ı jl	Scopuri ˙.i

Niveluri justificative

, V::: cr n p Inpnri' nr^ţf rin nhir.i'. juiuj^nomn nr "■'¡L. : ⁱi 71:1:. n i:cnr-:icrnţ. nr ..'/iif.ii'isl/:. ;în ::nrr dnsnjnyorţrn ril.. ui 'iii.. proirjnrtiB BcciwtSţii 51/bau s unor factor rtrintan, precum rteplarta i iar pastei ds nţiincmrn. inXi inLrrtJin cnm »unt hr mţj SpijţiFiCÎ, fir: mit gn^riii! 1 a un ¿iniinit numi ■■:: ri.lx'n'îi'L-eha rin::i pi^lcpr. nrn un.. H-AIT' i" ■. J Pitg justificJU 0 Mpmmftg HtErţqnţip hy ridici oubii CU privire În p-ru:: il ■ T n nr '. rii ir:i n. nu pmr "t i .."--"Jir i'ilnv/c dHME&t

F» ISnglj :nhFd d» chestii r :,:i : rdilrnir lr:ni?:x: :::: rBfp^snc htate ' an-.i/,77iil vnnvnl. i" tiimr· i preuOzuţi de leg» pantry n:;un "■ i'r'f.::.. mi ci'iijrT'iL:"?! ■¡■.crin.:' ceri.: icţiD-<T '■■ ::cj.'jn 1 rlpHtrţirţ? [>ri prţih:: T.H r :r.ppr^n:>! 7/iţu ru * duru: pi: un l.rrcn fiinţe farir r'np1 ji nivnlul rr na[1] gnrflm rhni^'unr-i ::--- ii!.. ,i-:i:ni nriin.l îhtmtmfaa daci ntţiuhiln nexr il.n: Junt pradţtnm "n[L].r: ru: Bsnrţjt0m iTcrtnlJî-i :r- nngnr:: ta tOPÎ? t în 51 diicfl ni 1. p..ttjm h 11 'i i-.n| :..-ni:i- ; -TI* ru r:,■!!.■,■■ firtin[7]

intuiţie. Uneori, este adus în discuţie un aspect suplimentai: că făcătorul de rtle produce un dezechilibru la nivelul întregi 1 societăţi, cam ponte fi restabilit odată ce *erte plătită **cartona** către societate' infractorul arc obligaţia de **a** respecta regulile societăţii i»r atunci când nu Ic respectă, apare necesitatea unei pedepse 0 datorie sau o obligaţie) **de** care trebuie să se achite. Metafora financiară poate fi extinsă uşor la necesitatea unei tranzacţii echitabile: gravitatea pedepsei să corespundă gravităţii fărădelegii.

]dcea ca „pedeapsa să fie pe potnva cdmer se întemeiază pe tex taLorus llegea râzbunăn^.dln Biblia evreiască:,Cehi pentru ochi, dinte pentru dinte". Această idee presupune exigenţa ca pedeapsa şi fărădelegea să fie similare atât în privinţa gravităţii.cătsi a naturii lor. Susţinătorii pedepsei cu moartea insistă mereu că singura reparaţie posibilă, pentru luarea vieţii cuiva, este

POLITKWrilWOCIETATE

Pedeapsa cu

Oi ::nr!. diiihrj. r'r"" ■!■■■■■ i ,-x!dt;[iM!i cu i :n [4]

.:

import, du oftice dupfi nxxhiliJ: nixilni?. :.-:în- rlrrhnL ;i l.!! d- : ■dr.:;"!.! " T. ■ în | – .iu rngprt*n pnri.^n d wt« jultifira'. ::.i ■imir:itn r.'im.i. ncln mp grpgznipf, şh fin .TTcmrinl.if r.u ccţi ma[1] iki'/nrţ pr „n.iprJ, indifr'rTnt :::: x-Tifir 'În pn cnm ': w pui.::.i cir! ur:i: ncnr-1. nr.t> dur ! txifltfiCH ¡H ppflCia flljpiinireri ţrimin? iliu protejare i pi.::iii nunt anini. iz:. ■ ■ :■_ ;irli-!;i !i>n Clpnr.ry—JI r.^n[L].riii!--rjur-i!nl.n-:i7d ! ipnni\"c riiftiinBtra mTin;il..:.u «înLii I:BI puţifi nriiujurii, cfc jir:r: jr.iren [.:■ viaţi :i[r] fi'.i [l]r dr r:[r]ir 'i'.rt i ril irn;.■.■ : ■ ■;t-.i--^-| pi:c: r:r.. :\i TID —nn rinncn ficii ntre.ign nrcinl.nt.f! [?:■! Tia pytţrfiic orgum -rit frnpr,triup perinpaţi i:.. nnr'i';! C5'z! .."ui IJT.. di. i[-·]|ir--- aer::: ■! ,::n -II riiiwnmBţ. *.. Trint.h -i ::nnl.:[·] inr" r xsculaţi Pnutx! ci iirijijn-h rril ni: fni-m n foi'na-na .rcid.i:! rrfinrţ .ini ţnl.r ncnln r.il fngţirfofl r prafr ■ nhilfl urnii ry-utcirţ:'prl.iyi.K! <!-if:^ ţj[r];il.i tlnr .i i; BT pi.txin ^r,p.. r!i! :.'i inFrţctor^l or trţbui li nnntJi n ::LJ< vr::-i nil [L]i fi rji:.! I.J 'îl niDhi~a

luarea vieţii celui care a comis cnma ivezi casetai; cel care argumentează astfel nu susţin La fel de uşor ideea **ti** şantajiştii ar trebui şantajaţi sau că violatorii ar trebui vidaţi Suportul biblic, privind Teorii ale pedepsei, scoabe în evidenţă marea IOT problemă: lex teiimus este opera unui „bumnescu răzbunător", iar provocarea principală pentru adeptul pedepsei este aceea de a menţine o distanţă decentă intre pedeapsă şl răzbunare. Ideea el ..fărădelegile cer răzbunare" este, uneori, exprimată prin mesajul că pedeapsa denotă indignarea societăţii faţă da un anumit act, dar, când pedeapsa vădeşte do-rinţa de răzbunare, aceasta nu se mal justifică.

Un rău necesar Aflate în contradicţie fermă cu poziţiile vindicative, Justificările utilitariste nu privesc pedeapsa ca pe un lucru bun. ci.rr.ai degrabăPcapc unul dc-a dreptul rău Pionierul utibtansmului clasic. Icrcmy Bcntham. credea că pedeapsa este un râu necesar Este rea, întrucât se adaugă suferinţei din lume: este justificată doar în măsurain care beneficiile pe care]e aduce societăţii depăşesc nefencuea pe caro o provoacă Aceasta nu este o poziţie purteorelicâ, după cum devine clar din spusele iui EUsabclh Fry, cart a reformat sistemul închisorilor în secolul al XDÎ-lea: Scopul pedepsei nu este răzbunarea, □ diminuarea fărădelegilor şl reducerea Infractorului".

Polul pedepsei, în ceea ce priveşte reducerea criminalităţii, a fost, în general, înţeles în două feluri Incapacitatea şl pedeapsa cu moartea. Un criminal executat nuva mai face **râu. cu** siguranţă. Este valabil şi pentru unul încarcerat. Gradul incapacităzii, în specia] mcapaatarea parnananti, pnn pedeapsa capitală, poate deveni subiect de dezbatere, dar necesitatea unor astfel de

mâsun. luate în interes general, este greu de contestai Pe dc altă parte, este greu şi de argumentat în favoarea pedepsei capitale. La pnma vedere, paie complicat de susţinutei un om trebuie pedepsit nu pentru comete comisa, d pentru a-t împiedica pe alţii să greşească în acelaşi mod Există îndoieli şi în privinţa utilităţii, pentru că avem studii care arată că fidea de a fi închis este principalul tartor care ii face pe infractori să se abţină de la alte rele, ţi nu pedeapsa carei-ar putea pândi.

TOATE PEDEPSELE SUNT GREţfîÎiWE PEDEAPSA ESTE REA ÎN SINE

Celălalt punct important în gândirea ulilitaristă eu privire la pedeapsa este reformarea sau reabilitarea criminalului. EidsLâ o atracţie irezistibili, ce! puţin pentru ccd cu gândire liberală, faţă de idcca pedepsei ca formă de terapie, infractorii fiind reeducaţi ţi reformaţi în aţa fel încât şi redevină membri utili ai societăţii. Există dubli serioase, totuşi, cu privire la capacitatea sistemelor penale – cel puţin a celor actuale – dc a atinge astfel de performanţe.

în practica, nu sunt greu de adus eotitraexemple care să arate Inadecvatei oricărei justificări utilitariste a pedepsei pot fi citate cazon în OH infractorul nu prezintă vreun pericol sau nu are nevoie de reformare ori a cărui pedeapsă n-ai duce la vreo corecţie. Astfel, cea mai întâlnită abordare este să pui la dispoziţie un set de benefici) posibile pe care le poate facilita pedeapsa, fără pretenţia de a fi valabile, toate, în fiece caz. Chiar ţi aşa, pare că Lipseşte ceva din abordarea pur utilitanstă şl ca trebuie lăsat un spaţiu pentru răsplată. În spiritul acestui luau, cateva dintre teoriile recente sunt esenţiafmcute hibride, combinând elemente utilitariste, dar şi care privesc răsplata, corelate cu perspectiva generală asupra pedepsei. Sarcina principali va fi, atunci, de a stabili priorităţi raportat La specificarea diferitelor obiective şi de a atrage atenţia asupra punctelor în care acestea intră în conflict cu. practicile ş i politicile curente.

Idee de bază: este pedeapsa pe potriva crimei?

4 Pământuta barcăde salvare

în Marea Morali,, Aşadar. încăpem aici, Să spunem. cincizeci de oameni, în barca naastrâ de salvare... Să lim generoşi, să zicem că ar mai fi lac pentru încă zece şi ca aj ungem la 0 capacitate totală de şaizeci- Să presupun am că noi. cei cincizeci, vedem încă u sută de oameni înotând în jurul bărcii, cerând să fie primiţi sui sau să li se arunce colaci do salvare...

Avem câteva opţiuni.. Am putea încerca să trăim conform idealului creştin, fiecare să fie «păzitorul fratelui său» sau conform celui marxist, «fiecăruia după nevoi». Din moment ce toţi cei din apă au aceeaşi nevoie ft din moment ce toţi surit «fraţii nuţtrir, am putea încerca să-i luăm pe toţi pc vas, încărcând cu 150 de oameni o barcă proiectata doar pentru 50. barca se va scufunda, vom muri taţi. Justiţie deplină, catastrofă completă. Din moment ce barca ar admite un supliment de zece călători, im putea sâ mai luăm seca Dar pe care zece sâ-i alegem? Sa presupunem că... nu mai Lăsăm pe nimeni pe barei Supravieţuirea noastră ar fi. atunci, asigurată, chiar dacă va trebui să urmă nm fl sâ descurajăm fiecare mişcare a celor care vor să urce şi el"

într-o lucrare publicată în 1974, Garcett Hardln, un ecologlst american, a invocat imaginea pământului ca barcă dc samare, pentru a atrage atenţia asupra ajutorului dat de ţările vestice statelor aflate în curs de dcivoltare. Criticând modul de a gândi al sensibililor liberali, Hardin a argumentat că intervenţiile bine intenţionate, dac prost orientate, ale Vestului vor

cca30d.Hr.	**1959**

Regula df

L be' Late ptktil ii >: neJitruS

Tragedia btinuriloi comune

Ap:J ,1 ■■ irdir. Ir durft pe cora "pr.' T-;:-□IF:?—I
rirsib/în: n Fent un ri'rpuns Ic nriij irii.ir . ■nnt.;!ʳ:'n!i q,q- remede n . . ui c!. nr-.5 ' ’ i’ irríl Fnnrí.'i zr.iqfl luhitcrilur cir' mrdiu zorr ţunL
wi&txri CL i.::p.;; ’n r.-n r.vrzrrr, şccr.Lr .1. ü'.nl.r-n ci; ‘.nţii În hnr±. ..■'cil nnv:- ţpnţm'o. nţ.irlor ' rr::uin r,ft Rir.i! T> LnL rr putrn pnnt"i a n.. 1 nʳ; pi P'n* mmi'■'munr: ip/ir .Jl.-inr’i. .iˉ-l : ■ 1 "i:-.iˉ nnˉ;ᵖ::-n‘-"i ■■
■'ii.inil.'i h::ţmrii! : n miu rchipnj marţ, unu cnlnh^-nnri ţi vjsţirxî
iiiccricâ nncfl’T'' rr■■ sfl niha dreptul l.i <: p;iˉ.n rr '■ zaiiiiii din ,v :: n m-...: .■ .În •"r-rr qr .rr – ijr: 1 ar p.?-ii>"iul sOi. ş Trnr ip.1 ;P nu fin i 'ii! : .-u¹-- ■!.!ʳ. ci . DLÎISL Lrran d j'ir i:nmuʳ <!sLe puţˉˡ pnezb-ihil 5.' r-.în ʳr":‘.i: h r.^"’inum!. n: ■■■:■.■:■ zjnjíi T ~tnţ.ia râ-.l..11 mr-d ir: F.i: :-;l.-ir.l;.i .■.....sfi :: ;pn-Ji ripid. în- rir grndanbn ţi
rirciirib.¹ ■■! aurvini rxirrtflic|ncâˡ. Accit preiei?!; mvilznb ■ d:n piinch.'.il da vcrli'T ai n‘lardT "tr n -înˉ'! ·!:j|-ʳapripulii'¡1. r:u iun^r u”i;iʳc inpr”rnct« rite c&nn ::u nl ruirnţt^i.J.mgiidiş huˉ\.ˉih>- pm.^i Al...nci ná-d rvp: ,¡ panrl.:;. cunl. trrLTr !n Fnl ca nr^jl, npr sau pcjl.. PTI . n un t:nn i:i- -ii.r nncni" nu nxuzt 1 Fcinsrr judie Cri' 1 ¡s lur, iar WirtírtEul örtft tftdtab

face râu, pe termen]ung. ambelor părţi. Ţările ajutate dezvolţi, în timp, opiihologiea dependenţei, care le impiedkâ să înţeleagă realist pericolele planificării inadecvate ţi ale creşterii demografice necontrotate Pe de altă parte, imigraţia ne restricţionată W însemna ci economiile aproape stagnante ale statelor vestice vor fi luate cu asalt de un fiux de noopiit de rcfugiati economic. Vina, pentru toate aceste rele, este atribuită **de** Hardin liberalilor cu ccmţtiinţe supradimensionate, criticând, în special, incurajaieâ de către aceştia a ^tragediei bunurilor comune'[1], un proces prin care resursele, pnrite. la modul ideal, drept proprietate a întregii umanităţi, ajung sub **un fel** de proprietate comună caic va ducc.mcvitabd, la supiaexpiuâtBTe ş – la faliment (vezi caseta!.

197 **1974**

Principiul d l'j'njntul La bjrJi desj vire

FALIMENTUL ESTE DESTINAŢI CĂTfIE CARE SE ÎNDREAPTĂ TDŢ1 OAMENII, FIECARE URMĂHINOU-ŞI IIfTERÉSÜLÎNTH-0 SOCIETATE CARE CREDE ÎN UBERTATEA BUNURILOR COMUNE LIBERTATEA DE ACEST FEL DISTRUGE TOTUL

újrrrlt Hiidin, 19Í8

Etica dragostei dure Hardinnuertefoarteîncântat niddcmetaforaEa. cu

barca de salvare. Eirá să albă mustrán de conştiinţă, stătu] pe care-' dă liberalilor este acela de „a-şl ceda el propnul loc în barcă cdoilaJţT, anulând, astfel teniuşcănlc cate ameninţă să deitahlUzBe barca. Nu are nici un rost ea ne ingnprim cu pnvlrela cum s-a ajuns ald ■ .jiu putem reface trecutul"; doar prin adoptarea acestei postim dure, lipsite dc compromisuri, vom putea proteja lumea (sau măcar o parte din ea), lăsând-o moştenire viitoarelor generaţii.

lâbloul relaţiei dintre ţările sărace fi cebe bogate nu erte de] acuno! încurajator: primele sunt Ea bordul natttí lor. spărgând tapete!? şi zdrobind degetele celor din urmă cu văsîelt, atunci când încearcă să urce şi ele la bord Dar modul Iul Hardin dc a interpreta această metaforă nu este singurul posibil Este, intr-adevăr, barca în pericol de a se scufunda? Care este capacitatea el reală? Sau avem, dc fapt₍ₚdoa face doar tu nişte piski prea grase care ar trebui puse un pic la slăbit?

Casa argumentului Iul Hardin ᴍ referă la convingerea acestuia că rata mare dc reproducere a naţiunilor sărace va rămâne mare, chiar dacă acestea ar primi o parte mai echitabilă din bunurile comune; nu acceptă vreun moment că rata ar putea fi un răspuns la mortalitatea infantilă ridicată, la speranţa dc viaţă redusă, la educaţia precară ş.a.m.d. Dacă e să ne luăm după Mardin, ar putea da replica liberalii rămânem ni imaginea unei imoralităţi brute şi făţişe ■ complacer?. egoism, lipsă dc compasiune...

Graniţe morale invită din acest punct de vedere, vina liberalilor nu mai pare ieşită din comun. Crezul unui liberal nu-i permite acestuia să lovească un pasager cu vâsla în cap, aşa că ne putem întreba cum dc-ar putea să facă el acest lucru (sau chiar să-l permită} neajutoraţllor cane Înoată în jurul bărcii.

FÁMÁN TOBAR CÖÖ ÁLVA RE

Presupunând că mai e loc în barcă, nu este, atunci, chiar de datoria liberalului să scoată oamenii din apă ţi să imparii proviziile cuci?

Scenariul bárdi de salvare a făcut ca Liberalismul să se confrunte cu o dilemă incomodă. Una dintre cerinţele de bază ale justiţiei sociale este ca oamenii să fie trataţi imparţial; lucrurile aflate dincolo de controlul oamenilor (factori accidentali, datoraţi naşterii, ca sexul, culoarea pielii etc.) nu ar trebui să determine modul de tratare ţi de evaluare a unei persoane. Şd, eu toate acestea, un asemenea factor locul de numere – joacă.se parc, un rol mal rnuft decât semnificativ în vieţile noastre morale, nu doar pentru susţinătorii Iul Hardin, ci şi pentru liberalii cel mai greu încercaţi Cum poate ceva atât de arbitrar precum graniţele naţionale să aibă o asemenea greutate morală* Cum de poate avea, dc fapt, vreo greutate morală?

Jn faţa acestei provocări, liberalii trebuie fie să arate dc ce pretenţiile imparţialităţii sunt suspendate sau diminuate atunci când Luăm în considerare alte părţi alo lumii decât a noastră dc ce estejust să a fi fám preferinţe morale personale; fie să accepte că există o oarecare incoerenţă chiar în inima liberalismului actual şi că eventuala concordanţă cere ca principiile moralităţii şi ale justiţiei sociale să fie extinse global.

ÎN VIITORUL APROPIAT, E UE DORIT SÂ NE GHIDĂM ACŢIUNILE DUPÂ ETICA ASOCIATĂ BĂRCII OE SĂLVARE ALTFEL, NE VA CONDAMNA POSTERITATEA.

tjjrrrttHardir JŞ74

Teoreticieni! mai noi au încercat sâ rezolve chestiunea în ambele feluri Acceptarea părtinim ca ingredient esenţial al gândim liberale, ca fiind, lotuşi, utilă în abordarea unor probleme globale. ii w diminua, în mod sigur, scopul ţi demnitatea. Pe de altă parte, Liberalismul în toată splendoarea sa are nevoie de o schimbare în ceea ce pirveşto practicile ţi politicile actuale de angajare internaţională fi de preîntâmpinare a riscurilor, când vorbim despre realităţile globale Oricum ar fi, mai sunt incă multe dc făcut în domeniul filosofici politice, raportat la domeniul justiţie: globale fi internaţionale.

Idee de bază: mai e loc pe barcă?

5 Războiijbst

Războiul H avui mer&u Susţinătorli lui $i. lotuşi, cei mai mulţi lenr&licieni ar simpatiza cu sedimentele poetului Charles ern care scria, cu câteva luni înainte de a muri, la vârsta de 21 de ani, în toiul hátailel de la Lo : „N există războaie juste. Nu lacero dedl să-l alungăm pe Satan din Sitan?* însă unii dintre noi p ed ci, deşi râzbuiul este întotdeauna rh, &xistă unii dMi mai rai decât alţii. Oa, războiul trebuie evitat atunci când se poate, dar nu cu orice preţ. Pentru ca războiul poate reprezenta râul mai mic. Motivul poate fi atât de Convingător, cauzele pot ii atât de importante. încât războiul să devină justificat din punct de vedere moral. În astfel de circumstanţe, războiul poate li drept

Dezbaterea filosofică referiloare Ui EonaiUstca războaielor. o chestiune călse poatţ de actuali astăzi, are o Istorie Lungă. În Occident.problemele ridicate, Iniţial, de către greci şi romani MI fost preluate de Bişcrica Creştină. Convertirea J m pinul ui Roman la creştinism în secolul al JV-lea a dus la realizarea, de către Turna d'Aquino, a unei sinteze intre abordarea pacifistă şi învăţăturile creştinismului timpuriu, pe de o parte, şL nevoile militare ale împăraţilor,]* de altă parte. Augustiii a creat distincţia, astăzi celebră, dintre Jus atf beJlum {„dreptul la războT, tare se refera La condiţiile în care este drept sa declanşezi un război) şl *jus* în telto {„dreptul în război", adică reguli de comportament în războiul odată pornit).

N A EXISTAT NICICÂND VREUN RĂZBOI BUN SAU VREA FACEREA.

Benjamin

¡'·¿sriţlil/! iir râllOl Principalul scop al teoriei războiului just este acela de a identifica un ret de condiţii în care este acceptabil, din punct de vedere moral, să se uzeze de arme ţi să se stabilească limite dincolo de ore să nu se poată trece, în cazul unui conflict Principiile corelate cu jus *ad* bclftrm au fort intens dezbătute

s; modificate de-a lungul timpului Unele sunt nud contrmrsate decât altele, după cum era de aţteptat, cân diavolul stă în detaliile interpretării. fifcte$_f$ în generai acceptat că variatele condiţii sunt, toate. necesare ji nici, una suficientă pentru a justifica mersul ia război. Următoarele condiţii au fost cel mai aproape de a intnzni acordul.

<1 CâU/ii (tr(M|iţij Condiţia cea mai evidentă şi, cu toate acestea, cea mat disputată, pentru un război acceptabil din punct de vedere moral, este o cauză dreaptă. Cu câteva secole în urmă, ea a fost interpretată foarte larg şi includea mtdrvatii religioase: în profanul Occident, o astfel de cauză ar fl azi discreditată ca ideologică, deci nepotrivită Teoreticienii modem! au redus scopul acestei condiţii la apărarea împotriva agresiunii. Mar puţin controversată, aceasta include autoapârarea împotriva violării drepturilor fundamentale ale unui stat – dc exemplu, suveranitatea sa poEitică ji integritatea sa teritorială [cum s-a intatnplatm cazul Kuweitului împotriva irakului în 1990 ţi 1991); jl muH ar Include ald ţi ajutarea unui stat Impotnva agresării nedrepte {de exemplu, eliberarea Kuwaitului de către forţele coaliţiei, În 1991). Cu mult mai controversată este idees acţiunilor militare dc prevenire împotriva unui potenţial agresor, acolo unde nu există dovezi Irefutabile ale Intenţiei agiestunLL En astfel de cazuri, este greu de spus dacă această acţiune dc prevenire nu este ea însăşi o agresiune, dar unii argumentează că doar agresiunea care s-a produs efectiv poate fi considerată ca atare pică doar ca poate constitui o cauză justă.

BISMARCKADUS RĂZBOAIE NECESARE ŞI A UCIS MII DE OAMENI; IDEALIŞTII SECOLULUI XX AU DUS RĂZBOAIE'DREPTE ŞI AU UCIS MILIOANE.

Intenlia coreiU Cauzei drepte i se ascdazâ, de obicei, intenţia corectă. Nu este suficient să al o cauză întemeiată, ea trebuie să devină scopul acţiunilor militare Aquino discută, plecând de aKL legătura dintre bine ţi evitarea răului, dar punctulmicta] atestară singura motivaţie artrcbuisăfic aceea dc a îndrepta râul produs de agresiunea care susţinea cauza bună. O cauză dreaptă nu poate

1971

Principiul d ifererlţil

Jus în bello

Edilii: n-'ifinr-d trarie riirhrjr.ihji jiJirt. tiiiln/.j« în frtlk? icnii u! ::·il.i· w^eptnbil dirt pyfltt rlir vridrir nnrnl i,;i cnnstifauiE iiiiŧjiirii justa, crdntii'^ruj/j-'Ji

AICI int.rii q gr-nll k.Tp citi ■¡iLiufţii. pnir'd ;i în £<Mnp arta meritul md>v.d..iil :il SDlfrţilaf atiit ir. nţurt Cu iiiiiTii" 1 br. cit *i ai v-h:. şi pfinh □ mnnlti ■■! -i::: În sten tagmei privind utilirarcn □rncb'* [n..c:lcB-E, rr.rr'cc nirw f:rin":t! ::n Frag¹™?'ki'ii'1 În scstt rlnmrjnij, cioii.l consideraţii n ggngrii. în nvidur'..! Prannnţ-miji'LuLrin MFE co ¡-iiii:: :r :r ţi KUpurilert Fir fainei iLunl.iiTn Di: i^rT.pl.,, ¡nprs:i[:n ■.LiiiLi'i k-rtu !.·.i.ir di-uccnl câ un dlo: rjck'ir ihj JI iFriihnA griwm nr fi Şonpfir; lin ni taro pr? tnnj În ţr pi.t:!>! "iiiiin:

□ispranvwr™ tpre ::-'i nciu: ::'în IppUi ţi n :/:nnhiil.iL"; na *ic ʳr"tinţ. nţ. ::i; Tinm :i:xmţ.: Fi ■ :■ ■! ■:: ... ni 1 ■ ? : :■ m ir; ■ .ii :;l : 11 crv:i ::h..j" du: .'1

aceasta ar Cuci: l;i etederva moraluk uwm ::ilij" în n-nd flwrinnt. El po«tl CO un rîrthnijusr. să " ■ p./'-at în TW'înri injjsta ş. ;■ :i ir rii/u:? inur.L 'în dur- în maninră juitd Cu a'tş cuvinte, iixignnţnn kjjui .xd tipUum ţi j{/5 ,n hn.'i'n Fr.mt c n nln fi pgt fi iʳ:::'::hniLi: i.upnn'i· M-jinschi 'itiur. rin· ţin rii-j..; în ,'ir'iiu se cnnbinîi rxi rigul .: k^jilnr înM'r-.-T. i!i·i;: ti [pmt::jTi n gdilrdi. .1 ■ !-–IIJ; 1 ■. ::c:nviT.ţ ■ : ::■! -i Geneve] ţi iu Hrr te|e irr::iir !. nUt kwngfitonloiţ r i. ţ- '"/im 'iridiic r:'vrclei ".'!.'l:c:i

fi un paravan de proporţii pentru motiv? ascunw, mm ar fi iirteresul rta- ţionai. expansiunea teritorială sau căftigprea unei superiorităţi Astfel, ? apăra Knwaitul împotriva agr?, siunilcr irakiene reprezintă o cauză justă. A o face pentru petro], nu.

Autortlalea corecţii

PIK evident că dedira de jidicarc la arme" poate fi. Luată doar de către autontâţiie competente, tind ne referim la corn,- petenţă- înţelegem acea parte din stat sau instituţia care deţine puterea suverană (capacitatea de a declara război este, în general, definită în cadrul constituţiei ţării). „Să dedan război" contează, uneori adăugân- du-ie d intenţia de a declara lăzboi trebuie prezentată ridai cetăţenilor unul stat, cât şl statului (Inamic) Ln sine. Acest tucru este, cu siguranţă, nepotrivit când conferi un oarecare avantaj inamicului care a renunţat la dreptul de a ii tratat cu o astfel de consideraţi în momentul în care a iniţial agresiunea ^utoritsrte cnnpetsM⁴ este un concept spinos care ridică întrebări stranii cu privire la guvernarea legitimă şi ia relaţia

NU exisri CALE DE MIJLOC ÎN WDE RĂZBOI

WinslflFj

□IUFLIII I, IM

dintre (Scadenţi şi popor

RÂZB0L111 ST

U Iti n 1 j suluţI e Apelul la război «te justificat doar dacă toate celelalte opţiuni pacifiste, nemilrtare aii fost luate în considerare – oricât ar fi cauza de dreaptă. Dacă, de exemplu, un conflict poate fi evitat prin mijloace diplomatice, este, cu siguranţă, greşit să se apeleze la arnw Ar treimi Luate în considerare sancţiuni economice sau de altă natură, cântănndu-ţe impactul lor asupra ■rivalilor în raport cu posibilul rezultata! acţiunilor militare.

Şitnseie de succes Chiar daci sunt indepbmte toate condiţiile pentru intervenţia miiitaiă, un stat ar trebui şi se implice în război doar dacă are şanse rezonabile sâ-kâştige. Acest punct dc vedere parc suficient dc prudent. Nu eronă nici un motiv pentru a Irosi zadarnic vreţi ţi resurse. Pe dc altă parte, ce înseamnă să câştigi? Este greşit ca o putere mai micâ să răspundă unui agresat mai mare, indiferent cuc i-ar fi şansele dc câştig* Acrul puternic amsecinţionaList al acestei poziţii este ofensator pentru mulţl.Unecn este, cu siguranţă, preferabil din punct de vedere moral, să rezişti unui agresor ţi este u imoralitate, chiar o laşitate să n-o faci, oricât de inutilă ar părea acţiunea.

Pro p Dl t i Dna! i tai Iii Este necesar un eduEibru intre scopul dorit şi consecinţele probabile ale atingerii Iul binele preconizai (îndreptarea răului care face ca o cauză să fie bună) trebuie pus în balanţă cu răul care se poate, de asemenea, preconiza {victime, suferinţă umana etc'b beneficiul trebuie să merite riscul. Aceasta este, din nou, o remarcă prudentă, puternic consecinţianatistă – deşi, în acest caz, ea este Irezistibilă, dacă (Intr-adevăr, un mare „dacă[1]} binele şi râu) preconizate pot fi definite în manieră precisă, în această zonă, atunci când luăm fa considerare praporţionalltatea dintre scopurile ţi mijloacele militare, intrăm pe teritonul lui rus (comportamentul potrivit în război vezi caseta). în tc.'iO

păunei ESTE **UNRĂZ90l FĂM HÂRŞ1RE DE SÂNGE, IM flÂZBOlUl E$1E POLFTICă CU VÂRSiRE CE SÂNGE.**

MJodong 1933

Nu ilu^r un cifhni just Printre filosofii dc azi. problema războiului just este, probabil, subiectul cel mai dezbătut, dar aceasta nu este singura perspectivă. Realiştii sunt sceptln cu privire la aplicarea dc principiu a conceptelor etice fa război (sau fa orice alt tip de politică externă), influenţă internaţională şl secuntatea naţională sunt chcsliuni-ctwir – jucătorii globali trebuie să joace dur, moralitatea e pentru fătălăi. Pe de altă parte, pacifiştii cred exact inversul: că moralitatea trebuie să-şi aibă locul în chestiunile intemaţionale. Spre deosebire de adeptul războiului drept, pentru pacifist acţiunea militară nu este niciodată varianta dezirabdă – există întotdeauna o soluţie mai bună.

Idee de bază: poartă lupta corectă!

Glosar

lermenii tnbold se refer»la alte mirări dm .glorar.

.A jhntaZfad WZf *A firiiUi*

Apriori Descrierea tine t propoziţii care poate ii cunoscută fără a ĸ recurje lieKpec.enţi Pnn CiWţîMl.fl [WţpMlţiârUfr nu poate ii eralu al» decât prin recurs la experienţă erie una a/HMiertiri.

Absolutism Ir. etici, teoria ri **iuiTuriilr Acţiuni iunE riilrviidlr** sau false, :ndiferen.' de elKumjtsţiţa.

Analitic Mod de descriere a unei propoziţii care nu trieri mai multă mfarmaţie decât este conţinută în termenii utilizaţi pentru ei; de exemplu: ,Toţi armăsari: sunt masculi'[1]. Prin contrast, o propoaţie care oferă informaţii suplimentare, de exemplu: „Armăsarii sunt mai rapizi decât sepele'[1] este denumita .sintetici'.

Analogie Comparaţie privind *t)U4ţU}|]n **eart didufi lucruri Ar** aseamănă unul cu relâtslt, un argument de factură analogică foloseşte aspectele sub care sunt similare anumite fenomene, pentru a proba existenta unor similitudini neiparentc.

Antirealism rai Subiectivism.

Consecvenţi alia m iconsetinţicnalisml în etică, teona canform căreia caracterul moral al unei acţiuni ai trebui afirmai prin referire strictă la efectele pe care le produce împreună cu precizarea fanat imput: sau stări de fapt dezlraUe.

CtmtLUjent Care descrie ceva ce se întâmplă să fie adevărat, dar care putea ii şl altfel. Prin contrast, ceva care nu poate fi decât adevărat, indiferent de circumstanţe şi în orice lume posibilă, se numeşte necesar.

reducţie formă dc Inferenţă i :i etn concluzia den* â din Ieste conpmrtă în) premise; dan premisele'unui argument valid suni adevărate. concluzia nu poate iidecăt adevărată.

U Bontul agit Viziunea conform ddtii Hiiwmltt Hcţlytii fiurt intrinsec bune sau rele, indiferent de consecinţele lor, se pune accent deosebit pe datoriile şi intenţiile agcnţilar morali.

iJ eternii ni sm TSarla conform căreia orice evenmien.1 are facaută anterioară şl, ptrin urmare, fiecare stare a lumi este detEnrur.atâ cu necesitate de stările anterioare, gradul până la care ne iferieazi determinismul libertatea canstituie problema liberei lui-arbitru.

Dualism înfilosofia nunţi, viziune a conform căreia mintea [sufletul] fi materia (trupul) sunt diferite. Dualiştii substanţei HLkcţkr[1]! ■: 1 nubil*» ţi maiarlA sunt două substanţe diferite; dualiştii proprietăţilor susţin că există două tipuri tăe proprietăţi. fizice şi mentale. Opuse dualismului, sunt idealismul i: ¡materialismul (minţile şl ideale reprezintă 1atce exislil p fizacili smu) ţl matenalIsmuE (corpurile fi materia reprezintă tot ce existai.

Impirir Descrierea unui concept sau urnei cpinii barate pe experienţă (d.ate 5: dorar aie simţurderbun aderii erripir.c este acela rare poalefi confirma', doar pnr. apel la simţuri.

£mpirixm Viziunea conform căreia întreaga cunoaştere sebazeuri sauerte inatacabil legată de experienţa ce derivă din simţuri; negarea cunoapterL a priori.

Epistemologie Teoria cunoafţerii care iTrclude bazaţi jurirfiurea rolului pe căre i au raţiunea şi experienţa în formarea cunMItctl.

latMie Raţionament greşit Lxistâ erori formale, care se datorează unei scăpări în structura logică a

argumentului, se deosebesc, de obicei, de uite topuri deeion care se referă Li modurile diverse în ore poate giefi raţiunea.

1 steticu Ramură a fiăMofis cure se preocupă de artă, inclusiv de originea jide definiţia operelor

de artă., de bana valoni estetice ţi de jusf ificarei svuiuar: i judecăţilor plACTUMiwmM.

Fiiiralism vezi Dualism

Idealism vezi Dualism

Irr.nteri zlism vezi Dualism

Jndiictie.-orrTti.de inie rentă în care o concluzie emplrwl (c lege generală sau un principiu/este obţsnută din. psemisc empirice (otiEmţU particulare cu privire la cum suni lucrunle pe lume]; concluzia este întotdeauna dcur susţinută de premise, şi nu implicată în mod necesar, işaâ este posibil ca premisele şi fie adevărate şi conchina, falsă.

Inferenţă Procesdc raţionarecare merge de la premise Laconduzie. principalele tipur.de inferenţe suni deducţia şi inducţia a face distincţia intra inferenţe corecte p incorecte este scopul logicii.

Liber-arbitru vezi Determinism

Liberi arianism Viziunea conform căreia determinismul Estefals, iar alegerile umane sunt efectiv Libere.

Logică vezi Inferenţă

Materialism vezi' Dualism

Mc: afiziri Ramură u fila rafiei care se ocupă cu structura fi natura **:rJhtlţli, MnrtWt ғAIIJU-M** pc noţiuni precum aceea de substanţă hmţjfi'j cauzalitate.

Nituralism [n etică, viziunea ccnform căreia conceptele morale pot fi analizate şi explicate în termeni (actuali fiind ‚fapte" care pot fi, în princip:u, descoperite pnn cercetare ştiinţifică.

Neresur veziContingent

Normativ Care se referă la norme (standarde s.principul prin care este gnidat ţi determinat comportamentul uman. Distincţia dintre normativ şi descriptiv ilu.ltLr.ux} didirlCţix **dijilir** valuri şi fapte.

Obiectivism în etică şl edetică, viziunea conform căreia proprietăţi precum bunătatea şi frumuseţea sunt inLnnsea obiectelor şi există indiferent dacă oamenii le percep sau nu. J'andoxln logică un argument în care premisele la care, aparent, nu se poale obiecta nirme conduc, pnn mijloace dc gândire aparent corecte, la concluzii contradictorii sau inacceptabile.

Raţionalism V iziunea conform câmn cunoaşterea |sau mirară parte a cunuişiertJţ poate proveni din. exerciţiul pur al raţiunii, neajutată de r.mţun.

Realism Viziunea conform căreia valorile elice şi estetice, proprietăţile matematice ele. există reihmentejci lume", independent dc cunoaşterea şi de interpretarea lor.

Rcductiomsm Abordarea unei chestiuni sau a unei zone de discurs prmearese încearcă explicarea integrală şi exhaustivă u acesteia în termeni mai simpli sau mai accesibili; de exemplu, fenomenele mentale în termeni pur fizici.

Relativism. n etică, viziunea după caie caracterul bun sau rău al anumitor fapte şi acţiuni este determinat sau este relativ la cultura şi la tradiţiile anumitor grupuri sociale s.u comunităţi.

Scepticism îs au anhrealJimj Poziţie f.lcscfică prin care sunt puse la îndoială cunoştinţe din anumite da menii sau din toate domeniile discursului.

□intetic veziAnalitic iubtevtivhrn ¡»ii tntlreilhrn] În etică sau estetică, viziunea după care valoarea nu se fundamentează în realitatea externă, ci în credinţele şi în lâspunsurile noastre emoţionale la acestea.

Utilitarism În etică, abordare EirjiilVL'liiţUinA.lhrj Elk **ᴇ'ʜ** ll-acţiunile sunt judecate ca fimd bune iau rele, în măsura în care cresc sau descresc starea do tine (ori nJatfUtAtctlf ttUHatafe este interpretată, în

manieră clasică, drept
plăcere'sau fericire umană.

Indice

I Jirinrfn I pwtrriwf 70

itfti*ct»nknn L4i
■ Irţurla pcplrru 'J'LHl ? n| R-L1
Uiilltli Wiltf ttli.21
HhtlbC*lldrʲn 11.1-45
Aquinü.Tornade, ttddij
wtlltii {1225-1274112,
iu, ?nn-?D3
■lţunvnMM-lll ÎJ4
iffwnient inilock 45-44. 103-3-13,174
ucuBHthil «Mindctfi ug
ucamentd lynbll ptiraie ÎWI^iinkL-il 124-191
aixumenhilinMaoJc 176. 100-343
utanentul pruvus tune IST
ufinatttul prodedM 1&1-11S.IU
■Kumdulitraüllíu [tkjbbúlrj"
■r^uni en tul letart oflt
veaf ■VUTUHtnl
prowxlrtl Atlsttfiel
9fr4ţWţ 145 unu
HüdMte E’. 191. KH
tHhmiuili de ftaillie
[Tfirt- [millin'l lH
iWirr. 17J-t,ʳ, AMffUUft d
ii Hippi-. iMblfl a^UilELTfO

nuri 07. SŰ. |3, IT
Ajtr, AJfnd i. r.icHjrf ingt'i ffÍÉU-iHq»'

Beirddhy. Monroe, trltit
UiuumetituHUU*
1MS)14& 151
belmutltin. ¡Sţ 35
knlhuT\'kHW''nA>*tf
■nglfgpHMOQ rtU-71
3Ű2.3ÜS.1U
hrlnkţQmii fUwf ulHtulci <x-é45-j|
3 4-17 J1.7D.341

BtrliH, lui A *fikMi* j'il>:uL
taUHhiitiMMinj ira-iTT
*VB*nE llT.lib BjCrL-. i.\
aiSHA, lilúSúF hlEUlll
llblÖUjVl
Etitiwi. ijiiii. njúiúr iih:drt|± 197ÍJ7
Halul JJ Ottan 140-143

diukiui cmip 102
i Jrrmli ihljirtnibil (Scitic) 71-3-7
n>r*rtrru<Mbl3D-171
nuurrlD. H, IMţ l*A
ttuentlund ctli 154-155
celriifte nunţi M-4T ee
teul eirteuu 14
nwjrnlatm 7 3 regit?
i'i^u xjrl¹ lkimrlrhi 6 IC—10
moMitlinţi măritei 71
I^KRfltlíURK kaiuetiHiUMlisml 54 Gt-SA 7Ü gr. 3H.1-U, xs
MVttkTtf 14 29. 31-35. 42, 44.17. LDO-lfil
amfiiurtUduiene inimili
it>Ţ-im. iţr
cafMlrjGJldbe pslhal^kl 42-43
urruncl *Mlü U4-4I?
nţillonifm 513—175
□edlnţllfT. 172-175
útiHUldlf. liúrtui* 7, ÚI bU
■izrtxlL* L1ti-rl 14S, 151
ru.iujni.ul cfrjri |Krd| 4J

Duwin,UulaA 155, i şi DwAHU.llduM154
dtJutli 1« dtiTiúriuJ ĸUᴍʜ IUL-ĸ drlrsl i. 15
deonlok>flle5D.'65-Hi 75. ni/^inj. m DTIUHCĸ
tani.fllúiar teMctlH* 155^5'7,]Ţ]4-]'< 31./K-ll 44 rar. izq. <7®
determinam IfS-iJl dikFj
JutiLMUlni 11 fr-119

diiemi lul Eultyiftroa 17, sg
±MlMpiripe/nlürld?
dűítrin* úeüiluedi lauhu
no-u
dnCHto ^itDfdel 9
dttj'iilei ii ethkne L9ʜt.-li| Ikt drepiuiL fi
lndiMrlrl», TT.IS.HH roo-soT,]77, i is. m
dreiniulle jp.-.maMdr IOC-SOT
diiiiúuri JlUJKLU^L 94 -57
Ehuntwun SG-tq, 111-115. 111-17S
AllHtHlUftflnU UM.W5. 1T1.154. IBX-ţM

ciúiiúhiLidJrullurJ 193
efedü] de dúitiinú
96 .■în.il.u zni ţi, MU!
■Hmm 30-91
ejiIrtimobiBlt»
ETMR'aAefHlíll 2Í ʜᴡᴍ
lnter.]ioulltlí|i. 14A-SS1
EIMHI mdunlUUfA
rtraimnn-31
MtEtH 144-551 prinl±-lini 144 eilti 49-95 elid
ijíKirl 5D eücl ndniiilivt
50 i'udíiinutJi iMlíluCdl H
nuljrjiU#r< RI.R4 eviluUrin,155ţ
559 enefenll PJᴍMI
9ú.]64. IM
Dţgvftcmliin ÍH
MjV^hljrn l>7

172

{■lil^spumm 'l^apprrl 134
IWlbXlll din [„JfUll 25
frjlúur 69, &Î JQ □!. 9*.
LB1 Tidt JIII rqidsg
fik+jfii ni WIJIMU 4-27
filt+í.fiípdribl 29-47
fikKdipolJtldl 1W-M5
nmflinttfii 157-ITJ illegni climei L32-543
SlMdit aenll 49 99
fdúiunr.'-niúiun i],7g,]u, 314.17a. 144 372

Mail« >>31,1^319, 4E 347
fanuKim 549 íreoL
ücri:ct-. mirerni 1i .ÉTI yriiHin \3Í4H-lHiHÜt U4-115
lruinusele 145.J45
1unjqhnalli>n39
niMHliHwllm21Jtí

fllnditul din cwle 129-131
ŰMLlei.BdtíULMi.lUuMr Érttenttiiíil 1917)
25'27 BNMllU lul HUIᴍU-51

EÍJldlR űltTftr.KdlöRlSt ímeukuíittS^Qú)] 344-SW
Ei'jjc.llihúbd. h-L.-fUúuur
falL£ult{1419'2QÚt)
6J.TP iijbbui TliúJhXi.
niulüT Miude 11549 i679|4u 3I1,1R4-1RT
Huint. iMVld niutűf Kdtlin Í1HI-Í77SHÍ. J1.4A-S3.113. 111.J14, 1S1-1S\ )U

UlxkllJh-, iLnillrildlihil 15, M. 347 idei U'15,129
L'len.rl tJt e- pdWMUI
4Ö-43 LderullitM
indlüjern* Uelúr35 LmueuLún
lufslekllne. Lmputlalllibe
79.191155 '.mprjRlHuJ
taltBDix DíuíiH'J‘T5ᵢ?T
ktci^KglRrf 195 bdi-
iL'în-iíLiiT 371
mhnl3e*fcllMIL 134
inefIRlltKe»ti41ú 143
inlrirrfl |lugnᵒi| 3LH ! Tfl
i” 11 g ᴍʏ| 3 jrrinrjlJ 192
Lnlentk «1.94L 701
IpMrItI??
CndMűrlri wn fi dreptur I ʜ [rit1fei*?r1rl rrn ¿ldero lúkílt

INDICE

ıjunk, filuwl UH
oltabfLllHgBrH
K< L'I ¡urni nuU 119 Ji-
uri ik | .ud:ij fiflIEI-
₀mil»lnjlít.fi3
JlUtttWMdlUIK-m 14J-1W

Ekht,tifinuBiicl,tUotúr
gFnmni (iTH-nptn
«6.71-77.77 »J.lft.77.
141, 3t7
tullN, TÍ-ímıiü. flklMjf
amMUfi (»12-1994)
iia-np

■■el^MţIdulI 3DE
ltílltMbJfti 194

ülruaf₀crmin Jt-lft-
lHTJBiM
lc-Huljr.tiJ lHubL'/l 154
lBI JcJr Í*húJili lHH
üterZniTi 174, în 573,
ita-am
tflxr adwrurapLiari
ientnti pe Uterul
arbitru
41]C7,161-l J), 14T
titenurlihliWiSS.W, 170-
171 LiRtüwlJMTSklíl
Kbukit InkkctHiU 1J5
bmbijjl HfnnlAotk
134-121
hKtr. Mn'Bfwf'míhi [1S»-
1TM|1M5,33.
11,124 blflkl 5CB-
5LL1I3 kfliúiutiMdidlK
bum maternii* UH
iHiflliirizdíJllbl tani
pwIbUt 2L!41

miamiiul Bundán 143
MUtblUiillt Nlduüu,
Atoarf fiiam |1£M-
1715J3Ú
marin LBJ MptrHHlil) M-
71
J l lHtmiLcl ii, ;12
m*ílft»c[E*ntJfiT.7í-HrF
ÍMtMtlClEB
ínHudi l -dyirl.i (teííuHcil
lit

fMít>d»FtJlMlMlJ4,139 .
Mlll.feXjiil-uUt.fllúbur
UiBlnCMM-UTlQJÍ-n, 7T
W. 174-177. lTT
matti rrpmrnli|ii:r.il >1

rokurlt Oî. 99

Hoн^G« V Tdvíiid,
filuKtfrnnlnÚ^Mdltl 47
bnnJullCilr fW ttkl) I *t*
EWkllEUrJ rllfeúUlta
2DO-703
-r.-uii.nu dl

Kagel ThCimfcf. .fflflWf
Úhirhkdji (n 1*3T|
32x35, lţ4im
F ¿1*23 -2015]
1-11
niMü L jir.ilrí BT
rjtunarlpl 144-147
MtliTlllaJi'i 51
F*r?!»r W WflítBfmf 21
Vrwl-j-. lıuL 71 -X.lir.
Miwqfnftivtai II
BMKWnÜK 95
NMfaitdtenílíía amj úi-71

úbltiiwlwi SÍ, 60.545
úbitnilúl Lkai 75
úíllllülikJkRi 30
Oítúlrt,Wlll_i::idc Lili,
543

fúiliSm 209
Hkj, William liMí-UMk
itotageiigkt 154
Hmlniiil u buci dt i JviiE
[HurfliCiW-iM pírifcúiji
blttafuJui
1U-U3
panfccuj űHCms 113
fondomii L'i fcusttl LÏ-15
fondűiW] FántlnMului
113
Hndmnil predlcţlM 110
HfWdMllwW 120-123
pandámul Hű pariul
lulJnmű Fl paJfapü eu
mMfiH 5Ï, pejferi lut
Plaion 5-11 PianţmjA
ftivir,. f.lnu-.f

UHtkulni HŞ] iii
Haini filninT gicc '¡cca
Uî-ilTLHlja U.M-W,
74,17. W. IR- vi. 3«, 1«
jAkMlli4nl7B hpprr. KuL
Cil«4f auRrlK
[iM^UMI^Vd
F™V* prim arlfrjwl'l 1lJ-
U7 y:rmlirllu₀iri| LLH
pTinilplul diferenţei l9U-
1B3 IdlwlpluiKlW 543
pjlntlpldl parciniarjîîl *vtii*
balcid hd Ciur:.
pidbabillla«' *wJ f uul H
pmNBnk
Frtâtenu mlnte-corp 2B-
31, 47 M|
XOjreiul ftsmfH R136
fftdapini ■'■■■rr :dV.|
r±i.Hrh

pMUjddftllBia 133-135
Putnam.HlUuy. ItaMll
amt
tkkhft |UtO4 3.4

riqbjnaliMn 20-23; wn fJ
FWtiMM
nttUM'J*n.q.7Wi;9L
Ji7. 172-371
SjWli.Jiilun, fd iruri JJ II
rjULirt [lîll MMJIBMB^IM
ikplalJ 592-155
iMlHfflJMLJjtâjA
203
■EduqiWjSii. 35-93135
itforml H r e jiMln are 1
ii, 3-M-3O1
ligiu Tnm. f.lrHi-.f
jzr.HTi.ai-
1^15310107
Ît-iulidt aur G3.H 74-79
3eld. nj^HU.IUdat icoţun
|iTia^700)4î
idahMira
SJigilJT :rjiirrrnl:irf |ir
arii] 44-41
iMjwfttabCfiite 559
rominkcm Lflii
■ EUIMIII. OlTl-llEţ^l,
fiktataMtan*- iittj 1».
13S- 5Bfi
3'_<Kl; BcrVUilflluiur
tauank lltHi 1*70145;

61.312-131,124-117,
314
Byk GiTtefi filHbf bnunii
|1M» i*?f|H,39

iii bal Leul -H*L
[liuii»caul 3I£
Mvptirlirn 0-7.1J-15L19,
4ÎH
KtaW-OMKCJltlHk 55
wi'imbiridtparidjTnl 136-
31P
W'ipujl Fl mlllOKe M-67.
ft4.77.l3
Eakfk, Id-Ji flliiiiii untlkM
|K 1991095-35
MflJUnM dt 1MT 95-99 P
>.□■:,■■lm.
ha,',k^lţj'.nr, 11091 13«|
lrfd-IM r,in₀n. Par+-
filnrnf :i>f tnku^iMQW
Imlth.AddrilkkKd^
Knnrmfrl KP|1AH
[1713^790)75
ittiak (4i9-399lWr.|,
flIMCrfipK |J>7.73.14i
wtkftnlJ jaiuk. rhkxJE 35
<J*r|lizn IIH iperUEDr
lnpjfţlal 70 spedJtoiul
iHpaiţiil W
SjrinoELBaiudLflloHf
dhudcE (3Î934ÎÎT] jp^N
iLLiifjtulJJ 334-135
LUMtkrndEiiEr Uţ, 141
iukiiilritiri 5X5b.W tJ,
141
WEldUZtHH
iUÎffinri

kflflILlld lini MM!
itoilaâekilHlUdE 524-127
!N<U dufoUhil asteri 99
■.roia «tarii fii
ltntU fâftmdur (Halttij
4-1D 341
««la inibluţtonall
li iul ti 1145
itMlafrortM 59B-L91
UOfta pofUMtl dbrint-
55-59 intlailEboldluJ Jun
260-203

INDICE

IMtlfittMÎT.i
deproduR ID> :DT
Rţwli irlpinltl iffInwftwl! 2«-2T
lfwu ikprfcpttiM.lH,

itiiijJ Tutlnj Hi 35-39
lùktiriLJ H

ulirotthililil tuL-uui 111
wtitMM rfrluiJlOT
Ljïlrtruhj lù irrrr.cn. ID Ti
»«■iriim M.P,-» J1.7Î,
qn-ii. w, 1D, iw.

tiUdJEMtikilfeuL! 145 T
ülui Igrmnţrt |Kjiwh| în-iu

rtlutperartM 12-15 '■Jiul
lul Tettu 9B*4S
TktwttMiniMvtüK wa

WHUhp4JUţ)id WùiTh, Lkwjt LrilAHic llătii
1KHM4H Wliblini, Beirut
A, fllttf lfl
WliMdtWUliiml, iirtil

iUbirii wnBfett |1W-mţ 141-111
wnţlgf HUF n. I liitwif flbpiF iiutnuJlMMHl] 4£,1T1-111. I|7

îfekll, Lùtfl 122
lùHrJtn 44-45

5P HlfitartrtF idrus TBu RMÎfr NMrf io **KPUF Ffti** nu^ri

Cowriifcl £ Mfl7 Di*r4
Ediţie (Hilitat! twntru pri™ detl În 3M7
iMd drtptilrik rranrtM

Airt Dufiru ţj-idudli :k! di i:pii_rilL-puulru
i A idc-i|i[ii^i Cl UHcril urudci drft

FiTi|i? (Mfellwi pBlthi primi dud În 3MT
Tuni? dneplurilr mtînMM

Nici opării; **H** .'■■i'tUi lucriri nu pcinlr li -«produşi. ploMi Intr-wn uirtrn d? rţţfairţ ■ dniflcr **MM mnirmiai 1t> flifl oforrriA ţi ptLii nici un rti^loi,** tkcţrcmit, rnKaniC. prtrt **Rilguopirrr.** InnţEiitrtra Isu ul'lfl. **FM** ptrrntaiuTii'u **Krid a** AnţihdJtEnlIMl **ilrrpl** uril:ii dî ÎldOT.
LVTB HM"
EdiLui u LilCil
ü F 53, C? KI3; swftt < Bueurtţti, RÜHIAILU
tel <121 3L9 6330, 031 *25 161^,0152 543 372
.....mg i : , ■■ i

Nf pi cp îMftpt

* wwft'Ji^ţra

3i? rif i'rl'i' p" CHIV Oriluir b L.T.T.hijrr. Fiiruÿïjlir fl»:| Dlţfi

Ccţiyn^hr 13017. ÎOlSGmp M^IH [JIRF» pnilzu vr^iuura b Vmbt nirtlM
Twflc drrj^urik lUtfrat

Tradocm IfcUfci eflÈtad DMIlCittUirt

Edikir Viilruidu ţ-fiu
Rfduior lubtih. Fi ùdifi
CüFÏCUr. EJÙJÏÙ ,ʲu^u. Cui: !_■!
Cqjwrlli: fMZtiâil
TchuF!rriLu!L*ir :?i ¡iri:|irFlu. RriiuilOr¨! "I'ATI JULI

Dwrriiüri CIF **H** Hib'inlccii NnţiCfilta 3 HurnMÎi DÜPHÈ IUN
50 itrudu. ;ic ulir CrirTiuii: :J Ir lurùtli Fdunrdt *t*
RHII PuprA, tnd LLTU CfablLu', -
FlKVrrţli Lirtrra. JÜ17
Î5BN «IB-B»-33-13Mţ
Î5BNEPUB HÛDfr£3-55H-a

i Cuillin. ftmj |ind]

Hl I1(73)-3I-I351

1 mini ii« animalelor Aşadar, ce ştim despre ce se află în mintea animalelor î Au ele sentimente. gândun şi convingerii Adevărul este că ştim foarte puţine lucruri despre conştiinţa animală. Lipsa noastră de cunoaştere în acest domeniu este, de fapt, o versiune generalizată a problemei cu privire